

REKREASYON ve TURİZM

ARAŞTIRMALARI

Editörler
Sevim KÜL AVAN
Erkan Kadir ŞİMŞEK
Özgür YAYLA
Muhammet Cenk BİRİNCİ

REKREASYON ve TURİZM ARAŞTIRMALARI

Editörler

Sevim KÜL AVAN

Erkan Kadir ŞİMŞEK

Özgür YAYLA

Muhammet Cenk BİRİNCİ

Çizgi Kitabevi Yayınları (e-kitap)

Genel Yayın Yönetmeni
Mahmut Arlı

©Çizgi Kitabevi
Kasım 2021

ISBN: 978-605-196-642-7
Yayıncı Sertifika No:52493

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
- Cataloging in Publication Data (CIP) -

Editörler
KÜL AVAN, Sevim | ŞİMŞEK, Erkan Kadir
YAYLA, Özgür | BİRİNCİ, Muhammet Cenk
Rekreasyon ve Turizm Araştırmaları

Yayına Hazırlık: Çizgi Kitabevi Yayınları
Tel: 0332 353 62 65- 66

ÇİZGİ KİTABEVİ

Sahibiata Mah. | Alemdar Mah.
M. Muzaffer Cad. No:41/1 | Çatalçeşme Sk. No:42/2
Meram/**Konya** | Cağaloğlu/**İstanbul**
(0332) 353 62 65 - 66 | (0212) 514 82 93

www.cizgikitavebi.com
📞 / cizgikitavebi

İÇİNDEKİLER

MODERN TOPLUMDA REKREASYON İHTİYACI ve FAYDA FARKINDALIĞI	7
Yakup ÖZTÜRK	
REKREASYON MOTİVASYONU.....	14
Abdullah TARINÇ	
REKREASYON ve ÇEVRE.....	21
Sevim KÜL AVAN	
TEKNOLOJİ KABUL MODELİ ve TURİZM	31
Özden ÖZDEMİR Emre AYKAÇ	
GASTRONOMİ TEMALİ REKREASYON ETKİNLİKLERİ.....	41
Halil İbrahim KARAKAN	
REKREASYONEL LİDERLİK	53
Neslihan KAN SÖNMEZ	
SPOR TURİZMİ.....	62
Hüseyin KELEŞ Alper ATEŞ	
GOLF TURİZMİ	72
Merve KAPLAN	
ULAŞTIRMA KAYNAKLI KARBONDİOKSİT EMİSYONLARI ile TURİZM GELİRLERİ İLİŞKİSİ: G7 ÜLKELERİ ÖRNEĞİ.....	83
Oğuz Emre BALKAR	
REKREASYON ve YAŞAM KALİTESİ	96
Neşe YILMAZ	
YÜKSEKÖĞRETİMDE SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM EĞİTİMİ ve ÖĞRETİM PROGRAMI.....	105
Erkan Kadir ŞİMŞEK	
REKREASYON ALANLARINDA ÜCRET UYGULAMALARI	113
Okan ÇOLAK	
HATTUŞA'DA MİRAS TURİZM.....	125
Salih Zeki ŞAHİN	

TÜRKİYE’DE KORUNAN ALANLAR ÖZELİNDE MİLLİ PARKLAR ve EKOTURİZM POTANSİYELLERİ	137
Özlem DAĞDELEN İlker ÇİNBİLGEL	
TURİST REHBERİNİN YEREL MUTFAK BİLGİSİ ve GASTRONOMİ UZMANLIĞI.....	156
Dilan ARABACIOĞLU	
SPORA YÖNELİK TUTUM ile BİREYSEL YENİLİKÇİLİK ARASINDAKİ İLİŞKİDE YAŞAM TATMİNİNİN ARACILIK ROLÜ	165
Oğuz Emre BALKAR	
TURİST BEKLENTİLERİNİN KIYISINDA:SULUADA.....	178
Ceren AVCI	

MODERN TOPLUMDA REKREASYON İHTİYACI ve FAYDA FARKINDALIĞI

Yakup ÖZTÜRK*

Giriş

Birey ve toplum için önemli bir değer olarak ifade edilen, insan gelişiminde kritik rol oynayan ve kişilik oluşumuna katkı sağlayan bir olgu olan rekreasyon, bireyin boş zamanlarında, yaşadığı toplumun yüksek ahlaki standartlarıyla ve sosyal değerleriyle örtüşen, kendisi ve yaşadığı toplum için iyi sayılan şeyler yapmasıdır (Munusturlar, 2018, s. 12). Rekreasyon, boş zamanda doğru aktivite seçimi ile önce bireylerin çok yönlü sağlıklı gelişimine olanak tanıyan, beraberinde ise sağlıklı ve güçlü toplumların oluşmasına yardımcı olan bir değerdir (Torkildsen, 1992: 66-67). Bu açıdan boş zaman ve rekreasyonel etkinliklere katılmak tüm bireyler için önemli bir ihtiyaçtır. Araştırmalar geçmiş kültürlerin hemen hemen tamamında rekreasyon olarak nitelendirilebilecek faaliyetlerin var olduğunu ve bu faaliyetleri geçen zaman içinde çeşitlenerek arttığını göstermiştir. Sanayi devrimiyle beraber fabrikaların sayısındaki artışın paralelinde şehirlere büyük göçler yaşanmış, bu dönemde insanların zorlaşan çalışma yaşamı ve nüfus artışının etkisiyle kalabalıklaşan kentlerden sıkılarak dinlenebilecekleri rekreasyon alanlarının arayışı içine girmeleri günümüz rekreasyon anlayışının temellerini oluşturmuştur (Sevil, 2018: 8-9).

Günümüz modern toplumlarında yaşanan sosyo-demografik değişimlerin temelinde bireylerin harcanabilir gelir seviyelerindeki artışlar, teknolojik gelişmeler paralelindeki gelişmeler ve ortaya çıkan politika ve yönetim sistemleri yer almaktadır. 20. yüzyılda üretimin teknolojik olarak serileşmesi neticesinde tarım ve endüstride çalışanların boş zamanlarının artmasıyla birlikte rekreasyon anlayışının gelişmesi, yaşam standartlarının yükselmesi ve artan bolluk rekreasyona yönelik ilginin artmasını sağlamış, hatta bu gelişim emeklileri, yaşlıları, fiziksel yada ruhsal engellileri ve diğer kesimleri de etkilemiştir (Kılbaş Köktaş, 2004: 50). Modern dünyada, insan bir yandan ileri teknolojik gelişmelerin sağladığı birçok lüksün tadını çıkarırken, diğer yandan da pek çok fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal rahatsızlıkla karşı karşıya kalmaktadır. Gelişen teknoloji ile hayatın her alanında her türlü konforun sağlanmış olması fiziksel çaba gerektiren işleri azaltmış, farklı bir perspektiften bakıldığında, insanların birbirine olan bağımlılığını azaltmış ve bazı sosyal sorunlara (aile üyelerinin birbirlerine yabancılaşması, iletişim eksikliği, duygusal sorunlar vb.) yol açmıştır. Bu gelişim ve değişimlerin paralelindeki, nüfus artışı, kentleşme/kentlileşme ve çevresel sorunlar, rekreasyon alanlarına ve etkinliklerine yönelik talebi artırmıştır. Günümüzde rekreasyon işin tamamlayıcısı olarak değil, yaşamı iyileştirmenin amacı olarak görülmeye başlanmıştır (Kılbaş Köktaş, 2004: 50).

Rekreasyon ile ilgili bilinen tüm faydalar, hem tek başına hem birlikte, bireysel ve toplumsal olarak rekreasyona duyulan ihtiyacın nedenleridir. Ancak bu gereksinim pek çok sorunu daha yoğun bir şekil-

* Dr. Öğretim Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi Ilgaz Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu Turizm Rehberliği Bölümü
yakupozturk@karatekin.edu.tr ORCID ID: 0000-0003-1495-9979

de yaşayan kentli bireylerde daha fazla hissedilmektedir. Bundan dolayı kentli insanların rekreasyona duydukları ihtiyacın daha geniş bir yelpazede değerlendirilmesi gerekmektedir (Arslan, 2013: 55). Bu bölümde günümüz modern toplum yapısında bireysel ve toplumsal olarak rekreasyon faaliyetlerine duyulan ihtiyaç ve rekreasyonel etkinliklerin faydalarının farkındalığı detaylı olarak incelenmiştir.

2. Rekreasyon Kavramı, Rekreasyon İhtiyacı ve Önemi

Rekreasyon kelimesi, Latince yeniden yaratma tazelenme anlamındaki “*recreate*” kelimesinden türetilmiştir. Daha sonraki yıllarda çeşitli sözlüklerde “manevi gücün ya da ruhun canlandırılması yeniden doğum” anlamında ifade edilmiştir (Jensen ve Guthrie, 2006: 17). Yaşamla ilgili bütün sorumluluklar tamamlandıktan sonra kalan zamanlarda bireysel yada toplumsal olarak yapılan sportif, kültürel, sanatsal, sosyal, turistik etkinliklere rekreasyon denir. Aktivitelerde dinlenmek, eğlenmek, yeni bilgiler edinmek, yaratıcılığı geliştirmek, hoş vakit geçirmek ve boş zamanı iyi değerlendirmek gibi farklı amaçlara odaklanmaktadır (Başaran, 2016: 400). Parker (1979: 20)’a göre rekreasyon, etkinliklere katılanlara mutluluk, tatmin, ruhsal denge, karakter, rekabet etme gücü, ruhsal dinginlik, özgürlük, fiziksel ve sosyal aktivite ve entelektüel bakış açısı kazandıran etkinliklerdir (Gül, 2014: 11). Boş zaman kavramı, rekreasyon kavramını da içine alan bir olgudur. İnsanların boş zamanlarını gönüllü olarak katıldıkları ve doyum sağalayıcı (yüzme, futbol, seyahat, konsere katılmak v.b.) etkinliklerde kullanmalarına boş zamanları değerlendirme denir. Boş zamanları değerlendirme kavramı bir eylemi; rekreasyon ise eylem yanında etkinlik çeşitlerini de ifade etmektedir (Hazar, 2003: 8).

İnsanlık tarihinin başlangıcından itibaren bireyler hayatlarını devam ettirebilmek ve zorunlu ihtiyaçlarını karşılayabilmek için çalışmışlardır. Boş zaman insanların çalışma hayatlarının ve zorunlu ihtiyaçlarının giderilmesinin ardından oluşan, kazanılmış bir hak ve çalışmanın ödülü olarak nitelendirilen bir zaman dilimidir. Rekreasyon, boş zamanı olan insanların bu zaman dilimi içerisinde gerçekleştirdikleri etkinliklerdir. Süreklilik arz eden monoton ve sıkıcı çalışma ile diğer faaliyetler, yaşamımızdaki en önemli parçalardan biri olan yenilenme için, boş zaman aktivitelerini ortaya çıkarmıştır (Yayla ve Çetiner, 2019: 220). Boş zaman ihtiyacı ve boş zaman talebi birbirine eşdeğer kavramlar gibi değerlendirilse de bu iki kavram arasında önemli farklılıklar söz konusudur. Bu nedenle boş zamanı bir özgürlük zamanı olarak ele aldığımızda bireyleri temel anlamda rekreatif etkinliklere katılmaya güdüleyen ya da bireyin bu tür etkinliklere katılmasına etki eden temel gereksinimlerin belirlenmesi-bilinmesi önem arz etmektedir (Karaküçük ve Gürbüz, 2007: 45). Rekreasyonel ihtiyaçlar insan davranışlarına temel olabilecek tek bir neden veya faktöre bağlı kalmaksızın birçok nedenden dolayı analiz gerektirmektedir (Karaküçük, 2008: 87). Rekreasyon faaliyetlerine yönelik artan ilgi ve duyulan ihtiyacın temelinde bireylere ve daha geniş açıdan değerlendirildiğinde ise topluma sağladığı faydalar yer almaktadır. Karaküçük ve Akgül (2016: 80), rekreasyona duyulan ihtiyacın kişisel (fiziki sağlık gelişiminin yaratılması, ruh sağlığı kazandırması, bireyleri sosyalleştirmesi, kişisel beceri ve yetenekleri geliştirmesi, çalışma başarısı ve iş verimine etkisi, kişiyi mutlu etmesi) ve toplumsal olarak (toplumsal dayanışma ve bütünleşmeyi sağlaması, demokratik toplum yapısının oluşması, ekonomik ve çevresel faktörler açısından) sağladığı faydalardan kaynaklandığını belirtmişlerdir.

Tablo 1: Rekreasyona duyulan ihtiyacın nedenleri

Kişisel yönden rekreasyona duyulan ihtiyacın nedenleri;	Toplumsal yönden rekreasyona duyulan ihtiyacın nedenleri
Fiziksel sağlık gelişimine katkı sağlar.	Toplumsal dayanışma ve bütünleşmeyi sağlar.
Ruh sağlığı kazandırır, insanı mutlu eder.	Demokratik toplumun yaratılmasına katkı sağlar.
Bireyi sosyalleştirir.	Topluma başkalarının haklarına saygı duyma, kurallara uyma gibi medeni toplumun oluşmasına katkı sağlayacak değerlerin benimsenmesini sağlar.
Bireyin beceri ve yeteneklerinin gelişmesini sağlar.	Toplumun niteliğin, moral değerlerini yükseltir.
Yaratıcılığı artırır.	Farklı kesimden insanları bir araya getirerek din, mezhep, ırk, kültür, eğitim, ekonomik gibi farklılıkları ortadan kaldırmaya katkı sağlar.
İş verimini ve çalışma başarısını artırır.	Toplumsal şiddetin azalmasına katkı sağlar.
Ekonomik hareketi geliştirir.	Toplumda fiziksel, zihinsel ve duygusal refahı sağlar.

Kaynak: (Karaküçük, 2008: 95-101)

Bireysel ve toplumsal olarak oldukça önemli kazanımlar sunan rekreasyon faaliyetlerinin yaşam kalitesini arttırıcı etkileri, etkinliklere katılımın nihayetinde elde edilen yararlarla bağlanabilir. Rekreasyonun bireylere sağlayacağı faydalar, kesin çizgilerle birbirinden ayrılması mümkün olmamakla birlikte, fiziksel (obeziteyi azaltmak, kronik hastalık riskini azaltmak, bağışıklık sistemini güçlendirmek); psikolojik (depresyonu azaltmak, stresi hafifletmek, yaşam kalitesini yükseltmek) ve sosyal faydalar (toplumu güçlendirme, suçü önleme ve azaltma, sosyal bağları güçlendirme, çevre bilincini geliştirme vb.) şeklinde incelenebilir (Arslan, 2013: 25-55). Rekreasyonel etkinliklerinin planlanmasında toplumsal rolün yanı sıra bireyin iş ve iş dışı yaşamının da etkinliklere yönelmede katkısının olduğunu, bireyin doyum derecesinin söz konusu bu yönelimleri etkilediği, bireysel farklılıkların da ilgili etkinliklere yönelmelerinde etkin rol oynadığını ifade eden Kılbaş Köktaş'a (2004: 125-126) göre, bireylerin rekreasyon etkinliklerine katılımında şu temel sekiz gereksinimleri söz konusudur:

- Kendini yenileme gereksinmesi
- Ödünleme gereksinmesi
- Eğitim gereksinmesi
- Gözlem gereksinmesi
- İletişim gereksinmesi
- Bütünleşme gereksinmesi
- Gruplaşma gereksinmesi
- Kültürel etkileşim gereksinmesi

Bireylerin toplumun bir parçası olarak değerlendirilmesinden hareketle rekreasyon salt bireysel ihtiyaçların tatminine yönelik olmanın ötesinde toplum için de büyük önem arz eder ve toplum ile ilişkilidir. Bundan dolayı rekreasyon etkinliklerinin doğru biçimde planlanması ve gerçekleştirilmesi; toplumun kavramsal olarak rekreasyon olgusunu anlaması, bilimsel olarak ilkelerinin oluşturulması ve etkinliklerin sınıflandırılmasına bağlıdır (Metin, Kesici ve Kodaş, 2013: 5026). Faaliyetlerinin çok yönlü olmasından dolayı rekreasyon etkinliklerinin sınıflandırılmasında pek çok etmen söz konusudur. Genel olarak rekreasyon etkinliklerinin sınıflandırılmasında temel alınan kriterler bireylerin rekreasyon faaliyetlerine katılımına etki eden amaçları, demografik özellikleri, etkinlik mekanının niteliği ve fonksiyonudur.

Tablo 2: Rekreasyon faaliyetlerinin sınıflandırılması

Katılım Şekline Göre	Mekâna Göre	Milliyete Göre	Katılımcı Sayısına Göre	Fonksiyona Göre
Aktif (Etken) Pasif (Edilgen)	Açık Alan Kapalı Alan	Ulusal Uluslararası	Bireysel Grup	Ticari Estetik Sosyal Sağlık Fiziksel Sanatsal Kültürel Turistik

Kaynak: Hazar, 2003: 22; Karaküçük, 2008: 77,80; Karaküçük ve Akgül, 2016: 60,67

Katılım şekli açısından rekreasyonel faaliyetler kişilerin etkinlikler içerisinde aktif olarak rol almaları ya da izleyici olarak katılımlarına göre aktif katılımlı rekreasyon ve pasif katılımlı rekreasyon olarak sınıflandırılır. Mekânsal bakımdan rekreasyon çeşitleri temelde açık alan ve kapalı alan rekreasyonu olarak ikiye ayrılırken, fonksiyonel olarak rekreatif etkinlikler bireylerin fizyolojik, güvenlik, sosyal, psikolojik ya da kişisel tercihleri ve tatminleri bakımından farklılık göstermektedir (Gül, 2014: 42). Hazar (2003: 24), rekreasyon çeşitlerini fonksiyonları açısından ticari, estetik, sosyal, sağlık, fiziksel, sanatsal, kültürel ve turistik rekreasyon olarak incelemiştir.

Temel Bir İnsan İhtiyacı Olarak Rekreasyon ve Rekreasyon Faydası

Öznel bir kavram ve kişisel deneyimlerle ilgili olan rekreasyon faydası, katılımcıların boş zaman etkinlikleri sırasında deneyimledikleri olumlu etkiler olarak tanımlanmaktadır ve fizyoloji, psikoloji, sosyoloji ve ekonomi alanlarında geniş çapta tartışılmış ve araştırılmıştır (Eskiler, Yıldız ve Ayhan, 2019: 16). Rekreasyon etkinlikleri bireylerin ihtiyaçlarını ve öz başarılarını arttırmak gibi boş zaman faydalarıyla da sonuçlanabilmektedir. Literatürde yer alan çalışmalarda rekreasyonun öz gelişimi sağlayan, fiziksel, psikolojik, ruhsal, sosyal, eğitimsel, rahatlama, estetik gibi yararlarına vurgu yapılmıştır. Bu etkiler, insanların öz değerlendirmesi yoluyla “fayda” olarak adlandırılmaktadır (Ertüzün, Hadi ve Fidan, 2020: 222).

Geçmiş yıllarda rekreasyon deneyimi neticesinde bireyin sahip olduğu koşullardaki iyileşme veya bireyin bir grup, toplum veya farklı oluşumlarla ilişkilerindeki gelişme olarak ele alınan rekreasyon fayda kavramı sonraki yıllarda geliştirilerek; bireyin, bir grubun ve toplumun sahip olduğu şartlardaki iyileşme, istenmeyen bir durumun çeşitli düzenlemelerle önlenmesi ve istenilen bir hale kavuşması, belirli bir tatmin edici psikolojik deneyimin gerçekleştirilmesi şeklinde üç başlık altında toplanmıştır (Bülbül, Ölçücü ve Akyol, 2021: 113). Bammel ve Burrus-Bammel (1996), rekreasyon faydalarının 1) Fizyolojik faydalar; 2) Sosyal faydalar; 3) Rahatlama faydaları; 4) Eğitim faydaları; 5) Psikolojik faydalar; ve 6) Estetik faydalar olmak üzere altı boyuta ayrıldığını belirtmiştir (Akgül, Ertüzün, & Karaküçük, 2018, s. 26). Rekreatif etkinliklerden elde edilecek faydalar katılımcıların boş zamana yükledikleri anlamla doğru orantılı olduğunu ifade eden Munusturlar’a (2018: 14), göre rekreasyon etkinliklerinin faydalarını kişisel, sosyal-kültürel, ekonomik ve çevresel yararlar olmak üzere dört ana başlık altında değerlendirmek mümkündür.

Rekreasyon faaliyetlerine katılmanın bireylere sağlayacağı yararlar; grup dinamiklerini öğrenme, liderlik, güven artırma, bireysel karar verebilme, risk yönetimi, kendinin ve başkalarının sorumluluğunu üstlenebilme, kişilik ve beden gelişimini olumlu etkileme, kendini mutlu hissetme, başkaları ile etkileşme ve sosyalleşme olarak sıralanabilir (Ardahan ve Lapa Yerlisu, 2010: 1331). Rekreasyon faaliyetlerine katılmanın, pek çok alanda olduğu gibi, iş görenlerin performansları üzerinde olumlu etkileri söz konusudur. Rekreasyonel etkinliklere katılımın iş baskısını azaltmanın önemli bir yolu ve önemli bir boş zaman tatmini kaynağı olduğunu ifade eden Eskiler, Yıldız ve Ayhan’a (2019: 18) göre; boş zaman etkinliklerine katılım sayesinde bireyler iş baskısından ve monoton yaşam tarzından uzaklaşmakta, sosyal çevre ve yaşam tarzı değişikliğine gitmektedir. Mokaya ve Gitari de (2012: 180) rekreasyon etkinliklerinin çalışanların sosyalleşme ve birbirleri arasındaki bağların güçlendirilmesi için bir fırsat sunarak, çalışanların örgütsel bağlılığının artırdığını belirtmişlerdir. Çalışanların rekreatif etkinliklere katılımının teşvik edilmesi işgören devir hızının düşmesine, devamsızlık oranlarının azaltılmasına ve çalışanların üretkenliğini arttırmaya yardımcı olabilir.

Rekreasyon etkinlikleri toplum içinde oluşturduğu ekonomik döngü sayesinde hem toplum kazançlı çıkmakta hem de rekreatif etkinliklere katılan bireyler istek ve ihtiyaçlarına uygun hizmetlere erişebilmektedirler. Rekreasyon etkinlikleri ekonomik açıdan önemli kazançlar elde etme imkânı sunduğu için ticari işletmeler açısından da her geçen gün daha fazla ilgi çeken bir disiplin haline gelmektedir (Kement, 2014: 115).

Rekreasyon öncelikle kentli bir olgudur. Kentsel bütünleşme ve rekreatif etkinliklere katılım açısından değerlendirildiğinde boş zamanın iyi planlanmaması ve gerekli imkânların yeterince sunulmaması sonucunda çoğu zaman kentli birey a tipik boş zaman davranışları olarak anılan içki, kumar, uyuşturucu gibi etkinliklere; hırsızlık vb. kötü alışkanlıklara ve suça yönelebileceği durumlar ortaya çıkartabilmektedir (Karaküçük ve Gürbüz, 2007: 104).

Sonuç

Rekreasyonun modern yaşamda önemli bir yer edindiği ve gerek bireysel ve gerekse toplumsal olarak refaha katkıda bulunduğu açıktır. Rekreasyonel faaliyetler, bireyleri mental ve fiziksel canlandırıcı, fazla enerjilerini yaratıcı etkinliklere yönlendirerek verimli faaliyetlerde kullanmaları için çok önemli bir araçtır. Toplumdaki bireylerin sağlıklı olması, kendisinin ve yeteneklerinin farkında olması, kendisini

gerçekleştirebilmesi için çalışma zamanı dışında kalan boş zamanlarını bilinçli ve kaliteli bir biçimde değerlendirmeleri büyük önem arz etmektedir. Rekreasyonel etkinlikler bireyin benlik ve sosyal algısını geliştirirken aynı zamanda sosyalleşme açasından da bireyin kendisini doğru bir şekilde ifade edebilmesi, toplumsal ilişkilerin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesinde önemli bir rol oynar. Sosyal bir varlık olan bireyin rekreasyonel faaliyetler sonucunda iç dünyasında kendisi ile barışık, dışa dönük ve verimli olmasına etki eder (şapçılar, Kalkan ve Büyükşalvarcı, 2019: 12). İlgili literatür, organize rekreasyon faaliyetlerine aktif olarak katılan bireylerin daha iyi zihinsel sağlığa sahip olduklarını, modern yaşamın stresleri ile daha kolay başa çıkabildiklerini, rekreatif etkinliklerin Alzheimer hastalığının semptomlarını azalttığı, şiddet ve suça meylin topluluk faaliyetlerine katılım arttığında da önemli ölçüde azaldığını, bağlılık, aidiyet ve olumlu değerler duygusunda artış sağladığını göstermektedir (Singh ve Kiran, 2014: 25).

İnsanlar ve boş zamanları değerlendirecek alanlar arasında bir bağ söz konusudur. Bu nedenle yaşam alanlarından ayrılmama ve doğadan uzaklaşma gibi sebepler boş zaman etkinliklerine katılımın önündeki bazı engelleri oluşturabileceği gibi şehir hayatının hızlı temposu ve kalabalık, teknolojik gelişmelerin hareketliliği engellemesi gibi nedenler de rekreasyonel etkinliklere katılımdaki engellerin sadece birkaçıdır. Bu tip engeller insanların fazla enerjilerini atmalarına, çeşitli yeteneklerini ortaya geliştirmelerine ve çalışma hayatına daha zinde bir şekilde dönmelerine de engel olmaktadır. Bütün bu olumsuzlukların paralelinde insan kendisini sürekli bir baskı ve stres altında hissetmekte, özellikle genç kesimdeki; daha fazla hareket etme, yenilik ve değişim ihtiyacı, çeşitli sıkıntı ve sorunlara sebep olmaktadır (Demirel ve Harmandar, 2009: 841).

Dünyada nüfus ve şehirleşme arttıķça insanların açık hava ve doğa ile olan bağlantıları da azalmakta ve bozulan ya da gerileyen ruhsal ve bedensel sağlıklarını geri kazanmak için kısa ya da uzun süreli açık hava aktivitelerine bir başka deyişle rekreasyonel aktivitelere ihtiyaç duymaktadırlar. Bu durum endüstrileşmiş ve kentleşmiş alanlarda yaşayanlar için daha da önemli bir ihtiyaç olarak öne çıkmaktadır (Deniz, Kılıçarslan ve Koşan, 2019: 80). Günümüz modern toplum yapısında farklı sebeplerden kaynaklanan fiziksel, psikolojik ve sosyal sorunlarla başa çıkmaya çalışan bazı bireyler doğayı bir kaçış aracı olarak kullanırken; özellikle büyükşehirlerin karmaşasından ve stresinden uzaklaşmak, yaşamının gürültüsünden kaçmak imkânı olmayan bireyler fiziksel ve psikolojik iyi oluşlarını sürdürebilmek için kentin olanaklarından faydalanmak istemektedirler (Yavaş Tez, Esentaş ve Güzel, 2020: 560). Gittikçe daha kalabalık hale gelen şehirlerde çeşitli alanlarda olduğu gibi, rekreasyon yönünden de çözümlü güç problemler ortaya çıkmaktadır. Önceleri kırsal karakterde olan yerleşim alanlarındaki nüfus artışıyla birlikte açık alanların yerini yapı kitleleri almakta, bunun paralelinde de rekreatif etkinliklere imkân sağlayacak alanlar her geçen gün daralmaktadır. Tüm bu olumsuz gelişmeler kamusal alanlarda her yaştan bireyin ihtiyacı için elverişli alanların ve yeterli miktarlarda rekreatif etkinlik ve rekreasyon sahalarının planlanmasını zorunlu kılmaktadır. Tüm bireylere yönelik olan rekreasyon ve boş zaman programları, sosyal eşitlik ve demokratik ilkelerin teşvik edildiği ortamlardır. Bu açından isteyen tüm bireylerin kullanımına ve katılımına açık rekreasyon etkinlikleri ve rekreasyon alanları, cinsiyet, sosyal sınıf, yaş ve yetenekten bağımsız olarak çok çeşitli bileşenlere hizmet etmeye çalışacak nitelikte organize edilmelidir. Özellikle hareketsizlik kaynaklı yaşanan sağlık problemlerinin çözümünde rekreasyonel etkinlikler ve rekreasyon alanları anahtar rol oynayabilmektedir. Zira fiziksel aktivitenin sağlık için ve kronik hastalıkların önlenmesine yönelik faydaları bilinmektedir. Bu açından rekreasyon alanları (fitness merkezleri, eğlence merkezleri, tenis kortları, basketbol sahaları, parklar, oyun alanları vb.), bireylerin fiziksel aktivitelere katılarak bir bütün olarak halk sağlığının korunmasında önem arz etmektedir. Bu tesislerin mevcudiyeti, boş zamanları değerlendirmede farklı aktivitelere yönelik önemli alternatifler sunarak fiziksel aktivitelere katılımı arttırabilir.

Toplumunu oluşturan bireylerin gerek mental ve gerekse fiziksel iyi oluşlarının davamı için rekreasyon faaliyetlerine katılımlarının sağlanması kadar bireyleri rekreatif etkinliklere katılmaktan alı koyan bir takım engeller de söz konusudur. Bireylerin rekreatif etkinliklere katılmalarında uygun koşulların sağlanmamış olması, kaynakların ortadan kalkması ya da erişimin zorlaşması ve güdülenme düzeyini

azaltıcı bir durumun mevcudiyeti boş zaman etkinliklerine katılmada engelleyici olabilmektedir (Akyol ve Akkaşoğlu, 2020: 2075). Crawford ve Godbey (1987: 119), bireylerin rekreasyonel faaliyetlere katılımını engelleyen bireysel, bireylerarası ve yapısal (geleneksel olarak kavramsallaştırıldığı şekliyle boş zaman engelleri) olmak üzere üç faktörden söz etmektedir. Bireysel faktörler; daha çok bireyin psikolojik durumunu ve tutumunu ifade ederken bireyin kendi yetenek düzeyinin ve etkinliğin uygunluğunun algılanması ile etkinliğe ilişkin tutumu olarak nitelendirilebilmektedir. Bireysel engeller arasında stres, depresyon, kaygı, inanç, referans grup tutumları, belirli boş zaman etkinliklerine önceden sosyalleşme, algılanan öz-yetenek ve çeşitli boş zaman etkinliklerinin uygunluğu ve mevcudiyetine ilişkin öznel değerlendirmeler yer alır (Crawford ve Godbey, 1987: 122).

Bireylerarası faktörler ise; bireylerin arasında gerçekteşen etkileşime işaret ederek etkinliğe katılım için eş veya arkadaş bulamamak, para veya zaman gibi kısıtlayıcıları kapsamaktadır. Kişilerarası engeller, kişilerarası etkileşimin veya bireylerin özellikleri arasındaki ilişkinin sonucudur (Crawford ve Godbey, 1987: 123). Yapısal faktörler ise bireylerin boş zaman tercihleri, ulaşım, tesislerin yetersizliği ve kalitesi olarak ifade edilmektedir (şapçılar, Kalkan ve Büyükşalvarcı, 2019: 14). Yapısal engellere örnek olarak, aile yaşam döngüsü, ailenin mali kaynakları, sezon, iklim, çalışma zamanının planlanması, fırsatların mevcudiyeti (ve bu mevcudiyete dair bilgi) ve belirli faaliyetlerin uygunluğuna ilişkin referans grup tutumları yer alır (Crawford ve Godbey, 1987: 124). Bireylerin rekreatif etkinliklere yönlendirilmesinde ve farklı gerekçelerden beslenen rekreasyonel etkinliklere katılmalarına engel olan faktörlerin ortadan kaldırılmasında tüm paydaşların (rekreasyon programı hazırlayıcıların, etkinlik yöneticilerinin ve rekreasyon alanlarını inşa edenlerin) üzerlerine düşen sorumluluğu yerine getirmeleri gerekmektedir (Yayla ve Ergün, 2020). Bu noktada öncelikle rekreasyon etkinliklerinin bireysel ve toplumsal faydalarına yönelik bilinçlenmenin sağlanması için gerekli eğitim faaliyetleri organize edilmelidir. Kişilerin yeteneklerine, ihtiyaçlarına ve diğer özelliklerine göre alternatifler arasından kendilerine en uygun olan etkinliklere yönlendirilmelerinin sağlanması büyük önem taşımaktadır. Modern toplumsal yaşamın getirisi olarak günümüzün en önemli sorunları arasında yerini alan hareketsizlik ve buna bağlı sağlık problemleri ile başa çıkabilmek adına bireyler daha aktif bir yaşama yönlendirilmelidir. Pasif katılımlı etkinlikler yerine kişilerin bizzat içerisinde yer alabilecekleri ve aktif olarak rol üstlenebilecekleri etkinliklerin planlanması ve uygulanması gerekmektedir. Tüm bu gelişimlerin sağlanabilmesi adına öncelikle toplumda rekreasyon etkinliklerinin faydası “yeniden” keşfedilmeli, bireysel olarak rekreasyona duyulan ihtiyacın farkına varılmalı ve rekreasyonun önemi kavranmalıdır. Ayrıca yerel yönetimler ve özel kuruluşlar tarafından toplumun hizmetine sunulacak rekreasyon alanlarının nitelik ve niceliklerinin belirlenmesinde bireylerin rekreasyonel etkinliklere yönelik talepleri, tercihleri ve alanın rekreasyon potansiyeli dikkate alınmalıdır.

Kaynakça

- Akgül, B. M., Ertüzün, E., & Karaküçük, S. (2018). Leisure Benefit Scale: A Study of Validity and Reliability. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 23(1), 25-34.
- Akyol, C. & Akkaşoğlu, S. (2020). Gençlerin Boş Zamanlarında Rekreasyon Faaliyetlerine Katılım Engelleri Üzerine Bir Araştırma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 8(3), 2072-2089.
- Ardahan, F. & Lapa Yerlisu, T. (2010). Açıkalın rekreasyonu: Bisiklet kullanıcıları ve yürüyüşçülerin doğa sporu yapma nedenleri ve elde ettikleri faydalar. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 1327-1341.
- Arslan, S. (2013). *Serbest Zaman-Rekreasyon ve Serbest Zaman Eğitimi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Başaran, Z. (2016). Alternatif Eğitim Olarak Rekreasyon. S. Karaküçük içinde, *Rekreasyon Bilimi* (s. 393-428). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Bülbül, A., Ölçücü, B. & Akyol, G. (2021). Spor Elemanlarının Rekreasyon Fayda Farkındalığı İle Bedenlerini Beğenme Düzeyleri Arasındaki İlişi. *Uluslararası Bilimsel Dergi*(50), 110-123.
- Crawford, D. W. & Godbey, G. (1987). Reconceptualizing Barriers to Family Leisure. *Leisure Sciences: An Interdisciplinary Journal*, 9(2), 119-127.

- Demirel, M. & Harmandar, D. (2009). Üniversite öğrencilerinin rekreasyonel etkinliklere katılımlarında engel oluşturabilecek faktörlerin belirlenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1).
- Deniz, B., Kılıçarslan, Ç. & Koşan, F. (2019). Rekreasyonel Olanaklara Yönelik Beklentilerin Sağlıklı Kentler Yönüyle İrdelenmesi, Aydın Kenti Örneği. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 3(2), 78-89.
- Ertüzün, E., Hadi, G. & Fidan, E. (2020). Spor Merkezine Üye Bireylerin Rekreasyon Fayda Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 11(3), 221-230.
- Eskiler, E., Yıldız, Y. & Ayhan, C. (2019). The effect of leisure benefits on leisure satisfaction: Extreme sports. *Turkish Journal of Sport and Exercise*, 21(1), 16-20.
- Gül, T. (2014). Rekreasyon Olgusuna Genel Yaklaşım. A. Yaylı (Editör), *Rekreasyona Giriş* (1.Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık, s. 1-67.
- Hazar, A. (2003). *Rekreasyon ve Animasyon* (2 b.). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Jensen, C. R. & Guthrie, S. (2006). *Outdoor Recreation in America* (6th ed.). Champaign, IL : Human Kinetics.
- Karaküçük, S. (2008). *Rekreasyon Boş zamanları Değerlendirme* (6 b.). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Karaküçük, S. & Akgül, B. M. (2016). *Rekreasyon ve Çevre*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Karaküçük, S. & Gürbüz, B. (2007). *Rekreasyon ve Kent(li)leşme*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kement, Ü. (2014). Rekreasyonun Diğer Alanlar ile İlişkisi. A. Yaylı içinde, *Rekreasyona Giriş* (s. 79-136). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kılbaş Köktaş, Ş. (2004). *Rekreasyon Boş Zamanı Değerlendirme* (3 b.). Ankara: Nobel Yayın.
- Metin, T. C., Kesici, M. & Kodaş, D. (2013). Rekreasyon Olgusuna Akademisyenlerin Yaklaşımları. *Journal of Yasar University*, 30(8), 5021-5048.
- Mokaya, S. O. & Gitari, J. W. (2012). Effects of Workplace Recreation on Employee Performance The Case of Kenya Utalii College. *International Journal of Humanities and Social Science*, 2(3), 176-183.
- Munusturlar, S. (2018). Boş Zaman ve Rekreasyon Kavramı. M. Akyıldız Munusturlar içinde, *Rekreasyon Yönetimi* (s. 2-26). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi.
- Parker, S. (1979). *The Sociology of Leisure*, London, George Allen and Unwin Ltd.
- Sevil, T. (2018). Boş Zaman ve Rekreasyon Yönetimi. S. Kocaekşi içinde, *Boş Zaman ve Rekreasyon: Kavram ve Özellikler* (s. 2-25). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi.
- Singh, B. & Kiran, U. V. (2014). Recreational Activities for Senior Citizens. *Journal Of Humanities And Social Science*, 19(4), 24-30.
- Şapçılar, M. C., Kalkan, F. & Büyüksalvarcı, A. (2019). Akademisyenlerin Rekreasyonel Faaliyetlere Katılımlarını Engellenen Faktörlerin Belirlenmesi: Turizm Fakülteleri Örneği. *Uluslararası Akademik Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5(7), 9-29.
- Yavaş Tez, Ö., Esentaş, M. & Güzel, P. (2020). Park-Rekreasyon Alan Seçimi ve Kullanım Kısıtlayıcıları Ölçeği (PRASVKKÖ): Ölçek Geliştirme Çalışması. *International Journal of Contemporary Educational Studies (IntJCES)*, 6(2), 558-577.
- Yayla, Ö. & Çetiner, H. (2019). Boş Zamanların Değerlendirilmesinde Etkili Olan Faktörlerin Boş Zaman Tatminine Etkisi. *Turizm Akademik Dergisi*, 6(1), 219-228.
- Yayla, Ö. & Ergün, G. S. (2020). Otel yöneticilerinin rekreasyon kavramına ilişkin bilişsel yapılarının kelime ilişkilendirme testi ile belirlenmesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 8 (4), 3052-3066.

REKREASYON MOTİVASYONU

Abdullah TARINÇ*

Giriş

İnsanların çalışma hayatını doğrudan etkileyen teknolojik gelişmeler özellikle emek-yoğun olarak işgücü gerektiren mesleklerde çalışma sürelerinin kısalmasına neden olmuştur. Ayrıca modern yaşam çerçevesinde insanların bir makineden ziyade birey olarak ele alınması düşüncesini savunan modern yönetim yaklaşımları insanların çalışma sürelerinin kısalması ve sosyal hayata fazla zaman ayrılması yönüne dikkat çekmişlerdir. Son elli yıla bakıldığında küresel bağlamda çalışma sürelerinin ciddi manada azaldığı görülmektedir. (Bknz. Tablo-1)

Tablo 1: Ülkelerin yıllara göre yıllık toplam çalışma saati

Ülke	1970	1980	1990	2000	2010	2020
Belçika	1.883	1.706	1.662	1.589	1.574	1.418
Kanada	1.925	1.827	1.802	1.787	1.715	1.644
Fransa	1.993	1.806	1.645	1.558	1.540	1.402
Japonya	2.243	2.121	2.031	1.821	1.733	1.598
Türkiye	2.086	1.957	1.886	1.937	1.877	-
İngiltere	1.775	1.619	1.618	1.558	1.507	1.367
Amerika	1.907	1.816	1.833	1.832	1.772	1.776

Kaynak: (OECD, 2021.)

Çalışma sürelerinde gözlenen belirgin düşüş ile ortaya çıkan boş zamanlar sonucunda, insanların turizm, seyahat ve rekreasyon faaliyetlerine yönelik talebinin artmasına yardımcı olmuştur. İnsanların tatil ihtiyaçlarının rekreasyon faaliyetlerine katılım konusunda desteklediği düşünülmektedir. Bu bağlamda rekreasyon faaliyetlerinin öneminin arttığı söylenebilir.

Turistik seyahat talebini oluşturan temel etkenlerden bir turistlerin katıldığı faaliyetlerdir. Çalışma hayatı ve sosyal yaşamın yoğunluğu ve zorluğu bireylerin dinlenmeleri ve kendilerini daha iyi hissetmeleri tatil ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Bireyler tatil ihtiyacını günlük yaşam rutinleri dışında sahip oldukları boş zaman çerçevesinde yapmaya çalışmaktadır. Eğlenmek, dinlenmek, öğrenmek, macera ve sosyalleşmek adına rekreasyon faaliyetlerine katılmaktadırlar (Yayla ve Ergün, 2020). Ancak burada önemli hususlardan birisi rekreasyon faaliyetlerinin gönüllülük esasıyla yapılmasıdır. Dolayısı ile bireylerin rekreasyon faaliyetlerine katılma konusunda istekli olması gerekmektedir. Bu bağlamda bireylerin bir faaliyete katılmalarını sağlayacak istek halinin oluşması için faaliyetin çekiciliğinden öte öncelikle bireylerin faaliyete ilişkin motivasyonlarının olması önem arz etmektedir. Rekreasyon faaliyetlerine katılan bireylerin motivasyonlarının neler olduğunun bilinmesi rekreasyon faaliyetlerinin daha etkin ve başarılı bir şekilde yapılmasına yardımcı olabilir.

* Dr. Öğretim Üyesi, Akdeniz Üniversitesi, Manavgat Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü atarinc@akdeniz.edu.tr; ORCID ID: 0000-0001-5824-4882

Rekreasyon faaliyetine katılan bireylerin davranışlarını ve seyahat tercihlerini her yönü ile inceleyen motivasyon kavramı yapılan birçok çalışma ile rekreasyon motivasyonu uzun yıllardır literatürde yer almaktadır. Literatürde rekreasyon motivasyonu konusunu ele alan birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar turist ve rekreasyon motivasyonlarını belirlemek adına birçok rekreasyon alanında gerçekleştirilmiştir; açık alan rekreasyonu (Whiting, Larson, Green ve Kralowec, 2017), macera (Lynch ve Dibben, 2016), spor (Alexandris, Tsorbatzoudis ve Grouios, 2002), doğa odaklı (Luo ve Deng, 2008) ve festivaller (Formica, ve Murrmann, 1998).

Motivasyon

Turizm, pek çok yönüyle sosyo-psikolojik bir deneyim olarak düşünölebilir. Sosyo-demografik özellikler gibi faktörler turist davranışını etkilese de müşterinin öznel deneyimiyle ilgili diğer faktörler bu karmaşık süreci açıklamak için güçlü bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda motivasyon turizm alanında bireysel davranışları belirleyen temel unsurlardan biridir (Devesa, Laguna ve Palacios, 2010).

Motivasyon konusunda teoriyi esaslandıran en temel çalışma Dann (1977) tarafından yapılmıştır. Etimolojik olarak "motiv", Latince "movere" (hareket etmek) kelimesinden gelir (Dann, 1977). Motiv, bir kişinin davranışını potansiyel doyum için yönlendiren ve bütünleştiren içsel faktörlere atıfta bulunmak için kullanılmıştır (Mehmetoğlu ve Normann, 2013). Sonuç olarak turizm motivi, "kişiyi turistik bir faaliyete katılmaya hazırlayan ihtiyaçlar dizisi" olarak tanımlanmaktadır.

Turist motivasyonu, "itme" ve "ekme" kavramlarıyla ilişkili olarak incelenmektedir (Dann, 1977). İtici faktörler, turistlerin sosyo-psikolojik yapıları ve onları seyahat etmeye hazırlayan ev çevreleridir; çekici faktörler ise seyahat kararı verildikten sonra onları belirli bir destinasyona çeken faktörlerdir.

Turizm motivasyonu üzerine literatür incelendiğinde, insanların içsel sebepler veya faktörler tarafından seyahat etmeye "itildiklerinden" veya destinasyon özellikleri tarafından "ekildiklerinden" seyahat ettiklerini ortaya koymaktadır (Devesa, Laguna, Palacios, 2010). İtici faktörler daha çok kaçış, dinlenme ve rahatlama, macera veya sosyal etkileşim arzusu gibi içsel duygusal yönlerle ilgilidir. Çekme faktörleri, seçilen destinasyonun nitelikleri, boş zaman altyapısı ve kültürel veya doğal özellikler gibi dışsal, durumsal veya bilişsel yönlerle bağlantılıdır. Bununla birlikte, bu destinasyon özellikleri itme motivasyonlarını güçlendirebilir (Yoon ve Uysal, 2005).

Seyahat motivasyonu hem itici hem de çekici faktörlerin bir fonksiyonu olarak görölebilir (Luo ve Deng, 2008; Uysal ve Hagan, 1993). Bu görüş, turist davranışının altında yatan motivasyonları anlamak için faydalı bir çerçeve sağlar. İtici faktörler, bir kişinin seyahat etme kararını etkileyen faktörler iken, çekici faktörler, kişinin nereye seyahat edeceğine karar vermesini sağlayan faktörleri ifade eder (Kim, Lee ve Klenosky, 2003).

Motivasyon, bir kişinin davranışını ve aktivitesini etkileyen bütünsel bir boyut da dahil olmak üzere psikolojik ihtiyaçlar ve istekler açısından karakterize edilmiştir (Kim, Lee, Uysal, Kim ve Ahn, 2015) Bu tanım, önemli motivasyon faktörlerinin, ihtiyaçları karşılamaya yönelik içsel güdüler ve arzular olduğunu açıklamaktadır. Crompton (1979) iki itici faktör tanımlamıştır. Biri algılanan sıradan bir ortamdan kaçış, benliğin değerlendirilmesi, keşif, rahatlama, prestij, gerileme, akrabalık ilişkilerinin güçlendirilmesi ve sosyal etkileşimin kolaylaştırılması gibi sosyo-psikolojik motifleri yansıtırken, diğer faktör yenilik ve eğitim dahil olmak üzere kültürel motivleri ortaya çıkarmaktadır.

Kim vd. (2015)'ne göre ise itme-çekme modeli, seyahat kariyer basamakları ve işlevsel teori gibi turistlerin motivasyonlarını açıklamak için bir dizi teori vardır. İtme-ekme teorileri turistlerin rekreasyon faaliyetlerine katılım isteği ve talebi üzerine odaklanmaktadır. Genel olarak, seyahat kariyer basamakları teorisi, insanların seyahat deneyimleri biriktirirken motivasyon seviyelerinde yukarı doğru ilerlemesini önermektedir (Pearce ve Lee, 2005). İşlevsel yaklaşım ise, bireylerin belirli tutumlara sahip olmalarının nedeninin, bu tutumların psikolojik ihtiyaçlara hizmet etmesi olduğunu varsayar (Fodness, 1994). Farklı motivasyon seviyeleri belirli davranışları etkileyebilir ve bu aynı motivasyonlar hem insanın psikolojik ihtiyaçlarını hem de arzularını tatmin edebilir (Kim vd., 2015).

Rekreasyon Motivasyonu

Sanayi devrimi sonrası, sosyal hayatın kentlerde gelişim göstermesi ile ortaya çıkan, kent hayatının kalabalıklaşması ile hem bireye hem çevreye getirdiği fizyolojik ve psikolojik etkilerin fazla olması ile önem kazanan rekreasyon kavramının kökeni, Latince "recreatio" kelimesinden gelmektedir (Saçlı ve Kahraman, 2019). Fransızca yenilenme ve tazelenme anlamını taşıyan rekreasyon dilimize recreation kelimesinde geçmiş ve türemiştir (Kozak ve ark., 2012). Rekreasyon, ilgili kişi için anlamlı ve zevkli olan boş zaman etkinliklerine gönüllü katılım olarak tanımlanmaktadır (Cordes, 2013). TDK (2021) 'ya göre rekreasyon, insanların boş zamanlarında, eğlence ve spor amacı ile gönüllü olarak katıldıkları etkinlikler olarak tanımlanmaktadır.

Rekreasyon aktivitelerine ilişkin analizler yapılırken, etkinliklere katılan bireylerin rekreatif aktivitelere katılma amaçları ve beklentilerinin neler olduğunun belirlenmesi gereklidir (Gürbüz ve Henderson 2014). Sosyal faktörler, kültürel yapı, ekonomik faktörler, aile yapısı, meslek, gelir düzeyi, yerleşim yeri, yaş ve cinsiyet gibi pek çok faktöre bağlı olarak değişen boş zamanın dinlenme, eğlenme ve gelişim olmak üzere üç temel fonksiyonu vardır (Altunay ve Balcı, 2018). Dinlenme fonksiyonu, kalabalık şehir hayatı, çalışma yoğunluğu ve stresi ile fiziksel ve ruhsal açıdan rahatlama ve dinlenme anlamına gelmektedir. Eğlenme fonksiyonu, monoton ve sıkıcı yaşam süresinde insanların hareketli ve eğlenceli zaman zaman geçirmesine yardımcı olmaktadır. Bunların yanı sıra rekreasyon faaliyetlerinde sosyal etkileşim ve yeni öğrenilen bir takım bilgi ve beceriler ise rekreasyonun gelişim fonksiyonu ile ilgilidir.

Rekreasyon faaliyetleri, boş zaman içerisinde gerçekleşen faaliyetlerdir ve bu amaçla yaşanan yerden en az 1 gece uzaklaştığında, seyahat ve turizm kapsamında ele alınmaktadır (Saçlı ve Kahraman, 2019). Bireylerin seyahat kararlarını, özellikle seçtikleri destinasyonların nedenlerini ve katıldıkları rekreasyonel aktiviteleri anlamak için motivasyonları onları harekete geçiren temel faktörlerdir. Seyahat motivasyonunun dinamikleri, araştırmacılara seyahat motivasyonları hakkında farklı görüşler önermek için alternatif yollar göstermiştir.

Bireyin rekreasyon etkinliklerine katılma motivasyonu, rekreasyon ve boş zaman çalışmalarının merkezi bir endişesi olmaya devam etmektedir (Manfredo, Driver ve Tarrant, 1996). Çünkü gönüllülük esasına dayalı rekreasyon faaliyetlerine bireylerin katılmasını sağlayan motivasyon faktörleridir. Rekreasyon faaliyetlerine yönelik motive olmamış bireylerden eğlenme, dinlenme veya gelişim fonksiyonlarının olumlu sonuçlarını beklemek zor olacaktır.

İtici faktörler, algılanan sıradan bir ortamdan kaçış, kendini keşfetme ve değerlendirme, rahatlama ve gerileme gibi motivasyonları ifade ederken, çekici faktörler, güneş ışığı ve dost canlısı yerliler gibi destinasyonlarla, turistleri çekmek ve ihtiyaçlarını karşılamak için ilgilidir (Dann, 1981).

Bu nedenle, itici faktörler turistleri tatil yapmaya motive eder ve çekici faktörler itici faktörleri güçlendirir. Başka bir deyişle, çekici faktörler, turistleri farklı bir destinasyon seçmeye çeken faktörlerdir. Bu faktörler deniz-kum-güneş, kültürel ve tarihi mirası ve hatta çeşitli cazibe merkezlerini birleştirir. Kısacası, bu faktörler dışsal motivasyonlar olarak kabul edilebilir. Ayrıca, dahil etmeye yönelik itici faktörler, bir bireyi belirli bir destinasyona seyahat etmeye zorlar. Örneğin, dinlenme, keşfetme ve bilgi edinme, kaçış, sağlıklı yaşam, sosyal iletişim, kendini keşfetme veya seyahatle övünme, prestij ihtiyacı.

Rekreasyon faaliyetlerine katılan bireylerin iş hayatında ve sosyal yaşamında daha dengeli, huzurlu ve sağlıklı bir şekilde dönüş yaptığı gözlemlenmektedir. Rekreasyon faaliyetlerinin olumlu yansıması elbette bireylerin motivasyonundan kaynaklanmaktadır. Bunun arkasındaki motivasyonlar başarı, öğrenme ve sosyallik, bağımsız ve kişisel gelişim ve rahatlama olarak görülebilir (Gaffar, Yuniawati ve Ridwanudin, 2019). Hall ve Weiler'in (1992) macera aktivitelerine katılımı etkileyen motivasyon unsurları üzerine yaptıkları çalışmada ise, başlıca motivasyonların uyarılma, kendini macera, kendini gerçekleştirme, temas doğası ve sosyal temas olduğunu tespit etmişlerdir. Buckley (2012), korku, kontrol, beceri geliştirme ve başarı duygusu gibi içsel motivasyon kavramlarını ve arkadaşlık gelişimi, imaj oluşturma olarak tanımlanan sosyal temelli faktörler gibi dışsal motivasyon kavramlarını kullanan macera rekreasyonunu içeren bir sınıflandırma sistemi geliştirmiştir.

Boş zaman davranışıyla ilgili çalışmalar, motivasyon ve kalıcı katılım arasında gcl bir ilişki olduğunu göstermektedir (Chang, 2012). Rekreasyon faaliyetlerine katılımda gcl motivasyon unsurlarına sahip bireylerin sürekli ve düzenli katılım göstermesini desteklediği grlmektedir. Dolayısı ile motivasyonun rekreasyon katılım talebini olumlu yönde etkilediği söylenebilir.

İnsanların rekreasyon faaliyetlerine katılmalarını etkileyen mikro ve makro düzeyde birçok unsur bulunmaktadır. Özellikle bireylerin gelir durumları tatile çıkma ve rekreasyon faaliyetlerini etkileyen en önemli unsurlardan biridir. Aynı zamanda bireylerin ulaşabileceği rekreasyon alanlarının mevcudiyeti önemlidir. Hall ve Page (2014) rekreasyon faaliyetlerine katılımı etkileyen faktörleri "sezonluk engeller", "finansal kaynaklar ve rekreasyonel imkanlara erişebilirlik", "cinsiyet ve sosyal kısıtlar" ve "kaynaklar ve moda" olarak tanımlamışlardır. Sezonluk engeller, genel olarak rekreasyon destinasyonlarının iklim koşulları ile ilgilidir. Finansal kaynaklar ise insanların ekonomik gelirlerinin seyahat ve rekreasyon faaliyetlerine katılmalarını sağlayacak lde olması gerektiğini vurgulamaktadır. Gelir yükseldikçe rekreasyon faaliyetlerine ulaşım kolaylaşmakta ve çeşitlenmektedir. alışan kadınların çalışan erkeklere nazaran ev işleri ve çocuklardan dolayı daha az boş zamana sahip olması cinsiyet ve sosyal kısıtlar çerçevesinde ele alınabilir. Son olarak rekreasyon faaliyetlerinin tanınırlılığı ve moda olması insanların rekreasyon faaliyetlerine katılımına yn verebilir. Günümüzde popüler faaliyetler toplum tarafından tercih edilmekte ve kendi isteklerin ötesinde trend olan faaliyetlere yönelim grlmektedir.

Rekreasyon faaliyetlerine katılım üzerinde etkili olan motivasyon faktörleri ve unsurları üzerine birçok araştırma yapılmıştır. Motivasyon faktörlerinin tespit edilmesi rekreasyon faaliyetlerine turistlerin neden katılım gösterdiği soruna açıklık getirebilir. Turistlerin rekreasyon faaliyetlerine katılımını etkileyen motivasyon boyutlarını ve öğelerini Rekreasyon Deneyimi Tercihi maddeleri çerçevesinde açıklayabiliriz (Bknz. Tablo-2).

Tablo 2: Motivasyon boyutları ve ğeleri

Doğanın tadını ıkarma 1. Doğaya yakın olmak 2. Doğanın manzaralarının, kokularının ve seslerinin tadını çıkarmak 3. Manzarayı görmek için	Benzer insanlar 1. Sizinle aynı Őeylerden zevk alan başkalarıyla birlikte olmak 2. Arkadaşlarla birlikte olmak 3. Kendi gibi insanlarla tanışmak
Fiziksel uygunluk 1. Egzersiz yapmak 2. Fiziksel olarak formda kalmak için	zerklik Liderliği 1. Kendi seçimlerinizi yapmakta zgr olmak 2. Olup bitenlerin kontrolünde olmak
ğrenme 1. Yeni ve farklı Şeyler deneyimlemek	Nostalji 1. Geçmişte yaşadığınız güzel zamanları düşünmek
Başarı Uyarımı 1. Heyecan yaşamak 2. Becerilerinizi ve yeteneklerinizi geliştirmek için 3. Bunda daha iyi olmak 4. Yeteneklerinizi test etmek için 5. Dayanıklılığınızı test etmek için 6. Zekanıza ve becerilerinize güvenmek	Kaçmak 1. Hayatın olağan taleplerinden uzaklaşmak 2. Birikmiş bazı gerilimleri serbest bırakmaya veya azaltmaya yardımcı olmak için 3. Bir süre günlük sorumluluklardan kaçınmak
Teçhizat 1. Ekipmanınızı kullanmak için 2. Ekipmanınızı test etmek ve kullanmak için 3. Ekipmanınız hakkında başkalarıyla konuşmak için	Aile Birlikteliği 1. Ailenizle bir Şeyler yapmak ve Arkadaşlığı geliştirmek 2. Ailenizi bir araya getirmek için 3. Bir aile geleneğine katılmak
Başkalarını ğretmek/Liderlik Etmek 1. Başkalarından rendiklerinizi paylaşmak 2. Açık hava becerilerinizi başkalarına öğretmek için	İ gözlem 1. Kişisel değerlerinizi düşünmek 2. Kişisel, manevi değerleri geliştirmek 3. Kim olduğunuzu düşünmek 4. Ruhsal olarak büyümek ve gelişmek
Yaratıcılık 1. Yaratıcı olmak 2. Hayata yeni bir bağış açısı kazandırmak	Risk almak 1. Risk almak

Kaynak: (Manfredo ve diğerleri, 1996).

Motivasyonun boyutları ve öğelerine yönelik oluşturulan Tablo 2 incelendiğinde; doğanın tadını çıkarma boyutunda insanların doğayla iç içe olmak, doğaya ilişkin nitelikleri deneyimlemek ve zevk almak isteğinde oldukları görülmektedir. Fiziksel uygunluk boyutunda ise, daha çok fiziki sağlık ve yapılarını korumak amacıyla egzersiz yapma öğesi ön plana çıkmaktadır.

Motivasyonun öğrenme boyutu insanları daha önceden tecrübe etmedikleri şeyleri denmeye yöneltmektedir. Başarı uyarımı boyutunda insanların mevcut yeteneklerin sınanarak geliştirilmesi, başarı düzeyinin artırılması, yeni karşılaşılan durumlara ne ölçüde dayanabildikleri ve tüm bu öğeleri deneyimlerken olaylardan gereken heyecanı da almayı önemsedikleri anlaşılmaktadır.

Motivasyonun bir diğer boyutu olan teçhizat boyutu, insanların yeni deneyimler yaşamak adına daha önceden kullanmadıkları ekipmanların kullanımı öğrenmeye, onları bizzat test etmeye ve sahip oldukları ekipmanları başka insanlarla kıyaslamaya önem verdiklerini göstermektedir. İnsanın sosyal bir varlık olması onların sahip oldukları tecrübe ve becerileri başkalarıyla paylaşmalarına olanak sağlamaktadır. Bu bağlamda insanlar yeni öğrendikleri şeyleri başkalarına öğretim konusunda oldukça yüksek motivasyon sergilemektedir. Ayrıca, benzer durumlarda diğer insanlara liderlik etmek de insanların değer verdiği bir öğedir. Bu konunun açıklaması motivasyonun liderlik etmek boyutuyla açıklanmaktadır. Tablo 2'ye göre yaratıcılık da bir motivasyon boyutu olarak ele alınmaktadır. Başkalarından farklı şeyler ortaya koymak, benliği bu yönde gerçekleştirmek ve hayatta karşılaşılan olayla karşısında farklı bakış açıları ortaya koymak insanların dikkate alıp değer verdiği noktalardandır.

Günlük yaşamda insanlar kendileriyle ortak zevklere sahip insanlarla etkinlik yapmaktan, bu yolla yeni arkadaşlıklar kurmaktan ve sosyal deneyimler yaşamaktan zevk almaktadır. Bu nokta Motivasyonun benzer insanlar boyutu olarak ifade edilmektedir. Ayrıca, insanlar onları motive eden etkinlikleri yaparlarken hür iradeleriyle hareket etmenin ve olayları bizzat kendi kontrollerinde olmasının önemini altını çizmektedir. Literatürde bu durum ise özerk liderliği boyutuyla açıklanmaktadır.

Bir başka motivasyon alt boyutu olan nostalji boyutunda insanların geçmiş yaşantılarında yaşadıkları ve zevk aldıkları etkinlikleri hatırlamaya ve aynı şeyleri tecrübe etmeye önem verdikleri anlaşılmaktadır. Günümüzün stresli yaşamı, insanların dur durak bilmeden çalışması, yaşanan her türlü olumsuzluk insanların gündelik yaşamın sıkıntılarında uzaklaşmalarına ve zihnen ve fiziki olarak rahatlatma arayışında olmalarına sebep olmaktadır. İnsanlar geçici olarak da olsa günlük yaşamın üzerlerine yüklediği olumsuz atmosferden kaçma eğilimindedir. Bu durum motivasyonun kaçmak boyutunda ele alınmaktadır.

Aile birlikteliği boyutunda yaşadığımız toplumda aileye verilen önemin altı çizilmektedir. Bireysellikten ziyade aile bireyleriyle ortak paylaşımlar gerçekleştirmek insanlar için daha zevk verici ve motive edici durumlar olarak değerlendirilmektedir. Motivasyon boyutlarından iç gözlem boyutu kapsamında ise, insanların iç dünyalarına verdikleri değer önemi vurgulanmaktadır. Bu boyut kapsamında insanlar zaman zaman iç dünyalarına yönelmekte, kendilerini dinlemekte ve iç huzurlarını tesis ederek hayattan daha çok zevk alma yoluna gitmektedirler.

Son olarak ele alınan risk almak boyutu ise insanların risk alma yönünde oldukça motive olduklarının altını çizmektedir. Bunun nedenini ise yeni deneyimler yaşamamanın, daha başarılı olmanın ve hayatta birtakım şeyleri elde edebilmenin risk almadan yapılamayacağı şeklinde açıklanabilir.

Sonuç ve Öneriler

İnsanların yoğun bir tempoya maruz kaldığı modern yaşam toplumunda önemi artan rekreasyon faaliyetlerine katılım göstermek temelde tatil yapma gereksinimi olarak adlandırabileceğimiz temel bir dürtü ile ortaya çıkmaktadır. Tatil ihtiyacı insanları turizm, seyahat ve rekreasyon faaliyetlerine yönelten önemli bir faktördür. Tatil ihtiyacından söz edebilmek için insanların hayatında boş zaman kavramının oluşması gerekmektedir. Teknolojinin gelişmesi boş zaman süresinin artmasına yardımcı olmuştur ve tatile katılmak için gerekli diğer unsurlar oluşması halinde insanların rekreasyon faaliyetlerine katılmalarının arttığı gözlemlenmiştir.

Literatür incelendiğinde turizm kavramının tanımında yer alan unsurlardan biri turizm ve seyahat faaliyetlerine istekli olmak gerektiğidir. Dolayısı ile turistler içsel ve dışsal motivasyonlar çerçevesinde çeşitli ve farklı ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik turizm faaliyetlerine katılmaktadırlar. Motivasyon faktörleri ile şekillenen turizm ve seyahat etme faaliyetleri içerisinde rekreasyon ayrı bir yer tutmaktadır. Dolayısı ile turistlerin boş zaman değerlendirme açısından rekreasyon faaliyetlerine katılmalarını etkileyen içsel motivlerinin açıklanması önem arz etmektedir.

İnsanların bir destinasyona yönelik motivasyonlarının oluşması için destinasyon turistler açısından çekici, özgün ve yeni bir deneyim sağlaması gerekmektedir. Destinasyon genel özelliklerinin turistlere uygun olması talebin ve isteğın yönünü tayin edebilir. Dolayısı ile insanların içsel motivasyonlarının yanı sıra destinasyonunda rekreatif çekiciliklere de sahip olması destinasyonu seyahat etmeye iten unsurlardan birisidir.

Motivasyon konusu incelendiğinde insanların rekreasyon faaliyetlerine yönelmesini sağlayan itici ve çekici motivasyonların olduğu görülmektedir. Ancak her bireylerin birbirinden farklı motivasyonlara sahip olduğu düşünülduğünde rekreasyon faaliyetleri tercih edilmesi ve deneyimlenmesi sürecinde farklılıkların olduğu söylenebilir. Bu bağlama rekreasyon faaliyetlerine katılım ile ilgili turist motivasyonlarını tespit etmek turistlerin doğru rekreasyon faaliyetlerine yönelmesi konusunda etkili olabilir.

Rekreasyon motivasyonu konusunda insanların kültür, meslek, eğitim durumu, gelir, cinsiyet, yaş vb. birçok unsurun etkili olduğu söylenebilir. Bu unsurlar çerçevesinde rekreatif faaliyetler oluştururken insanların demografik özelliklerinin motivasyonlarını farklılaştırabileceği ve dolayısı ile bireylere özgü rekreasyon faaliyetlerinin tespit edilmesi önemlidir.

İnsanların çalışma hayatı dışında kalan boş zamanlarını rekreasyon faaliyetleri kapsamında değerlendirmeleri beklense de rekreasyon faaliyetlerini katılmayı engelleyen birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerin en başında sosyo-ekonomik durumlarına yönelik değişkenlerin etkisinin yüksek olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra rekreasyon faaliyetinin gerçekleştiği destinasyonun iklim koşulları, cinsiyet, sosyal kısıtlar ve rekreasyon imkanlarına erişebilirlik rekreasyon faaliyetlerine katılmayı etkileyen diğer unsurlardır. Dolayısı ile insanlar ekonomik açıdan rekreasyon faaliyetlerine katılmak için yeterli gelire sahip olsa da kendileri dışında gelişen veya müdahale edemediği bazı durumlardan dolayı rekreasyon faaliyetlerine katılamayabilirler.

Rekreasyon faaliyetleri düzenlemesi ve planlaması yapılırken insanların motivasyonlarının tespit edilmesi rekreasyon faaliyetlerinin etkin bir şekilde yürütülmesini sağlayabilir. İnsanların içsel ve dışsal motivasyon unsurları belirlenmesi hem rekreasyon seyahat talebini olumlu etkileyecek hem de katılımcıların rekreasyon faaliyetlerinden beklentilerinin karşılanması sağlanacaktır. Dolayısı ile gerçekleştirilen her farklı rekreasyon faaliyetine yönelik farklı motivasyon unsurlarının bilinmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Alexandris, K., Tsorbatzoudis, C. & Grouios, G. (2002). Perceived constraints on recreational sport participation: Investigating their relationship with intrinsic motivation, extrinsic motivation and amotivation. *Journal of Leisure Research*, 34(3), 233-252.
- Altunay, B. R. & Balcı, V. (2018). Ankara ili Keçiören ilçesindeki ilköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin boş zaman etkinliklerine katılım motivasyonu. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 50-63.
- Buckley, R. (2012). Rush as a key motivation in skilled adventure tourism: Resolving the risk recreation paradox. *Tourism management*, 33(4), 961-970.
- Chang, H. M. (2012). Paragliding adventure recreation consumers' activity motivation, enduring involvement and their involved behavior. *The Journal of International Management Studies*, Volume 7 Number 2, 61-74.
- Cordes, K. A. (2013). *Applications in Recreation & Leisure: For Today and The Future* (4th ed.). Sagamore Publishing. Urbana, IL.
- Crompton, J. L. (1979). Motivations for pleasure vacation. *Annals of Tourism Research*, 6(4), 408-424.

- Dann, G. (1981). Tourist Motivation: An Appraisal. *Annals of Tourism Research*, 8(2), 187-219.
- Dann, G. M. (1977). Anomie, ego-enhancement and tourism. *Annals of Tourism Research*, 4(4), 184-194.
- Devesa, M., Laguna, M., & Palacios, A. (2010). The role of motivation in visitor satisfaction: Empirical evidence in rural tourism. *Tourism Management*, 31(4), 547-552.
- Fodness, D. (1994). Measuring tourist motivation. *Annals of Tourism Research*, 21(3), 555-581.
- Formica, S., & Murrmann, S. (1998). The effects of group membership and motivation on attendance: an international festival case. *Tourism Analysis*, 3(3/4), 197-207.
- Gaffar, V., Yuniawati, Y., & Ridwanudin, O. (2019). A study of outdoor recreation motivation and activity preferences. *Journal of Southwest Jiaotong University*, 54(3).
- Gürbüz, B., Henderson, K. (2014). Leisure activity preferences and constraints to leisure: perspectives from Turkey, *World Leisure Journal*, 56(4), 300-316.
- Hall, M. C. & Page, S. J. (2014). *The geography of tourism and recreation environment, place and space*, Fourth Edition, NY: Routledge.
- Hall, C. M., & Weiler, B. (1992). Introduction. In B. Weiler & C. M. Hall (Eds.), *Special interest tourism* (1-14). London: Belhaven Press.
- Kim, H., Lee, S., Uysal, M., Kim, J., & Ahn, K. (2015). Nature-based tourism: Motivation and subjective well-being. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 32, 76-96.
- Kim, S. S., Lee, C., & Klenosky, D. B. (2003). The influence of push and pull factors at Korean national parks. *Tourism Management*, 24(2), 169-180.
- Kozak, M. A., Azaltun, M., Güler, S., oşkun, İ., O., Denizler, D. & Acar, D. (2012). *Otel işletmelerinde destek hizmetleri*. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir.
- Luo, Y. & Deng, J. (2008). The new environmental paradigm and nature-based tourism motivation. *Journal of Travel Research*, Vol. 46 No. 4, pp. 392-402.
- Luo, Y., & Deng, J. (2008). The new environmental paradigm and nature-based tourism motivation. *Journal of Travel Research*, 46(4), 392-402.
- Lynch, P., & Dibben, M. (2016). Exploring motivations for adventure recreation events: a New Zealand study. *Annals of Leisure Research*, 19(1), 80-97.
- Manfredo, M., Driver, B. L., & Tarrant, M. (1996). Measuring leisure motivation: A meta-analysis of the recreation experience preference scales. *Journal of Leisure Research*, 28(3), 188-213.
- Mehmetoglu, M., & Normann, Ø. (2013). The link between travel motives and activities in nature-based tourism. *Tourism review*, 68(3), 3-13.
- OECD, (2021). <https://data.oecd.org/emp/labour-force-forecast.htm#indicator-chart>. Erişim Tarihi: 10.09.2021.
- Pearce, P. L., & Lee, U. I. (2005). Developing the travel career approach to tourist motivation. *Journal of Travel Research*, 43(3), 226-237.
- Saçlı, Ç., & Kahraman, C. Ö. (2019). Açık alan rekreasyonu olarak yamaç paraşütü etkinliğine katılanların motivasyonları ve etkinlik memnuniyetlerinin belirlenmesi: Arsuzfest örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(4), 1249-1269.
- Uysal, M. & Hagan, L. A. (1993). Motivation of pleasure travel and tourism. In M. Khan, M. Olsen & T. Var (Eds.), *Encyclopedia of Hospitality and Tourism* (pp. 798-810). New York: VNR
- Whiting, J. W., Larson, L. R., Green, G. T., & Kralowec, C. (2017). Outdoor recreation motivation and site preferences across diverse racial/ethnic groups: A case study of Georgia state parks. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 18, 10-21.
- Yayla, Ö. (2019). Factors affecting the tourist purchase behavior. in *Theory and Practice in Social Sciences* (eds: Viliyan KRYSTEV, Recep EFE, Emin ATASOY) Sofia: ST. Kliment Ohridski University Press, 580-590.
- Yayla, Ö. & Ergün, G. S. (2020). Otel yöneticilerinin rekreasyon kavramına ilişkin bilişsel yapılarının kelime ilişkilendirme testi ile belirlenmesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 8 (4), 3052-3066.
- Yoon, Y., & Uysal, M. (2005). An examination of the effects of motivation and satisfaction on destination loyalty: a structural model. *Tourism Management*, 26(1), 45-56.

REKREASYON ve ÇEVRE

Sevim KÜL AVAN*

Giriş

Bütün canlıların üzerinde yaşadığı çevre yaşamsal süreklilik açısından değerli bir olgudur. 21. yüzyıldan itibaren dünya hızlı olarak değişme ve gelişme göstermiş ve küreselleşmenin insan ve çevre üzerinde etkileri ciddi boyutlara ulaşmaya başlamıştır. Bu değişen dünya içerisinde kentleşme oluşmuş ve doğa ile insan arasındaki ilişkiler de değişmeye başlamıştır. İnsanların yaşam tarzları farklılaşmış rekreasyon faaliyetlerine yönelmeye başlamıştır. Bu faaliyetler için de doğayı kullandıkları görülmüştür. Birçok alan için kaynak oluşturan çevrenin rekreatif faaliyetler için de önemli bir kaynak olduğu bilinmektedir. Çevre içerisinde bulunan rekreasyon kaynaklarının etkin şekilde kullanılması ekonomik ve sosyal olarak önemli faydalar sağlayabilmektedir. Rekreatif anlamda en çok yeşil alan, deniz, park, dağ ve ormanlara yönelen insanlar, bu alanları bilinçli ve bilinçsiz şekilde kullanarak faydalanmaktadır. Bu süreçte ekolojik denge insan tarafından tahrip edilip bozulmaya, çevre içerisindeki canlılar için tehlike oluşturmaya başlamıştır. İnsanlar birçok kaynağı tükenmez olarak görmekte fakat yanılmaktadır. Bu açıdan çevreye değer verilmesi bir görev olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümde öncelikle çevrenin önemi vurgulanmış sonrasında çevre unsurlarının rekreasyon faaliyetleri içerisinde kullanımından bahsedilmiştir. Ayrıca rekreatif faaliyetlerin yarattığı çevre sorunları ele alınıp, çevrenin korunmasına yönelik alınan tedbirler ve izlenen politikalar açıklanmaya çalışılmıştır.

Çevre Kavramı

Canlılar için çevre; beslenme, üreme ve barınma ihtiyaçlarını karşılayabildiği ve biyolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda tüm eylemlerini sürdürebildiği yer olarak tanımlanmaktadır (Yıldız, Sipahioğlu ve Yılmaz, 2005: 16).

Keleş, Hamamcı ve Çoban ise (2009: 51) çevreyi; "insan faaliyetleri ve canlı varlıklar üzerinde hemen veya uzunca bir zaman dilimi içinde, dolaylı ya da dolaysız biçimde etkide bulunabilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik ve toplumsal etmenlerin belirli bir zamandaki toplamı" olarak tanımlamaktadırlar. Ayrıca çevrenin, insanın diğer insanlarla ilişkileri ve birbirlerini etkilemeleri, insanın diğer canlılarla olan yaklaşması ve etkileşimi, insanın hava, su, toprak gibi canlı haricindeki cansız öğelerin etkileşim halinde olması şeklinde üç önemli durumun olduğunu belirtmiştir.

İnsanoğlu ilk yıllarda beslenme, barınma gibi temel ihtiyaçlar doğrultusunda çevreyi kullanmaya başlamıştır. Ama zamanla ihtiyaçların artmasıyla birlikte çevrenin ona sunduğu imkanlar yetersiz gelmiş ve çevreden daha fazla yararlanmaya başlamıştır. İnsan sürekli çevre ile etkileşim içerisinde bulun-

* Arş. Gör. Dr. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Beden Eğitimi ve Spor Bölümü sevim.kul06@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-3103-381X

muştur. evre ve insan sürekli etkileşim halinde olmuştur. Nüfus artışı ile beraber doğal zaruri ihtiyaçlar olan barınma ve beslenme dışında ulaşım, giyim, teknoloji, boş zaman vb. ihtiyaçlar oluşmuş, bu ihtiyaçlar için çevrede bulunan yer altı ve yer üstü kaynaklar kullanılmaya başlamıştır. Yıllar içinde çevrenin kullanımını sınırlandırmak ve evre kullanımında belli kurallar koymak amacıyla çeşitli yönetmelikler çıkarılmıştır.

Anayasada evre ile İlgili Yönetmelikler

evre hakkı, insan hakları içerisinde ayrı bir hak olarak ulusal ve uluslararası anlamda bahsedilmektedir. Uluslararası anlamda ilk defa 1972 yılında yapılmış olan Birleşmiş Milletler evre ve İnsan Konferansı'nda "İnsan, onurlu ve iyi bir yaşam sürmeye olanak veren nitelikli bir çevrede, özgürlük, eşitlik ve yeterli yaşam koşulları temel hakkına sahiptir." ibaresi yer almıştır. Ülkemizde de evre ve doğal kaynakların korunmasına yönelik mevzuatlar kapsamlı ve detaylı şekilde ele alınmaktadır. 1982 Anayasası'nın 56. Maddesi içerisinde evre hakkına yönelik "Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, evre sağlığını korumak ve evre kirlenmesini önlemek, devletin ve vatandaşların ödevidir" ibaresi bulunmaktadır.

Semiz (2014) ifadede bulunan evre hakkının, ekolojik anlamda düzgün bir evre, su, hava, toprak, iklim, bitki örtüsü, biyolojik çeşitler, kültür ve tabiat unsurlarının yanı sıra çevrenin bütün elemanlarının doğal alanlarının koruma altına alındığı, kirlilikten uzak tutulan bir evre olduğunu belirtilmektedir.

Anayasa kapsamında çevreye yönelik ele alınan kanunlar aşağıda yer almaktadır:

Orman Kanunu: Orman kanunu 1956 yılında 6831 sayılı kanunla yürürlüğe girmiştir. Orman kanunu çerçevesinde genel olarak, ormanların korunması, orman içine yapılacak bina ve tesislerin imarı, hayvan otlatma planı ve otlatma süresi, hayvanların barınması amacıyla yapılacak bina vb. yerlerin düzenlenmesi, tarla açılıp ekilmesi, orman içinde yapılacak spor ve dinlenme tesislerinin düzenlenmesi ve işletilmesine yönelik düzenlemeler yer almaktadır.

Ayrıca mesire alanı, milli park, tabiat parkı, şehir ormanları ve yaban hayatı koruma ve geliştirme alanlarında ormanları koruma ve yangınla için yapılacak yapıların planlamaları ve yönetimleri hakkında mevzuatlar yer almaktadır (Orman Kanunu, 1956).

evre Kanunu: 1983 yılında 2872 sayılı kanunla yürürlüğe giren bu kanun, yalnızca çevreyi koruma, iyileştirme, kirliliği nleme amacıyla değil bunun yanında doğal kaynakların korunması ve toprak yönetimine yönelik yayanlanmıştır

Çevrenin korunmasına ve çevrenin sürdürülebilirliğinin sağlanmasına yönelik bakanlık, yerel yönetimler, meslek odaları, birlikler, sivil toplum örgütleri evre kanunu kapsamında çeşitli uygulamalar planlayarak yürütmektedir (evre Kanunu, 1983).

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu: 1983 yılında 2863 sayılı kanun olarak yürürlüğe giren Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında korunması gereken taşınır ve taşınmaz kültürel ve tabiat yapılar tanımlanmıştır.

Ayrıca bu kanunla bu yapılarla ilgili faaliyet ve işlemleri tespit etmek, planlamak ve gerekli kural ve uygulama kararlarını verecek kuruluşun görevlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu,1983).

Milli Parklar Kanunu: 1983 yılında 2863 sayılı kanunla yürürlüğe giren milli parklar kanununda ülkemizde yer alan milli ve uluslararası seviyede değeri bulunan milli park, tabiat parkı, tabiatı koruma vb. alanlarının tespit edilmesi, bu alanların özelliklerini bozmadan korunması, geliştirilmesi ve denetlenmesine yönelik ilkelerin düzenlenmesi amaçlanmıştır.

Ayrıca, bu kanun kapsamında içerisinde bulunan alanların ekolojik dengesinin bozulmasına neden olacak, avlanma, ağaçların kesilmesi, yangın, imara açılması vb. durumların yasak olduğu belirtilmiştir (Milli Parklar Kanunu,1983).

Kıyı Kanunu: 1990 yılında 3621 sayılı kanunla yürürlüğe giren bu kanun deniz, göl, akarsuların etkilediği kıyı sahil alanlarının doğal ve kültürel değerlerinin korunması ve bu alanlardan halkın yararlanmasına adına kullanım esaslarını belirlemek adına hazırlanmıştır.

Kıyı kanunu çerçevesinde kıyılardan herkesin eşit ve özgür olarak yararlanması, kıyı ve sahil şeritleri içerisinde yapılacak planlama ve uygulamaların uyması gereken yaklaşma ve kenar çizgisi sınırı mesafesi ve bu alanların kullanım sektörleri açıkça belirtilmektedir (Kıyı Kanunu,1990).

Hayvanları Koruma Kanunu: 2004 yılında 5199 sayılı kanun olarak yürürlüğe giren kanun, hayvanların korunması, rahat bir şekilde yaşamlarını sürdürmeleri, acı ve eziyet gibi her türlü haksızlıklara karşı önlem alınması amacıyla hazırlanmıştır.

Bu kanun çerçevesinde hayvanların iyi bir şekilde beslenmesi ve barınması amacıyla hayvan bakımevleri ve tedavi merkezleri kurulması, soyu tükenmekte olan hayvanların doğal ortamlarının korunması, hayvanlara karşı kötü davranılmasına dayalı ilkeler belirtilmektedir (Hayvanları Koruma Kanunu, 2004).

Rekreasyon ve Çevre İlişkisi

Sanayinin artması bireylerin çalışma süresinin kısalması ve boş zamanlarının artmasını sağlamıştır. Artan boş zamanın nasıl değerlendirileceği konusu rekreasyon kavramını beraberinde getirmiştir. Çünkü birey içinde bulunduğu hayatın monotonluğundan kurtulmak, hem fiziksel hem de ruhsal anlamda yenilenmek amacıyla farklı faaliyetler yapma isteği duyarlar. Türkçe karşılığının boş zamanları değerlendirme faaliyeti olarak ifade edilen rekreasyon, birey ve ya toplulukların boş zamanları içerisinde gönüllülük esasına dayanarak katıldıkları dinlendirici, eğlendirici yada kişisel gelişim amacıyla katıldığı faaliyetlerdir (Karaküçük ve Akgül, 2016: 44). Ayrıca bir yenilenme tecrübesi, sıradanlıktan kaçma, canlanma ve değişim anlamına gelmektedir (Jensen ve Guthrie, 2006: 17). Rekreasyon faaliyetleri bireyin kendisini, ilişkilerini, sosyal ve kültürel açıdan uyumlu olmalarını olumlu şekilde etkilemekte, kişisel gelişime katkı sağlamakta ve onları hayatın pek çok sıkıntısından uzaklaştırmaktadır (Tütüncü ve Aydın,2014).

İnsanların üretim ve tüketim gibi eylemlerin karşısında çevreyle insan arasındaki ilişki bozulmaya başlamıştır. Bu bozulma içerisinde doğanın kendini koruyup yenilenmesi git gide zorlaşmaya başlamıştır. Rekreasyon endüstrisi, son zamanlarda gelişen ve gelişmekte olan ülkelerin ve bölgelerin en önemli gelir kaynaklarından biri olarak değerlendirilmektedir. Rekreasyon faaliyetlerinin birçoğunun çevre içerisinde gerçekleştirilmesinden dolayı çevrenin korunması ve çevre ile uyumlu şekilde davranış gösterilmesinin önemli olduğu gerekliliği ortaya koyulmuştur.

Jensen ve Guthrie (2006) rekreasyonu kaynak odaklı doğa temelli faaliyetler; insan odaklı doğal olmayan alanlarda düzenlenen faaliyetler; kaynak ve insan odaklı iki kaynağında ortak olduğu faaliyetler şeklinde sınıflandırmıştır. Sevil (2012:16) ise yapıldıkları alana göre kırsal, kent içi, kapalı alan ve açık alan rekreasyon faaliyetleri şeklinde dört grupta değerlendirmiştir.

Çevre rekreasyon faaliyetlerine büyük oranda potansiyel oluşturan alanlardır. Çevreyi rekreasyonel anlamda önemli kılan faktörlerin başında çevrede gerçekleştirilebilecek faaliyet çeşitliliğinin fazla olmasından kaynaklanmaktadır. Çevre içerisindeki rekreasyonel faaliyetleri rekreasyon amaçlı tasarlanıp sunulan (parklar, çocuk oyun alanları vb.) ve mevcut özellikleriyle (ormanlar, deniz kıyıları, vb.)rekreasyon faaliyetlerinin gerçekleştirilmesine imkan sağlayan alanlarda gerçekleşmektedir (Uzun, 2005:104). Rekreasyon faaliyetleri çevreyi etkilemektedir. Açık alan rekreasyonunun çevre üzerindeki etkileri aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır.

- *Direkt etkiler:* Faaliyetler esnasında ya da sonrasında meydana çıkan etkilerdir.
- *Endirekt Etkiler:* Doğal çevrenin olumsuz şekilde etkilenmesidir.
- *Direkt ve Endirekt Etkiler:* Doğayı etkileyen direkt etkiyle endirekt etkinin birlikte olmasıdır.
- *Karşılıklı Etkiler:* Doğa içinde bulunan öğelerden birinin değişmesiyle başka bir öğenin etkilenmesidir (Plummer (2009)' dan akt. Ardahan ve Kaplan Kalkan, 2017: 69).

Rekreasyon Faaliyetlerinin Çevre Üzerinde Olumlu Etkileri

Günümüzde insanlar artık su, yemek yeme gibi açık bir alan olarak çevrede olma ihtiyacı da hissetmektedir. Dağ ve ormanlık alanlar, parklar, milli parklar, deniz ve akarsular, kıyılar, tarihi ve kültürel alanlar rekreasyon faaliyetlerinin başlıca faaliyet alanlarıdır. Önemli ihtiyaçlar çerçevesinde bulunan bu alanların çevre düzenlenmesinin yapılması, temizlenmesi ve korunmasına hükümet ve yerel yönetimler tarafından önem verilmektedir. Kentleşmeyle beraber insanlar yeşillik alanlara yönelmektedir. İnsanların gereksinimlerini dikkate alarak daha çok yeşillik alanlar yaratmaya yönelik projeler ve uygulamalar yürütülmeye başlanmıştır. Akıllı çevre, akıllı şehirler ve akıllı şehir uygulamalarına ağırlık verilmeye başlanmıştır. Bu çevreci düzenlemelerde su kaynaklarının kontrol edilmesi ve akıllı su yönetimi yapılması, yenilenebilir enerji üretilmesi, atık yönetiminin yapılması, hava kirliliği izleme sistemlerinin kurulması, sokak aydınlatmalarının enerji açısından verimli hale getirilmesi, çevre dostu binalar yapılması vb. uygulamalar yapılmaktadır. Bu sayede özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ve şehirler açısından hava, su, toprak, çevrenin flora ve fauna çeşitliliği korunmakta ve insanlar git gide yeşilin değerini bilmeyi ve çevreye karşı daha duyarlı hale gelmeye başlamaktadır.

Karaküçük, (2008: 223) boş zaman faaliyetlerinin olumlu etkilerini, faydalı boş zaman faaliyetlerine katılan bireylerin zamanlarını faydalı şekilde geçirmeleri için aldıkları eğitimler sonucunda, çevreci bakış açısı benimseyeceklerini ve doğayı koruyacaklarını, rekreasyon faaliyetine katılan kişilerin doğaya bıraktıkları besin atıklarından canlıların faydalanabileceğini ve rekreasyon faaliyetlerinin sunulması için kent içinde yeşil alanların, oyun alanlarının, parkların ve spor tesisi gibi alanların planlanıp yapıldığını belirtmiştir. Bu alanların yapılması insanların daha sosyal ve aktif olmalarına olanak sağlamaktadır. Brabyn ve Sutton (2013) park, orman gibi açık alanlarda yapılan rekreatif faaliyetlerinin insanları eğlendirmenin yanında insanlarda çevre koruma bilinci oluşturduğu ve bu yönde davranış sergilemelerine katkıda bulunduğunu belirtmiştir. Kement (2014:112) ise bireylerin açık alan rekreasyon faaliyetlerine karşı oluşan taleplerinin çoğalması çevrenin daha kullanılabilir olmasına imkan tanıyacağına belirtmiştir. Çünkü rekreasyon faaliyetlerinin başarılı şekilde yürütülmesi kaynakların korunmasına bağlıdır. Çevrenin rekreasyonel faaliyetler açısından önemli bir çekim faktörü olması sebebiyle korunmasına önem verilmektedir. Bu durum da rekreasyon faaliyetlerinin ekosistem ve çevre üzerinde olumlu etki yaratmasına fırsat vermektedir. Son yıllarda rekreasyon faaliyetleri için çevreyi koruma amaçlı ekorekreasyon kavramı ortaya çıkmıştır. Karaküçük ve Akgül (2016:107) ekorekreasyonu; çevrenin korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması gözetilerek rekreasyon etkinliklerinin yapılması olarak açıklamış ve "ekorekreasyon aslında bir mesajdır" şeklinde belirtmiştir.

Rekreasyon Faaliyetlerinin Çevre Üzerinde Olumsuz Etkileri

Her canlı belirli koşullarda yaşamak durumundadır. İnsanlar yaşamlarını sürdürmek için çevreye ihtiyaç duyarlar ve çevreyi kullanırlar. Yoğun kentleşme ve nüfus artışıyla birlikte insanlar isteyerek ya da istemeyerek ihtiyaçlarını gidermek amacıyla çevreyi gereksiz şekilde fazla kullanmaya başlamıştır (Karaküçük ve Akgül,2016:104). Bu da çevrenin hızlı bir şekilde bozulmasına sebebiyet vermiştir. Bunların yanında kullanılan zirai ilaçlar, nükleer silahlar, sanayi atıkları ve benzeri atıklar nedeniyle küresel ısınma oluşmaya başlamış, bu sorunlar bireysel sorun olmaktan çıkıp evrensel sorun haline gelmesine sebep olmuştur (Birinci, Kül Avan ve Karaküçük, 2019: 139). Son yıllarda çevre ile ilgili yapılan toplantılarda çevre sorunları gündemin en önemli konusu olarak göze çarpmaktadır. Çünkü insanlar yaşamları içerisinde çevreyi kullanırken, yapmış oldukları faaliyetlerden dolayı çevreyi etkilemekte ve değişime maruz bırakmaktadır (Durman ve Önder, 2015: 154).

Birçok farklı etken çevreyi etkilemekte ve çevresel sorunlara sebep olmaktadır. Görmez (2015: 40) çevre sorunlarının nedenlerinin nüfus artışı, kentleşme, sanayileşme, küreselleşme, turizm faaliyetleri, yoksulluk ve savaşlar olduğunu belirtmiştir. Sanayi ve endüstrinin gelişmesi ve hızlı nüfus artışı ile birlikte doğal kaynakların aşırı kullanımı artmış ve pek çok çevresel sorun ortaya çıkmaya başlamıştır.

Bununla birlikte son zamanlarda rekreasyon alanlarında artan yatırımlardan dolayı çevrede bozulmalar görülmeye başlamıştır. Doğal kaynakların rekreasyon anlamında aşırı ve dengesiz kullanılması, ekolojik dengenin bozulmasına ve çevrenin kirlenmesine olabilmektedir.

Altan (1983) çalışmasında doğada yapılan faaliyetler kapsamında doğal alanların kullanımının çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin yoğunluğu olduğunu belirtmiştir (Kuntay, 2004:147). Aşağıdaki Tablo 1’de doğal alanların peyzaj dengesini sağlayan faktörler üzerinde etkilerinin derecesi görülmektedir.

Tablo 1. Doğal Alanların Kullanımının Çevre Üzerinde Etkileri

Ekolojik Etkilerin Yoğunluk Durumu X Etki Saptanabilmekte 0 Etki yoğun olarak saptanabilmekte	Peyzaj Dengesini Sağlayan Faktörler															
	Toprak			Su				Hava Flora Fauna Çevre Görünümü								
	Su erozyonu	Rüzgar erozyonu	Toprak sıkışması	Taban suyu azalması	Tabansuyu kirlenmesi	Akış hızının artması	Yüzey sularında kirlenme	Hava kirliliği	Gürültü	Tür azalması	Tür değişmesi	Rahatsız edilmesi	Tür azalması	Tür yığılması	Alan kullanımı ile ekolojik durgunluk	Peyzaj görünümünün ve zenginliğinin azalması
Alanda koşu (kros)										X	X	X				
Atlı Spor	X	X	X							0			X			
Yüzme								X	0	X	0	X	X			
Yelken, sörf su kayağı							X		X		0	X				
Motorlu kayak, su kayağı						0	X	0	X			0	X			
												X				
Su altı sporları												X	0			
Balık avlama									X		0	X				
Kaya tırmanışı									X							
Dağcılık									X	X						
Trekking	X	X	X			X			X	X	X					
Kampçılık			X	X	X	0		X	0	0	0	X				
Hava sporları							0	0				X				
Araba yarışlar	0	0	0				0	0	0		0	0				
Gezinti yolları	X		X			X			X				X			
Alan içi yol şebekesi, otopark	0		0			0			0		X	0		0	0	
Plajlar									0	X		0				
İskeleler									0			0				
Konaklama ve yeme içme tesisleri	X		0			0		0	0	0	X	0		0	0	
Kamp ve karavan alanları	X		0			X			0	0	X	0		X	0	
Alana yönelik rekreasyon tesisleri	0	X	0		X	0	X		0	0	X	0		0	0	

Görüldüğü üzere, farklı faaliyetlerin toprak, su, hava, flora, fauna ve çevre görünümü üzerine birçok farklı etkileri bulunmaktadır. Reynold ve Elson(1996)’un sürdürülebilirlik konusunda yaptığı çalışmasında spor ve rekreatif faaliyetlerinden motor sporlarının kuşları ve diğer hayvanları rahatsız ettiği ve buna bağlı olarak faunanın zarar gördüğü; bitkilerin çiğnenmesi sonucu da floranın zarar gördüğü ve erozyona neden olduğu belirtilmiştir. Demir (2002)’in turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin milli parkların çevre üzerine etkilerini incelediği çalışma sonucunda, kaçak avlanma, ziyaretçilerin attığı çöpler, kamp alanındaki gürültü, yol ve patika yapımı, hayvanların ziyaretçiler tarafından yakalanması, ziyaretçilerin ateş yakmak için odun toplaması, hayvanların ziyaretçiler tarafından beslenmesi ve hayvanların fotoğraflarının çekilmesinin fauna üzerinde etkili olarak belirtmiştir. Yine aynı çalışmada bisiklet kullanımı, yol dışında araba kullanımı, tesis inşaatları, erozyon, kötü planlanmış kamp alanları, dikkatsizce ateş yakılması, bitkilerin koparılması, ateş yakmak için ağaç dallarının koparılması ve çöplerin çevreye atılması sonucunda milli parkların florasının olumsuz etkilendiği belirlenmiştir. Evert (1999) rekreasyonel faaliyetlerin yaban hayatı üzerindeki olumsuz etkileri olduğunu belirtmiş ve aşağıdaki Tablo 2’deki gibi göstermiştir.

Tablo 2. Rekreasyon Amaçlı Doğal Alan Kullanımının Doğal Yaşam Üzerindeki Etkileri

Değişikliğin Şekli	Örnek
Habitat'ın Değişmesi	Oyun patikalarının kalabalığı
	Doğal ortamda meydana gelen değişmelerin yaban hayatı davranışlarında meydana getirdiği değişiklikler
	Hayvan yuvalarının yok edilmesi
	Su/toprak yapısının değişmesi
	Korunakların yok edilmesi
Habitat'ın Rahatsız Edilmesi	Besleme
	Fotoğraf çekme
	Koruma/barındırma
	Yuvaların incelenmesi
	Arabaların yarattığı etkiler
	Kar araçları/bisiklet kullanımının etkileri
	İnsanların ve hayvanların varlığı
	Plastik
Kirlilik	Yağ/petrol ürünleri
	Farklı yabancı yiyecekler
	Tortullaşmanın artması
Toplayıcılık	Toplama
	Avlanma
	Tuzağa düşürme
	Balık pazarı
	Yem ve avcı türlerinin yok edilmesi

Kaynak: Evert, 1999.

Spor ve rekreasyon alanlarının çevresel etkilerini belirlemeye çalışan başka bir çalışma (Balcı ve Koçak,2014) sonucunda alanların verdiği etkiler aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 3. Bazı Spor ve Rekreasyon Alanlarının Çevresel Etkileri

Spor Dalları	Çevresel Etkiler
Golf	Nitelikli arazi kullanımı (tarım arazisi, doğal yaşam alanı vb.)
	Doğal bitki örtüsünün tahrip edilmesi ve ağaç kesilmesi
	Yüksek miktarda su tüketimi
	Uygun olmayan zirai ilaç ve gübre kullanımından kaynaklanan toprak ve su kirliliği
	Yakıtlardan ve kimyasallardan kaynaklanan toprak ve su kirliliği
	Habitatın rahatsız edilmesi
	Zemin bakım araçlarının kullanımından kaynaklanan gürültü
Kayak	Doğal bitki örtüsünün tahrip edilmesi
	Koruma altındaki ormanların bütünlüğünün bozulması ve seyrekleşmesi
	Toprak sıkışması
	Yakıt sızıntıları nedeniyle toprakta meydana gelen kimyasal kirlilik
	Toprak kayması, toprak erozyonu, çığ
	Alt yapı ve üst yapı çalışmaları için orman arazisinin kullanımı (park yerleri, yollar, oteller vb.)
	Katı atık üretimi
	Gürültü kirliliği
Yaban hayatta bozulma	
Yüzme	Yüksek miktarda su tüketimi
	Zararlı kimyasalların kullanımı
	Yüksek enerji tüketimi
Buz Sporları	Buz soğutma ve ısıtma işlemleri için yüksek enerji tüketimi
	Ozon tabakasına zarar veren karbon salınımına neden olan sıvı atıkların doğaya salınımı
Futbol	Yüksek miktarda su tüketimi
	Zirai ilaç kullanımından kaynaklanan su ve toprak kirliliği
	Zemin bakım araçlarının yakıtlarından ve kimyasalların kullanımından kaynaklanan su ve toprak kirliliği
	Zemin bakım araçlarının kullanımından kaynaklanan gürültü
	Işıklandırma için yüksek enerji kullanımı
	Gürültü kirliliği
	İzleyici araçlarından kaynaklanan hava kirliliği
	Fosil yakıtların yarattığı çevre kirliliği
Maç günlerinde atıklardan kaynaklanan çevre kirliliği	

Araba Yarışı	Pistlerin inşası için doğal yaşam alanlarının tahrip edilmesi
	Orman alanlarının tahrip edilerek flora ve faunaya zarar verilmesi
	İşıklandırma için yüksek enerji kullanımı
	Yarışların gerçekteşmesinde kullanılan destek hizmetlerinin yarattığı enerji tüketimi
	Zararlı gaz salınımlarının oluşturduğu hava kirliliğı
	Gürültü kirliliğı
	Park alanları için yeni alanların açılması
Rekreasyon Alanları (Büyük parklar, doğal ve suni göller, eğlence parkları ve aqua parkları)	Gürültü kirliliğı
	Doğal bitki örtüsünün tahrip edilmesi
	Habitatın zarar görmesi
	Fosil yakıtların tüketilmesinden kaynaklanan hava kirliliğı
	Eğlence parklarında makinelerin çalıştırılması için yüksek enerji kullanımı
	Katı atık üretimi
	Su parklarında yüksek enerji ve su tüketimi

Kaynak: Balcı ve Koçak (2014).

Yukarıdaki Tablo 3’de görüldüğü üzere farklı spor dallarının su, hava ve toprak kirliliğı, fazla enerji ve su kullanımı, habitatın zarar görmesi, doğal bitki örtüsünün bozulması, fosil atıkları ve katı atıklardan oluşan çevre kirliliğı, erozyon gibi doğal afetlere yol açması ve ağaçların kesilmesi gibi birçok farklı şekillerde olumsuz etkileri görülmektedir. Dağcılık ve dağ turizmi üzerine yapılan çalışma sonucunda, kaya tırmanışçıların nadir bulunan kuşların yuvalarını dağıtıp zarar verilebileceğı, dağ turizmi turistlerinin grup doğa yürüyüşleri sırasında yol üzerindeki hayvanları ürkütebileceğı ve bitki örtüsüne zarar verip ağaçsızlaşmayı artırabileceğı belirlenmiştir (Somuncu,2004). Rekreatif faaliyetlerin uygulanması sırasında yaşanan gürültü, yüksek ses insanları olduğu kadar hayvanları da etkilemektedir. Fizyolojik ve psikolojik anlamda olumsuz etkileyen gürültü nedeniyle hayvanlar yaşam alanlarını terk etmek zorunda kalabilecekleri bilinmektedir.

Rekreasyon Faaliyetlerinin Çevre Üzerinde Olumsuz Etkilerinin Önlenmesi

Çevre sorunları dünya da olduğu gibi ülkemizde de artış gösterdiği bilinmektedir. Çevre sorunlarının gün geçtikçe arttığı, çevre eğitimi ve çevre bilincinin kazandırılmasının büyük önem kazandığı günümüzde çevrenin olumsuz etkilerinin önüne geçilmesi gerekmektedir. Bu açıdan canlıların yaşamını sürdürebilmesi için önemli olan çevrenin, korunması için ülkelerin ekonomik, sosyal, politik, ekolojik vb. faktörleri dikkate alıp birtakım önlemler alınması gerektiğı bilinmektedir. Çevre hakkında birlikte çevrenin korunmasına yönelik ilk uluslararası toplantının 1972 yılında Birleşmiş Milletler’ in Stockholm’ de düzenlediğı “İnsan ve Çevre” konferansı ile başladığı bilinmektedir.

Her açıdan olduğu gibi rekreasyon faaliyetleri için de kullanılan çevrenin korunması, devamlılığının sağlanıp gelecek nesillerin haklarının da dikkate alınması gerektiğı önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple öncelikle çevre üzerine olan olumsuz etkilerin sebeplerini araştırmak ve bu etkilerin önlenmesi anlamında çözüm önerileri sunulması gerekmektedir.

Çevre sorunlarının çözülmesi ve önlenmesine yönelik çevre politikaları oluşturulmuştur. Bu politikaların ana unsurları aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

- Çevre politikasının temel amacı, çevrenin korunmasıdır. Doğal çevrenin kirlenmesi, yok olması ve bozulmasına yönelik önlemler geciktirilmeden alınır.
- Çevrenin korunmasıyla birlikte, çevre içerisinde yer alan tüm unsurların bakımı, iyileştirilmesi, geliştirilmesi ve yenilenmesi de çere politikası hedefleri içerisinde yer almaktadır.
- Çevre koruma amacıyla görevli olan kamu kuruluşları haricinde bireylerin, toplumların ve sivil toplum örgütlerinin de koruma faaliyetlerine doğrudan katılması sağlanır.
- Hareket ve davranışlarıyla çevre bozulmasına ya da kirlenmesine neden olan birey ve kurumların sorumlu olmasına yönelik yaptırım sistemi kurulur.
- Çevre sorunlarının çözümlenmesi adına uluslararası düzeyde işbirliğı ve planlamalar yapılması zorunlu görülür (Doğan,2014 akt. Karaküçük ve Akgül,2016:283).

Kül Avan ve Karaküçük (2020)’ün çalışmasında turistik bölgelerde yapılan rekreasyon faaliyetlerine yönelik algılamaların araştırıldığı çalışmada, yerel halkın çoğunluğunun çevrenin korunması hakkında

devlet ve yerel yönetimlerin yeterli önlem almadığını belirttiği belirlenmiştir. Balcı ve Kaya (2017:339) rekreasyon faaliyetlerinin doğada yaratabileceği tahribatı en aza indirmek için doğa ve çevre koruma ile ilgili kurumlar ile spor ve rekreasyon uzmanlarının etkinliklerin planlanması aşamasında birlikte çalışması önem arz ettiğini belirtmektedir. Kısaca insanlar çevre odaklı davranış sergilemelidir. Çevre odaklı görüş, insanların çevreye karşı sorumluluk hissetmesi, çevreye değer verilmesi, insan dışındaki diğer canlı ve cansız öğelerin yaşamlarına saygı duyulması ve onlara değer verilmesini benimser (Hoffman ve Sandelands, 2005). Bu şekilde tüm faaliyetlerin çevre üzerindeki olumsuz etkileri en aza indirgenebilecektir.

Rekreatif faaliyetler açısından çevrenin iyi bir şekilde idame ettirilebilmesi için öncelikle faaliyet türlerinin ne tür çevresel sorunlar yaratacağının araştırılması gerekmektedir. Bunun yanında doğa içinde yapılabilecek rekreatif faaliyetlere uygun alanlar belirlenmeli ve bu alanlara en uygun rekreatif faaliyet türleri tespit edilmelidir. Faaliyetler için kullanılacak kaynaklar duyulan ihtiyaçlar çerçevesinde kullanılmalıdır. Kaynakları şu anki ihtiyaçları karşılayacak şekilde kullanırken, gelecek nesillerin olası ihtiyaçlarının da karşılanması imkanının bırakılması gerekmektedir. Çevreyi korumak, geliştirmek ve iyileştirmek için çevre yönetimi yaklaşımlarının dikkate alınması çevre sorunlarını önemli ölçüde azaltacaktır.

Rekreasyon ve Sürdürülebilirlik

Bir alanın içinde bulunan bitki örtüsü, hayvan çeşitleri, arazi yapısı, su kaynakları, doğal oluşumlar, kültürel alanlar rekreasyonel kaynaklar olarak değerlendirilebilmektedir. Bireylerin üretim ve tüketim konusunda aşırılığa kaçması kaynakların tükenmesine sebebiyet vermektedir. Son yıllarda çevre sorunlarının farklı bir bakış açısıyla ele alınması sonucunda sürdürülebilirlik kavramı ortaya çıkmıştır. İngilizce karşılığı "sustainability" olan sürdürülebilirlik kavramı tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de son yıllarda öne çıkmaktadır. Kavramsal olarak sürdürülebilirlik ilk defa 1987 yılında BM Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (WCED) tarafından "bugünün ihtiyaçlarını, gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme olanağından ödün vermeden karşılamaktır" şeklinde tanımlanmıştır (Garrod ve Fyall, 1998:200). Dyllick ve Hockerts (2002:130) ise sürdürülebilirliği doğal, sosyal, ekonomik kaynaklardan dengeli bir şekilde kullanılmasını ve bu kaynakların bozulmadan gelecek nesillere aktarılmasını sağlamak olarak belirtmiştir.

Çevrenin korunması ve geliştirilmesi konusunun ilk kez gündeme geldiği 1972 yılında yapılan Birleşmiş Milletler Konferansı, çevresel sorunların küresel etkilerinin vurgulandığı ve birçok ülkenin çevre politikalarını etkilediği, sürdürülebilirliğin başlangıcı olmuştur. Bu konferansta ayrıca sürdürülebilir bakış açısında ekonomi, tarım, turizm, kentleşme, sanayileşme, kirlilik vb. konular üzerinde durulmuştur.

Rekreatif faaliyetlerde sürdürülebilirlik çevre içerisinde yer alan tarihi, doğal, kültürel ve sosyal özelliklerin korunarak faaliyetlerin gelecek kuşaklara aktarılması olarak ifade edilebilir. Gelecek kuşakların rekreasyonel faaliyetlerin gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için sektördeki paydaşların sürdürülebilirliği desteklemesi ve sürdürülebilirliğe yönelik çalışmalar yapması gerekmektedir. Rekreatif faaliyetlerin doğal ve sosyo-kültürel çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılması ve sorunlara tam bir çözüm getirebilmek amacıyla; sürdürülebilir kalkınma hedefleri, sürdürülebilir kalkınma stratejisinin temel ilkeleri, sürdürülebilir kalkınma stratejileri, sürdürülebilir rekreasyon politikaları, toplumun bilinçlendirilmesi ve eğitimi, hukuksal düzenlemeler, çevre yönetimi ve planlama eylemleri konuları ele alınmalıdır. Gerekli düzenlemeler yapılmazsa hava, toprak, su, deniz doğal ve tarihi alanların bozulmasına neden olacaktır. Rekreasyon faaliyetleri için kullanılan çevresel kaynakların sürdürülebilir şekilde yönetilmesi için bazı düzenlemeler yapılmalı ve bu düzenlemeleri uygulayacak yönetsel bir kurum olmalıdır. Böylelikle rekreasyon faaliyetlerinin çevre üzerinde görülen olumsuz etkilerin en aza indirgenmesi ya da yok edilmesi mümkün olabilecektir. Ayrıca Uzun ve Sağlam (2005:194) bireylerin çevre bilinciyle yetiştirilmesi, mevcut çevre sorunlarına karşı etkili çözümler üretebilmesi ve insanların yarar sağlayacağı hizmetler sunabilmesi çevresel etkilerin çözülmesinde önemli katkı sağlayabileceğini belirtmiştir.

Rekreasyon faaliyet alanlarında taşıma kapasitesine dikkat edilmesi faaliyetlerin sürdürülebilir olmasını olumlu şekilde etkileyebilmektedir. Çünkü rekreasyon alanlarının taşıma kapasitesi üstünde yoğun kullanımı sonrası bu alanlar olumsuz şekilde etkilenmektedir. Taşıma kapasitesi alanın alt yapısını,

ulaşımını, su olanaklarını, atık durumunu, kirliliği ve gürültü kapasitesi gibi faktörlerden oluşmaktadır. Bir alanın taşıma kapasitesinin açılması kaynakların azalmasına bunun sonucunda da faaliyetlere katılanların o faaliyete karşı taleplerinin azalmasına neden olabilmektedir. Bunun önlenmesi için rekreasyon faaliyetlerinin doğal çevreyle uyumlu olması beklenmektedir. Karaküçük ve Akgül (2016:195) sunulan faaliyetlerin destinasyonun taşıma kapasitesine uygun şekilde gerçekleştirilmesinin faaliyetlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması bakımında önemli olduğunu belirtmektedir. Rekreasyon taşıma kapasitesi, herhangi bir rekreasyon alanının içinde yer alan doğal kaynakların yetecek kadar kullanımının sınırlandırılmasıdır (Wang ve Manning, 1999). Rekreasyon taşıma kapasitesi birkaç grupta değerlendirilebilmektedir. Bunlar; fiziksel, sosyal, ekolojik ve yönetim taşıma kapasitesi şekindedir (Göktuğ vd., 2013). Fiziksel kapasite, rekreasyon alanını kullanabilecek en fazla kullanıcı sayısını, sosyal kapasite kullanıcıların diğer kullanıcı sayılarını algılama seviyelerini, ekolojik kapasite alanın çevre olaylarından etkilenme seviyesini, yönetim kapasitesi ise alanın yönetici sayısını ve halkın ekonomik kalkınma durumunu belirttiği söylenebilmektedir.

Sonuç

Çevre her insan için önemlidir. İnsan ve toplum için çevresel sorunlara duyarlı olmak insani bir görevdir. Rekreatif faaliyetler için çevrenin kalitesi oldukça önemlidir. Bu açıdan çevre içerisinde yapılacak rekreasyon faaliyetleri için planlama yaparken, ekonomik anlamda etkilerin yanı sıra çevresel etkilerini de dikkat almak gerekmektedir. Rekreasyon faaliyetleri için önemli olan doğal, tarihi ve kültürel özelliklerin korunarak alt yapının oluşturulması ve rekreasyon tesislerinin uygun şekilde modernize edilmesi rekreatif faaliyetlerden oluşabilecek çevresel etkilerin en aza indirgenmesi açısından önemli görülmektedir.

Ekorekreasyon kapsamında bu etkilerin gözetilerek faaliyetlerinin sunulması, toplumun çevre koruma ve ekorekreasyon konusunda bilinçlendirilmesi rekreasyon faaliyetlerinin sürdürülebilirliği açısından gereklidir. Hükümetin ve yerel yönetimlerin olumsuz etkileri tespit etmesi, bu faaliyetlerin yapılma alanlarını düzenlemesi ve sınırlandırması gerekmektedir. Ayrıca sosyal kurum ve kuruluşların, derneklerin çevrenin korunması konusunda gerekli uygulamalar yapması, projeler üretmesi doğal, kültürel ve tarihi alanların korunması ve çevrenin olumsuz etkilerinin azalmasına ve yok edilmesinde etkili olabilecek, sürdürülebilirlik sağlanabilecektir. İnsanların çevre üzerine bilincinin artırılması ve çevre kaynaklarının bilinçli kullanılması adına ulusal ve uluslararası alanda beraber çalışılıp çevre eğitimi verilmesi önemli katkılar sağlayabilecektir.

Kaynaklar

- Aymankuy, Y., Polat, E., Buzluku, C. Ve Aymankuy, ř. (2016). Çevresel Tutumların Satın Alma Davranışları Üzerindeki Etkisi: Potansiyel Yerli Turistler Üzerinde Bir Araştırma. *Akademik Bakış Dergisi*, 58, 310-326.
- Brabyn, L., Sutton, S. (2013). A Population Based Assessment of The Geographical Accessibility of Outdoor Recreation Opportunities in New Zealand, *Applied Geography*,41, 124-131.
- Balcı, V. ve Koçak, F. (2014). Spor Ve Rekreasyon Alanlarının Tasarımında Ve Kullanımında Çevresel Sürdürülebilirlik. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 5(2),46-58.
- Birinci, M.C., Kül Avan, S. ve Karaküçük, S. (2019). Sportif Faaliyetlere Katılan Gençlerin Çevreye Karşı Duyarlılığının Belirlenmesi. Ö. Tütüncü(Ed.), Rekreasyon Araştırmalarında Yeni Yaklaşımlar. *Ankara: Detay Yayıncılık*.
- Çevre Kanunu (Kanun No.2872). Resmi Gazete 18132 (11 Ağustos 1983). Erişim 5 Eylül 2021). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2872.pdf>
- Demir, C. (2002). Turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin olumsuz çevresel etkileri: Türkiye'deki milli parklara yönelik bir uygulama. *Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 17(2), 93-117.
- Dyllick, T. ve Hockerts, K. (2002). Beyond the business case for corporate sustainability. *Business Strategy and The Environment*, 11(2), 130-141.
- Doğan, H.H. (2014). Çevre İçin Eğitim. H. Reyhan, A. Mutlu, H. H. Doğan, A. S. Reyhan (Ed.), Sosyal Çevre Bilimleri. *Ankara: Siyasal Kitapevi*. Akt. Karaküçük , S. ve Akgül, M.B.(2016). Ekorekreasyon Rekreasyon ve Çevre. *Ankara: Gazi Kitapevi*.

- Durman, M. ve Önder, H. (2015). Doğal Kaynaklar ve Çevre Ekonomisi. *Bursa: Ekin Basım Yayınevi*.
- Evert, A. W. (1999). Outdoor recreation and natural resource management: An uneasy alliance, *Parks & Recreation*, 34(7), 58- 67
- Garrod, B. ve Fyall, A. (1998). Beyond the rhetoric of sustainable tourism, *Tourism Management*, 19(3), 199-212. doi:10.1016/S0261-5177(98)00013-2.
- Göktuğ, T. H., Yıldız, N. D., Demir, M. ve Bulut, Y. (2013). Taşıma Kapasitesi Kuramının Milli Parklarda Oluşum –Gelişim ve Modellenme Süreci. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 44 (2), 195-206.
- Görmez, K. (2015). Çevre Sorunları, Geliştirilmiş Üçüncü Baskı, *Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık*.
- Hayvanları Koruma Kanunu (Kanun No. 5199). Resmi Gazete 25509 (1 Temmuz 2004). Erişim 15 Eylül 2021. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5199-20100611.pdf>
- Hoffman, A.J. ve Sandelands, L.E. (2005). Getting right with nature: Anthrocentrism, ecocentrism, theocentrism. *Organization and Environment*, 18(2),1-22.
- Jensen, C. R. ve Guthrie, S. (2006). Outdoor recreation in America, Sixth Edition. *Champaign IL: Human Kinetics*.
- Karaküçük, S. (2008). Rekreasyon (Boş Zamanları Değerlendirme), Beşinci Baskı, *Gazi Kitabevi, Ankara*.
- Karaküçük, S. ve Akgül, B.M. (2016). Ekorekreasyon Rekreasyon ve Çevre, *Ankara: Gazi Kitabevi*.
- Keleş, R., Hamamcı, C. ve Çoban, A (2009). Çevre Politikası. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kement Ü., (2014). Rekreasyonun Diğer Alanlar İle İlişkisi. A. Yaylı (Ed.), Rekreasyona Giriş. *Ankara: Detay Yayıncılık*.
- Kıyı Kanunu (Kanun No.3621). Resmi Gazete 20495 (17 Nisan 1990). Erişim 18 Eylül 2021. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3621.pdf>
- Kuntay, O. (2004). Sürdürülebilir Turizm Planlaması. Ankara: Alp Yayınevi.
- Kül Avan, S. ve Karaküçük, S. (2020). Turistik Bölgelerde Yaşayan Yerel Halkın Rekreatif Faaliyetlerine Yönelik Algılamaları: Kapadokya Bölgesi Örneği, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 2486-2505. doi: [10.26677/TR1010.2020.493](https://doi.org/10.26677/TR1010.2020.493).
- Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (Kanun No. 2863). Resmi Gazete 18113 (23 Temmuz 1983). Erişim 10 Eylül 2021. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2863.pdf>
- Milli Parklar Kanunu. (Kanun No. 2873). Resmi Gazete 18132 (11 Ağustos 1983). Erişim 10 Eylül 2021. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2873.pdf>
- Orman Kanunu (Kanun No. 6831). Resmi Gazete 9402 (08 Eylül 1956). Erişim 20 Eylül 2021. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.6831.pdf>.
- Plummer, R.(2009). Outdoor Recreation, 1. Edition Newyork: Routledge. (akt. Ardahan ve Kaplan Kalkan (2017). Açık alan rekreasyonunun sosyal etkileri ve yaşanan çatışmalar. F. Ardahan, (Editör), Açık alan rekreasyonu, *Ankara: Detay Yayıncılık*).
- Sevil, T. (2012). Boş Zaman ve Rekreasyon: Kavram ve Özellikler. S. Kocaekşi (Editör), Boş Zaman Ve Rekreasyon Yönetimi. *Eskişehir: Anadolu Üniversitesi*.
- Somuncu, M. 2004. Dağcılık ve dağ turizmindeki ikilem: Ekonomik yarar ve ekolojik bedel, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2(1), 1-22.
- Reynolds, G. ve Martin J. E. (1996). The sustainable use of sensitive countryside sites for sport and active recreation, *Journal of Environmental Planning & Management*, 39(4), 563-576.
- Tütüncü, Ö. ve Aydın, İ. (2014). Toplum ve açık hava rekreasyon faaliyetleri: ABD örneği, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 25(1), 118-120.
- Uzun, S. (2005). Kırsal ve Kentsel Alanlardaki Parklarda Kullanıcı Memnuniyeti: Gölcük Ormanıçı Dinlenme Alanı ve İnönü Parkı Örneği, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı ABD, Yüksek Lisans tezi, Bolu.
- Uzun, N. ve Sağlam, N. (2015). Ortaöğretim kurumlarında çevre eğitimi ve öğretmenlerin çevre eğitim programları hakkındaki görüşleri, *XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi*, 28-30 Eylül, Denizli.
- Wang, B. ve Manning, R. E. (1999). Computer simulation modeling for recreation management: A study on carriage road use in Acadia National Park, Maine, USA. *Environmental Management* 23(2), 193-203.
- Yıldız, K., Sipahioğlu, ř. ve Yılmaz, M. (2005). Çevre Bilimi, *Ankara: Gündüz Eğitim Yayıncılık*.

TEKNOLOJİ KABUL MODELİ ve TURİZM

Özden ÖZDEMİR*

Emre AYKAÇ**

Giriş

Teknolojinin hızlı bir şekilde gelişmeye başlaması, insanların bu hıza uyum sağlayabilme kabiliyeti, gelişen ve dönüşen tüketici tercihleri, üreticileri farklı pazarlama stratejilerinden hizmet kalitesini yükseltmeye kadar birçok inovatif eylemleri uygulamaya mecbur kılmıştır. Söz konusu gelişen teknoloji odaklı ortaya çıkan durumlar bugün birçok bilim insanının araştırma konusunu oluşturduğu görülmektedir. Bu bağlamda hizmet sektörü içerisinde yer alan turizm endüstrisi ve ona bağlı birçok sektörde bu değişim ve dönüşümün kendini gösterdiği bilinmektedir. Öyle ki artık hedef tüketici kitlesi değişmiş, mobil cihaz kullanıcısı haline gelmiş; mobil pazarlama stratejileri ve buna bağlı uygulamalar, sunulan hizmet arzı her geçen gün geliştirilmekte ve değişmektedir.

Bilgi ve iletişim teknolojisinde yaşanan bu gelişmeler aslında toplumu genel olarak şekillendirmeye başlamış ve online yaşama adapte olmaya yönlendirmiştir. Teknolojik işsizlik mi yoksa teknolojik işsizlik mi? gibi sorunsallar ortaya çıkarmıştır. 1986 yılında Fred D. Davis tarafından, iş ortamında enformasyon sistemlerinin kullanımının kabulünü ve reddini açıklayabilmek amacıyla geliştirilen teknoloji kabul modeli bu sorunların çözümüne ilişkin geliştirilmiş bir model olarak ortaya atılmıştır. Modelin amacı, pek çok teknolojik inovasyona genellenebilecek ve bunların kullanımına uygulanabilecek adaptasyon faktörlerini açıklamaktır (Zeren, 2014: 1). Bu bölümde teknoloji kabul modeli ve turizm etkileşimi ortaya konarak, alanda var olan teknolojik uygulamalara ve yeni entegre edilecek uygulamalara yol gösterici katkı sağlaması umulmaktadır.

Teknoloji ve Toplum

Francis Bacon “Bilgi güç kaynağıdır” diyerek bilime ve bilimin uygulanmasına yönelik 17. yüzyıl ve daha sonra meydana gelen gelişmelerde etkisi fazlaca görülmektedir. Bir bilim insanı olarak Bacon, doğayı doğrulukla öğrenmenin en güvenli yolunun bilim olduğunu, bilimsel yöntemin insana doğayı denetleyeceği bilgiyi vereceğini ortaya koyar. Bacon’u kendisinde sonra meydana gelen gelişmeler de doğrular niteliktedir. Bu bağlamda bilimi ve bilimin bir çıktısı olan teknolojiyi kalkınma modellerinin ana eksenine koyan ülkeler günümüzde dünyada her türlü gelişmeye yön tayin eden güç durumuna gelmişlerdir (https://www.ituvakif.org.tr/dergi/sayi_73.pdf).

* Öğretim Görevlisi, Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü, ozdenoz@outlook.com, ORCID ID: 0000-0003-4938-4597

** Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, emreykac1@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1700-0122

İlk insan topluluklarından günümüze teknolojinin uygarlığın gelişiminde önemli bir rol oynadığı belirtilebilir. İnsanlık tarihinde büyük dönüşümleri ifade eden “Tarım Devrimi”, “Kent Devrimi”, “Sanayi Devrimi” gibi toplumsal değişmelerin altında teknolojik gelişmeler yatar. “Teknoloji, insan-doğa ilişkisi sonunda doğmuş ve insan-insan ilişkisini biçimlendirmiştir (Kongar, 1985: 310).

Turizm ve teknoloji ilişkileri son yıllarda daha fazla konuşulmaya başlamış, postmodern turizm dönemine geçişte başrolü oynamıştır. Özellikle internet ve internet tabanlı teknolojiler yerel halk ve turistler tarafından turizm faaliyetlerinde farklı ve yaratıcı bir şekilde kullanılmaya başlamış (Ergün, Çetin ve Yirik, 2015), bu durum modern turizm faaliyetlerinden postmodern turizm faaliyetlerine bir diğer değişle klasik geleneksel turizm endüstrisinden yeni turizm ağına geçişi beraberinde getirmiştir (Towner, 1995).

Bu bağlamda turizm potansiyeli değişen seyahat eğilimleri ve turistlerin beklentileriyle birlikte giderek büyümektedir. Turizmin temel özelliklerinden kaynaklanan, diğer turistik yerlerle kıyaslama olanağı sunmayan yapısı önemli rekabet avantajı yaratmaktadır. Özellikle turizm ilişkilerinin öncelikle kendi içinde değişen dönüşen anlamları; toplumsal değişmeler, uzakları yakın yapan teknolojiler, ulusal-uluslararası koruma ve planlama yaklaşımları, turizmin değişen uygulama ve içerikleri, turizm teknoloji ilişkilerinin yeniden yorumlanmasına neden olmaktadır (Emekli ve Demir, 2018: 754).

Teknoloji Kabul Modeli

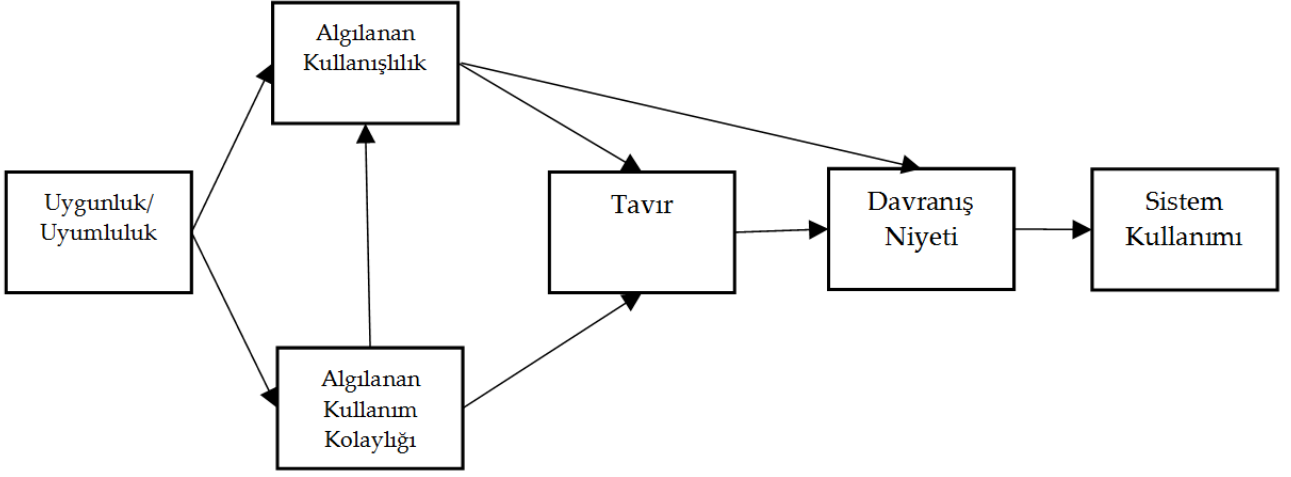
Teknoloji kabul modeli, kullanıcıların yeni teknolojiler karşısında göstermiş oldukları direnci, teknoloji kabulünün altında yatan sebepleri ve son olarak kullanıcıların yeni teknolojilere verecekleri cevapları tahmin etmeyi ve sistemde meydana gelen değişikliklerle beraber gerçek kullanımdaki gelişmeyi ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır (Özer, Özcan ve Aktaş, 2010: 2).

Teknolojinin benimsenme sürecine yönelik birçok model geliştirilmiştir. Davis’in 1989 yılında ortaya koyduğu model ise bilgi sistemlerinin kullanılmasına ilişkin en yaygın kullanılan modeldir. Bireylerin bilgi sistemlerine karşı tutumlarını, kullanımlarını ve davranışlarını ortaya koymaya, bilgi sistemlerinin gelecekte insan hayatında oynayacağı rolü açıklanmaya çalışılmaktadır (Yıldırım ve Kaplan, 2019: 26).

Teknoloji kabul modeline göre, kabul davranışının temelinde Fishbein ve Ajzen’in (1975) Gerekçeli eylem modeli yatar. Buna göre davranışsal niyet, teknoloji kullanımı konusundaki davranışlar üzerinde belirleyici olmaktadır. Fishbein ve Ajzen (1975) tarafından “Bir kişinin belli bir davranışı gösterme niyetinin gücünün ölçüsü” olarak tanımlanan davranışsal niyet ise teknoloji kullanımına ilişkin tutumlarla belirlenmektedir. Teknoloji kullanımına ilişkin tutumlar “bir bireyin hedef davranışı göstermeye ilişkin olumlu veya olumsuz hisleri” olarak tanımlanmaktadır (Zeren, 2014: 171).

TKM’nin amacı; en az değişkenle, bilgi sistemleri kullanıcılarının davranışlarını ve teknolojiyi benimsemelerine etki eden faktörleri teorik olarak doğrulanmış bir modelle çözebilmektir. TKM birbiri ile ilişkilerinin ölçüldüğü altı faktörden oluşmaktadır. Bunlar; uygunluk/uyumluluk, algılanan kullanılabilirlik, algılanan kullanım kolaylığı, tavır, davranış niyeti ve sistem kullanımıdır (Davis, 1989). TKM Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. Teknoloji Kabul Modeli

Kaynak: Davis, F. (1989).

Teknoloji Kabul Modeliyle İlişkili Modeller

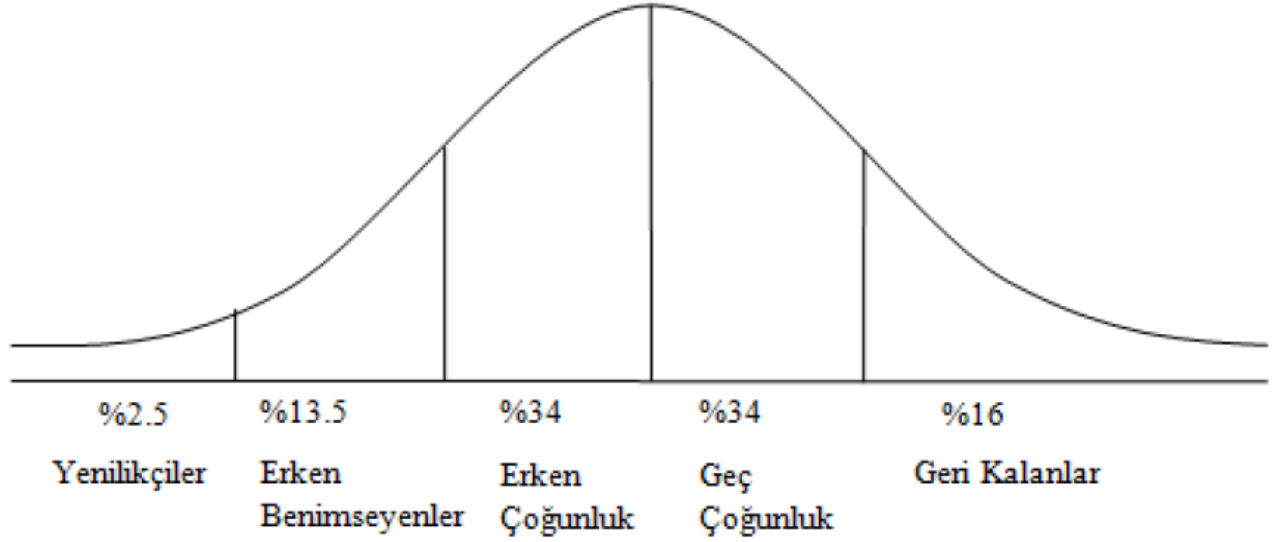
Araştırmacılar son birkaç yüz içerisinde birçok sosyal ve psikolojik teoriler geliştirmişlerdir. Özellikle teknolojinin 1980'lerden sonraki gelişimiyle birlikte, değişen şartlar ve ihtiyaçlar doğrultusunda teknoloji ile ilişkili teori ve modeller yoğun bir şekilde ortaya çıkmaya başlamıştır. Turizm sektörünün de teknolojik gelişmelerden yoğun bir şekilde etkilendiği düşünülürse hem çalışanların hem de tüketicilerin davranışlarının anlaşılması büyük önem kazanmaktadır.

Bireyler farklı sebeplerden dolayı teknolojinin kullanımı benimsemekte ve reddedebilmektedir. Bireyleri bu tür davranışlara iten faktörler nelerdir? Bireylerin davranışları üzerinde ne gibi etkileri bulunmaktadır? Ve teknolojiye nasıl uyum sağlayabilmektedirler? Gibi sorulara farklı teori ve modellerle birlikte cevap aranmaktadır. İlk başlarda bireylerin davranışlarına açıklık getirmek için meydana getirilen modeller iler ki zamanlarda bireylerin teknolojiyi benimsemeleri ve kullanımlarına etki eden sebeplerin belirlenmesi için kullanılmaya başlanmış bunun yanında insanların gelişen bilgi teknolojilerinin kabulünü araştıran modellerin dayanağını oluşturmuştur (Türker ve Özalın Türker, 2013:286).

Yeni teknolojilerin benimsenmesini açıklamak için kullanılan modellerin başında Teknoloji Kabul Modelinin gelmesinin yanında Teknoloji Kabul Modeli 3 (Venkatesh ve Bala, 2008), Birleştirilmiş Teknoloji Kabul ve Kullanım (Venkatesh, Morris, Davis ve Davis, 2003) Teknoloji Kabul Modeli 2 (Venkatesh ve Davis, 2000), Planlı Davranış Teorisi (Ajzen, 1991), Gerekeçeli Eylem Teorisi (Fishbein ve Ajzen, 1975) ve Yeniliklerin Yayılması Teorisi (Rogers, 1962) Teorileri de teknolojinin benimsemesini açıklamak için kullanılan teori ve modeller arasında yer almaktadır.

Yeniliklerin Yayılması Teorisi (YYT): Roger tarafından 1962 yılında ortaya atılan teori; yeniliğin sosyal bir sisteme ait üyeleri arasında belli kanallar vasıtasıyla aktarılması sürecini "yayıma" olarak tanımlamaktadır (Rogers, 1983:5). Tanımdan da anlaşılacağı üzere YYT'nin yenilik, iletişim kanalları, süreç ve sosyal sistemdir olmak üzere dört temel öğesi bulunmaktadır (Rogers, 1983:10). Teorinin amacı yeni teknolojilerin kimler tarafından kullanıldığı, bu yeniliklere adapte olma hızları ve bireyler üzerindeki etkisinin ortaya çıkarılmasına yardımcı olmaktır (Karasar, 2004:118).

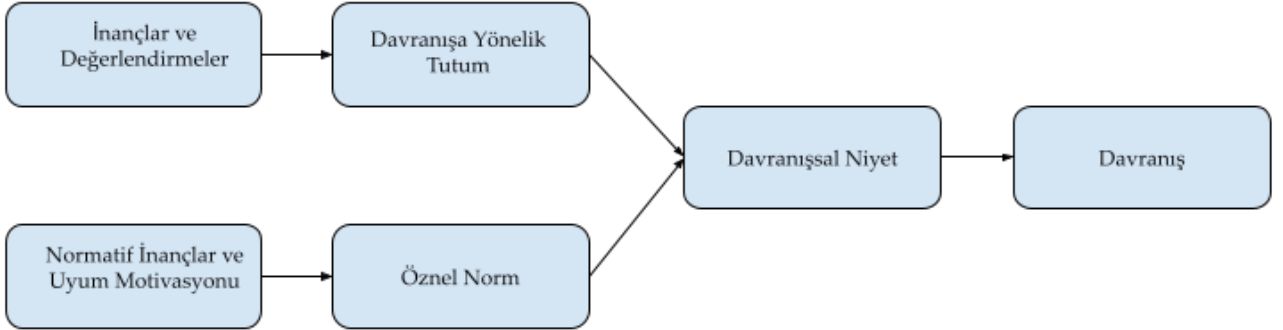
Şekil 2. Yeniliği Benimseyen Kategorileri

Kaynakça: (Rogers, 1983: 247).

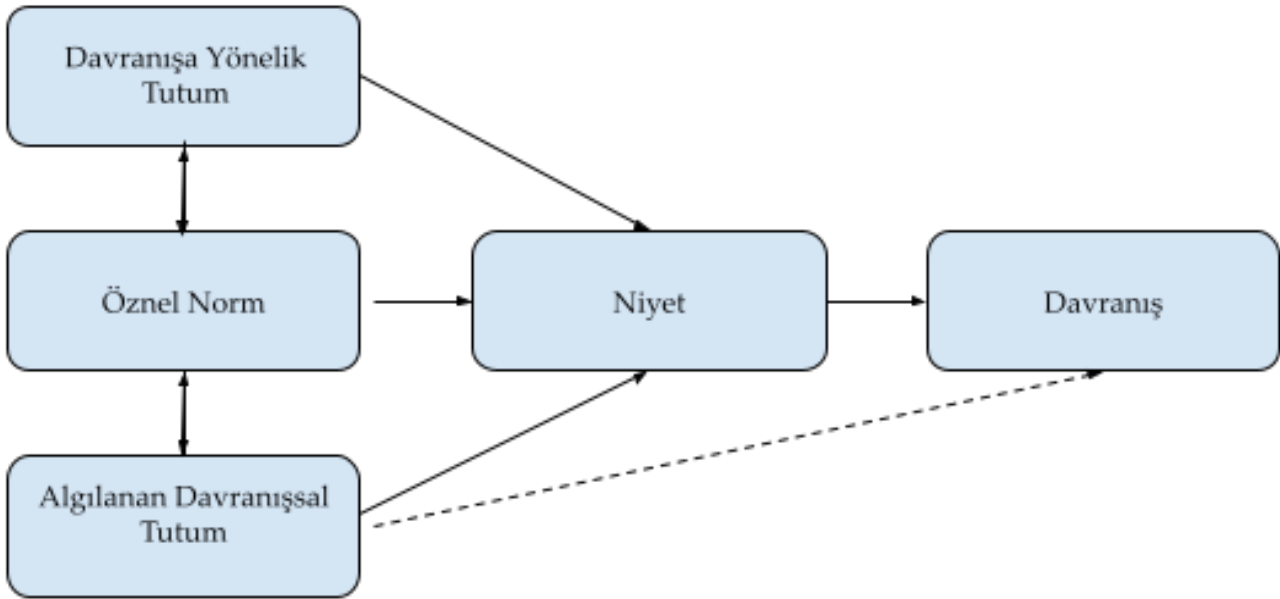
Gerekçeli Eylem Teorisi (TRA): Fishbein ve Ajzen tarafından 1975 yılında geliştirilen teori, bir çok insanın davranışlarıyla ilgili kontrolünün kişilerin iradesi dahilinde gerçekleştiğini ve niyetlerine bakarak tahmin edilebileceğini ileri sürmektedir (Ajzen, 2002:666). Teorinin ana amacı bilerek gerçekleştirilmiş sosyal tutumları açıklamaya çalışmaktır (Godin, 1994:1391). Niyet gerçekleşen davranışın öncülüdür ve teoride niyetin iki bağımsız değişken tarafından belirlendiği vurgulanmıştır. Bunlardan birincisi bireyin bir nesneye karşı olumlu ya da olumsuz değerlendirmesini içeren ve tutum olarak adlandırılan kişisel faktördür. İkincisi ise kişinin bir eylemi gerçekleştirip gerçekleştirmemesi yönündeki sosyal baskıyı ifade eden öznel normlardır (Ajzen ve Madden, 1986:454).

Şekil 3. Gerekçeli Eylem Teorisi

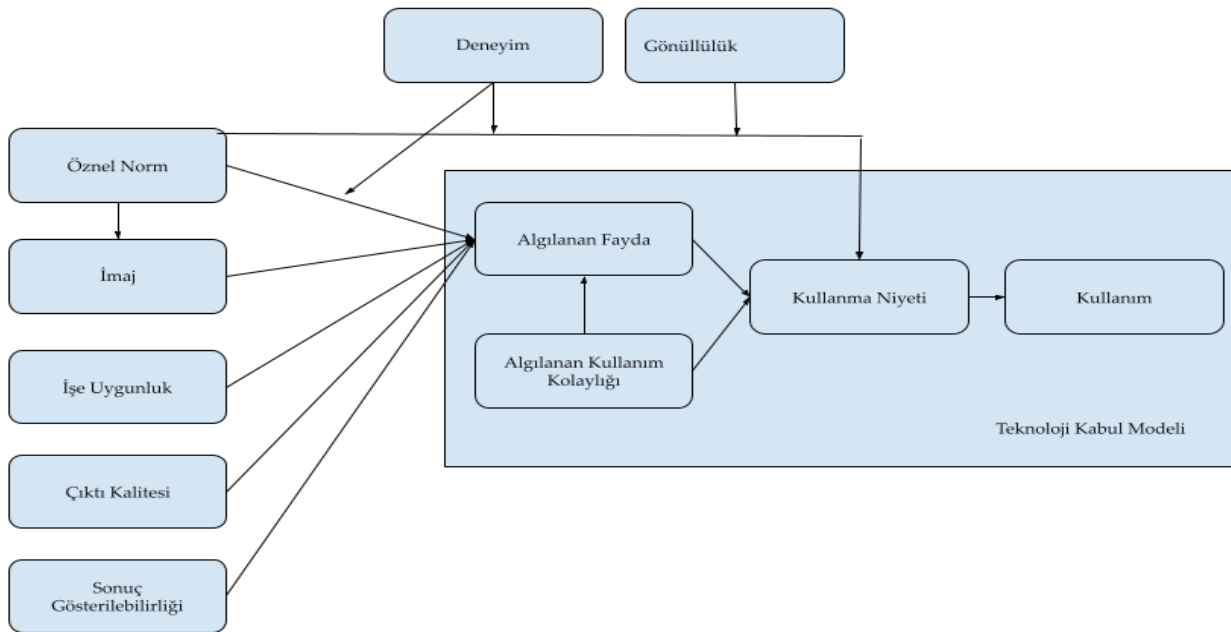
Kaynak: Fishbein ve Ajzen (1975: 16).

Planlı Davranış Teorisi (TPB): Gerekçeli Eylem Teorisinin geliştirilmiş hali olup, Ajzen (1991) tarafından ortaya atılmıştır. Teoride "niyet" gerekçeli eylem teorisinde olduğu gibi merkezi bir konumda bulunmaktadır. Bunun yanında gerekçeli eylem teorisine bir de algılanan davranışsal kontrol değişkeni eklenmiş, böylece kasti davranışlara yönelik uygulanabilirliğin kapsamının genişletilmesi düşünülmüştür (Atılgan, 2018). Özetle öznel norm ve davranışa dönük tutumun olumlu olması bunun yanında davranışsal kontrolün fazla olması bireyin davranışlarını eyleme dökmeye niyetinin de gücünü artırdığı vurgulanmaktadır (Ajzen, 1991:188).

Şekil 4: Planlı Davranış Teorisi

Kaynak: Ajzen (1991: 182).

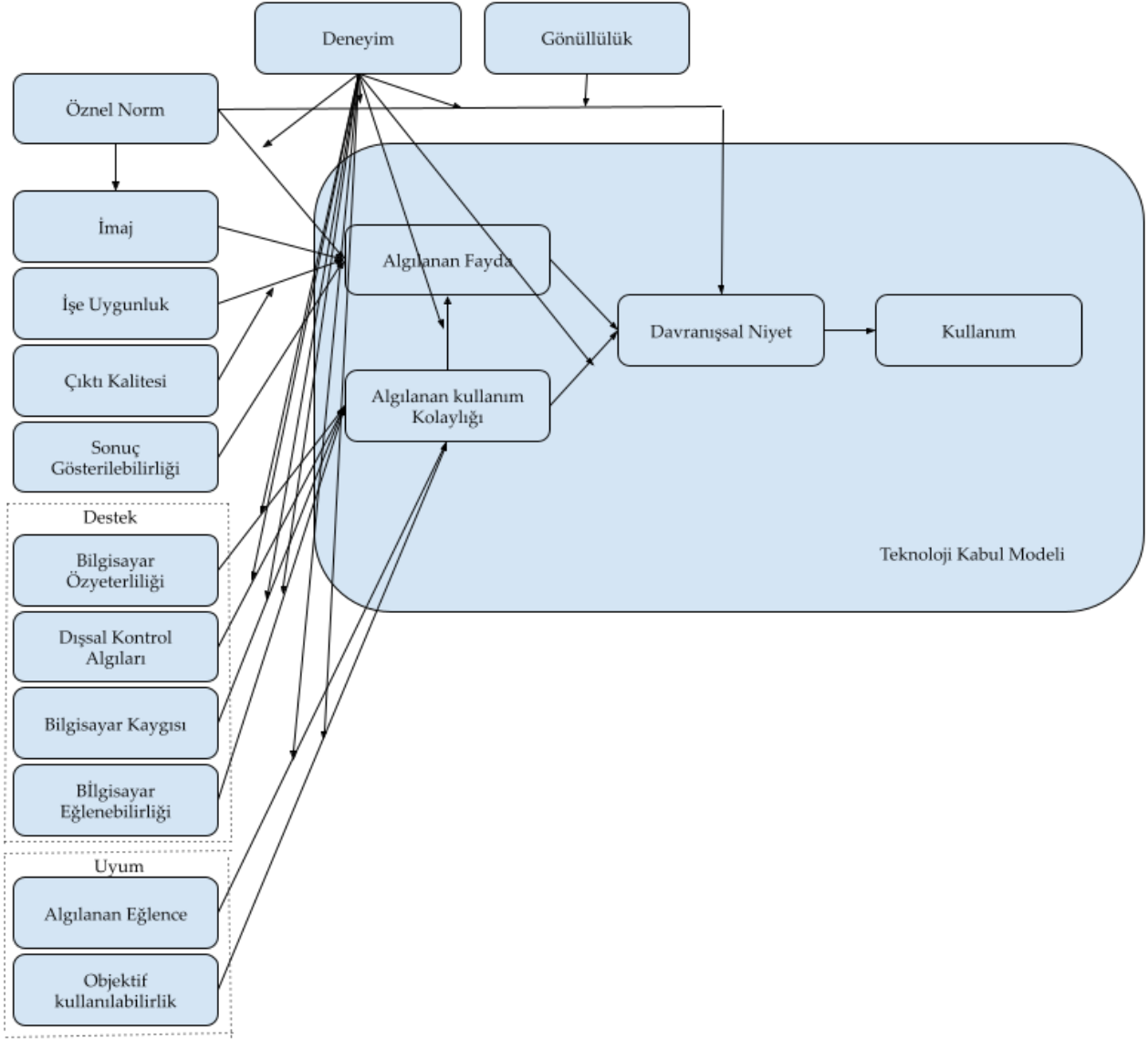
Teknoloji Kabul Modeli 2 (TAM2): Bireylerin sistem kabulünü etkileyen faktörlerin açıklanması için Davis, 1986 yılında oluşturulan teknoloji kabul modelinde kişinin bir sistemi kullanmaya ilişkin niyeti, algılanan kullanım ve algılanan fayda kolaylığı tarafından belirlenmektedir. 2000 yılında, Venkatesh ve Davis tarafından TAM'a sosyal etkili süreçlerden öznel norm, gönüllülük ve imaj'ın yanı sıra bilişsel etkili süreçlerden de çıktı kalitesi, işe uygunluk, sonuç yararı ve algılanan kullanım kolaylığı gibi değişkenler eklenerek model genişletilmiştir (Venkatesh ve Davis, 2000:187).

Şekil 5. Teknoloji Kabul Modeli 2

Kaynak: Venkatesh ve Davis (2000: 188).

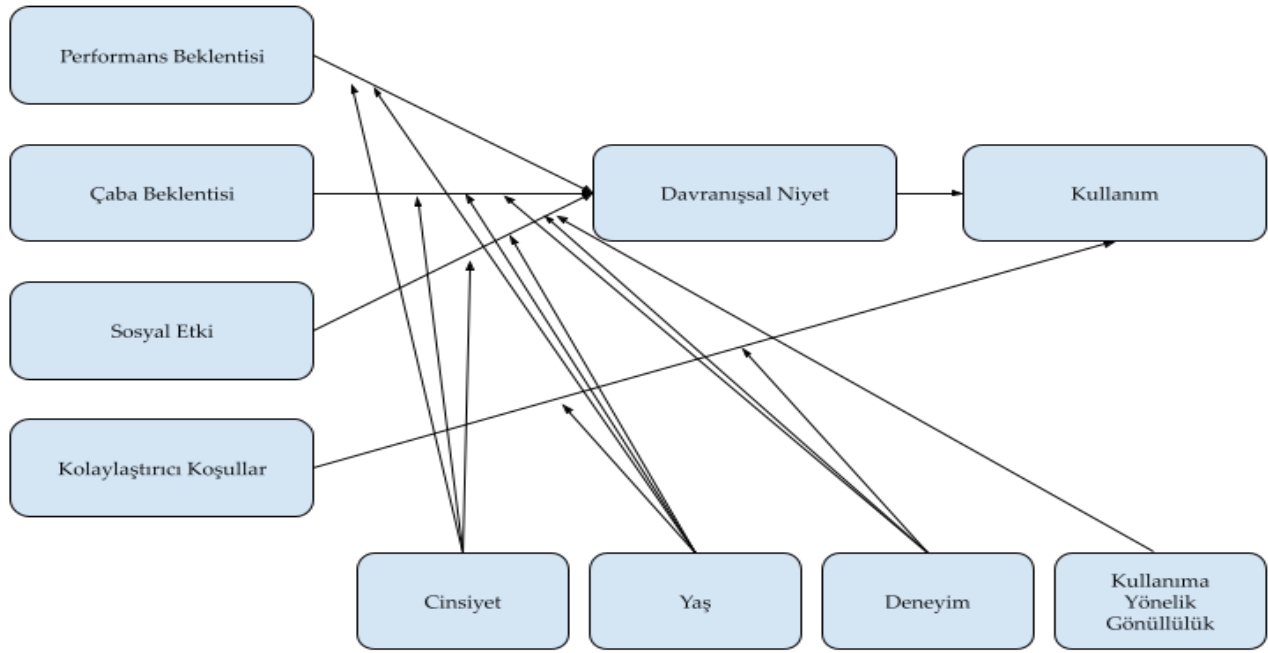
Teknoloji Kabul Modeli 3 (TAM3): Venkatesh ve Bala (2008), TKM üzerinde yapmış oldukları çalışmalarla algılanan faydayı etkileyen değişkenlerin yanında algılanan kullanım kolaylığını etkileyen değişkenlerin de olduğunu ortaya atarak TAM3'ü ortaya koymuşlardır. TAM2'deki değişkenler arasında var olan ilişkilerin TAM3 içinde geçerli olmasının yanında (Venkatesh ve Bala, 2008:279) algılanan kullanım kolaylığına etki ettiği düşünülen dayanak (bilgisayar öz yeterliliği, dışsal kontrol algısı, bilgisayar kaygısı, bilgisayar eğlenebilirliği) ve uyum (algılanan eğlence, öznel kullanılabilirlik) gibi değişkenler eklenmiştir (Venkatesh ve Bala, 2008:280).

Şekil 6. Teknoloji Kabul Modeli 3

Kaynak: Venkatesh ve Bala (2008: 280).

Birleştirilmiş Teknoloji Kabul ve Kullanım Teorisi (UTAUT): Venkatesh vd. (2003) tarafından ortaya konan teori; Gerekçeli Eylem Teorisi (Fishbein ve Ajzen 1975), Planlı Davranış Teorisi (Ajzen, 1991), Teknoloji Kabul Modeli (Davis, 1986), Birleştirilmiş Kabul Modeli ve Planlı Davranış Modeli (Venkatesh, 1999), Yeniliklerin Yayılması Teorisi (Rogers, 1983), Sosyal Biliş Teorisi (Compau vd. 1995), Motivasyonel Model (Davis, 1992) ve PC Kullanımı Modeli (Thomson vd. 1991) gibi teorilerin birleşiminden meydana getirilmiştir (Güreş ve Arslan, 2021:356). Model, niyet ve kullanım davranışını belirleyen 4 ana (Performans beklentisi, Çaba Beklentisi, Sosyal Etki ve Kolaylaştırıcı Şartlar) değişkenden ve 4 düzenleyici (Yaş, Cinsiyet, Deneyim, Gönüllü Kullanım) değişkenden oluşmaktadır (Venkatesh vd, 2003:425).

Şekil 7. Birleştirilmiş Teknoloji Kabul ve Kullanım Teorisi

Kaynak: Venkatesh vd. (2003: 447).

Turizm Sektöründe Teknoloji Kabul Modelinin Kullanımı

Teknolojinin hızla gelişmesi, insanoğlunun hem günlük yaşamında hem de iş yaşamında köklü değişimler yaşamasına neden olmuştur. Özellikle 2000 yılından itibaren bilişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler çevrimiçi iletişimi günlük yaşamın merkezine taşımuştur. Birçok işletme bu gelişmelere uyum sağlayarak ürün ya da hizmetlerini tüketicilere doğrudan ulaştırmayı amaçlamaktadır. Buhalis'e (1998) göre turizmde teknolojinin kullanılmaya başlanması üç aşamalı olarak gerçekteşmiştir. Bunlardan ilki 1970'li yıllarda CRS sistemleri olarak adlandırılan bilgisayarlı rezervasyon sistemlerinin kullanılması. İkinci olarak 1980'li yıllarda GDSs olarak adlandırılan global dağıtım sistemleri ve üçüncü olarak da 1990'dan sonra internetin, turizmin hemen hemen bütün alanlarında kullanılması şeklinde olmuştur.

Sosyal bir varlık olan insanoğlu, bilgi teknolojisi kullanımının belirleyicisi konumundadır. İnsanın bilgi teknolojilerini benimseyip benimsemediğinin ya da kullanıp kullanmayacağıının bir göstergesi olarak, teknolojinin gelişimi ve kullanımına yönelik tutum ve davranışları kabul edilebilir (Özer ve diğerleri, 2010:3279). Diğer bütün sektörlerde olduğu gibi turizm sektöründe de hem sektör çalışanlarının hem de turistlerin gelişmekte olan teknolojiye uyum dereceleri ve uyum süreleri farklılık göstermektedir. Bilgisayar ve internet alanındaki gelişmelerle birlikte, bilgiye ulaşım ve iletişim konusunda daha öncesinde öngörülemeyen bu gelişmelerle (Çalık ve Çınar, 2009:88) bilgi düzeyi artan tüketicilerin beklenti ve arzularındaki değişimler, tatmin düzeylerinin de yükselmesine sebep olmuştur (Alabay, 2010:231).

Turistlerin teknoloji kabulü ile ilgili yapılan çalışmalarda faydalanılan TKM ile potansiyel kullanıcılar arasında teknoloji kabulünü tahmin etmek ve açıklamak için inanç-tutum ve niyet- davranış arasındaki nedensellik ilişkileri kullanılmaktadır (Sevim, Yüncü ve Hall, 2017:46) ve TKM'de, dış değişkenler algıları, tutumu ve niyeti etkilemektedir (Davis, 1989:335). Ayrıca Davis (1989) bireylerin algıladıkları kullanım kolaylığı ve kullanışlılığını bireylerin bilgi sistemleri kullanma niyetlerini etkileyen faktörler olarak ortaya konmuştur. Burada algılanan kullanışlılıkla, bireyin bir sistemi kullanmasıyla birlikte yapmış olduğu işin verimini artıracığına yönelik inancını, algılanan kullanım kolaylığı ile de sistemi kullanmayı öğrenmenin daha az çaba ile gerçekteşeceğine yönelik inancı olarak açıklamaktadır. Şüphesiz ki bilişim teknolojisinden faydalanmak isteyen tüketiciler bu faktörleri göz önünü alarak kullanım tercihlerini belirleyebilmektedir.

Günümüzde tüketiciler ve işletmeler gelişen teknolojiyle birlikte online hizmetleri, mobil cihazları ve çeşitli uygulamaları yoğun olarak kullanmaya başlamışlar böylelikle hem zamandan hem de eko-

nomik açıdan tasarruf etmeye başlamışlardır. Bunun yanında konaklama ve ulaşımda Airbnb, Uber ve Martı gibi uygulamaların da içinde bulunduğu paylaşım ekonomisi adıyla teknoloji temelli yeni iş tırleri de ortaya çıkmıştır. Literatürde tüketicilerin turizm faaliyetlerine ve paylaşım ekonomisine katılımını açıklamada oldukça büyük bir öneme sahip olan TKM ile yapılmış birçok araştırma mevcuttur.

Go vd. (2020) tüketicilerin konaklama ve turizm sektöründe gelişmiş yapay zekaya sahip robotların kabulü ve bu robotların sektöre uygulanabilirliği ilgili literatüre katkı amacıyla yaptıkları araştırmada turizm sektöründe hali hazırda yapılmış olan TAM alışmaları ve yapay zekaya sahip robotları incelemişlerdir. Geliştirilen teknolojinin yüksek düzeyde etkileşimli sistemlerden oluşması, artan kapasiteleri ve kullanıcı dostu ara yüzlerinin geliştirilmesi gibi nedenlerin kullanıcıların, gelişmiş robotları kabul etmesinde önemli bir yere sahip olduğunu vurgulamaktadırlar.

TAM ile yapılan bir diğer çalışma ise Mathew ve Soliman (2021) tarafından son zamanlarda oldukça önemli ve etkili olan Dijital İçerik Pazarlamasının, Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki iki farklı ülke vatandaşlarının seyahat ve turizm davranışları üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Mısır ve Umman'da TAM kullanılarak toplamda 407 kişiye yapmış oldukları çalışmada Teknoloji Kabul Modelinde yer alan değişkenlerinin Dijital İçerik Pazarlamasının turizm amaçlı kullanımına yönelik tutum ve davranışları açıklayabildiği ayrıca algılanan zevk ve algılanan rahatlığın, tüketicilerin belirli bir turistik ürünü ya da hizmetini seçmede ve satın almada Dijital İçerik Pazarlaması kullanma niyet ve davranışlarını etkileyen tutumların öncülleri olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Goh ve Wen (2021) tarafından konaklama işletmeciliği öğrencilerinin konaklama derslerinin bir parçası olarak elektronik tartışma panolarını kullanma konusundaki algılarını ve motivasyonlarını anlamak için TAM kullanarak yaptıkları çalışmalarında algılanan kullanışlılığının, algılanan kullanım kolaylığının ve tutumlarının öğrencilerin elektronik tartışma tahtası platformuna katılımını etkilediğini ortaya koymuşlardır. Yayın kolaylığı ve ders materyaline yansıtma gibi unsurlar en yaygın iki motivasyon örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışma, konaklama ve turizmle ilgili eğitimlerde elektronik tartışma panolarının kullanımının faydaları açısından önemli çıkarımlar sunmaktadır.

Ham vd. (2008) tarafından TKM kullanarak Restoranlarda kullanılan bilgisayar sistemleri ile ilgili çalışmalarında çalışanların kişilik özellikleri, sistemin özellikleri ve örgüt tarafından sağlanan destekler bağımsız değişken algılanan kullanım kolaylığı ve algılanan kullanışlılık ise ara değişken olarak belirlenmiş ve kullanıma yönelik davranışların ölçülmesi hedeflenmiştir. Sonuç olarak belirlenen üç değişkeninde teknoloji kullanımını etkilediği ortaya çıkmıştır.

Aksoy ve Baş'ın (2020) bireylerin sanal tur kullanımını etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla yaptığı araştırmada TKM kullanmıştır. Modele ayrıca güven dış değişkeni de eklenmiştir. Araştırmanın sonucunda güvenin algılanan kullanım kolaylığı ve algılanan fayda üzerinde pozitif yönde etkisi olduğu bunun yanında algılanan kullanım kolaylığının algılanan fayda ve tutum üzerinde de pozitif yönde etkisi olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca algılanan faydanın tutum üzerinde de pozitif yönlü etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır. Diğer yandan algılanan faydanın niyeti direk ve pozitif etkilemediği tespit edilmiştir.

Sonuç

Teknolojide oluşan baş döndürücü gelişme üzerindeki ilgiyi arttırdığı gibi sonuçları da insanlığı etkilemektedir. Teknolojinin gelişmesi sonucu ortaya çıkan ve gelişen gündelik yaşam hızlı bir değişim içerisinde olduğu görülmektedir. Teknoloji kullanımına yönelik yönlendirme de hızla artmaktadır. Bu durum teknolojinin insanları etkilenmesini ve gelecekte daha da üzerinde etki sahibi olacağını göstermektedir.

Teknolojinin gelişmesiyle beraber günümüzde tüketicilerin birçok alışkanlıkları hızla değişmektedir. Bu değişen alışkanlıkları kimi tüketici tarafından hevesle karşılanırken kimi tüketiciler ise halen benimsememekte ve direnç göstermektedirler (Gültaş, 2020: 83). Literatürde tüketicilerin yeni bir teknolo-

jiyi kullanmasına yönelik niyetlerini belirlemeye yönelik pek çok model yer almasına rağmen; ilerinden en fazla kullanılan Davis (1986)' in ortaya atmış olduğu "Teknoloji Kabul Modeli" dir. Bu modele göre insanın yeni bir teknolojiyi kabul etme davranışının arkasında niyet yatar ve niyet de o davranışa karşı tutumundan etkilenmektedir. Kişinin tutumu ise; kişinin o teknolojiden algıladığı faydadan ve kullanım kolaylığından etkilenmektedir (Kulaksız, 2019: 75).

Teknolojinin sanatlar üzerine konuşma anlamına geldiği ve zaman içinde anlamı değişen sözcük; bilimsel araştırmalardan elde edilen somut ve yararlı sonuçları ve bunlara ilişkin araç, yöntem ve süreçlerin bütününü ifade eden bir anlam kazanmıştır. Teknoloji fiili olarak ve bilimsel aından ele alınmış ve gelişmeler kaydederek günümüze kadar geldiği ve insanın yaradılışından beri de var olduğu bilinmektedir. Bu anlamda teknoloji, turizm kapsamında değerlendirildiğinde emek yoğun hizmet sektörü içinde olan ve birçok endüstri ile doğrudan veya dolaylı ilişki içinde oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Genel olarak hizmet endüstrisi içinde, emek yoğun sektörlerin öznesi insan olduğundan teknoloji uygulamaları ayrı bir farklılık ve önem oluşturmaktadır. Bu bölümde genel olarak teknoloji kabul modeli ve turizm ilişkisinin nasıl olduğuna ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Öyle ki teknoloji ve toplum, teknoloji kabul modeli, teknoloji kabul modeliyle ilişkili modeller ve turizm sektöründe teknoloji kabul modelinin kullanımı şeklinde ele alınmıştır.

Bu bağlamda, teknoloji olgusunun tarihsel süreç içinde gelişimi devam etmektedir. Ancak, geçmişte ve günümüzde olduğu gibi, insan odağında teknoloji gelişmeye devam edecektir. Diğer bir deyişle, teknolojinin insan ve dolayısıyla onun ihtiyaçları doğrultusunda merak ve diğer faktörler temelinde olumlu ve olumsuz yansımaları da var olacaktır. Bu özelliği ile teknoloji dinamik bir olgu olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla turizm endüstrisi de gelişmeleri yakından izleyerek kendi yapılarına uygun yaklaşımları benimseyip uyguladıkları lde başarılı olacaklardır.

Kaynakça

- Ajzen, I. (1991). "The Theory of Planned Behavior", *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, C. 50, S. 2, ss. 179-211.
- Ajzen, I. (2002). Perceived behavioral control, self-efficacy, locus of control, and the theory of planned behavior. *Journal of Applied Social Psychology*, 32(4), 665–683. doi:10.1111/j.1559-1816.2002.tb00236.x
- Ajzen, I. ve Madden, T. J. (1986). "Prediction of Goal-Directed Behavior: Attitudes, Intentions, and Perceived Behavioral Control", *Journal of Experimental Social Psychology*, C. 22, S. 5, ss. 453-474.
- Aksoy, G. ve Baş, M. (2020). Dijital Turizm Kapsamında şehir Tanıtımında Kullanılan Bir Araç Olarak Sanal Tur. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 2542–2564. doi:10.26677/TR1010.2020.
- Alabay, M. N. (2010). Geleneksel Pazarlamadan Yeni Pazarlama Yaklaşımlarına Geçiş Süreci. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.
- Atılđan, K. . (2018). Gerekçeli Eylem Teorisi. M. İ. Yağcı ve S. abuk (Ed.), *Pazarlama Teorileri içinde* (2. Baskı, ss. 297–310). İstanbul: MediaCat.
- Buhalis, D. (1998). Strategic use of information technologies in the tourism industry. *Tourism Management*, 19(5), 409–421. doi:10.1016/S0261-5177(98)00038-7
- Compeau, D. R. ve Higgins, C. A. (1995). "Computer Self-Efficacy: Development of a Measure and Initial Test", *MIS Quarterly*, C. 19, S. 2, ss. 189-211.
- alık, D. ve ınar, . P. (2009). Gemişten Günümüze Bilgi Yaklaşımları Bilgi Toplumu ve İnternet. inet-tr'09 - XIV. Türkiye'de İnternet Konferansı Bildirileri, 77–88.
- Davis, F. (1989). A Technology Acceptance Model for Empirically Testing New and User Information Systems: Theory and Results, Doctoral Dissertation, MIT Sloan School of Management, Cambridge, MA.
- Davis, F. D. (1986). A Technology Acceptance Model for Empirically Testing New End-User Information Systems: Theory and Results. PhD Thesis - Massachusetts Institute of technology. Wayne State University.
- Davis, F. D., Bagozzi, R. P. ve Warshaw, P. R. (1992). "Extrinsic and Intrinsic Motivation to Use Computers in the Workplace", *Journal of Applied Social Psychology*, C. 22, S. 14, ss. 1111-1132.

- Emekli, G. ve Demir, E. (2018). Turizm-Teknoloji İlişkilerinin Kùltürel Turizme Yansımaları. VII. Ulusal III. Uluslararası Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumu, 20-21 Nisan 2018, İskenderun.
- Ergün, G. S., Çetin, H. ve Yirik, ř. (2015). Evaluation of the Website Content of Hospitality Businesses: The Case of Central Antalya. *International Journal of Social Ecology and Sustainable Development*, 6 (1), 44-58.
- Fishbein, M. ve Ajzen, I. (1975). *Belief, Attitude, Intention and Behavior: An Introduction to Theory and Research* Reading, Massachusetts: Addison-Wesley Publishing Company.
- Go, H., Kang, M. ve Suh, S. B. C. (2020). Machine learning of robots in tourism and hospitality: interactive technology acceptance model (iTAM) – cutting edge. *Tourism Review*, 75(4), 625–636. doi:10.1108/TR-02-2019-0062
- Godin, G. (1994). Theories of reasoned action and planned behavior: usefulness for exercise promotion. *Medicine & Science in Sports & Exercise*.
- Goh, E. ve Wen, J. (2021). Applying the technology acceptance model to understand hospitality management students' intentions to use electronic discussion boards as a learning tool. *Journal of Teaching in Travel and Tourism*, 21(2), 142–154. doi:10.1080/15313220.2020.1768621
- Gùltaş, M. (2020). *Teknoloji Kabul Modeli Çerçevesinde İnternet Üzerinden Alışveriş Davranışının İncelenmesi*, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Güreş, N. ve Arslan, S. (2021). Birleştirilmiş Teknoloji Kabul ve Kullanım Teorisi. M. İ. Yağcı ve S. Çabuk (Ed.), *Pazarlama Teorileri 2* içinde (ss. 353–386). İstanbul: MediaCat.
- Ham, S., Kim, W. G. ve Forsythe, H. W. (2008). Restaurant employees' technology use intention: Validating technology acceptance model with external factors. *Journal of Hospitality and Leisure Marketing*, 17(1–2), 78–98. doi:10.1080/10507050801978422
- https://www.ituvakif.org.tr/dergi/sayi_73.pdf (ET: 30.08.2021).
- Karasar, ř. (2004). Eğitimde Yeni İletilim Teknolojileri İnternet ve Sanal Yüksek Eğitim. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 3(4), 1303-6521.
- Kongar, E. (1985). *Toplumsal değişme kuramları ve Türkiye gerçeği*. 4. basım. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kulaksız, A. (2019). *Sosyal Medya Kullanımına İlişkin Davranışların Teknoloji Kabul Modeli Bağlamında İncelenmesi: Ortaöğretim Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma*, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Mathew, V. ve Soliman, M. (2021). Does digital content marketing affect tourism consumer behavior? An extension of technology acceptance model. *Journal of Consumer Behaviour*, 20(1), 61–75. doi:10.1002/cb.1854
- Özer, G., Özcan, M., ve Aktaş, S. (2010). Muhasebecilerin bilgi teknolojisi kullanımının Teknoloji Kabul Modeli (TKM) ile incelenmesi. *Journal of Yaşar University*, 5(19),3278-3293.
- Rogers, E. M. (1962). *Diffusion of Innovations*, 1. b., New York: The Free Press.
- Rogers, E. M. (1983). *DIFFUSION OF INNOVATIONS* (Third Edit.). New York: The Free Press
- Sevim, N., Yüncü, D. ve Hall, E. E. (2017). Analysis of The Extended Technology Acceptance Model in Online Travel Products. *Journal of Internet Applications and Management*, 8(2), 45–61. doi:10.5505/iuyd.2017.03522
- Thompson, R. L., Higgins, C. A. ve Howell, J. M. (1991). "Personal Computing: Toward a Conceptual Model of Utilization", *MIS Quarterly*, C. 15, S. 1, ss. 125-143.
- Towner, J. (1995). "What is Tourism's History?". *Tourism Management*, Vol. 16(5), 339-343.
- Türker, A. ve Özaltn Türker, G. (2013). Turistik Ürün Satın Alma Davranışının Teknoloji Kabul Modeli ile İncelenmesi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(2), 281-312.
- Venkatesh, V. (1999). Creation of favorable user perceptions: Exploring the role of intrinsic motivation. *MIS Quarterly: Management Information Systems*, 23(2), 239–260. doi:10.2307/249753
- Venkatesh, V. ve Bala, H. (2008). "Technology Acceptance Model 3 and Research Agenda on Interventions", *Decision Sciences*, C. 39, S. 2, ss. 273-315.
- Venkatesh, V. ve Davis, F. D. (2000). "A Theoretical Extension of the Technology Acceptance Model: Four Longitudinal Field Studies", *Management Science*, C. 46, S. 2, ss. 186-204.
- Venkatesh, V., Morris, M. G., Davis, G. B. ve Davis, F. D. (2003). "User Acceptance of Information Technology", *MIS Quarterly*, C. 27, S. 3, ss. 425-478.
- Yıldırır, S. C. ve Kaplan, B. (2019). Mobil Uygulama Kullanımının Benimsenmesi: Teknoloji Kabul Modeli ile Bir Çalışma, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakùltesi*, 10(19), 22-51.
- Zeren, D. (2014). *Teknoloji Kabul Modeli*. Çabuk, S. Ve Yağcı, M. İ. (Ed.) *Pazarlama Teorileri*. İstanbul: MediaCat.

GASTRONOMİ TEMALİ REKREASYON ETKİNLİKLERİ

Halil İbrahim KARAKAN*

Giriş

İnsan yaşamında yeme ve içme faaliyetlerinin temel gereksinim olma özelliğini taşımasının yanı sıra bu faaliyetler kültürel birtakım değerleri de yansıtmaktadır (Mason ve Pagguario, 2012). İlkçağlardan günümüze kadar insanoğlunun beslenmedeki yegâne ve temel amacı karın doyurmak ve hayatta kalmak olmuştur. Fakat tarihsel süreç içerisinde insanların refah düzeyinin artması, göçler ve savaşlar sonrası yaşanan kültürel etkileşimler, coğrafya, ekonomi ve iklim gibi birçok faktörün de etkisiyle beslenmenin amaç yelpazesi genişlemiştir.

Günümüzde sanat, sağlık, psikoloji, spor ve bilim gibi birçok unsur beslenmenin konusu haline gelmiştir (Düzgün ve Özkaya, 2015: 42). İnsanlar artık beslenirken sadece karın doyurmak amacı gütmeyip sağlıklı beslenme, gastronomi bilimine yönelik bir şeyler öğrenme ve boş zamanlarını kaliteli bir şekilde değerlendirme gibi çıktılar elde etmeyi de amaçlamaktadır. Dolayısıyla boş zamanların gastronomi etkinlikleri olarak kaliteli bir şekilde değerlendirilmesi gastronomik öğeleri rekreasyon etkinlikleri açısından önemli birer materyal haline getirmiştir. Bu kapsamda dünya genelinde her yıl festivaller, etkinlikler, şöenler ve tadım günleri düzenlenmesinin yanı sıra birçok destinasyonda gastronomi müzeleri kurulmakta ve gastronomi kapsamında turlar düzenlenmektedir. İnsanlar tüm bu gastronomik faaliyetleri gerçekleştirirken farkında olarak ya da olmayarak rekreasyon etkinliklerinin içerisinde bulunmaktadırlar (Kesici, 2012: 33). Bu çalışmada gastronomi temalı rekreasyon aktiviteleri incelenmiş, son bölümde konuyla ilgili öneriler sunulmuştur.

Rekreasyon ve Boş Zaman Kavramı

İnsanlar sorumluluklarından ve iş yaşantılarından arta kalan boş zamanlarında dinlenmek, farklı yerleri keşfetmek, yeni şeyler öğrenmek, yeni mutluluklar deneyimlemek ve yeni hazlar yaşamak gibi sebeplerden dolayı çeşitli etkinliklere katılmaktadır (Aktuna ve Ünlüönen, 2017). Bu noktada rekreasyon genel anlamıyla bireylerin boş zamanlarını kaliteli bir şekilde değerlendirmek için yaptıkları faaliyetleri belirtmektedir (Birinci ve Karakuş, 2020).

Alanyazında rekreasyon kavramının birbirinden farklı pek çok tanımı bulunmaktadır. Bunun sebebi rekreasyon kavramının ekonomik, toplumsal, psikolojik ve sosyolojik olarak farklı şekillerde yorumlanabilmesidir. Rekreasyon köken olarak Latinceye ait "recreatio" kelimesinden türemiştir. Recreatio, yenilenme, tazelenme ve canlanma anlamlarını taşımaktadır (Karaküçük, 2014).

Bireyler, hafta sonları, yıllık izinler, resmî tatiller, emeklilik gibi boş zamanlarında farklı aktiviteler yapmaktadırlar. Bu aktiviteler insanların merak, istek ve beklentilerine göre çeşitlilik gösterebilmekte-

* Dr. Bağımsız Araştırmacı hikarakan@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-3335-0923

dir (Karaküçük, 2014). Rekreasyon kelimesi Türkçe’de çoğunlukla boş zamanları değerlendirme olarak tanımlanmaktadır. Kavramsal olarak ise kişilerin ve toplumdaki her grubun boş zamanlarında kendi istekleriyle yaptıkları eğlendirici ve dinlendirici faaliyetleri belirtmektedir. Bu sebeple rekreasyonun literatürde pek çok farklı anlamı bulunmaktadır.

Klasik yaklaşıma göre rekreasyon, kişinin mecburi olarak yaptığı işlerden arta kalan boş zamanda gönüllü olarak gerçekleştirdiği, kişiyi ruhsal doyuma ulaştıran, dinlendirici ve yenileyici özellikleri bulunan aktiviteler olarak ifade edilmektedir (Kraus ve Washington, 1985).

Türk Dil Kurumu, rekreasyon kavramını; “Bireylerin boş zamanlarını değerlendirmek için eğlence ve spor amacı taşıyan etkinliklere katılması” ve “Bir alanın veya bölgenin, insanların eğlenme veya dinlenme maksadıyla kullanabilecekleri bir şekilde düzenlenmesi” olarak iki farklı şekilde tanımlamıştır (Türk Dil Kurumu, 2021).

McLean ve Hurd (2011) tarafından rekreasyon; “Şehirler, kasabalar, doğal parklar, spor alanları, toplum merkezleri, eğlence alanları gibi yerlerde kamusal veya özel girişimlerle gerçekleştirilen tüm etkinlikler” olarak tanımlanmıştır. Brey ve Lehto (2007) rekreasyonu, bireylerin boş zamanlarında kendilerini yeniden canlandırmasını ve yapılandırmasını sağlayan eğlence amaçlı sosyal etkinlikler olarak tanımlamıştır.

Alanyazındaki tanımlara bakıldığında rekreasyon kavramının tanımlanmasında boş zaman kavramının vurgusu dikkat çekmektedir. Çünkü rekreasyonel faaliyetler yapabilmek için zorunlu yapılan işlerden sonra arta kalan bir boş zamanın bulunması gerekmektedir. Bu sebeple boş zaman kavramının tanımını ve tarihçesini ele almak faydalı olacaktır.

Boş zaman kavramına ait ilk bulgular Antik Yunan dönemine kadar uzanmaktadır (Henderson ve Shaw, 2006). Boş zaman kelimesi Antik Yunanlılar tarafından “schole” sözcüğünden türetilmiştir. Antik Yunanlar bu kelimeyi kültürel bir değer olarak ifade etmektedir. Antik Yunan toplumu boş zamanları değerlendirmek için okul gibi kurumlar inşa etmişlerdir. Bu kurumlar topluma büyük değerler katmıştır. Antik Yunan toplumu, boş zaman kavramını tanımlayan ve bu zamanı değerlendirmeye başlayan ilk medeniyet olarak kabul edilmektedir (Torkildsen, 2005).

Rekreasyon etkinliklerinin unsurlarından olan boş zaman kavramı çoğu kez serbest zaman kavramı ile karıştırılmaktadır. Fakat bu iki kavram aynı anlamı ifade etmemektedir. Serbest zaman, özel bir zaman türünü belirtirken, boş zaman ise “kişinin kendisine ayırmış olduğu aktiviteleri hayata geçirme ve ruhsal olarak dinlenme zamanı” olarak belirtilmiştir. Ayrıca boş zaman, kişi tarafından özgürce değerlendirilen ve çalışma hayatına, zorunlu yapılan işlere uzak olan bir zamanı belirtmektedir. Kişi, bu boş zamanında farklılaşmak ve kendini rahatlatmak amacıyla farklı sosyal etkinliklere katılım göstermektedir. Boş zaman, kendini gerçekleştirmek amacı ile alakalıdır ve amaçsız harcanacak bir zaman dilimi değildir (Özdemir, Güçer ve Karaküçük, 2016).

O halde rekreasyon etkinliklerinden söz edebilmek için ortada boş zamanın mevcut olması gerekir. Bu bağlamda rekreasyon kavramı “İnsanların kişisel tatminlerini sağladıkları boş zaman etkinlikleri” (Karaküçük, 2008; Solunoğlu, 2021) veya “çalışma yaşamı dışında kalan boş zaman içerisinde yapılan faaliyetler” (Cambridge Dictionary, 2021) olarak ifade edilebilir. Rekreasyon faaliyetlerinin ana hedefi dinlenmek ve yeniden enerji toplamaktır (Dirlik ve Köroğlu, 2021).

Rekreasyon boş zamanların organize edilmesi, programlanması ve bu boş zamanlarda oluşturulacak çeşitli etkinliklerin gerçekleşmesi amacına dayanmaktadır (Özdemir, Güçer ve Karaküçük, 2016). Rekreasyon faaliyetlerinde organize edilen boş zaman diliminde motive olmak, verimliliği artırmak, ruhun dinlenmek ve beden sağlığını korumak amacıyla kişi kendisine zaman ayırır. (Can, 2015).

Gastronomi Kavramı

Alanyazına bakıldığında gastronomi kavramıyla ilgili birçok tanım karşımıza çıkmaktadır. Gastronomi kelimesi, Yunan dilinde sözcük anlamı olarak mide anlamına gelen “gastros” ve bilgi anlamına gelen “gnomos” kelimelerinden türemiştir (Kivela ve Crotts, 2006).

Cousins ve Gillespie (2001) gastronomiyi kavramının tanımı ile ilgili şu yorumda bulunmuşlardır; “Gastronomiyi tanımlamak kolay değildir. Bu durum gastronominin tanımını yapmaya çalışan yazarların çoğuna bakıldığı zaman görülmektedir. Gastronominin tanımları genellikle eksik kalmıştır. Gastronomi, yeme-içme zevki ile alakalıdır ve gastronominin konusu insandır. Gastronomik değerler kültürel, coğrafik ve sosyal beslenme faktörleri gibi pek çok temele dayandırılmaktadır.”

Genel bir görüş olarak gastronomi; yemek ve kültür arasındaki ilişkiyi inceleyen, bir yemek yeme sanatı olarak ifade edilmektedir (Cohen, 2004). Farklı bir görüşe göre ise gastronomi, “bireylerin refahını ve yeme-içme alışkanlıklarını ilgilendiren kapsamlı bilgi birikimi ve sağlıklı, güzel görünen, lezzete sahip olan mutfak şeklinde tanımlanmaktadır (Göker, 2011).

Başka bir deyişle gastronomi, yiyecek ve içeceklerin geniş bir biçimde araştırılıp incelenerek anlaşılması ve geliştirilerek günümüze uygun hale getirilmesidir. Bunun akabinde geçen uzun yılların sonucunda bu geliştirilmiş yiyecek ve içecekler ülkelerin kültürel bir değeri haline gelmektedir. Bu sayede gastronomi, bilimsel ve sanatsal unsurlara katkı sağlayan bilim ve sanat dalı olarak gösterilmektedir (Deveci, Türkmen ve Avcıkurt, 2013; Hegarty ve Mahony, 2001)

Gastronomi Biliminde Bazı Temel Kavramlar

Gastronomi bilimi kendine özgü bir takım teknik kavramlara sahiptir. Gastronomi kavramını daha iyi anlayabilmek için bu terimlere kısaca değinmekte fayda vardır.

Gastronom: İngilizce “Gastronomist” olarak da bilinen gastronom kavramı, yiyecek ve içecekler konusunda uzman unvanına sahip kişilerdir (Dilsiz, 2010). Gastronomlar, yiyeceklerin tadından iyi bir şekilde anlayan, güçlü bir damak zevkine sahip olan ayrıca mutfak ve servis sanatını bilen insanlardır (Altınel, 2009).

Gurme: Gurme, bir yemeğin veya içkinin tadını normal insanlardan daha farklı olarak anlayabilen tadım ustasıdır (Dilsiz, 2010). Diğer bir bakış açısıyla gastronomi alanında kendini geliştirmiş, uzmanlaşmış ve tecrübe sahibi kimselere “gurme” denilmektedir (Öney, 2013: 162). Gurme kelimesi, aynı zamanda “gurme restoran”, “gurme tatlı”, “gurme pizza” gibi tabirler ile de kullanılmaktadır. Ancak hem bu kullanım biçimi hatalıdır hem de geleneksel gastronomi anlayışıyla ilişkili değildir. Gerçek bir gurme, gurmelik felsefesini içinde taşır ve yeterli bütçesi olmasa dahi yeni tatlar keşfettikçe mutlu olur. Bu sebeple ev hanımları dahi iyi bir gurme olabilirler (Dilsiz, 2010).

Degüstatör: Degüstatör kavramı da daha çok içecek tadım uzmanlığı ile alakalı bir kavramdır. Degüstatörler içecek tadımı yapan kişilerdir. Global çapta ise degüstatörler daha çok şarap tadımı yapan kişileri ifade etmektedir (Öney, 2013).

Moleküler gastronomi: Gastronomi, yeme içme, tat alma ve haz alma gibi anlamlar taşımaktadır. Ancak ikinci dünya savaşından sonra bu anlam değişim göstermiştir. Bu değişimin önde gelenleri ise bilimsel bilgilerini mutfağa aktaran kimyager ve fizikçilerdir. Bu kişilerden en tanınanları ise Nicholas Kurti ve Herve This'dir. Dünyaca ünlü bir fizik profesörü olan Kurti, 1969'da İngiltere'de katıldığı bir programda aşçılık ve fiziği kombine ederek “Mutfaktaki Fizikçi” ünvanı almıştır. Yine 1969'da Royal Society of London'da vermiş olduğu bilgilerde; “Venüs'ün atmosferindeki sıcaklığı ölçebiliyoruz fakat, suflumuzun içinde neler olduğunu bilmiyoruz” cümlesi göze çarpmaktadır. Bu cümle daha sonra Nicholas Kurti ve Herve This tarafından moleküler gastronomi olarak ifade edilmiştir. Yemek biliminin bir dalı olan moleküler gastronomi, yiyeceğin içerisinde bulunan besinlerin kimyası ve fiziğinden farklı olarak yiyeceklerin başkalaşımalarını ve bu başkalaşım aşamasında ki kimyasal reaksiyonları içermektedir (This, 2005). Moleküler gastronomi için yemeğe verilen tat, yemeğin görünümünden ve sağladığı faydadan daha çok büyük önem taşımaktadır. Ada çayının sağlığa olan faydalarını önemsemeyerek sadece lezzetine önem vermek, bu duruma bir örnek olarak verilebilir. Moleküler gastronomiye göre yemek pişirmek bilimden ziyade bir sanat dalı olarak algılanmaktadır (Kemer, 2011).

Fast food: Fast food, hızlı servis edilip hızlı tüketilen yiyecek ve içecekleri ifade etmektedir. Fast food günümüzde çok etkin bir şekilde tüm dünyaya yayılmıştır. Fast food ürünlerini genellikle bunlar aperiatif yiyecekler oluşturmaktadır. Ayrıca fast food restoranlarında sınırlı sayıda menü bulunmaktadır. Bu menünün içeriği genellikle; hamburger, pizza, cheeseburger gibi kolay üretilip tüketilebilen ürünlerden oluşmaktadır. Kısacası fast food restoranlarının ana özellikleri arasında; sınırlı sayıda çeşitlikte menü, hızlı servis ve nispeten uygun fiyatlar bulunmaktadır (Yılmaz, 2012).

Slow Food: Slow food, yavaş yemek yeme olarak bilinmektedir. 1986 yılında Carlo Petrini tarafından fast food akımına karşı olarak başlatılan bir harekettir. Slow food hareketi, yöresel yiyecekleri tüketmek ve geleneksel kültürlerin kaybolmasını önlemek gibi bir amaç taşımaktadır. Aynı zamanda yerel ekosistemi sürdürmek ve geleneksel besin maddelerini koruyarak insanları organik çiftçiliğe teşvik etmek amaçlı oluşturulmuştur. Slow food, yemek kültürü dışında siyaset, tarım ve çevre gibi yaşamın farklı yönlerinde de etki göstermektedir. Slow food slogan olarak "iyi, temiz ve adil" cümlesini yanıstırmaktadır. Slogandaki "iyi" kelimesi bitki ve hayvanlardan elde edilen besinlerin sağlığa yararlı bir şekilde tüketimini belirtmektedir. "Temiz" sözcüğü ise; herhangi bir kimyasal katkı maddesi içermeyen yemeklerin hijyenik koşullarda hazırlanması olarak bildirilmiştir. "Adil" kavramı; tüketimin herkes için adaletli olmasını ve işçi, köylü, üretici gibi sınıfların da haklarına değer verilmesi gerektiği anlamını taşımaktadır (Dilsiz, 2010).

Füzyon Mutfak: Bir fizik terimi olan füzyon, gastronomide yemeğin ve mutfağın küreselleşmesini ifade etmektedir. Aynı zamanda birleşme ve kaynama anlamını da taşımaktadır. Bu yönde bakıldığında füzyon mutfak, farklı kültürlerin yemeklerinin aynı masada yer alması olarak ifade edilmektedir. Günümüzde yeni anlaşılmakta olan füzyon mutfak aslında köken olarak daha eskilere dayanmaktadır. İlk olarak 80'li yıllarda Uzakdoğu ve Batı yemeklerinin kaynaşmasıyla ortaya çıkmıştır (Sandıkçı ve elik, 2007).

Gastronominin Tarihesi ve İhtiyaçlar Hiyerarşisindeki Yeri

Beslenme insanlığın en temel ihtiyacıdır. Beslemenin tarihsel süreci ele alındığında; refah düzeyleri, gelenekler, sosyo-kültürel etkenler ve mutfaklar birbirine bağlıdır. Aynı zamanda göçler, toplumların yaşadıkları coğrafi bölgeler, iklimler gibi faktörler de toplumların mutfak kültürlerinde belirleyici rol oynamışlardır (Düzgün ve Özkaya, 2015).

Aşağıdaki şekilde de görüldüğü üzere Maslow'un ihtiyaçları bir hiyerarşi dahilinde sıraladığı modelde olduğu gibi insanların en temel ihtiyaçlarının başında fizyolojik ihtiyaçlar gelmektedir. Beslenme yani yemek yeme eylemi de bunların en önemlisidir.

Şekil 1: Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Teorisi

Kaynak: Koçel, T. (2003). İşletme Yöneticiliği, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, s. 639.

Beslenmenin Dünya tarihinde ihtiyaçlar hiyerarşisindeki yeri değişmiş, hatta birden fazla basamağa sinmiştir. İlk ağ döneminde insanlar sadece karınlarını doyurmak için yemek yemektedirler. Mağara duvarlarındaki çizimlerden o dönemin insanların karınlarını doyurmak için ava çıktıkları ve hayatlarını tehlikeye attıkları anlaşılmaktadır. Ateşin bulunmasıyla beraber yiyecekler pişirilmiş ve bu sayede "lezzet" kavramının farkına varılmıştır. Böylece artık mutfak gereksinimleri düşüncesi insanlar arasında oluşmaya başlamıştır (Dilsiz, 2010).

Eski Mısırdaki, mezar ve tapınaklarda bulunan figürler, o dönemin insanların toplu bir şekilde yemek yediklerini göstermiştir. Antik Yunanda ise yemek şölenleri düzenlenmiş ve toplu yemek yeme bir uygarlık göstergesi olarak kabul edilmiştir (Altınel, 2009).

Roma Döneminde ise antik Yunandaki yemek şölenleri geleneğinin devam ettiği ve törenlerde toplumlara ziyafet verildiği bilinmektedir. Romalılar fethettikleri toprakların yemek kültürlerini de alarak kendi kültürlerinin zenginleşmesine katkıda bulunmuşlardır. Aynı zamanda Apicius ismindeki bir Romalı tarihteki ilk yemek kitabını yazmıştır. Apicius'un yazmış olduğu tarifler, günümüzde hala New York'un ünlü Forum ve Four Ceasars restoranlarında kullanılmaktadır (Altınel, 2009).

Roma İmparatorluğunun çöküşünün ardından ortaçağ döneminde Avrupa'da toplu yemek yeme kültürü devam etmiştir. Günümüzde de gurme kulübü olarak bilinen Chaine des Rotisseurs (Izgaracılar Loncası), 12. Yüzyılda Paris'te kurulmuştur. Bu loncalar zamanla mutfak ekipleri oluşturmaya başlayarak günümüz mutfak kadrolarına ilham vermişlerdir (Altınel, 2009).

Avrupa'da yemeğe olan ilginin yükselişi arlık Rusya'yı da etkileyerek, Rus arı Peter'in ünlü Fransız aşçılarına ülkesine getirmesine yol açmıştır. Bu durum kısa zamanda Rus mutfağının uluslararası özellikler taşımasını sağlamıştır. Günümüzde en iyi mutfaklar arasında gösterilen İtalyan mutfağı da kendine özgü mutfak kültürünü o dönemlerde geliştirmiştir. 1254-1324 yılları arasında Marco Polo'nun Uzakdoğu gezisinden dönerken Çinli aşçıları da beraberinde getirerek ülkesinin Çin mutfak kültürünü de benimsenmesini sağlamıştır (Altınel, 2009).

Gastronomi, 17. yüzyılda Lavoisier tarafından yemeğin özelliğini anlama şeklinde belirtilmiştir. Bundan 50 yıl kadar sonra ise Brillat Savarin gastronomiyi "Lezzet Fizyolojisi" olarak tanımlamıştır (Linden, vd., 2008).

Gastronomi Turizmi

Gastronomi kavramı "güzel yemek yeme sanatı ve bilimi" olarak ifade edilmekte, (Privitera, Nedelcu ve Nicula, 2018), yaşam zevkini, sağlığa uygun ve en iyi şekilde sağlamayı hedeflemektedir (Pavlidis ve Markantonatou, 2020). BrillatSavarin gastronomiyi, "insan ilişkilerinin merkezine yemeklerin yerleştirilmesi" amacını taşıyan bir sanat olarak ifade etmiştir (Scarpato, 2002).

Sağlığa faydalı bir şekilde, güzel ve lezzetli yemek sistemi olan gastronomi; bireyin sosyalleşmesine imkân veren yeme ve içme sanatı olarak da tanımlanabilmektedir. Başka bir deyişle gastronomi, bireyin çalışma saatleri dışında kalan boş zamanlarında rekreatif tecrübeler yaşamasını sağlayan eğlence amaçlı faaliyet olarak tanımlanmıştır (Gheorghe, Tudorache ve Nistoreanu, 2014).

Gastronomi kapsamında gerçekleştirilen aktiviteler, her türlü yemek deneyimine değer katmaktadır (UNWTO, 2017; Privitera, Nedelcu ve Nicula, 2018). Gastronomi turizmi yüksek gelir seviyesine sahip, farklı deneyimler yaşamaya istekli olan kişilerin oluşturmuş olduğu bir turizm çeşididir (Şahin ve Ünver, 2015). Birçok insan gastronomi turizmine yönelik etkinlikleri yöresel ürünlerin tadımını gerçekleştirmek amacıyla yapmaktadır (Gheorghe, Tudorache ve Nistoreanu, 2014). Bu etkinlikler aynı zamanda rekreasyon faaliyetleri kapsamında gerçekleşmektedir (Hall ve Mitchell, 2007; Pavlidis ve Markantonatou, 2020). Farklı bir bakış açısıyla gastronomi turizmi, turistlerin gastronomik deneyimler sağlamak amacıyla etkinliklerin içerisinde yer alması olarak nitelendirilebilir (Wolf 2002, Kivela ve Crotts, 2005).

Gastronomi turizmi, sadece yiyeceklerin tüketildiği ve yöresel tadımların yapıldığı bir turizm çeşidi değil aynı zamanda kişinin sosyal ve kültürel ihtiyaçlarının karşılandığı, farklı disiplinleri bir arada

bulunduran bir turizm türü olarak bilinmektedir (Richards, 2002; alışkan ve Yılmaz, 2016). Başka bir deyişle gastronomi turizmi, kùltür turizmine ait bir alt boyut olarak değerlendirilmektedir (Chaney ve Ryan, 2012; Gheorghe, Tudorache ve Nistoreanu, 2014).

Gastronomi turizmi rekreasyon boyutuyla ele alındığında ise gastronominin rekreatif tecrùbelerin yaşanmasını sağlayan eğlence amaçlı bir seyahat olduğu sonucuna varılmaktadır (Gheorghe, Tudorache ve Nistoreanu, 2014; Privitera, Nedelcu ve Nicula, 2018).

Rekreasyon Faaliyetlerinde Gastronomi Etkinlikleri

Etkinlik kavramı, aktivitelere katılan kişilerde bir ayrıcalık yaratma hedefiyle düzenlenip bu insanlara deneyim kazandıran faaliyetler olarak belirtilmektedir. Etkinlikler birçok aktiviteyi kapsamaktadır. Bu aktiviteler; sanat, spor, turizm gibi etkinlikler olabileceği gibi, büyük organizasyonlar şeklinde de (Dünya Kupası, Olimpiyat Oyunları, Formula 1 gibi) gerçekleşebilmektedir.

Son zamanlarda turizm hareketlerinde kitle turizminden özel ilgi turizmine doğru bir yöneliş olduğu gör÷lmektedir. Özel ilgi turizmi kapsamına giren kùltür turizminin içerisinde gastronomi turizmi, bir bölgeye ya da işletmeye yeme-içme amaçlı seyahat olarak belirtilmektedir (Hacıoğlu ve Avcıkurt, 2008). Rekreasyona dayalı bu seyahatlerin destinasyonlara önemli ekonomik katkıları da bulunmaktadır. Örneğin fuar, festival, gösteri, tadım günleri gibi yiyecek içecek organizasyonları ekonomik açıdan büyük önem taşımaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde düzenlenen Charleston şarap ve Yemek Festivalinin, 2011 yılında yerel ekonomiye 7,3 milyon dolar gibi büyük bir rakamla katkı sağlaması buna örnek gösterilebilir. Bu gelir aynı festivalin bir önceki seneye göre elde ettiği gelirden 2 milyondan daha fazladır (Kozak ve Bahçe, 2009).

Yapılan araştırmalara göre; turistlerin büyük bir bölümü özellikle gastronomi temalı rekreasyon faaliyetleri olan bu festivaller için seyahat etmektedir. Dünyada birçok ÷lke bu ekonomik potansiyelin farkına varmıştır. Örneğin İngiltere gastronomi turizminin ekonomik önemi konusunda bilinçlenerek bu turizm türünü desteklemeye başlamıştır. Bununla beraber İtalyan bir turist günlük ortalama 55 Euro harcama yaparken İtalya'da şarap Turizmi Gözlemevi'nin verilerine göre, yabancı turistlerin şarap turizmi için günlük 200 Euro harcama yaptığı belirtilmiştir. Bu açıdan bakıldığında rekreatif amaçlı gastronomi etkinlikleri ekonomik anlamda da oldukça önemlidir (Gökdeniz vd., 2015). Gastronomi turizmine ait çeşitli etkinlikler bu bölümde anlatılmıştır.

Yemek Festivalleri

Yemek festivalleri yerel kùltürü nesillere ve diğer kùltürlere aktarmak için bir pazarlama aracı olarak kullanılmaktadır. Bu festivallerin diğer bir önemli işlevi de insanları bir araya getirerek rekreasyon etkinliklerine katılmalarını sağlamaktır (Rand v., 2003). Festivaller, yapıldıkları şehirlere ekonomik, sosyal ve kùltürel anlamda katkı sağlamaktadır. Getz (1997)'e göre insanların festivallere katılma motivasyonunu üç farklı gruba ayırmıştır. Buna göre festivallere katılan birinci grup daha çok yeme-içme, eğlence ve rahatlama gibi fiziksel ihtiyaçları karşılamak isteyen kişilerden oluşmaktadır. İkinci grup yeni kùltürleri tanımak, sosyalleşmek, yeni arkadaşlar edinmek ve belli bir statü kazanmak isteyen kişilerden meydana gelmektedir. Üçüncü grup ise yeni tecrùbeler edinmek isteyen ve bilgi arayışı içinde bulunan kişilerden oluşmaktadır. Dolayısıyla yemek festivallerine katılan her üç grubun da aynı zamanda birer rekreasyon faaliyetleri içerisinde bulduklarını söylemek yanlış olmayacaktır.

Ülkemizde düzenlenen yiyecek içecek festivalleri, gerçekleştirilen bölge bazında incelendiğinde bünyesinde önemli ayrıntıları taşımaktadır. Bu festivallerden bazıları aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 1. Türk Kùltürüne Yönelik Bazı Yemek ve Gıda Festivalleri

Festival	Şehir	Tema	Festival	Şehir	Tema
Karpuz Şenliği	Adana	Karpuz	Sultan Divanı ve Aşure Günü	Afyonkarahisar	Aşure
Bozova Keşkek Festivali	Antalya- Bozova	Keşkek	Akçay Geleneksel Elma Şenlikleri	Ankara- Akçay	Elma
Kafkas Arı ve Bal Festivali	Artvin- Borkça	Bal	Koçarlı Çam Fıstığı Festivali	Aydın- Koçarlı	Çam Fıstığı
Uluslararası Taze İncir Kùltür ve Sanat Festivali	Buharkent- Aydın	İncir	Alaçatı Ot Festivali	Alaçatı- İzmir	Ot Türleri
Çilek Festivali	Bartın	Çilek- Reçel	Peynir Festivali	Balıkesir	Peynir
Ceviz ve Bal Festivali	Batman	Ceviz ve Bal	Mengen Aşçılar ve Turizm Festivali	Bolu- Mengen	Gastronomi
Zeytin Festivali	Gemlik- Bursa	Zeytin	Eceabat Domates Festivali	Çanakkale – Eceabat	Domates ve Domates Ürünleri
Geleneksel Pilav Şöleni	Çankırı	Pilav	Bekli Üzüm-Şarap- Pekmez- Sirke Kùltür ve Sanat Festivali	Bekli- Denizli	Üzün, Şarap ve Sirke
Akçakoca Uluslararası Turizm Kùltür ve Fındık Festivali	Akçakoca- Düzce	Fındık	Gasto Fest	Gaziantep	Gastronomi
Altın Fıstık Festivali	Gaziantep	Fıstık	Akdeniz Ülkeleri Mutfak Günleri	Hatay	Gastronomi
Boyoz Festivali	İzmir	Boyoz	Dut ve Pekmez Kùltür Sanat Etkinlikleri	Sütçüler- Isparta	Dut ve Pekmez
Kaman Ceviz Festivali	Kaman- Kırşehir	Ceviz	Şaban Dede Leblebi ve Bahar Şenlikleri	Tavşanlı- Kütahya	Leblebi
Belen İncir Şenliği	Belen – Hatay	İncir	Geleneksel Gediz Tarhana Festivali	Gediz- Kütahya	Tarhana
Bağbozumu Şenlikleri	Manisa	Üzüm ve Üzüm Ürünleri	Manisa Mesir Festivali	Manisa	Mesir Macunu
Limonata Festivali	Mersin	Limonata	Unutulan Göreme Tatları Yemek Yarışması	Nevşehir	Tatlı Grubu
Anzer Balı ve Yayla Şenlikleri	Rize	Bal	Çayeli Çay Festivali	Rize	Çay
Ayçiçeği Festivali	Hayranbolu	Ayçiçeği	Süt Yoğurt Hayvancılık Festivali	Çaycuma- Zonguldak	Süt ve Süt Ürünleri

İlgili literatürden yazar tarafından derlenmiştir.

Tadım Günleri

Bir bölgede kendine özgü yiyecek ve içeceklerin tanıtımda tadım günleri gastronomik etkinlikler açısından önemlidir. Tadım günleri denilince ilk akla gelen şarap olmakla birlikte bunun yanında yöreye özgü yiyecekler de tadım günleri kapsamında olabilmektedir. Dünyada şarap tadımı yapan kişiler, degüstatör olarak anılmaktadır. Şarap tadımı yapmak için en önemli etken bundan zevk almak ve farklı şarapları denemektir. Böylece birçok farklı şarabı tadararak aralarında kıyaslama yapmaktadır. Şarap dışında birçok ürün için de tadım günleri etkinlikleri düzenlenmektedir (Hatipoğlu, 2010).

Yemek Pişirme Etkinliği

Seyahat sırasında yemek pişirme etkinliklerine katılmak gastronomi turizmi kapsamında değerlendirilmektedir. Yemek pişirme etkinliği (cooking class), gastronomi turizminin gelişmesi ve pazarlanması bakımından büyük önem taşımaktadır (Steinmetz, 2010).

Kırsal kesimlerde gastronomi turizmine katılan insanlar, buldukları yerlerde ne tür yemekler yendiğini bu yemeklerin pişirme şekillerini görmek amacıyla bu rekreasyon etkinliklerine katılım gös-

termektedirler (Yarış, 2014). Bu etkinlikler kentsel bölgelerde de varlık göstererek günümüzde otellerde ünlü şefler ile ücret karşılığında yemek pişirme etkinlikleri yapılmaktadır.

Gastro-Turlar

İnsanların gastronomiye olan ilgisinin artmasıyla her geçen gün gastronomi seyahatlerinde artış yaşanmıştır. Özellikle ekonomik geliri yüksek olan insanlar gastronomi ziyaretlerine daha fazla önem vermeye başlamıştır (Yüncü, 2010).

Gastro-turlar dünya genelinde turun düzenlendiği bölgeye özgü ürünlere yönelik gerçekleştirilmektedir. Dünya turizmi ele alındığında gastro-turların büyük bir bölümü Akdeniz ülkelerinde düzenlendiği görülmektedir. Bu kapsamda Fransa'da peynir ve şarap, Amerika'nın Kaliforniya Eyaleti'nde şarap; İtalya'da pizza, spaghetti, zeytinyağı ve şarap türleri ve İspanya'da ve Meksika'da yöresel yemekler bu turlara örnek gösterilebilir. Türkiye'de ise genellikle şarap, peynir, tatlı, zeytin ve zeytinyağı ürünleri üzerine düzenlenen gastro turlar göze çarpmaktadır (Çağlı, 2012). Gastronomi turizmine yönelik bu turlar 3 ayrı başlıkta belirtilmiştir. Bu turlar (Yüncü, 2010);

- Yemek pişirme tecrübesi kazanmak isteyen insanlara yönelik turlar,
- Dünya çapında ünlü olan şeflerin yaptığı yemeği izlemek ve tatmak veya o yöreye ait tatları keşfetmek için düzenlenen turlar,
- Gastronomik değeri yüksek olan özel ürünleri, bu ürünleri merak eden insanlarla buluşturmak için düzenlenen turlar gibi rekreasyon etkinlikleri şeklinde düzenlenmektedir.

Gastronomi Müzeleri

Dünya genelinde özellikle gastronomi kenti olan şehirlerde gastronomi müzeleri bulunmaktadır. Bu müzeleri gezen insanlar hem gastronomi hakkında bilgi edinmektedirler hem de rekreasyon faaliyetlerine iştirak etmektedirler. Ülkemizde zeytinyağı müzeleri, Çanakkale, Balıkesir, İzmir şehirlerinde bulunmaktadır. Gaziantep, Şanlıurfa ve Hatay illerinde yöresel mutfak ile ilgili müzeler faaliyet göstermektedir. Tekirdağ'da ise ülkemizdeki tek şarap müzesi yer almaktadır. Ayrıca, bu bölgelere gelen turistler için gastronomi etkinlikleri, şenlikler ve festivaller düzenlenmektedir. Bu etkinlik ve faaliyetler, yerel halkın yöresel mutfak kültürünü kabul edişinin de bir göstergesidir. Böylece turistler, yerel halk ile bir araya gelerek ve bölgenin kültürünü yaşayabilmektedirler (Çağlı, 2012). Tablo 2'de Türkiye'deki gastronomi temalı müzelere ait bilgiler verilmiştir.

Tablo 2. Türkiye'deki Gastronomi temalı müzeler Müze adı Yeri Teması Kuruluş yılı

Müze Adı	Yeri	Teması	Kuruluş Yılı
Feyzi Kutman Şarap Müzesi	Tekirdağ	Şarap Üretimi	1888
Zavot Peynir Köyü Müzesi	Kars	Peynir Üretimi Yapım Aşamaları	1850
Erzurum Evleri	Erzurum	Restoran Müze	1850
Emine Göğüş Mutfak Müzesi	Gaziantep	Yöresel Yemek Kültürü	1905
Atatürk Orman Çiftliği Şarap Müzesi	Ankara	Şarap, Bal, Turşu ve Sirke Fabrikasında Bulunmaktadır	1925
Hacıbanlar Evi	Şanlıurfa	Mutfak Müzesi Yemek Kültürü	2001
Adatepe Zeytinyağı Müzesi	Küçükkuşu	Zeytinyağı Sabun Yapımı Teknikleri	2001
İstanbul Gastronomi Müzesi	İstanbul	Mutfak Müzesi	2004
Pelit Çikolata Müzesi	İstanbul	Çikolata	2004
Edremit Tarihi Zeytinyağı Aletleri Müzesi	Balıkesir	Zeytinyağı Aletleri	2005
Oleatrum Müzesi	Kuşadası	Zeytinyağı Üretimi	2011
Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Müzesi	Hatay	Tıbbi ve Aromatik Bitkiler	2012
Türk Lezzet Müzesi	İstanbul	Türk Lezzetleri	2016

<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,43336/muze-istatistikleri.html>

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada turizm biliminin iki farklı dalı olan gastronomi ve rekreasyon etkinlikleri ortak bir zeminde incelenmeye çalışılmıştır. Rekreasyon etkinliklerinin temel amacı insanın yenilenmesi ve kişisel doyuma ulaşmasıdır. Rekreasyon insanların boş zamanlarında sosyalleşme, çevreleri ile olumlu iletişim kurma ve yeni şeyler öğrenme gibi etkinlikleri kapsamaktadır.

Öte yandan beslenme önceleri sadece hayatta kalmak ve karın doyurmak güdüsüyle yapılan bir eylemken, artık sadece karın doyurma eylemi olmaktan çıkmış ve insanların rekreatif faaliyetlere katılma motivasyonlarından birisi haline gelmiştir. Bu durum gastronomik öğelerin günümüzde insanların sadece en önemli temel ihtiyaçlarını değil, diğer özel ihtiyaçlarını da karşıladığı anlamına gelmektedir.

İnsanların ihtiyaçlarını önem sırasına göre basamaklandırılan Abraham Harold Maslow yeme – içme gibi temel ihtiyaçları ilk basamağa koymuş ve zorunlu ihtiyaçlar olarak belirtmiştir. Maslow'a göre her bir basamaktaki ihtiyacı karşılayan insan bir üst basamaktaki ihtiyaçlarını karşılama gayreti içerisine girmektedir. Maslow tarafından geliştirilen ihtiyaçlar hiyerarşisinin üst basamaklarında ise estetik ihtiyacı, bilişsel ihtiyaçlar, sevgi ve aidiyet ihtiyaçları, başarılı olma ve kendini gerçekleştirme gibi ihtiyaç basamakları bulunmaktadır. Bu bağlamda gastronomik öğeler tarihi süreç içerisinde önceleri; Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinin ilk basamağındaki yeme içme ihtiyacını karşılamak şeklinde algılansa da bu gastronomik etkinlikler günümüzde ihtiyaçlar hiyerarşisinin her bir basamağına sinerek insanların farklı ihtiyaçlarını karşıladığı görülmektedir. Dolayısıyla rekreasyon faaliyetlerinin, insanların temel ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra arta kalan zamanda yapılan kaliteli boş zaman etkinlikleri olduğu yani temel ihtiyaçlar arasında yer almadığı düşünüldüğünde, gastronomik etkinliklerin Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisinin ilk basamağından sonra ortak bir zeminde bulunduğunu, bu basamaklardaki ihtiyaçları karşılamak için yapılan gastronomik faaliyetlerinin rekreasyon etkinlikleri kapsamında gerçekleştirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

O halde gastronomi festivalleri, tadım günleri, gastronomi müzelerini ziyaret, yemek pişirme etkinlikleri, yemek stilistiği, panayırılar vb. etkinlikleri birer gastronomik rekreasyon etkinliği olarak nitelendirmek yerinde olacaktır. Dünya'da İspanya'da yapılan Domates Festivali, İtalya'da gerçekleştirilen Pizza Festivali, İngiltere'de düzenlenen Sarımsak Festivali'nin yanı sıra Arjantin Üzüm Festivali, Avustralya Chinchilla Karpuz Festivali ve İrlanda Galway Uluslararası İstiridye Festivali gibi dünyaca ünlü festivaller düzenlenmektedir.

Türkiye'de ise Alaçatı Ot Festivali, Adana Portakal Çiçeği Festivali, GastroAntep, Bağbozumu Festivali ve Merkader tarafından düzenlenen limonata festivali gibi önemli ve gelecek vaat eden gastronomi temalı onlarca önemli festival bulunmaktadır. Bu bağlamda turistlerin yüksek düzeyde harcama yaptıkları bu festivallere daha fazla önem verilerek ve uluslararası düzeyde etkili bir şekilde tanıtımları yapılarak küresel çapta bilinen rekreatif etkinliklere dönüştürülmesi önerilmektedir.

Kaynakça

- Akdoğan, Kozak, M. ve Bahçe, S. (2009). Özel İlgi Turizmi, Ankara: Detay Yayıncılık
- Akman, M. ve Mete, M. (1998). Türk ve Dünya Mutfakları. Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi.
- Aktaş, A. ve Özdemir, B. (2005). İçki Teknolojisi. (1. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Aktuna, H. C. ve Ünlüönen, K. (2017). Yeni Bir Turizm Çeşidi Olarak Elektronik Spor Turizmi. Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi, (2), 1–15.
- Albayrak, Aslı. (2013). Farklı Milletlerden Turistlerin Türk Mutfağına İlişkin Görüşlerin Saptanması Üzerine Bir Çalışma. Journal of Yaşar University, 30(8), 5049-5063.
- Altınel, H. (2009). Gastronomide Menü Yönetimi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Altınel, H. (2009). Gastronomide Menü Yönetimi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Appaduray, A., (1986). On Culinary Authenticity, in *Anthropology Today*, vol. 2, no. 25.
- Avcıkurt, C. Sarıoğlan, M. ve Girgin G. K. (2007). Yiyecek-İçecek Olgusuna Sosyolojik Bir Bakış. 1. Ulusal Gastronomi Sempozyumu ve Sanatsal Etkinlikler, 2007 Antalya.
- Baysal, A. (1993). Beslenme Kùltürümüz. Ankara : Kùltür Bakanlığı Yayınları:1230.
- Baysal, A. ve Küükarşlan, N. (2003). Beslenme İlkeleri ve Menü Planlaması. (2. Basım). Bursa : Ekin Kitapevi.
- Birinci, M. C. ve Karakuş, Y. (2020). Halal Recreation and Reflections on the Hospitality Industry. İ. Yazıcıoğlu, Ö. Yayla, A. Işın ve T. etin (Ed.), *Tourism and Hospitality Studies içinde* (ss. 309–322). Berlin: Peterlang.
- Brey, E. T. ve Lehto, X. Y. (2007). The relationship between daily and vacation activities. *Annals of Tourism Research*, 34(1), 160–180. doi:10.1016/j.annals.2006.08.001
- Cambridge Dictionary,
<https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6z%C3%BCk/ingilizce%C3%BCrk%C3%A7e/recreation> Erişim Tarihi: 05.01.2021.
- Can, E. (2015). Boş zaman, rekreasyon ve etkinlik turizmi ilişkisi. *İstanbul Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 1-17.
- Chaney, S., ve Ryan, C. (2012). Analyzing the evolution of Singapore’s World Gourmet Summit: An example of gastronomic tourism. *International journal of hospitality management*, 31(2), 309-318.
- Cohen, E. (2004). Tourism and Gastronomy. *Annals of Tourism Research*, Yıl:31, Sayı:3, 733-733.
- ağlı, I. B. (2012). Türkiye’de Yerel Kùltürün Turizm Odaklı Kalkınmadaki Rolü: Gastronomi Turizm Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Deveci, B., Türkmen, S. ve Avcıkurt, C. (2013). Kırsal Turizm İle Gastronomi Turizmi İlişkisi: Bigadiç Örneği. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 3 (2), 29-34.
- Deveci, B., Türkmen, S. ve Avcıkurt, C. (2013). Kırsal Turizm ile Gastronomi Turizmi İlişkisi: Bigadiç Örneği. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 3 (2), 29-34.
- Dilsiz, B. (2010). Türkiye’de Gastronomi ve Turizm İstanbul Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Dirlik, R. ve Köroğlu, Ö. (2021). Açık Alan Rekreasyon Faaliyetlerinin Yaşam Doyumuna Etkisi. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 8(1), 48-72.
- Doğdubay, M. ve Giritlioğlu, İ. (2011). Mutfak Turizmi. Hacığlu, N. ve C. Avcıkurt. (Editörler). *Turistik Ürün eşitlendirmesi. İkinci Baskı*. Ankara : Nobel Yayıncılık.
- Düzgün, E., ve Özkaya, F.D. (2015). Mezopotamya’dan Günümüze Mutfak Kùltürü (Culinary Culture from Mesopotamia to the Present). *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3 (1), 41-47.
- Getz, D. (2008). Event Tourism: Defination, Evolation and Research. *Tourism Management*, 29, 403-428.
- Gheorghe, G., Tudorache, P., ve Nistoreanu, P. (2014). Gastronomic tourism, a new trend for contemporary tourism. *Cactus Tourism Journal*, 9(1), 12-21.
- Gillespie, C. and Cousins J. (2001). European Gastronomy into the 21st Century, Web: https://books.google.com.tr/books?hl=tr&id=kZxUE5DyezgC&oi=fnd&pg=PR3&dq=European+Gastronomy+into+the+21st+Century&ots=VxJsUbs70f&sig=iWQtXOHAY92xLJrOkx6u0fOwBFc&redir_esc=y#v=onepage&q=European%20Gastronomy%20into%20the%2021st%20Century&f=false adresinden 1 Haziran 2015’te alınmıştır.
- Gökdemir, Ayhan. (2005). Mutfak Hizmetleri Yönetimi. Ankara : Detay Yayıncılık.
- Gökdeniz, A., Erdem, B., Din, Y. ve elik, Uğuz, S. (2015). Gastronomi Turizmi: Ayvalık’ta Yerli Turistler Üzerine Görgün Bir Araştırma, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3(1), 14-29.
- Göker, G. (2011). Destinasyon ekicilik Unsuru Olarak Gastronomi Turizmi (Balıkesir İli Örneği). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Gülal, Mihrinur ve Korzay, Meral. (1987). Yemek Pişirme, İstanbul Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, Yayın No:762.
- Güler, Sibel (2008). “Türk Mutfak Kùltürü ve Yeme İçme Alışkanlıkları”, *Cognitive Approaches to the Concept of Food in the Mediterranean*. Girne Amerikan Üniversitesi, Girne, KKTC, 7-8 Mayıs
- Güzel, G. (2009). Gastronomi ve İnovasyon, Web: <http://acikarsiv.atilim.edu.tr/browse/25/> adresinden 5 Kasım 2016’da alınmıştır.

- Hacıoğlu, N. ve Avcıkurt, C. (2008). Turistik Ürün Çeşitlendirmesi, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Hatipoğlu, A. (2010). İnançların Gastronomi Üzerine Etkileri: Bodrum'daki Beş Yıldızlı Otellerin Mutfak Yöneticilerinin Görüşlerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Hegarty, J. A. ve Mahony, G. B. (2001). Gastronomy: A phenomenon of Cultural Expressionism and an Aesthetic for Living. *International Journal of Hospitality Management*, 20(1), 3-13.
- Henderson, K. A. ve Shaw, S. M. (2006). Leisure and Gender: Challenges and Opportunities for Feminist Research. A Handbook of Leisure Studies içinde (ss. 216–230). Palgrave Macmillan UK. doi:10.1057/9780230625181_13 <http://www.ekovitrin.com/turkiyede-gastronomi-sektorunun-boyutlari-ve-gelisme-egilimlerimakale,897.html> 20 Haziran 2015'de alınmıştır.
- Karaküçük, S. (2008). Rekreasyon (Boş Zamanları Değerlendirme) 6. Baskı. Ankara: Gazi Kitabevi
- Karaküçük, S. (2014). Rekreasyon: Boş Zamanları Değerlendirme. google kitaplar.
- Kemer, Ali K. (2011). Otellerde Çalışan Mutfak Personelinin ve Aşçılık Alanında Yüksek Öğrenim Gören Öğrencilerin Moleküler Gastronomi Konusundaki Bilgi ve Görüşleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kesici, M. (2012). Kırsal Turizme Olan Talepte Yöresel Yiyecek ve İçecek Kùltürünün Rolü. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 14 (23), 33-37.
- Kivela, J. J. ve Crotts, J. C. (2005). Gastronomy Tourism: A Meaningful Travel Market Segment, *Journal of Culinary Sciences ve Technology*, 39-55.
- Kivela, J., ve Crotts, J. C. (2006). Tourism and gastronomy: Gastronomy's influence on how tourists experience a destination. *Journal of hospitality ve tourism research*, 30(3), 354- 377.
- Koçel, T. (2003). İşletme Yöneticiliği. İstanbul : Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Kraus, R. ve Washington, N. (1985). Needs assessment in urban recreation. A university's role. *Parks ve Recreation, USA*, 20(7), 40–44.
- Linden, V. D. E., McClements, D. J., Ubbink, J. (2008). Molecular gastronomy: A Food Fad or An Interface for Science-Based Cooking?. *Food Biophysics*, 3 (2), 246-254.
- Mason, C.M. ve Paggiaro A. (2012). İntestigating the Role of Festivalscape in Culinary Tourism: The Case of Food and Wine Events. *Tourism Management*, 33, 1329-1336.
- McLean, D. D. ve Hurd, A. R. (2011). Kraus' recreation and leisure in modern society (9. bs.). Sudbury: Jones ve Bartlett Publishers.
- Öney, H. (2013). Gastronomi Turizmi. S. Bahçe (Editör). Alternatif Turizm içinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, ss.158-188.
- Özdemir, A. S., Güçer, E. ve Karaküçük, S. (2016). Rekreasyon ve Turizm. Rekreasyon Bilimi (Birinci Baskı). ss, 317-392.
- Özdemir, B. (2001). Otel İşletmelerinde Mutfak Yönetimi ve Her şey Dahil (All Inclusive) Uygulamasının Mutfak Yönetimine Etkileri Üzerine Sektörel Bir Araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Pavlidis, G., ve Markantonatou, S. (2020). Gastronomic tourism in Greece and beyond: A thorough review. *International Journal of Gastronomy and Food Science*, 100229.
- Privitera, D., Nedelcu, A., ve Nicula, V. (2018). Gastronomic and food tourism as an economic local resource: Case studies from Romania and Italy. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 21(1), 143-157.
- Rand, G. E. D., Heath, E. ve Alberts, N. (2003). The Role of Local and Regional Food in Destination Marketing. *Journal of Travel ve Tourism Marketing*, 14(3-4), 97-112.
- Richards, G. (2002). Gastronomy: An essential ingredient in tourism production and consumption. *Tourism and gastronomy*, 11, 2-20.
- Sandıkçı, M., Çelik, S. (2007). Füzyon Mutfak Uygulamaları ve Misafir Memnuniyeti Açısından Önemi, I. Ulusal Gastronomi Sempozyumu ve Sanatsal Etkinliklerinde Sunuldu, Antalya.
- Scarpato, R. (2002). Gastronomy as a tourist product: The perspective of gastronomy studies. *Tourism and gastronomy*, 11(2), 51-70.

- Solunoğlu, A. (2021). Rekreatif Bir Etkinlik Olarak Sokakta Yemek. Özgür Yayla, Hakan Çetiner (Ed.), Turizm Alanında Güncel Konular ve Yaklaşımlar içinde (ss. 212-219). Konya, Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Steinmetz, R. (2010). Food, Tourism and Destination Differentiation: The Case of Rotorua, School of Hospitality and Tourism, New Zealand.
- This, Herve. (2005). Modelling Dishes and Exploring Culinary 'precisions' the Two Issues of Molecular Gastronomy. British Journal of Nutrition, 93, 139-146.
- Timur, M.N., Çevik, S., Kıyık, Kıcır, G. (2014). Etkinlik Turizmi: Kültür Başkenti Etkinliklerinin Başarı Unsurları Üzerine Bir Değerlendirme. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2 (2/1), s. 56-83.
- Torkildsen, G. (2005). Leisure and Recreation Management (5. bs.). Psychology Press.
- Türk Dil Kurumu. (2021). Güncel Türkçe Sözlük. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts adresinden erişildi.
- Wolf, E. (2002). Culinary Tourism: A Tasty Economic Proposition. Made available from <http://www.culinarytourism.org/faq.php> Accessed 25/04/2021
- Yarış, A., (2014). Mardin'de Gastronomi Turizmi: Turist Görüşlerine İlişkin Bir Uygulama. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mardin
- Yılmaz, Y. (2012). Otel ve Yiyecek-İçecek İşletmelerinde Ziyafet Organizasyonu ve Yönetimi. (2. Baskı). Ankara : Detay Yayıncılık.
- Yüncü, H. R. (2009). Sürdürülebilir Turizm Açısından Gastronomi Turizmi ve Perşembe Yaylası, Ankara.

REKREASYONEL LİDERLİK

Neslihan KAN SÖNMEZ*

Giriş

İnsanlığın büyümesinin ve gelişmesinin önemli ve gerekli bir parçası olan liderlik (Nagan ve Manaua, 2020: 205) son yıllarda organizasyonların başarısında kritik bir öneme sahip olmasından dolayı akademisyenler, siyasetçiler ve yöneticilerin ilgi odağındadır (El-Gohary ve Eid, 2013: 180). Sanayi devrimi ve küreselleşme hareketleri sonrasında insan kaynağının öneminin anlaşılmasıyla birlikte liderlik kavramının yönetim bilimi ve işletmecilik açısından yoğun bir şekilde ele alındığı görülmektedir. Özellikle işletmelerde verimliliğin ve performansın artırılması önem kazandıktan sonra, liderlik motivasyon ve etki sürecinin içinde ele alınan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır (Akoğlan Kozak, 2017: 62). Edginton, Hudson, Scholl ve Lauzon (2011: 19)'a göre liderlik bir etki ve motivasyon süreci olarak düşünülebilir. Bireylerin ve işletmelerin, amaçlarına odaklanmalarına, görevlerini geliştirmelerine ve netleştirmelerine yardımcı olarak ve bireyleri değerli amaçlar peşinde koşmaya teşvik ederek yardım etme sürecidir. Kotler (1988) liderliği "bireyleri genellikle zorlayıcı olmadan belirli amaçlara doğru hareket ettirme süreci" şeklinde tanımlamıştır. Benzer şekilde Hersey, Blanchard ve Johnson (1996: 90) tarafından liderlik "grup amaçları doğrultusunda, bireylerin gönüllü olarak çalışmalarını sağlamak" şeklinde ifade edilmiştir. Araştırmacılar tarafından yapılan bu tanımlar incelendiğinde, liderliğin bireyleri etkileme ve motive etmede kilit bir rol üstlendiği dikkati çekmektedir. Bu durum işletmelerde liderliği ön plana çıkarmıştır. Rekreatif faaliyet gösteren işletmelerde de durum farksızdır (Yağmur, 2020: 390). Bireysel ya da örgütlü olarak gerçekleştirilmesi farketmeksizin rekreasyonel faaliyetlerin tamamında ve her katılım düzeyinde bir yönlendirmeye ihtiyaç olduğunu söylemek mümkündür. Bu amaçla önerilen liderlik tarzı da rekreasyonel liderlik olarak ifade edilmektedir (Kılbaş, 2010: 202; Gül Yılmaz, 2017: 96). Etkili ve verimli bir şekilde uygulanan rekreasyonel liderlik, rekreatif faaliyet gösteren işletmelerde başarının önemli bir anahtarı olarak gösterilmektedir (Yayla, 2014: 156). Enerjik, motive ve kararlı liderler, yüksek kalitede ve etkide rekreasyon faaliyetleri sağlamada temel faktör olarak ele alınmaktadır (Edginton vd., 2011: 19). Bu noktadan hareketle bu çalışmada rekreasyonel liderliğin tanım, kapsam ve niteliklerine, rekreasyonel faaliyetlerde liderlik tipolojilerine, liderlik rollerine ve rekreasyonel liderlikle ilgili araştırmalara değinilecektir.

Kavramsal Çerçeve

Rekreasyon bir bireyin veya grubun boş zamanlarını daha ilginç, daha eğlenceli ve kişisel olarak daha tatmin edici hale getirmek için yapmayı seçtiği tüm şeylerdir. Rekreasyon yalnızca spor ve fiziksel rekreasyon programlarıyla sınırlı olmayıp, sanatsal, yaratıcı, kültürel, sosyal ve entelektüel faaliyetleri

* Dr. Öğretim Üyesi, Harran Üniversitesi, Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu, Rekreasyon Yönetimi Bölümü, Rekreasyon Yönetimi Anabilim Dalı neslihankan@harran.edu.tr; ORCID ID: 0000-0001-6198-8129

içerir. Ve rekreasyon, her yaştan ve her gruptan bireyler için ve her iki cinsiyet için temel bir insan ihtiyaçı iken, bireyin psikolojik, sosyal ve fiziksel refahı için esastır (Pacm, 2008: 2). Rekreasyonel faaliyetlerde başarı kuşkusuz etkili ve verimli bir liderin varlığına bağlıdır. Rekreasyon faaliyetlerin çeşitliliği, ilkeleri, standartları ve uygulama yöntemlerinin olması rekreasyonel liderlere duyulan ihtiyaçı her geçen gün artırmaktadır (Yayla, 2014: 156).

Rekreasyonel Liderlik

Rekreasyonel lider bireylerin rekreatif amaçlı gerçekteşirdiği faaliyetlere rehberlik etme ve yönlendirme yeteneğine sahip olan, katılımcılar tarafından takip edilen ve izlenen kişidir (Corbin, 1969: 62). Rekreasyonel lider, grubu motive ederek, faaliyetlere katılımı teşvik etmek, grubun istekleri doğrultusunda faaliyetleri yürütmek ve bu faaliyetlerin başarılı bir biçimde tamamlamaktan sorumludur (Yayla, 2014: 158). Bunlara ek olarak lider gerçekteşirilen faaliyetlere katılımın sürekliliğini sağlamak, katılımcıların yaşam kalitelelerinin artması ve yenilenmeleri yönünde klavuzluk etmek gibi sorumluluklar da üstlenir (Başoğlu 2013: 75). Bu sorumlulukları yerine getirebilmesi için rekreasyonel liderin bazı niteliklere sahip olması gereklidir. Temelde bir rekreasyon lideri tüm insanların değerli ve saygın olduğuna inanmalıdır. İnsanların yaşam kalitelerini iyileştirmelerine yardımcı olmak için kararlı davranmalıdır. Modern yaşamda boş zamanın önemine ve hem kişisel bir deneyim hem de bir sosyal hizmet biçimi olarak rekreasyonun yapacağı katkıya güçlü bir inanç duymalıdır. Mantıklı düşünme, yaşanması muhtemel problemleri öngörme ve analiz etme, akıllı sonuçlara varma yeteneğine sahip olmalıdır. Hem sözlü hem de yazılı olarak başkalarıyla etkili bir şekilde iletişim kurma becerisi olmalıdır. İçtenlik, sabır, başkalarının ihtiyaçları ve duyguları için empati ve mizah duygusu gibi kişisel niteliklere sahip olmalıdır. Hem soyut anlamda (birey veya grup psikolojisini anlama) hem de insan davranışını objektif bir şekilde anlama açasından insan doğası hakkında bilgi sahibi olması gerekir. İnsan ilişkilerinin tüm alanlarında sağduyuya, güçlü bir kişisel sorumluluk duygusuna ve yüksek ahlaki standartlara sahip olmalıdır. Çeşitli liderlik becerilerine sahip olmanın yanı sıra, rekreasyon alanında özel ilgi ve bilgisi olması gerekir. Bir rekreasyon lideri duygusal ve psikolojik olgunluğa erişmiş olmalıdır. Başarılı bir rekreasyonel lider kendisini ve başkalarını anlamalı, mümkün olduğunca mantıksız önyargılardan uzak olmalı ve anlaşmazlıkları yapıcı bir şekilde yönetebilmelidir. Motivasyonu, özgüveni, enerjisi, kişisel hırsı yüksek olmalıdır, inisiyatif alabilmelidir. Hedefleri net bir şekilde belirleyebilmek ve onlara doğru güçlü ve doğrudan hareket edebilmek için bu özelliklere ihtiyaçı vardır. Rekreasyonel lider yenilgilerden veya hatalardan ders çıkarma, onları rasyonelleştirmeme, onlarla dürüşte yüzleşme ve onları olumlu değerlere dönüştürme yeteneğine sahip olmalıdır. Rekreasyonel lider çalıştığı kuruma, amaçlarına ve felsefesine güçlü bir bağlılık duymalı, doğruluk ve dürüşlükten ödün vermemelidir. Lider gerektiğinde zor kararlarda verebilmeli ve tereddüt etmeden bu kararların arkasında durabilmelidir. Lider demode görüşlere ve kalıplaşmış mesleki tutumlara sadık kalmak yerine büyümeye ve değişmeye odaklı bir yaklaşım sergilemelidir. Bu noktada esneklik gösterebilmelidir. Bir liderin rekreasyon faaliyetlerinde işbirlikçi deneyimleri rekabetçi deneyimlerden daha önemli ve değerli gören bir bakış açası olmalıdır. Gerektiğinde başkalarına güvenebilmeli ve yetki ve sorumluluğu devredebilmelidir (Stevenson, 2006: 27). Bir rekreasyon liderinin belirtilen bu niteliklere sahip olduğu ölçüde katılımcılar üzerindeki etkinliğini artırması muhtemeldir. Böylelikle lider, katılımcıları motive ederek düzenlenen rekreasyon faaliyetlerinin özelliklerini ve felsefesini daha rahat aşılayabilir, grubun memnuniyet düzeyini artırarak onları belirli etkinliklere daha güçlü bir biçimde yönlendirebilir (Karaküçük ve Yetim, 1996: 64). Katılımcıların fiziksel, psikolojik ve sosyal açıdan güçlenmelerine, bireysel ve sosyal gelişimlerine daha fazla katkıda bulunabilir (Başarangil ve Akyıldız-Musunturar, 2018: 668). İlgili literatürde rekreasyonel faaliyetlere katılımın madde bağımlılığı, alkol kullanımı, şiddet eğilimi, cinayet vakaları vb. davranışları azalttığını ortaya koyan araştırmalar mevcuttur. Rekreasyonel faaliyetlerin belirtilen niteliklere sahip bir rekreasyon liderinin yönlendirmeyle gerçekteşirilmesi hem toplum huzurunun korunması hem de toplumsal sermayenin gelişmesi açasından daha yararlı olacaktır (Akoğlan-Kozak, 2017: 80).

Rekreasyonel Faaliyetlerde Liderlik Tipolojileri

Rekreasyonel faaliyetleri genellikle bireysel olarak gerçekleştirmek mümkün olmakla birlikte, son dönemde bu faaliyetler bir lider eşliğinde, örgütlü olarak, farklı işletmeler tarafından sağlanan büyük bir hizmet türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda rekreasyonel faaliyetlerde liderlik işletmedeki hiyerarşik yapının özellikleri göz önünde bulundurulurken, mevcut statüler çerçevesinde şekillenmektedir (Akoğlan-Kozak, 2017: 85). Bu kapsamda rekreasyonel liderlerle ilgili yapılan tipoloji araştırmalarında yüz yüze rekreasyon liderleri, danışman liderler ve yönetsel liderler olmak üzere üç temel lider tarzına ulaşılmıştır (Stevenson, 2006: 32; Hacıoğlu, Gökdeniz ve Din, 2015: 47; Akoğlan-Kozak, 2017: 85).

Doğrudan Hizmet Sağlayıcılar, Yüz Yüze Rekreasyon Liderleri

Bu liderler, rekreasyonel faaliyetlere katılanlarla doğrudan ilgili olan kişilerdir (Hacıoğlu vd., 2015: 47; Akoğlan-Kozak, 2017: 85; Başarangil ve Akyıldız-Musunturur, 2018: 671). Bu nedenle katılımcıların tatmininde, beceri ve yeteneklerinin gelişiminde en st düzeyde sorumluluk üstlenirler. Genellikle bir rekreasyonel faaliyetin potansiyel etkisi üzerinde en büyük role sahiptirler. Doğrudan hizmet lideri, gündüz kampı danışmanı, tenis kou, el sanatları eğitmeni, tur rehberi vb. olabilir. Hiyerarşinin alt kademelerinde hizmet sunan bu liderlerin çoğu boş zaman hizmetleri disiplininde çok az akademik hazırlık yapan paraprofesyonellerdir. Liderler sanat, müzik, dans, drama, otelcilik vb. alanlarda belgelere sahip olabilirler (Stevenson, 2006: 32).

Doğrudan hizmet liderinin rolünü zaman zaman danışman ve yönetsel liderlerin üstlendiği de grlmektedir. Bazı işletmeler özellikle danışman liderlerin katılımcılarla yüz yüze temaslarını asla kaybetmemeleri gerektiğine inanarak, birçok doğrudan hizmet liderini danışman olarak ikili rollerde işe almaktadırlar.

Danışman Liderler

Rekreatif faaliyet gösteren bir işletme içinde denetleyici bir pozisyonda görev yapan danışman lider, genellikle orta kademe bir yönetici olarak kabul edilir (Hacıoğlu vd., 2015: 47; Akoğlan-Kozak, 2017: 86). Bu liderler alt düzey çalışanların eylemlerini ve/veya bir işletme veya alanın işleyişini koordine eder. Danışman liderler aquapark/kayak merkezi veya dans stüdyosu gibi bir veya daha fazla büyük kurum veya mlk denetler. Genellikle danışman liderler, hem tesis bakım personelinin hem de doğrudan hizmet liderlerinin çalışmalarını denetlemekten sorumludur (Stevenson, 2006: 32). Bu liderler liderlik rollerini doğrudan hizmet liderleri üzerinden oynama eğilimindedirler (Hacıoğlu vd., 2015: 47). Katılımcılarla yüz yüze teması onlar üzerinden sağlayarak işletmede bir boşluğu doldurmalarını beklerler. Böylelikle hizmet kalitesini yükseltmeyi hedeflerler. Danışman liderler, atletizm gibi belirli bir program hizmetinde uzmanlardır. Bu nedenle, genellikle tüm işletme için uzmanlık alanı dahilindeki programları ve hizmetleri yürütmekten sorumludurlar. Bu pozisyonlar, tipik tam zamanlı, profesyonel pozisyonlardır ve rekreasyon ve park yönetimi, eğlence hizmetleri veya ilgili bir alanda diploma gerektirir (Stevenson, 2006: 32).

Son olarak danışman liderler, işletme çalışanlarının mevcut bilgi, becerilerini en iyi şekilde kullanmalarını, hem kendileri hem de işletme için görevlerini daha etkili ve artan memnuniyetle yapmaları için yeteneklerini geliştirmelerini sağlarlar.

Yönetsel Liderler

Yönetsel liderler kulüp yöneticisi gibi tepe pozisyonlarda görev yapan profesyonel yöneticilerdir. Bu yöneticilerin hem klasik otel işletmeciliği hem de rekreasyonel faaliyetlerin geliştirilip, başarılı bir biçimde yürütülmesi olmak üzere üstlendiği iki önemli sorumluluk mevcuttur (Hacıoğlu vd., 2015: 47). Aynı zamanda işletmenin misyon, vizyon ve stratejilerinin belirlenmesi ve tüm işletme tarafından be-

nimsenmesi yönetsel liderlerin sorumlulukları arasındadır (Akoğlan-Kozak, 2017: 87). Yönetsel liderler rekreatif faaliyet gösteren bir işletmenin mevcut tüm beşeri, finansal ve fiziksel kaynaklarını seferber ederek işletmeyi yönetmeye daha çok odaklanırlar. Bu çaba, tüm rekreasyon organizasyonu için faaliyetlerin planlanmasını, bütçelenmesini, denetlenmesini ve değerlendirilmesini içerir (Stevenson, 2006: 32).

Rekreasyonel Faaliyetlerde Liderlik Rollerini

Liderlik rolleri, değişen koşullar altında etkililik açısından farklılık gösterir. Aslında, bir çalışanın, bir ekibin, birliğin, kulübün veya herhangi bir rekreasyon grubunun başarısı, bir dereceye kadar liderin iletişim tarzına ve görev yönetimine bağlıdır. Tanımlanan tüm liderlik rollerinde önerilen, liderin çalışacağı grubu ve ortamı dikkatlice değerlendirmesi ve en uygun liderlik rolünü seçmesi gerektiğidir (Breunig, 2015: 98). Veya lider en azından seçmiş olduğu liderlik rolünün istenmeyen taraflarını sınırlamaya çalışmalıdır. Kuşkusuz ki bunu yapmak zordur.

Bir liderin rekreatif amaçlı gerçekleştirdiği faaliyetlerde dört tip liderlik rolünü benimsemesi mümkündür. Rekreasyonel liderin en uygun olanı seçebilmesi için bu dört liderlik rolü arasındaki farklılıkları bilmesinde yarar vardır (Yayla, 2014: 160; Hacıoğlu vd., 2015: 43; Başarangil ve Akyıldız-Musuntur, 2018: 669).

Danışmacı Liderlik

Danışmacı liderliği benimseyen bir rekreasyonel lider için rekreatif faaliyete katılım gösteren grubun her üyesinin düşünce, tercih ve bekledikleri tatmin ihtiyacı önem taşır. Lider karar alma sürecinde bağımsız hareket etmez, grup üyeleriyle çift yönlü iletişime geçerek görüşlerine başvurur ve onları karar alma sürecine katılmaya teşvik eder. Böylelikle lider tarafından sürece daha fazla dahil edilen grup üyelerinin, daha fazla bağlılık hissederek rekreatif faaliyetinin başarısını daha fazla önemsemeleri sağlanır. Liderin, grup üyeleri üzerinde kurallar ve nizam uygulaması, onları sıkı bir denetim altında tutması söz konusu değildir. Gökdeniz ve Erdem (2008: 28) yetişkinler için düzenlenen rekreatif faaliyetlerde danışmacı liderlik rolü benimsemesinin daha uygun olacağını belirtmektedirler.

Kontrolcü Liderlik

Bir rekreasyonel lider; kontrolcü liderliği benimsediğinde karar verme ve yetki kullanma haklarını kendisinde korur. Grup üyelerinin görüş ve önerilerini değerlendirmez. Grup üyelerine ne yapacaklarını ve tam olarak nasıl yapacaklarını kendisi söyler. Onlardan zorlamalı bir uyum ve beraberlik bekler. Bu liderlik rolünü tek yönlü iletişim kanalları ile karakterize etmek mümkündür.

İlgisiz Liderlik

Rekreatif faaliyetlerde ilgisiz liderlik rolü benimsendiğinde, lider karar vermekten ve liderlik rolü ile ilişkili yetkisini kullanmaktan kaçınır, sorumluluklarından feragat eder. Karar verme sürecinin sorumluluğunu grup üyelerine devreder. Grup üyelerini herhangi bir prosedüre bağlı kalmadan istedikleri şekilde hareket etmek için serbest bırakır. İlgili literatürde yapılan araştırmalarda bu liderlik rolünün benimsendiği gruplarda kargaşa, doyumsuzluk ve huzursuzluk yaşıandığı ortaya konulmuştur (Thomson ve Strickland, 2001: 138).

Görev Yanlısı Liderlik

Görev yanlısı liderlik rolünü benimseyen bir rekreasyonel liderin odak noktası grup üyelerinin amaçlarının gerçekleştirilmesidir. Bu bağlamda lider grup üyelerini bireysel olarak organize eder, hangi görevlerin, ne zaman ve nasıl yapılacağını belirledikten sonra uygulama aşamasını destekler. Rekreatif faaliyetlerin belirlenen yöntemlere göre gerçekleştirilmesini sağlamak için grup üyelerinin performan-

sını sık sık kontrol eder (Akat, Budak ve Budak, 2002: 290). Görev yanlısı lider temelde rekreaktif faaliyetleri etkin bir Őekilde planlamaya, rekreaktif faaliyetlerin başarılı bir bićimde tamamlanmasına ve yeni fikirler geliştirmeye odaklıdır (Yüksel, 2007: 79). Bu liderlik rolü rekreaktif aktivitelerde daha uygundur. rnek olarak, bir su kayağı yarışıması dzenlendiğinde grup üyelerinden bazıları dereceye girmeyecektir. Ancak grup yeleri bir arada olmanın hazzını yaşayabilirlerse rekreaktif faaliyet başarılıdır (Hacıoğlu vd., 2015: 46). İşle ilgili faaliyetlere odaklanan görev yanlısı lider ićinde önemli olan budur.

Rekreasyonel Liderlikle İlgili Araştırmalar

Rekreaktif faaliyetlerin başarisında kritik bir öneme sahip olmasından dolayı liderlik aslında 1920'lerden itibaren akademisyelerin ilgi odağındadır. İlgili literatür incelendiğinde rekreasyonel liderliğe işlişkin yapılan araştırmaların odak noktalarının yıllar ićerisinde farklılaştığı grlmektedir. Literatürde ulaşılabilen ilk araştırma Powell (1923)'ın kilisedeki rekreasyonel liderler üzerinde yapmış olduğu araştırmadır. Powell (1923) araştırmasında liderlerin görev ve sorumlulukları ile toplumla ilişkilerini ele almıştır. 1950'li yıllar lider rollerine, faaliyet planlaması ve yönetimine; 1970'li yıllar lider-ye etkileşimine; 1980'li yıllar liderde aranan niteliklere; 1980'li yılların sonrası ise modern liderlik yaklaşımları ćerćevesinde algı odaklı liderliğe yoğunlaşıldığı yıllardır (Akođlan-Kozak, Aydın ve Aydın 2017: 228; stn, 2018: Yađmur, 2020: 393). Yerli ve yabancı literatürde yapılan bu araştırmaların bir kısmının ićeriđine yer verilmesi rekreasyonel liderliğin daha net anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Rekreasyonel liderlerin sergilemiş oldukları liderlik tarzına işlişkin araştırmalarında Chelladurai (1993), rekreaktif faaliyetlere katılımın sürekliliği aćısından dinamik ve katılımcı liderliğin daha etkili olduğunu ortaya koyarken; McClelland (1985) ise araştırmasında hedeflere ulaşma aćısından otokratik liderliğin daha fazla benimsendiğini belirlemiştir. Bass ve Avolio (1995) tarafından yapılan araştırmada da dönüşümsel liderliğin rekreaktif faaliyetlerde sergilenecek en uygun tarz olduğu saptanmıştır.

Bryant vd., (2001)'nin araştırmasında Amerika'nın Georgia eyaletindeki park ve rekreasyon liderlerine Keirse y mizać anketi uygulanmıştır. Anketin Columbus State niversitesi'ndeki park ve rekreasyon yönetimi programındaki bir grup lisans đrencisi tarafından uygulandığı araştırma bulgularına göre rekreasyonel liderlerin büyük ćođunluđu (%73) etkinliklerde koruyucu liderlik tarzını benimsemektedirler.

Sutton (2020) araştırmasında tehlikeli sualtı ortamında scuba öğrencilerine liderlik eden scuba eğitmenlerinin lider davranışlarını araştırmıştır. Buna göre otantik liderlik tarzını benimseyen rekreasyonel liderler genel lider popülasyonundan daha fazla otantik davranışlar sergilemektedirler.

Üstün (2018) tarafından İstanbul Beykoz Belediyesi'nin gerćekleřtirmiř olduğu rekreaktif faaliyetlere katılan bireyler üzerinde yapılan araştırma sonucunda ise, sergilenen liderlik tarzları ile katılımcıların memnuniyet düzeyi arasında pozitif yönlü kuvvetli bir ilişki olduğu ortaya konulmuştur. Araştırmada ayrıca liderden duyulan memnuniyeti, sergilenen yönetsel liderlik tarzının dönüşümsel liderlik tarzına göre daha fazla artırdığı belirlenmiştir. Benzer bir Őekilde Bařođlu (2013) İstanbul Bahćelievler Belediyesi'ne ait spor salonlarına gelen katılımcılar örnekleminde ele aldığı araştırmasında, katılımcıların sergilenen yönetsel ve dönüşümsel rekreatif liderlik tarzının her ikisinden de memnuniyet sağladığını; yönetsel liderlik tarzının rekreaktif faaliyetlere katılımı artırırken, dönüşümsel liderlik tarzının artırmadığını ortaya koymuştur.

Ivanovski vd., (2016) arařtırmalarını medya iletiřim fakültesi öđrencileri tarafından rekreasyonel liderler (animasyon alanında) ile iřbirliđi ićerisinde dzenlenen ćalıřtay aracılıđıyla gerćekleřtirmiřtir. Arařtırmada rekreasyonel liderler öđrenciler tarafından analiz edilerek hangi dönüřümsel liderlik faktörünü kullandıkları belirlenmeye ćalıřılmıřtır. ćalıřtay boyunca ekibi en iyi sonućları elde eden rekreasyonel liderlerin dönüřümsel liderlik faktörlerinden biri olarak en ćok motivasyonu kullandıđı sonucuna varılmıřtır.

Rekreasyonel liderlerin üstlenmiş oldukları rollere ilişkin çalışmalarında; Edginton, Hanson, Edginton ve Hanson (2004) liderlerin motive edici rolü, Jordan (2007) iletişimci, yenilikçi, problem çözücü ve karar verici rolleri; Stevens (2010) ise bilgilendirici, yönlendirici, koordinatör, uzman ve dönüşüm-cü rolleri olduğunu saptamıştır.

Özoğul, İlbaý ve Akoğlan Kozak (2016)'ın nitel olarak kurguladığı araştırmada ise rekreasyonel liderler ve turist rehberlerinin üstlendikleri roller incelenmiştir. Araştırma sonucunda her ikisinin hem özellik hem de liderlik rolleri açısından büyük oranda örtüştüğü, turist rehberlerinin beraberinde rekreasyonel lider özelliğine sahip olmaları gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Oelling (2004) ise Ulusal Kapalı Alan - Rekreasyonel Sporlar Derneği (NIRSA)'ndeki kadın yöneticiler üzerindeki yürütmüş olduğu çalışmasında katılımcıların rekreasyonel liderliğe ilişkin algılarını ve mevcut durumunu belirlemeyi amaçlamıştır. Çalışmanın bulgularına göre, kadın yöneticiler tutku, inanç, güvenilirlik ve vizyon tutumlarıyla; liderlik etme ve dinleme beceriyle; hazırlıklı olma, sorumlu olma ve pozitif olma özellikleriyle yüksek liderlik standartlarına sahiptir. Yöneticiler eşitlik sorunları, finansal zorluklar ve işkolik olma beklentileri gibi mesleki zorluklarla karşı karşıyadır. Kadın yöneticiler rekreasyonel liderlik ilkelerinden iyi bir rol model olmak, çalışanına saygı duymak, çalışanını güçlendirmek, çalışanın sorunlarını çözmeyi benimsemektedirler.

Milton (2002)'ın araştırmasında Washington, D.C. de dahil olmak üzere Amerika Birleşik Devletleri'ndeki 4 yıllık kamu yüksek öğretim kurumlarında çalışan rekreasyonel spor direktörlerinin liderlik tutum ve davranışları ile mesleki ve kişilik özellikleri ele alınmıştır. Elde edilen bulgulara göre; rekreasyonel spor liderleri arasında girişken, otoriter, yaratıcı, kararlı ve kendinden emin olma faktörlerinde önemli bir fark bulunmamaktadır.

Litchfield (2015) Avustralya Melbourne'deki iki karma cinsiyetli ve bir tek (kadın) cinsiyetli rekreasyonel düzeydeki çim hokey klübünde cinsiyete dayalı liderliği incelemiştir. Araştırma sonucunda her üç hokey kulübünde de ataerkil gücün hakim olduğu ve bu gücün kadınların liderlik rollerindeki fırsatlarını negatif yönde etkilediği belirlenmiştir.

Demirdağ ve Güçer (2019)'in Antalya, Muğla ve Aydın'da faaliyet gösteren otel işletmelerinde görev yapan animasyon personeli üzerinde yapmış oldukları araştırmada ise rekreasyonel liderlik ve iş etiği arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmada rekreasyonel liderlik tutumunun bilişsel alt boyutu ile iş etiği arasında, rekreasyonel liderlik tutumu ile iş etiğinin görev farkındalığı alt boyutu arasında ve genel olarak rekreasyon liderlik tutumları ile iş etiği arasında pozitif yönlü ve orta düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Son olarak Çelebi (2018) tarafından öğrencilere verilen bir ders olarak "rekreasyonel liderlik" incelenmiştir. Araştırmada sosyal ağ sitesi "Facebook"un "rekreasyonel liderlik" dersinde öğrencilerinin öğrenme ortamını kolaylaştıracak bir eğitim aracı olarak kullanımı ele alınmıştır. Elde edilen sonuçlara göre; "rekreasyonel liderlik" dersinde "Facebook" öğrenciler ve öğretim elemanı tarafından çoğunlukla olumlu algılanmaktadır. Öğrenci değerlendirme analizi "Facebook"un kazanımları olarak kişisel gelişim, duygusal gelişim, performans gelişimi ve bilişsel gelişim olmak üzere dört tema ortaya koymuştur. Öte yandan öğretim elemanı değerlendirme analizine göre ise sınıf yönetimi kalitesinin artırılması, teknolojinin sistematik uygulanması, eğitim/öğretim kalitesinin artırılması, uygulayarak öğrenme olmak üzere dört ana tema "Facebook"un sağladığı kazanımlar arasındadır.

Sonuç ve Öneriler

Liderlik, dinamik ve kompleks bir toplumda bireylere, gruplara ve işletmelere hedeflerine ulaşmada yardımcı olan kilit bir faktördür. Enerjik, motive ve kararlı bir lider kalite ve etkinliği yüksek rekreatif faaliyetleri düzenlenmede temel öğedir (Edginton vd., 2011: 19). Rekreasyonel lider bireylerin rekreatif amaçlı gerçekleştirdiği faaliyetlere rehberlik etme ve yönlendirme yeteneğine sahip olan, katılımcılar tarafından takip edilen ve izlenen kişidir (Corbin, 1969: 62).

Rekreatif bir etkinliğin yaratılması tesadüfen gerçekleşmez. Kaliteli rekreatif hizmetler sağlamak büyük bir planlama, koordinasyon ve kaynakların etkin kullanımını gerektirir. Yüz yüze, danışman veya yönetici düzeylerindeki rekreasyonel liderlik tarzlarından hangisini üstlendiği farketmeksizin liderlerin tümü, ister rekreatif bir faaliyet gerekleştirsün, ister rekreatif bir işletmenin kuruluş aşamasında görev alsın, bu tür rekreatif deneyimlerin oluşturulmasında çok ciddi roller oynarlar (Edginton vd., 2011: 19).

Benimsenen liderlik rolleri, değişen koşullar altında etkililik açısından farklılık gösterir. Bir rekreasyonel lider tarafından danışmacı, kontrolcü, ilgisiz veya görev yanlısı liderlik rollerinden hangisi benimsenirse benimsensün tüm durumlar için uygun bir liderlik rolü yoktur. Tanımlanan tüm liderlik rollerinde önerilen, liderin çalışacağı grubu ve ortamı dikkatlice değerlendirmesi ve en uygun liderlik rolünü seçmesi gerektiğidir (Breunig, 2015: 98).

Fiziksel, psikolojik ve sosyal açıdan daha güçlü bir toplum ve daha aktif bireyler yaratmak için rekreatif bir etkinlik, rekreatif faaliyet gösteren bir işletme ve rekreasyonel liderin gerekli olan üç anahtar kaynak olduğunu söylemek mümkündür. Rekreatif bir etkinlik ve rekreatif faaliyet gösteren bir işletme önemli bileşenler olmakla birlikte, etkinliklerin etkili, verimli ve sürdürülebilir sunumu ve işletmelerin maksimum düzeyde faaliyet göstermesi için en önemli olan rekreasyonel liderliktir. Rekreasyon hizmetleri toplum içinde daha entegre hale geldikçe, rekreasyonel liderin sorumlulukları da buna paralel olarak artar (Pacm, 2008: 10). Giderek artan sorumlulukları yerine getirebilmesi için rekreasyonel liderin profesyonel davranabilmesi önemlidir. Stevenson (1995) rekreasyonel liderliğinin belirli ilkeleri olduğunu, profesyonel davranabilmek için bu ilkelerin bir rehber olarak düşünülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Buna göre ilk olarak rekreasyonel lider, sağlıklı bir eğlence ve boş zaman felsefesi temelinde hareket etmelidir. Rekreasyonu insani büyüme ve gelişmeyi artırma potansiyeli yüksek, insan yaşamını iyileştiren önemli bir katkı olarak görmelidir. Rekreasyonel lider, boş zamanın temel teorileri hakkında sağlıklı bir bilgiye sahip olmalıdır; özellikle çeşitli deneyimler için katılımcıların talebini yönlendiren motivasyonların neler olduğunu bilmelidir. Rekreasyonel lider, grup dinamikleri sürecine son derece duyarlı olmalı ve bu etkileşimlerin bir deneyim yaratabileceğini veya bozabileceğini fark etmelidir. İstenen sonuçları elde etmek için belirli bir durumda veya belirli bir grupla en etkili olabilecek tarzı kullanılmalıdır. Rekreasyonel lider, hizmet verdiği gruplardaki bireylerin ihtiyaçlarına saygı duymalı ve bu gruplardaki bireyler arasındaki farklılıkları açıkça tanımalıdır. Lider, rekreasyonu kendi başına bir amaç olarak değil, amaca yönelik bir araç olarak görmelidir. Bu nedenle, başarılı bir balık tutma derbisi, bisiklet yarışı, sanat sergisi veya gündüz kampına katılım, yalnızca kişisel tatmin sağladığında değil, katılımcılar veya topluluklar için ekonomik katkılar veya diğer önemli sonuçlara ulaşılmasına yardımcı olduysa değerlidir. Rekreasyonel lider, rekabetçi ve işbirlikçi deneyimlerin her ikisini de önemli grup faaliyeti biçimleri olarak kabul ederek, aralarında makul bir denge kurmaya çalışmalıdır. Lider değişen meslek politikalarına ve ulusal eğilimlere karşı tetikte olmalı ve uygun olduğunda bunları kendi durumlarına uygulamalıdır. Bu, mesleki olarak, sürekli eğitim atölyeleri ve kursları aracılığıyla aktif olmayı gerektirir. Rekreasyonel lider, yaşam kalitesi ile ilgili alanlarda kamu yararına çalışmalıdır. Örnek olarak engelliler için erişim ve ekolojik faydaların korunmasını verebiliriz. Bu genellikle en iyi şekilde, bu tür sorunlarla ilgilenen diğer topluluk gruplarıyla ittifaklar veya işbirlikçi eylemler oluşturarak gerçekleştirilir. Başarılı bir rekreasyon lideri yenilikçi olmalı ve risk almaya hazır olmalıdır. "Mevcut" programlarıyla yetinemez. Sürekli olarak en uygun deneyimleri geliştirmek için mevcut imkanları test etmeye çalışmalıdır. Rekreasyon lideri, insanların fizyolojik farklılıklarının farkında olmalıdır. İnsanların boy, beden, olgunlaşma ve hareketlilik gibi farklılıklarından dolayı katılamadıkları deneyimleri azaltmalıdır. Bu bağlamda lider, engelliler için rekreasyon deneyimleri sağlama çabalarında dışlayıcı olmaktan çok kapsayıcı olmaya çalışmalıdır (Stevenson, 2006: 26). Bu ilkeler doğrultusunda hareket etmek, rekreasyonel lideri mevcut sorumlulukları yerine getirme noktasında başarılı kılacaktır.

Kaynakça

- Akat, İ., Budak, G. & Budak, G. (2002). İşletme Yönetimi (4. Baskı). İzmir: *Fakülteler Kitabevi*.
- Akoğlan Kozak, M. (2017). Rekreasyonel Liderlik ve Turist Liderliği, Kavramlar ve Kurallar Üzerinden Bir Analiz. M. Akoğlan Kozak (Ed.), *Liderlik içinde*, (ss. 62-93), Ankara: Detay Yayıncılık.
- Akoğlan Kozak, M. A., Aydın, Ç. & Aydın, C. (2017). Rekreasyon faaliyetlerine katılan kişilerin (rekreasyonistlerin) örtük liderlik algıları. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 28(2), 227-243.
- Bass, B. M. & Avolio, B. J. (1995). *The Multifactor Leadership Questionnaire*, CA: *Mind Garden Inc.*
- Başarangel, İ., & Akyıldız-Munusturlar, M. (2018). Social Sciences Researches in the Globalizing World. M. Rusev, E. Straus, C. Avcıkurt, A. Soykan & B. Parlak (Ed.), In: *Assessment of Type A and Type B Personality According to Typologies of Recreational Leader in the Tourism Industry*, (pp. 668-678), Sofia: St. Kliment Ohridski University Press.
- Başoğlu, U. D. (2013). Liderlik davranışları ile rekreasyon faaliyetlerine katılım ilişkisi: İstanbul ilinde bir uygulama. *Turizm ve Araştırma Dergisi*, 2(2), 73-86.
- Breunig, M. (2015). Leadership in Recreation and Leisure Services. T.S. O'Connell, B. Cuthbertson & T. J. Goins (Eds.), In: *Leadership Styles and Ethics*, United States: Human Kinetics.
- Bryant, C., Carter, T., Coates, L., Dwyer, R., Folden, K., McCormick, G., McCarthney, T., & Taylor, M. K. (2001). Leadership styles of park and recreation professionals in GRPA. *Perspectives in Learning*, 2(1), 12-14.
- Chelladurai, P. (1993). Leadership. R. N. Singer, M. Murphy & L. K. Tennant (Eds.), In: *Handbook on Research on Sport Psychology*, (pp. 641-671), New York: McMillan.
- Corbin, H. (1969). Creative Imagination in the Sufism of Ibn 'Arabi. *New Jersey: Princeton University Press*.
- Çelebi, M. (2018). To use or not to use--That is the question!" Using facebook as an educational tool in recreational leadership course. *Journal of Education and Training Studies*, 6(7), 94-107.
- Demirdağ, ř. A. & Güçer E. (2019). Recreational leadership and business ethics: A study on animation staff, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(4), 1366-1380.
- Edginton, C. R., Hanson, C. J., Edginton, S. R. & Hudson, S. D. (2004). *Leisure Programming : Service-Centered and Benefits Approach*. Boston, Mass.: McGraw-Hill.
- Edginton, C. R., Hudson, S. D., Scholl, K. G. & Lauzon, L. (2011). *Leadership for Recreation, Parks, and Leisure Services*. Urbana: Sagamore Publishing LLC.
- El-Gohary, H. & Eid, R. (2013). Leadership teaching impact on tourism students' attitudes and perceptions toward leadership in developing economies: The case of Egypt. *Journal of Hospitality & Tourism Education*, 25(4), 180-192.
- Gökdeniz, A. & Erdem, B. (2008, September). Performance measurement in hotel firms: role of innovations (A literature review). *Education Science Economics And Technologies İn The Global World, International Conference*, Burgas, Bulgaria.
- Gül Yılmaz, E. (2017). Rekreasyonel Liderlik ve Turist Liderliği, Kavramlar ve Kurallar Üzerinden Bir Analiz. M. Akoğlan Kozak (Ed.), *Rekreasyonel Liderlik içinde*, (ss. 96-116), Ankara: Detay Yayıncılık.
- Hacıoğlu, N., Gökdeniz, A. & Dinç, Y. (2015). Boş Zaman ve Rekreasyon Yönetimi Örnek Animasyon Uygulamaları (3. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Hersey, P. H., Blanchard, K. H. & Johnson, D. E. (1996). *Management of Organizational Behavior*. New Jersey: Prentice Hall International Inc.
- Ivanovski, A., Petricic, S., Dimitrijevic, M., Ugrinic, B. & Boskovic, B. (2016). Transformational leadership style through the role of Sports and recreational activities - case study.
- Jordan, D. J. (2007). *Leadership in Leisure Services: Making a Difference (3rd Edition)*. Pennsylvania: Venture Publishing, Inc.
- Karaküçük, S. & Yetim, A. (1996). Rekreasyon etkinliklerinde liderlik ve fonksiyonları. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 1(1), 64-76.
- Kılbaş, ř. (2010). Rekreasyon Boş Zamanı Değerlendirme. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kotler, P. (1988). *Marketing Management: Analysis, Planning, Implementation, and Control*. New Jersey: Prentice-Hall.

- Litchfield, C. (2015). Gender and leadership positions in recreational hockey clubs. *Sport in Society Cultures, Commerce, Media, Politics*, 18(1), 61-79.
- McClelland, D. C. (1985). *Human Motivation*. NewYork: Cambridge University Press.
- Milton, P. R. (2002). Leadership attitudes and behaviors of the effective recreational sports director, *Doctoral Thesis*, Kent State University, Ohio.
- Nagan, W. P. & Manausa, S. R. (2020). Leadership, human needs, and values: The importance of World Constitutionalism. *Promoting Leadership in Thought that Leads to Action*, 4(2), 205-224.
- Oelling, C. L. (2004). Leadership among female national intramural recreational sports association directors, *Doctoral Thesis*, University of Nebraska, Lincoln.
- Özoğul, T., İlbay, B. & Akoğlan Kozak, M. (2016, Ekim). Rekreasyonel liderlerin ve turist rehberlerinin rolleri ve özellikleri üzerine kavramsal bir değerlendirme, *17.Ulusal Turizm Kongresi "Akademi Sektör Buluşması*, Muğla.
- Physical Activity Coalition of Manitoba (2008). *Recreation and Recreation Leadership in Manitoba" Position Statement*.
- Powell, W. T. (1923). *Recreational Leadership for Church and Community*. NewYork: The Methodist Book Concern.
- Stevens, C. A. (2010). Recreation, Parks, Sport Management, Hospitality and Tourism. C. A. Stevens (Ed.), In: *Understanding Careers in Recreation, Parks, Sportmanagement, Hospitality and Tourism*, (pp. 27-46), United States: Sagamore Publishing.
- Stevenson, S. (2006). *Recreation Group Dynamics and Outdoor Skills Leadership*, (12th Edition). On 12 September 2021 09-workbook.pdf (k-state.edu) accessed from.
- Sutton, G. E. (2020). Leadership in extremis: Authentic leadership in recreational scuba instructors, *Doctoral Thesis*, George Fox University, Newberg.
- Thomson, A. A. & Strickland, A. J. (2001). *Stratejic Management, Concept and Cases*, NewYork: McGraw-Hill.
- Üstün, Ö. (2018). Rekreasyon liderlik türlerinin İstanbul Beykoz halkının rekreasyon aktivitelerine katılımları üzerine etkisi. *Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Yağmur, Y. (2020). Rekreasyon: Tarihsel Gelişim, Teoriler, Farklı Alanlarla İlişkiler ve Güncel Gelişmeler. Y. Yağmur & Ü. Gaberli (Ed.), *Rekreasyonel Liderlik içinde*, (ss. 389-404), Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.
- Yayla, Ö. (2014). Rekreasyona Giriş. A. Yaylı (Ed.), *Rekreasyon Faaliyetlerinde Liderlik içinde*, (ss. 156-162), Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yüksel, E. (2007). Görev odaklı ve insan ilişkileri odaklı liderlik davranışlarının bilgi yönetimine etkileri: Kütahya'da bir uygulama. *Yüksek Lisans Tezi*, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.

SPOR TURİZMİ

Hüseyin KELEŞ*

Alper ATEŞ**

Giriş

İnsanoğlu başlangıçta hayatta kalmak amacıyla yapmak zorunda kaldığı seyahatlerini yüzyıllar geçtikçe merak, zevk ve kendini gerçekleştirme gibi nedenlerden ötürü yapmaya başlamıştır. Sebebi her ne olursa olsun insanın özünde var olan seyahat ruhu insanlığın başlangıcından beri canlılığını korumaktadır (Bhatiz, 1991). İnsanlar tarih boyunca yeni yerler, kültürler ve deneyimler arayışı içinde seyahat etmeye etmektedirler (Laverty, 1989). Bu açıdan ele alınınca seyahatin insanlığın gelişimindeki en etkin faktörlerden birisi olduğu açık bir gerçektir (Kinnaird ve Hill, 1984). Ulaşım ve teknolojide meydana gelen gelişmeler, yaşanan sosyo-ekonomik dönüşümler ve kültürler arası etkileşimin hızlanması turizmin gelişimini hızlandırmakta ve seyahat eden insanların sayısı her geçen gün çığ gibi büyümektedir (Heath ve Wall, 1992) ve insanlar yeni yerler görme, farklı deneyimler yaşama amacıyla seyahat faaliyetlerine katılmaktadır (Tariñç ve Keleş, 2020).

21. yüzyıla gelindiğinde dünyanın en büyük endüstrilerden biri haline gelen turizm sektörü iş gücüne artırmasıyla, ihracat gelirleriyle ve ülke ekonomilerinin gelişip büyümesine olan katkılarıyla her geçen gün önemini artırmaktadır (WTTC, 2020). Ayrıca, turizm tüm bu özellikleriyle global ekonominin en etkin paydaşlarından birisidir. Artan dünya nüfusu, teknolojinin hızlı gelişimi, ulaşım olanaklarının iyileşmesi ve bu gelişmelere ilaveten insanların gün geçtikçe daha fazla boş zamana sahip olması turizm faaliyetlerine katılan ve seyahat eden insan sayısını sürekli artırmaktadır. Dünya Turizm ve Seyahat Örgütü (2020)'nin raporuna göre turizmin 2019 yılı itibarıyla turizmin küresel gayri safi milli hasılaya katkısı %10,9'a kadar çıkmıştır. Ülke ekonomileri için bu denli önemli bir rolü olan sektörden daha fazla pay alabilmek adına ülkeler yoğun emek harcamakta ve nasıl daha fazla ziyaretçi çekebileceklerinin yollarını aramaktadırlar (Balli, Balli ve Cebeci, 2013; Balli, Balli ve Louis, 2016). Ülkelerin turizm politika yapımcıları ve diğer ilgili karar mercileri sahip oldukları somut ve soyut çekicilikleri kullanarak kendilerine özgü pazarlama stratejileriyle ziyaretçi sayılarını artırmanın hesabını yapmaktadır (Buckley, 2004; Yang, Lin ve Han, 2010; Gholipour, Tajaddini, ve Neyugn, 2016). Bu bağlamda turistik destinasyonlarda kültürel etkinlikler düzenlenmekte, spor müsabakaları tertip edilmekte ve insanların boş zamanlarını hoşça geçirebilecekleri olanaklar iyileştirilmektedir (Hernández-Mogollón, Duarte, ve Folgado-Fernández, 2018). Dolayısıyla, bu tarz etkinlikler ile alakalı başlıklar destinasyonlarda planlama, yönetim ve pazarlamaya dair faaliyet gösteren tüm paydaşların hassasiyetle üzerinde durdukları önemli bir konu haline gelmiştir.

* Öğretim Görevlisi, Akdeniz Üniversitesi, Manavgat Turizm Fakültesi, Yönetim ve Organizasyon Bölümü hkeles@akdeniz.edu.tr ORCID ID: 0000-0003-1469-0017

** Öğretim Üyesi, Selçuk Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü alpera@selcuk.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-4347-7306

Özellikle son yıllarda, ülkelerin büyük spor etkinlikleri düzenleyerek insanların gerek spor faaliyetlerine katılımlarıyla gerekse de kaliteli zaman geçirmeleriyle turizm faaliyetlerine dâhil olmalarını sağlamak turizm araştırmacılarının ve ekonomiye yön verenlerin artarak ilgisini çekmektedir. Bu çevrelerce konuya dair yapılan araştırmalar ve oluşturulan raporlar politika yapıcılarının ve destinasyon pazarlamacılarının konuyu daha iyi anlamasına olanak sağlamaktadır (Arnegger ve Herz, 2016; Heere et al., 2019; Knott, Fyall ve Jones, 2015). Spor turizminin gelişimine yönelik uluslar arası alanda dergi portföyü de turizm alanında yer almaktadır. Zira, Ergün, Yayla ve Şimşek (2020) içerik analizine yönelik yapmış oldukları çalışmada Q1 sınıfında yer alan turizm dergilerin içerisinde spesifik olarak spor dergilerinin de yer aldığını belirtmektedir. Dahası, yapılan bu çalışmalar sayesinde kültürel ve spor organizasyonlarının destinasyonun tanınırlığı, destinasyon imajının güçlenmesi ve ziyaretçi sayılarının artırılması noktalarında ilgili birimler için somut deliller ortaya koyduğu da aşıkardır. Zira bu durumda daha fazla ulusal ve uluslararası turist çekilmesine olanak sağlayacak stratejiler yoluyla ulusal ve bölgesel ekonomilere ciddi faydalar sağlanarak olası gelir dengesizlikleri de giderilmiş olacaktır. Balli vd. (2016) bu durumu dolaylı pazarlama yöntemi olarak da ifade etmekte ve turizm destinasyonun imajını ve tanınırlığını olumlu yönde etkileyerek ve ülke dışından daha fazla turist gelmesinin önünü açacağını belirtmektedir. Ayrıca, kültürler arası etkileşimin üst seviyede olduğu çağımızda insanların farklı destinasyonları görme merakıyla da turizm faaliyetlerine katılacaklarını da eklemektedirler.

Bu bağlamda hazırlanan bu çalışma, her geçen gün önemi artan ve daha fazla dikkat çeken bir konu olarak kabul edilen alternatif turizm alanlarından birisi olan spor turizminin destinasyonların pazarlanmasında ve daha fazla ziyaretçi çekerek ekonomik kazanımların artırılmasında ne tür bir role sahip olduğunu incelemektedir.

Kuramsal Çerçeve

Spor ve Spor Turizmi Kavramları

Spor kelimesi köken olarak bir bireyin kendisini eğlendirmesi ve hoşça vakit geçirmesi anlamına gelen "disport" kelimesinden türetilmiştir. Temel amacı insanların dikkatini ve ilgisini günlük hayatın baskılarından, stresinden ve sıkıntılarında başka bir yöne çevirmektir (Edwards, 1973). Ancak, günümüzde spor ortak paydada düşünüldüğünde genellikle aktif ve pasif katılımcılarını eğlendirmekten başka bir şey değildir. Sadece aktif katılımcılar açısından ise sağlıklı yaşam ve motivasyon unsuru olma gibi bazı farklı fonksiyonları olan eylemler bütünüdür. Spor pek çok şekilde ve farklı açılardan veya ayrı yönlerden tanımlanabilir. Tanımlar, belirli bir düzeyde kesinlik ve özellikleri belirlemeye hizmet eden veya yardımcı olan araçlar olduğundan, sosyal dünyamızın bir parçası olarak sporun ne olduğunu anlamak için aşağıdaki tanımlara bir göz atmak yerinde olacaktır:

- "Spor bir oyun olayı olarak değerlendirilmektedir." (Hart ve Birell, 1981).
- "Spor bir oyalanma, eğlence veya rekreasyondur; açık havada avlanma, balık tutma, kayak veya trekking gibi yapılabilecek hoş eğlenceler bu kapsamda değerlendirilebilir." (Ziegler, 1984).
- "Katılımın tamamen gönüllülük esasına dayandığı, ücretsiz gayri resmi aktivitelerdir." (Chu, 1982).
- "Spor, katılımın bireylerin içsel ve dışsal faktörlerin bir kombinasyonu tarafından motive edildiği, bireyler tarafından yoğun fiziksel gayret veya nispeten karmaşık fiziksel becerilerin kullanımını gerektiren kurumsallaşmış bir rekabet etkinliğidir." (Coakley, 1982).
- "Bir kazanan ve bir kaybedenin olduğu, evrensel olarak kabul edilmiş bir dizi kuraldan oluşan büyük kas gruplarının koordinasyonunu içeren fiziksel aktivitelerdir." (Coakley, 1982).
- "Rekreasyonel açıdan spor, katılımın eğlence maksatlı yapıldığı ve birincil nedeninin oyun oynama ve oyundan zevk alma olduğu şeklinde ifade edilmektedir." (Chu, 1982).

Spor evrensel bir ihtiyacı temsil etmektedir (Kurtzman ve Zauhar, 2003). Tarih boyunca insanlar içlerindeki spor motivasyonu, dürtüsü veya ilgisi olarak nitelenebilecek duyguyla seyahat etmektedir-

ler. Bunun neticesinde de çeşitli spor aktiviteleri nedeniyle turizm faaliyetlerine katılan bireylerin sayısı günden güne artış göstermektedir (Baker, 1988). Spor ve turizm olgularının bir arada yapılmasını sağlayan spor turizmi, insanların seyahat etmelerinin önemli altında yatan önemli nedenlerden birisidir. Bu durum, özellikle sporu bir yaşam felsefesi haline getiren turist kitlesi adına oldukça motive edici bir etkidir (Gholipour, Arjomandi, Marsiglio ve Foroughi, 2020). Spor turizmi, kapsamında insanlar daha önceden planlanmış spor faaliyetlerine katılmaktadır. Planlanan bu etkinlikler iş, eğlence, eğitim ve sosyalleşme amacıyla yapılabilmektedir (Turco vd., 2002). Spor turizmi çerçevesinde insanlar spor yapmak maksadıyla ya da yapılan sportif etkinlikleri izlemek için seyahat etmektedir (Toramanlı, 2014: 10). Kısacası, spor faaliyetlerini hayata geçirmek adına yapılan seyahatlerin tümünü spor turizmi olarak adlandırabiliriz (Hazar, 2007: 20).

Turizm destinasyonlarının sürdürülebilir ekonomik gelişimini ve tanıtımını yapabilmek için spor ve turizm en önemli araçlardandır. Spor ve turizmin birleşimiyle destinasyonların elde edeceği kazanımların daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla 2001 yılının şubat ayında Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) ve Uluslararası Olimpiyat Komitesi (IOC) tarafından ortak olarak 1. Dünya Spor ve Turizm Konferansı düzenlenmiştir. Bu konferansta vurgulanan nokta spor ve turizm faaliyetlerinin bir birleriyle yakından bağlantılı ve birbirlerini tamamlayıcı nitelikte olmasıdır. Esasen, dünyanın farklı destinasyonlarında gerçekleştirilen profesyonel ve amatör seviyede ya da boş zaman etkinliği olarak yapılan spor faaliyetleri büyük oranda seyahat etmeyi gerekli kılmaktadır. Zira olimpiyat oyunları, futbol ve diğer spor şampiyonaları kendi içinde ev sahibi destinasyonların tanınırlığına ve imajına ciddi pozitif katkıları olan çok güçlü birer turizm cazibesi haline gelmiştir. Dolayısıyla, spor turizmi turizm sektörü içerisinde en hızlı büyüyen alanlardan birisi konumundadır. Özellikle son yıllarda, seyahat amaçları spor etkinlikleri olsun ya da olmasın tatilleri boyunca sportif faaliyetlere ilgi duyan turistlerin sayısı her geçen gün artmaktadır. Farklı türlerde ve kapsamlarda düzenlenen spor aktiviteleri gerek katılımcı gerekse de izleyici olarak turistleri çekmekte ve destinasyonlar da bu tür faaliyetler süresince turistlere yerel tat ve özgünlüklerini sunarak eşsiz ve otantik tatil deneyimleri yaşamalarını sağlamaktadır. Destinasyonların tanıtımı, markalaşması ve imajının güçlenmesi, altyapının gelişmesi, ekonomik ve sosyal kazanımlar elde etmek ve turizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliği adına uluslararası olimpiyatlar ve dünya kupası organizasyonları kapsamlı spor aktiviteleri etkisi büyük birer itici güç görevi görebilmektedir.

Stevenson ve Nixon (1972) "Sportwissenschaft" da sporun işlevleri üzerine yaptıkları çalışmada beş temel işlevinin olduğunu iddia etmektedirler. Bunlar sırasıyla:

Sosyo-duygusal İşlev:

Bu işlev bireysel düzeyde varlık göstermekte bireyin sosyo-psikolojik istikrarı ile ilişkilendirilmektedir.

Sosyalleşme İşlevi:

Yine bireysel düzeyde bulunan bu işlev kültürel öğelerin ve inanç değerlerinin aşılmasıyla ve kişilik özelliklerinin geliştirilmesiyle ilgilenmektedir.

Bütünleştiricilik İşlevi:

Topluluk düzeyinde varlık gösteren bu işlev, farklı niteliklerdeki bireylerin uyumlu entegrasyonu ve yenilikleri özdeşleştirmeleri ile ilgilenmektedir.

Siyasi İşlev:

Genel olarak ulusal düzeyde karşımıza çıkan bu işlev, sporun siyasi bir enstrüman olmasıyla ilgilenmektedir.

Sosyal Hareketlilik İşlevi:

Bireysel, topluluk ve ulusal düzeyde bulunabilen bu işlev ise, özellikle sosyal olarak tanımlanan kategoriler arasında bireylerin yapacakları hareketlerle ilgilenmektedir.

Spor karakterin şekillenmesine, değerlerin öğretilmesine, sağlıklı bir rekabet ortamının oluşmasına, şiddet duygularından kurtulmaya ve uluslararası kardeşlik bağlarının gelişmesine olanak sağlamak-

tadır. Baron Pierre de Coubertin tarafından tekrar hayata geçirilen modern olimpiyatlar insanların bir araya gelmesini, bireylerin ve ulusların birbirlerini daha iyi anlamasını sağlayarak bahsi geçen durumların gerçekliğini ortaya koymuştur (Bannister, 1981). Ayrıca, farklı zamanlarda farklı ülkelerde düzenlenen oyunlar ülkelerin birbirleriyle olumlu ilişkiler kurmasına adına bir katalizör gerevi görmektedir (Kurtzman, Zauhar, Ahn ve Choi, 1993).

Sportif faaliyetlere ilgi gösteren bireylerin turizm hareketlerine katılım göstermesi ve buna bağlı olarak ortaya çıkan entegre yapıya spor turizmi denilmektedir. Dünya genelinde sportif etkinlikler aktif olarak etkinliklerde yer alan sporcular, etkinliği düzenleyenler, ilgili basın mensupları ve izleyicilerin katılımıyla gerçekleştirilmektedir (Toskay, 1989: 157). Esasen spor ve turizm ilişkisi, daha önce de ifade edildiği üzere sporun ve spor organizasyonların insanların ve toplumların yaşamlarında önemli bir yer almasına bağlı olarak turizm sektörünün bu denli önemli bir olgudan yararlanmak istemesiyle ortaya çıkmıştır. Spor turizminin tarihsel olarak ilk ortaya çıkışına örnek olarak M.. 766 yılındaki olimpiyat oyunları sırasında yapılan etkinlikler gösterilebilir. Zira bu dönemde değişik Şehirlerden insanların etkinliklere katılımcı ya da izleyici olarak iştirak etmesi bu tür etkinliklerin düzenlenmesini zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda, Eski Yunan'da düzenlenen PanHellenic oyunlar bu örneğin en önemlisi olarak kabul edilebilir (Weed ve Bull, 2004: 1). Tarihin seyri içinde, spor ve turizm ilişkisi insan ihtiyaçlarına ve değişen ekonomik, sosyal, kültürel, çevresel ve teknolojik Şartlara paralel olarak değişim göstermiş ve her geçen gün gelişerek günümüze kadar ulaşmıştır (Gibson, 1998).

Günümüzde sportif etkinliklere katılım turizm sektörü içinde pek çok Şekilde ortaya çıkmaktadır. Doğu (2006) yaptığı çalışmasında spor ve turizmin i ie geçmiş ilişkisini 3 alt kategoride tanımlamaktadır:

Turizmde Spor

Turizmde spor denildiğinde, bir destinasyonda turistlerin sunulan imkân ve mevcut Şartlar dhiline de sağlıklı yaşam alışkanlıklarını sürdürmek için spor yapmaları kastedilmektedir. Bu türe örnek olarak, tesis içinde yapılan havuz başı etkinlikleri ve tesis dışında yapılan jogging, bisiklet turları gösterilebilir. Bu etkinliklerde amaç turistlerin daha kaliteli bir tatil deneyimi edinmesini sağlamaktır.

Spor Turizmi

Spor turizmi ise, spora katılmak amacıyla seyahat eden insanların turizm olanaklarından faydalanmasını ifade etmektedir. Bu noktada insanlar aktif veya pasif katılımcı olarak spor faaliyetlerinde yer alabilirler.

Nostaljik Spor Turizmi

Bu türe örnek olarak spor dünyasında önemli bir yere sahip sporcuları anlatan müzelerin ya da çok önemli olayların yaşandığı (rekorların kırılması vs.) yerlerin ziyaret edilmesi, Kırkpınar Yağlı Güreş etkinliklerine katılım adı altında düzenlenen organizasyonlar gösterilebilir.

Gammon ve Robinson (2003) tarafından oluşturulan tabloda hangi faaliyetlerin turizm sporu ya da hangilerinin spor turizmi sayılabileceğine dair yapılan detaylı tanımlama konuyu daha iyi kavramaya yardımcı olacaktır.

Tablo 1. Spor ve Turizm İlişkisi İçerisinde Katılımcıların Sınıflandırılması

Spor ve Turizm			
Spor Turizmi		Turizm Sporlu	
Kesin Tanımlama	Esnek Tanımlama	Kesin Tanımlama	Esnek Tanımlama
Rekabet içeren bir spor olayına pasif ya da etkin katılım	Spora temel amaç olarak eğence amacıyla katılım	Turistlerin bir destinasyonda tatil esnasında ikincil bir amaç olarak, spora aktif veya pasif katılması	Ziyaretçilerin bir takım ikincil spor veya rekreatif etkinliğine katılımı, bu bireylerin etkinliklere katılımı tamamen plansızdır.
Örnek; Ulusal-uluslararası spor olayları, olimpiyatlar, futbol maçları, Wimbledon tenis turnuvası, Londra maratonu	Örnek; Eğence koşuları, yürüyüş, tırmanma, kayak, bisiklet turları, kano etkinliği	Örnek; Sportif turlar, sağlık merkezi, fitnesscenter, macera turları	Örnek; Mini golf, bowling, yüzme, tenis kortu kiralama, kürek ekme

Kaynak: Gammon ve Robinson (2003)

Literatür incelendiğinde spor turizmine ilişkin yapılan pek çok sınıflandırma bulunmaktadır. Bunlardan en belirgin olanının Delpy (1998) tarafından yapılan sınıflandırma olduğu görölmektedir. Delpy spor turizmi çeşitlerini;

- Doğa Sporları Turizmi
Dağcılık, doğa yürüyüşleri, atlı doğa yürüyüşü, bisiklet, golf, oryantiring, yamaç paraşütü, avcılık ve mağaracılık
- Kış Sporları Turizmi
Kayak, snowboard, buz pateni
- Su Sporları Turizmi
Akarsu, kürek, su kayağı, dalış, sörf, yelkencilik, yüzme
- Pasif Katılımlı Spor Turizmi
Olimpiyatlar, futbol, turnuva ve salon
- Nostalji Spor Turizmi, şeklinde sınıflandırmaktadır.

Bu bağlamda, günümüzde spor turizmi bilhassa destinasyonların geliştirilip turizm faaliyetlerinin yaygınlaştırılmasında son derece değerli kabul edilip alternatif bir turizm türü olarak geliştirilmeye çalışılan bir alandır. Bu görüşe destek veren Dünya Turizm Örgütü Genel Sekreterliği, spor turizmi sayesinde istihdamın ve ülkelerin ekonomik girdilerinin artırılabilereğini belirtmekte ve ülkeler spor turizmini geliştirerek turizmden elde ettikleri payı artırmanın yollarını aramaktadır (Heidary vd., 2014: 90).

Tüm bu bilgiler ışığında, bugün turizm ve sporun dünya genelinde milyonlarca insanı harekete geçiren önemli iki sosyal olay olduğunu ifade etmek mümkündür. Nitekim iki durumun da insanlar arasında sosyal ve kültürel etkileşimi artırdığı, ulusları birbirlerine yaklaştırdığı ve dünya barışına ciddi katkıları olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Dahası, spor temelli turizm faaliyetlerinin toplumlar için çok güçlü bir ekonomik güç olduğu da unutulmaması gerekmektedir.

Dünyada Spor Turizmi

Dünya genelinde kitleleri harekete geçiren spor turizm endüstrisinin 2016 yılı itibariyle ekonomik büyüklüğünün hemen hemen 1,7 trilyon dolar civarında olduğu ve bu kapsamda ülkelerin ekonomilerine önemli katkılar sađladđı bilinmektedir. Bu rakamlar spor turizminin dünyada genel turizm gelirleri içerisindeki payının yaklaşık olarak %32 civarında olduğunu göstermektedir. (Parker, 2019). Günümüzde spor, dünya ülkeleri tarafından bir yumuşak güç olarak kullanılmakta, ülkeler saygınlık kazanmak, bürokratik sorunları çözmek, yeni ilişkiler ve iş birlikleri kurmak, kendi gelişmişlerini tüm dünyaya göstermek ve nihai olarak da ekonomik kazanımlar elde etmek amacıyla spor organizasyonları düzenlemektedir (Tınaz ve Knot, 2021).

Spor turizminin turizm sektörü içerisinde en hızlı büyüyen alanlardan birisi olduğunu vurgulayan Dünya Turizm örgütü tarafından spor turizmine ilişkin yapılan açıklamalar şu şekildedir (UNWTO, 2019):

- Turistlerin gerek aktif katılımcı gerekse de izleyici olarak turizm faaliyetlerinde bulunmasına bağlı olarak edindiği deneyim anlamına gelen ve genel olarak rekabetçi bir doğası bulunan ekonomik ve ekonomik olmayan etkinlikler anlamına gelmektedir.
- Her geçen gün daha fazla turist, seyahat amaçları spor olsun ya da olmasın, seyahatleri süresince spor organizasyonlarına ilgi duymaktadır.
- Çeşitli ölçeklerdeki spor olayları turistleri hem katılımcı hem de izleyici olarak destinasyonlara çekmektedir ve destinasyonlar kendilerini farklılaştırıp özgün kılabilmek için bu düzenlemelere yerel tatlar eklemekte ve otantik yerel deneyimler sunmaktadır.
- Dünya genelinde organize edilen olimpiyatlar ve dünya kupası gibi mega spor olayları doğru yndirilmeleri kaydıyla destinasyonların markalaşması, alt yapılarının gelişimi ve diğer ekonomik ve sosyal faydaları ile bir katalizör görevi görebilecektir.

Ayrıca, TURSAB tarafından 2014 yılında hazırlanan rapor spor turizminin dünyada turizm endüstri-si içerisinde büyüme hızının %14 olduğunu belirtmektedir. Genel turizm faaliyetlerinin ortalama büyüme oranının %4-5 oranında olduğu göz önüne alınırsa spor turizminin büyüme oranının önemi daha iyi anlaşılacaktır (TURSAB, 2014). Aşağıdaki izelgede spor turizminin bir destinasyonda varlığına olanak sağlayan noktalar örneklendirilmiştir.

Özellikle son yıllarda uluslararası düzeyde organize edilen Dünya Kupası, olimpiyatlar, Formula 1 yarışları gibi etkinlikler kitlelerin bu etkinliklere katılım veya izleme amaçlı seyahat etmelerine neden olmaktadır. Philippine Turizm Bürosu (2010)'nun yaptığı araştırmaya göre, spor turizm sektörü Avustralya'nın bütün turizm faaliyetlerinin hemen hemen %55'ini oluşturmaktadır. Kanada'da turizm faaliyetleri içersinde gerçekleştirilen seyahatlerin %37'si spor turizmi kapsamında yapılmaktadır. Henüz turizm gelişiminin başında olan Güney Afrika'da spor turizminin i turizm pazarının %4'lk bir kısmını oluşturduğu grlmektedir (Knot, Fyall ve Jones, 2015). Amerika'da yetişkin bireylerin yaklaşık %40'ı ortalama 80 km'lik mesafe seyahat ederek bir spor etkinliğine katılmaktadır. Manusia (2012) Birleşik Krallığı ziyaret eden turistlerin %8'inin spor amaçlı faaliyetlere katılmak için geldiğini ifade etmektedir. Manusia ayrıca Güney Afrika'yı ziyaret eden turistlerin de %10'unun sporlara katılımcı olarak ve %60 ile %80'inin seyirci olarak bu etkinliklere katıldıklarını belirtmektedir. Tüm bu araştırma ve rakamlar dünya genelinde spor turizminin ne denli bir sektör haline geldiğinin ve ülkelerin vazgeçemeyecekleri bir kazanç alanı olduğunun önemini gözler önüne sermektedir.

Tablo 2. Dünya Genelinde Spor Turizminin Kategorilerine rnekler

Spor Turizmi Kategorileri	Doğal veya yapay
ekicilikler	Himalaya Mavi Dağlar, Avustralya Spor mirası alanları (rn. Rugby Birliğinin doğum yeri, Rugby, Birleşik Krallık) şhret salonları (rn. Baseball Hall of Fame, Cooperstown) Spor müzeleri (rn. Lozan'daki Olimpiyat Müzesi) Spor stadyumları (rn. Lords, Twickenham) Spor temalı parklar (rn. Disney Wide World of Sports) Eşsiz spor tesisleri (rn. Kapalı yaz kayak sahaları)
Tatil Yerleri	Kış kayak merkezleri (rn. Whistler, Kanada) Yaz kayak merkezleri (rn. ThredboResort, Avustralya) Spor villaları ve entegre tatil köyleri, sağlık ve fitness kulüpleri, spor eğlence tesisleri (r. Thredbo Yüksek İrtifa Eğitim Tesisi)
Seyahatler	Spor turizmine katılım amaçlı ulaşımlar (r. şnorkelli yüzme amaçlı Great BarrierReef'e seyahat), Gemi spor tesisleri, Sporculara ve spor konferanslarına ev sahipliği yapmak
Turlar	Spor stadyumları turu, şhret salonları, spor tema parkları, benzersiz spor tesisleri, spor maçları
Organizasyonlar	Mega, belirgin, büyük veya yerel spor etkinlikleri, Olimpiyat Oyunları, Wimbledon, Londra Maratonu, Dayanıklılık Yarışları, Ustalar Oyunları, Haftalık Rugby Birliği, Futbol ve Amerikan Futbolu fikstrleri,
Macera Turizmi	Rafting, bisiklet turları, dağcılık ve yürüyüş, kayak turizmi, golf turizmi, tüplü dalış

Kaynak: Ritchie ve Adair, (2002)

Tablo 2'de dünya genelinde spor turizmi kapsamında değerlendirilebilecek kategorilere örnekler verilmektedir. Ritchie ve Adair kategorileri oluştururken her kategoride bulunabilecek yapay ve doğal ortam ve aktiviteyi dikkate almışlardır.

Türkiye'de Spor Turizmi

Özellikle son yıllarda alternatif turizm türlerine olan ilgi ve odağın artmasına bağlı olarak, spor turizminin Türkiye'de de gelişmeye başladığı gözlemlenmekte ve Türkiye hızla büyüyen bu pazardan hak ettiği payı alabilmek adına gerekli düzenlemeleri yapmaktadır. Devlet İstatistik Enstitüsünün 2001 yılına ilişkin yaptığı bir araştırmada Türkiye'ye spor turizmi kapsamında gelen yabancı ziyaretçi sayısını 150 bin kişi olarak tespit etmiştir. Bu rakamın aynı yıl içerisinde Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçilerin %1,3'ünü oluşturduğu görülmektedir (TURSAB, 2002: 1).

2014 yılına gelindiğindeyse Türkiye'yi sportif amaçlar dâhilinde ziyaret eden yabancı turist sayısının 550 binlere kadar çıktığı görülmektedir. TURSAB'ın raporuna göre bu amaçla Türkiye'ye gelen turistler 900 bin dolardan fazla harcama yapmaktadır ve onların genel turizm hareketi içinde oranı %1.5 olarak kaydedilmektedir. Bu kapsamda en fazla payın golf turizmine ve futbola ayrıldığı görülmektedir. Ayrıca sportif amaçlarla turizm faaliyetlerine katılan bireylerin normal turistlere kıyasla iki kat daha fazla harcama yaptıkları da rapor kayıtlarında bulunmaktadır. Golf amaçlı gelen turistlerin Belek'te bulunan tesislerde konakladıkları ve futbol amaçlı gelenlerin de antrenman amaçlı gelen profesyonel ve amatör futbol takımları oldukları ifade edilmektedir.

Türkiye'de spor turizminden alınan payın dünyanın gelişmiş ülkelerine kıyasla yok denecek kadar az olduğu görülmektedir (Koç, 2005). Özellikle bazı ülkelerde (ABD gibi) turizmden alınan payın %25'lere kadar çıktığı bilinmekte ve Türkiye'nin bu pastadan gereken payı alamadığı görülmektedir. TURSAB'ın spor turizmi raporuna göre Türkiye bu alandan daha fazla pay alabilmek için turizm faaliyetlerini 12 aylık periyoda yaymalı ve sadece kum-deniz-güneş üçlüsüne bağlılıktan kurtulmalıdır. Ancak Türkiye Küresel veya bölgesel spor etkinlikleri endeksinde Dünyada 14. sırada yer almaktadır. Bu endekse göre Rusya Dünya birinciliğini yıllardır korumaktadır.

Tablo 3. Küresel Spor Endeksine Göre Ülkelerim Etkinlik Sayıları ve Puanları

Sıra	Ülke	Etkinlik Sayısı	Puan
1	Rusya	35	47.287
2	Kanada	44	40.593
3	İngiltere	26	38.467
4	Çin	31	35.013
5	ABD	36	30.505
14	Türkiye	14	14.468

Kaynak: TURSAB, 2014

Tablo 3'te verilen bilgiler ışığında, küresel spor endeksine göre Rusya'nın birinci sırada olduğu ancak Türkiye'nin 14 etkinlikle 14. sırada yer aldığı görülmektedir.

Tablo 4. Türkiye'ye Sportif Amaçlı Gelen Ziyaretçi Sayıları

Yıl	Toplam Turist Sayısı	Sportif Faaliyet Amacıyla Gelen Turist Sayısı	Sportif Amaçla Gelenlerin Toplamdaki Payı
2003	16.302.053	156.499	0.96
2008	30.979.979	319.093	1.03
2012	36.776.645	551.649	1.5
2014	36.837.900	552.568	1.4

Kaynak: TURSAB, 2014

Bu tablo dikkate alınarak yapılacak oranlı bir hesaplamada 2018 yılında Türkiye'yi 39.566.327 turistin ziyaret ettiği dikkate alınınca bu rakamın içinden sportif amaçlı olanların sayısının yaklaşık olarak 593.494 olduğu sonucuna varılabilir. Aynı oranlamanın 2019 yılı için yapıldığını varsayarsak da bu sayının 675.874 olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu sonuçlar bize Türkiye'de spor turizmi tabanlı faaliyetlerin ve bu alandan elde edilen gelirin yetersiz olduğunu net bir şekilde göstermektedir.

Sonuç ve Öneriler

Alternatif turizm kapsamında değerlendirebileceğimiz spor turizmi, spor ve turizm kavramlarını bünyesinde birleştiren, turistlere yeni deneyimler yaşama fırsatı ve eğlenceli tatil yapma fırsatı sağlayan, yüksek ekonomik getirisi olan ve kültürel etkileşimi hızlandıran bir turizm türüdür (Diker, Çetinkaya ve Cinkara 2016: 84-85; Osmanoğlu vd., 2018:122). Spor turizmi, turizm endüstrisi içerisinde sürekli olarak gelişim gösteren ve gelişen ülkelerin odaklandıkları bir sektördür. Ayrıca, spor turizmi aracılığıyla kırsal bölgelerin sosyal ve ekonomik açılardan gelişim göstermesi de mümkündür. Dolayısıyla, spor turizmin insanların yaşam kalitesinin artmasının ve yerel toplumların ekonomik refaha kavuşmasının önündeki engelleri kaldıracağına inanılmaktadır (Preuss, 2007). Çünkü günümüzde spor ve turizm gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde önemli ekonomik girdiler sağlayan etkinliklere odaklanmaktadır (Smith ve Steward, 2007).

Spor ve turizmi faaliyetlerinin birleşimiyle ortaya çıkan spor turizmi ekonomik getirilerine ek olarak, yapıldıkları destinasyonlarda spor olanaklarının gelişmesini sağlamakta, spora olan ilgiyi körükleyerek katılımcı sayılarını artırmakta ve destinasyonlarını tanınırlığına etki ederek kültürel etkileşimi hızlandırmaktadır (Miçooğulları, 2004: 11). Spor turizmi küresel ve Ulasal ölçekte önemli bir ekonomik sektörün doğmasına yol açmış ve ülkeler ve bireyler arasında kültürel etkileşimini hızlandırmıştır. Bu kapsamda düzenlenen tanıtım faaliyetleri, eğitim organizasyonları, spor etkinlikleri ve yeni uygulamalar aynı zamanda turizm sektörünün gelişmesine de önemli katkılar sağlamaktadır (Güçlü, 2001: 5).

Çağımızda turizm endüstrisi modern toplum yaşamının vazgeçilemez bir parçası haline gelmiş durumdadır. Gelişen bu endüstri içerisinde sporun rolü ve etkinliği son derece önemlidir. Zira spor turizmine bağlı sağlanan gelirlerin ülkeler açısından önemi büyüktür ve spor turizminin genel turizm gelirlerinden elde ettiği pay her geçen gün artmaktadır (Batman ve Eraslan, 2007: 3; TÜRSAB, 2007). Bu doğrultuda, bilhassa uzun soluklu planlanan organizasyonlar ülkelere sadece ekonomik faydalar sağlamamakta, ay zamanda ülkelerin siyasal, sosyal, kültürel açılardan tanıtımına da olanak sağlamaktadır.

Spor turizmi dünya genelinde, özellikle gelişmiş ülkelerde, önemli gelişme kaydederken Türkiye’de bu ivmenin aynı boyutta olmadığı ve hatta spor turizmine ilişkin yapılan uygulamaların ve yatırımların çok düşük seviyelerde kaldığı görülmektedir. Bu bağlamda, spor turizminin geliştirilmesine yönelik atılabilecek belli başlı adımları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Spor turizmi kapsamında hizmet verecek olan tesis ve alanların, Antalya ve İstanbul dışında da planlanarak, ülke genelinde yaygınlaştırılması sağlanmalıdır.
- Spor turizmi kapsamında yeni hedef pazarlar tespit edilerek yatırımların bu yöne kaydırılması sektörden alınan payın artmasını sağlayacaktır.
- Resmi kanallar aracılığıyla Türkiye’nin spor turizm potansiyeline yönelik tanıtımlar yapılmalı ve yeni pazarlama stratejileri oluşturulmalıdır.
- Uluslararası tanıtımlarda mevcut spor olanakları, sahip olduğu potansiyel analiz edilmeli ve Türkiye’nin bir spor ve sağlıklı yaşam destinasyonu olduğunun altı çizilmelidir.
- Belirlenecek olası destinasyonlara ziyaretçilerin kara ve özellikle hava yoluyla ulaşımının önündeki engeller kaldırılmalıdır.
- Bireysel ziyaretlerden ilaveten cazip paket turlar hazırlanarak grup ziyaretlerine de ağırlık verilmelidir.
- Spor turizminden en fazla gelir elde eden destinasyonlar incelenmeli, yapılacak olan çalışmalarda bu ülkeler örnek alınarak pastadan alınan pay artırılmalıdır.
- Uluslararası turistlerin Türkiye’ye ilgisini artıracak küresel çapta organizasyonlar yapılmalı ve yeni ürünler geliştirilmelidir.
- Son yıllarda popüler hale gelen çevrimiçi oyunlar ve bunları amatör veya profesyonel biçimde oynayan, sayıları yüz milyonlara ulaşan kitlelerin hızla büyümesi de dikkate alınmalı ve e-spor konusunda yatırımlar yapılmalıdır.

Kamu sektöru, özel sektör, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları işbirliği kapsamında hayata geçirilecek bu öneriler ile birlikte Türkiye spor turizmi pazarında önemli bir aktör haline gelecektir. Bu gelişmelerin sağlayacağı diğer makro faydalar ise spor turizmini destekleyen bileşenlerin yerel halk tarafından da kullanılması ve benimsenmesi neticesinde fiziksel ve psikolojik olarak daha sağlıklı bireyler yetişecek ve birkaç temel spor türünün gördüğü ilgi diğer spor türlerine de gösterilecektir.

Kaynakça

- Arnegger, J., & Herz, M. (2016). Economic and destination image impacts of mega-events in emerging tourist destinations. *Journal of Destination Marketing & Management*, 5 (2), 76–85.
- Baker, William J. 1988. *Sports in the Western World Urbana*: University of Illinois Press.
- Balli, F., Balli, H. O., & Cebeci, K. (2013). Impacts of exported Turkish soap operas and visa-free entry on inbound tourism to Turkey. *Tourism Management*, 37, 186–192.
- Balli, F., Balli, H. O., & Louis, R. J. (2016). The impacts of immigrants and institutions on bilateral tourism flows. *Tourism Management*, 52, 221–229.
- Bannister, Sir Roger. 1981. *The Olympic Games, Past, Present and Future*. In *Olympism*. eds. O. Seagrave and Donald Chu. Champaign, Illinois: Human Kinetics.
- Batman, O., & Eraslan, İ.H., 2007. Spor Turizmi, Melih Bulu ve Hakkı Eraslan (Ed.), *Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Turizm Sektörü: Sektörel Stratejiler ve Uygulamalar*, Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu Derneği (URAK) Yayınları, Yayın No: 2007/1, İstanbul, ss: 197-220.
- Bhatiz, A.K. 1991. *International Tourism: Fundamentals and Practices* New Delhi: Sterling.
- Buckley, R. (2004). The effects of World Heritage listing on tourism to Australian national parks. *Journal of Sustainable Tourism*, 12(1), 70–84.
- Coakley, Jay J. 1982. *Sport in Society – issues and controversies* St. Louis: C.V. Mosby
- Chu, Donald. 1982. *Dimensions of Sports Studies* New York: Wiley.
- Delpy, L. (1998). An overview of sport tourism: building towards a dimensional framework. *Journal of Vacation Marketing*, 4(1), 23–38.
- Diker, O., Çetinkaya, A., & Cinkara, A. (2016). Hava Sporları Turizmi ve Safranbolu'nun Hava Sporları Potansiyelinin Belirlenmesi. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (1), 84-100.
- Doğu, G., 2006. Sporun Sosyal ve Ekonomik Faydaları, Sağlıklı Kentler Birliği Toplantısı, 27-28 Nisan, Eskişehir.
- Edwards, H. 1973. *Definitions and Clarifications in Sociology of Sport* Homewood: Dorsey.
- Ergün, G. S. Yayla, Ö. ve Şimşek, E. K. (2020). *A content analysis about tourism literature: A research on Q1 journals*, Conference on Managing Tourism Across Continents, Antalya, Türkiye, 2-5 Eylül 2020, 82-90.
- Gammon, S. & Robinson, T. (2003). Sport and Tourism: A Conceptual Framework. *Journal of Sport Tourism*, 8(1), 21-26.
- Gholipour, H. F., Tajaddini, R., & Neyugn, J. (2016). Happiness and inbound tourism. *Annals of Tourism Research*, 57, 251–253.
- Gholipour, H. F., Arjomandi, A., Marsiglio, S., & Foroughi, B. (2020). Is outstanding performance in sport events a driver of tourism?. *Journal of Destination Marketing & Management*, 18, 100507. <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2020.100507>.
- Gibson, H. (1998) Sport tourism: A critical analysis of research. *Sport Management Review* (1), 45–76.
- Güçlü, M., (2001). Olimpiyat Oyunları ve Spor Sponsorluğu, Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 21, Sayı 3, Ankara.
- Hart, M., & Susan B., (1981). *Sport in the Sociocultural Dubuque*: William C. Brown.
- Hazar A., *Spor ve Turizm*, Detay Yayıncılık, Ankara, 2007.
- Heath, E. & Wall, G., (1992). *Marketing Tourism Destinations* New York: Wiley.
- Heere, B., Wear, H., Jones, A., Breitbarth, T., Xing, X., Paramio Salcines, J. L., et al. (2019). Inducing destination images among international audiences: The differing effects of promoting sport events on the destination image of a city around the world. *Journal of Sport Management*, 33(6), 506–517.
- Heidary, A., Kozechian, H., Ehsani, M. & Hovavar, A. (2014). "Theories and Approaches to Destination Loyalty in Sport Tourism: An overview", *Journal of Research in Applied Sciences*, 1(5):88-92.
- Hernández-Mogollón, J. M., Duarte, P. A., & Folgado-Fernández, J. A. (2018). The contribution of cultural events to the formation of the cognitive and affective images of a tourist destination. *Journal of Destination Marketing*

& Management, 8, 170–178.

- Kinnaird, V., & Hill, D., (1984). *Tourism and Gender Analysis* New York:Wiley.
- Knott, B., Fyall, A., & Jones, I. (2015). The nation branding opportunities provided by a sport mega-event: South Africa and the 2010 FIFA world Cup. *Journal of Destination Marketing & Management*, 4(1), 46–56.
- Koc, E. (2005). New product development in the Turkish tourism market: The case of football tourism. *Journal of Sport & Tourism*, 10(3), 165–173.
- Kurtzman, J., Zauhar, J., Ahn, J. Y., & Choi, S. D. (1993). Global understanding, appreciation and peace through sports tourism. *Journal of Sport Tourism*, 1(1), 21-29.
- Kurtzman, J., & Zauhar, J. (2003). A wave in time-The sports tourism phenomena. *Journal of Sport Tourism*, 8(1), 35-47.
- Laverty, P., (1989). *Travel and Tourism* Suffolk: Elm Publications.
- Manusia, K. S. (2012). Occupational Analysis Automotive Industry Department of Skills Development. Department of Skills Development Ministry of Human Resources Level, 7-8.
- Miçooğulları, B.O. (2004). Türkiye İçin Spor Turizmi Stratejisinin Belirlenmesi ve Geliştirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Osmanoğlu, H., Üzüm, H., Karlı, Ü., & Aycan, A. (2018). Spor Turizmi Hizmet Kalitesi Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14(1), 121-134.
- Parker, R. (2019). The Remarkable Growth of Sport Tourism. humankinetics.me/2019/04/04/theremarkable-growth-of-sport-tourism/, Erişim Tarihi: 28.10.2021
- Preuss, H. (2007). The conceptualisation and measurement of mega sport event legacies. *Journal of sport & tourism*, 12(3-4), 207-228.
- Ritchie, B., & Adair, D. (2002). The Growing Recognition of Sport Tourism, , 5:1, 1-6
- Smith, A. C., & Stewart, B. (2007). The travelling fan: Understanding the mechanisms of sport fan consumption in a sport tourism setting. *Journal of sport & tourism*, 12(3-4), 155-181.
- Stevenson, Christopher and Nixon, John. 1972. A Conceptual Scheme of the Social Functions of Sport. *Sportwissenschaft 2 Jahrgang*;119–132.
- Tarınc, A. & Keleş, H. (2020). *Alternatif turizm kapsamında festivaller*. (Ed) Birinci, M. C. & Yayla, Ö, Rekreasyon ve turizm Araştırmaları içinde, Ankara: Çizgi kitapevi, 97-117.
- Tinaz, C., & Knott, B. (Eds.). (2021). *Sport and Development in Emerging Nations*. Routledge.
- Toramanlı, A. (2014). Spor Turizmde Olimpiyat Oyunları ve Spor Turizminin Gelişimine Katkıları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Toskay, T., Yeri, T. T. E., & Usta, Ö. (1989). Turizm: turizm olayına genel yaklaşım. Der yayınları.
- Turco, D. M., Roger, R. & Swart, K. (2002). *Sport Tourism*, Morgantown, USA.
- Weed, M. & Bull, C (2004). *Sport Tourism: Participants, Policy and Providers*, Oxford, Elsevier Publishing, Butterworth-Heinemann.
- Yang, C.-H., Lin, H.-L., & Han, C.-C. (2010). Analysis of international tourist arrivals in China: The role of World Heritage Sites. *Tourism Management*, 31(6), 827–837.
- Zeigler, E. F., (1984). *Ethics and Morality in Sports and Physical Education – An experimental approach* Chicago: Strip.

İnternet Kaynakları

- Philippine Turizm Bürosu (2010). Evolution and development in Sport Tourism As of 26 Junauray, 2010. <https://wenku.baidu.com/view/f87ff5d4ba0d4a7302763ab6.html>, Erişim Tarihi: 25.10.2021
- TURSAB (2002). 150 Milyar Dolarlık Bir Pazar: Spor Turizmi. http://www.tursab.org.tr/dosya/1025/02o-cspor_1025_1941484.pdf, Erişim Tarihi: 25.10.2021
- TÜRSAB (2007). Sektörel Raporlar. <https://www.tursab.org.tr/sektorel-raporlar>, Erişim Tarihi:28.10.2021
- TÜRSAB (2014). Spor turizmi Sektör Raporu. https://www.tursab.org.tr/apps/OldFiles//dosya/12195/tursab-spor-turizmi-raporu_12195_5670173.pdf, Erişim Tarihi: 28.10.2021
- UNWTO (2019). Sport Tourism. <https://www.unwto.org/sport-tourism>, Erişim Tarihi: 25.10.2021.
- WTTC (2018). International Tourism Highlights. <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284421152>, Erişim Tarihi: 28.10.2021.
- WTTC (2020). Global Economic Impact & Trends 2020. <https://wtcc.org/Portals/0/Documents/Reports/2020/Global%20Economic%20Impact%20Trends%202020.pdf?ver=2021-02-25-183118-360>, Erişim Tarihi: 28.10.2021.
- WTTC (2020) Sport Tourism. <https://www.unwto.org/sport-tourism>, Erişim Tarihi: 28.10.2021.

GOLF TURİZMİ

Merve KAPLAN*

Giriş

1990'lı yıllardan sonra spor ve turizm arasındaki ilişki hem endüstriyel hem de akademik ivme kazanarak ilgi gören bir alan olmuştur (Kurtzman, 1995). Bu artan ilginin nedenleri beş temel görüşe dayandırılmıştır. Bunlardan ilki Olimpiyat Oyunları, Dünya Kupaları ve Avrupa Şampiyonaları gibi uluslararası ve ulusal spor etkinlikleridir. İkincisi, birçok spora aktif katılım ile elde edilen sağlıklı olma anlayışıdır, üçüncüsü, hükümetler tarafından sporun değerinin takdir edilmesi, dördüncüsü yıl boyunca sunulan çeşitli spor etkinlikleri, son görüş ise spor yapan bireylerin daha etkili iletişim kurmasıdır. (Gammon & Robinson, 2003). Buna ek olarak spor turizminin ülkeler açısından makro ve mikro boyutta birçok katkısı olduğu bilinmektedir. Bu katkılarının günden güne artış göstermesi, ülkeleri bu alanda araştırmaya ve geliştirmeye yönelik daha fazla kaynak ayırmaya yöneltmiştir. (Salici & Özdaşlı, 2016).

Spor turizmi kapsamında gelişmekte olan spor turizm çeşitlerinden biri golf turizmi olarak karşımıza çıkmaktadır. Golf turizminin son yıllarda ülkelerin ekonomik ve sosyokültürel düzeylerine katkılar sağlaması bu turizm alanının önemsenmesine neden olmuştur. Golf turizmine artan ilgi sonucunda bu alanda bilimsel çalışmaların incelenmesi gerekliliğini zorunlu kılmıştır. Bu kitap bölümünde Golf turizmi, Dünya'da ve Türkiye'deki golf turizm alanları incelenerek bu alana katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Turizm Ürünü Olarak Golf

Golf, özellikle son yıllarda turizm kalkınma stratejisi olarak değerlendirilen turizm ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun en önemli nedeni golfün turizm ürününün yanı sıra, turizmin mevsimsellik etkisini azaltma, turizm destinasyonlarının çeşitlendirilmesinde sağladığı katkılardır. Golf sporunun turizm alanında önemli bir aracı olmasının nedenlerini şu şekilde açıklayabiliriz:

- Golf sahalarının birbirinden farklı tasarlanması, farklı sahada oynamanın hissettirdiği yeni deneyim ve heyecan yaşama durumu golf oyuncularının daha sık seyahat etmeleri ile sonuçlanmaktadır.
- Golf açık alan sporu olma özelliğinden dolayı destinasyonların iklim elverişliliği oldukça önemli bir konudur. İklim elverişli olmayan dönemlerde golf oynamanın zorlaşması, golf oyuncularını o dönemlerde iklim elverişli destinasyonlara seyahat etmesine neden olmaktadır.
- Kentleşme ve sanayileşmenin getirdiği alan yetersizliği nedeniyle, bölgede yaşayan bireylere yönelik golf arzının karşılanamaması sonucu golf sporu için talep fazlası oluşmaktadır. Bu talep fazlası için golf oyuncuları seyahat etmeye yönelik eğilim göstermektedir. (Kasap & Faiz, 2008).
- Golf sporunun yukarıda bahsettiğimiz özelliklerinden dolayı golf turizm alanı içerisinde önemli bir turistik ürün olarak değerlendirmekteyiz. Bunların yanı sıra golf kongre turizmi, iş turizmi ile son yıllarda birbirlerini tamamlayan turizm çeşitleri olarak birleşmesi golf turizminin önemini açıklayan

* Akdeniz Üniversitesi, mervekapan@akdeniz.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-1368-3579>

diğer özellikleri arasında yer almaktadır. İş seyahatiyle veya kongre amaçlı seyahatlere katılan bireylerin, serbest zamanlarında golf sahalarına katılabilmesi, bunun yanında iş amaçlı bir arada bulunan kişiler bir araya gelerek hem iş konuşma fırsatı yakalama hem de golf oynama fırsatı yakalamaktadır.

Golf Turizm Kavramı

Golf sporu her yaştan bireyin katılabildiği, top ve sopa yardımıyla belirlenen parkurda en az vuruşun hedeflendiği açık alan sporudur. Golf, bireylerin aktif veya pasif katılımına olan talebin artması ile büyüyen bir endüstri haline gelmiştir. (Hutchinson, Lai, & Wang, 2009). Golf sporuyla gelişme kaydeden golf turizmini, golf faaliyetlerine oyuncu veya seyirci olarak katılma amacıyla destinasyonlara yapılan seyahatler olarak tanımlayabiliriz (Simon Hudson, 2010); (Boukas & Ziakas, 2014); (Tassiopoulos & Haydam, 2008). Viktoria (2003); golf turizmini golf oyuncusunun yaşadığı yerde veya ikametgahı dışındaki golf sahasına boş zaman aktivitesi olarak gerçekleştirdiği seyahatler olarak tanımlamıştır. Gammon & Robinson (2003); golf turizmini motivasyona dayalı spor turizmi çevresinde açıklamaya çalışmış ve bu bağlamda da golf turizmini; golf spor turizmi ve golf turizm sporu olarak tanımlamışlardır. Golf spor turizmini, seyahate çıkmadaki temel motivasyonun golf sporuna aktif/pasif katılım ya da golf sporuna rekreasyonel amaçlı katılımın içerdiği seyahatler olarak açıklamışlardır. Golf turizm sporunu ise golfe ikincil bir aktivite olarak katılan bireylerin oluşturduğu seyahatler bütünü olarak tanımlamışlardır. Bu tanımlardan yola çıkarak golf spor turizmini (Master, Ryder Cup, PGA Tour) turnuvalara aktif veya pasif katılım ile örneklendirebiliriz, golf turizm sporu içerisindeki rekreasyonel katılıma ise golf tatiline, golf eğitimlerine veya golf kampına gitmeyi örnek verebiliriz. Buna ek olarak golf turizm sporunu tanımlerken golf sahasını ikincil bir aktivite olarak kullanma, mini golf gibi etkinliklere katılma ile açıklayabiliriz. Özetle golf turizmi bireylerin golf sporuna aktif veya pasif katılım amacıyla ikametgahlarının dışında gerçekleştirdiği seyahatler ve ilişkiler bütünüdür. Bireylere spor yaparken dinlenme ve rahatlatma imkânı sunan bu turizm çeşidinin temel bazı özellikleri mevcuttur (Çetin, 2008).

- Golf turizmi, rahatlama, dinlenme gibi amaçlarla doğada gerçekleştirilen golf sporunun turizm amaçlı kullanılmasıyla ülkelerin turizm gelirlerinde artışa, bunun yanında 3S (deniz, kum, güneş) turizminin taşıdığı dönemlik sezonu on iki aya yayarak belirli destinasyonlarda oluşan yığılmayı önlemede yardımcı alternatif bir turizm türüdür.
- Golf turizminde bireysel veya grup halinde, her yaştan birey birlikte vakit geçirebilmektedir. Arkadaşlarla veya aileyle hem vakit geçirme fırsatı yaratma hem de bu vakti kaliteli geçirme imkânı sunmasından dolayı aile ve arkadaşlık bağlarının güçlenmesine katkı sağlayan bir turizm türüdür.
- Golf turizmi tesisleri, atıl olan kırsal ve sulak alanlarda inşa edilebilmektedir. Bu yönüyle turizmden pay almak isteyen bu alanlara sahip ülkeler için önemli bir arz kaynağıdır.
- Golf turizmine katılan bireylerin gelir, eğitim ve kültür düzeyleri genellikle yüksektir. Bu nedenle bu turizme katılan bireyler golf turizmin yanında, destinasyonun kültürel, eğlence olanaklarından da faydalanırlar.
- Golf turizmin bir diğer önemli özelliklerinden birisi de bu turizm türüne katılan bireylerin, diğer turizm türlerine katılan bireylere göre daha yüksek harcama ve daha fazla konaklama yapmasıdır. Konaklamadaki gün sayısının artması yiyecek-içecek, eğlence, golf tesislerinde sunulan hizmet (golf malzemesi kiralama, saha ücreti, golf ekipmanları) harcamalarını arttırarak turizmden elde edilen gelir katkısını da yükseltmektedir.
- Golf turizminin diğer turizmlerden ayıran en önemli özelliği konaklama, yeme içme, eğlence gibi hizmetlerin yanında sunduğu ek ücretli (saha ücreti, top alma, golf arabası veya ekipmanı kiralama gibi) ek hizmetlerin oldukça fazla olmasıdır. (Albayrak, 2013).

Golf turizmi doğrudan veya dolaylı birçok sektörle ilişkilidir. Doğrudan ilişkili olduğu sektörler golf sahası yatırımları, golf tesisleri, golf oyuncusu harcamaları, medya, dernekler, turnuvalardır. Turizm, eğlence, rekreasyon gayrimenkül gibi sektörlerde dolaylı ilişkili olduğu alanlardır.

Bu özelliklerinin yanında golf turizmi yüksek seyahat gerektiren önemli bir turizm alanı ve spor turizminin parçasıdır. Ayrıca golf turizmi gelir düzeyi yüksek bireylerin katıldığı turizm türüdür. Hutchinsona göre; golf turizmi sürekli büyüyen bir alan olması buna paralel olarak yüksek gelirli spor türü olmasından dolayı pazarlama faaliyetleri belirlenirken dikkate alınmalıdır.

Dünyada Golf Turizmi

1989 yıllarından sonra golf turizmine yönelik eğilimlerde %50'lik bir artış gerçekleşmiştir. Bu turizme yönelen bireyler yaklaşık 50.000 ABD dolarının üzerinde gelire sahiplerdir (Western Cape, 2004). ABD Golf Birliği (United States Golf Association) yönetim organı R&A'nın yayınladığı 2019 raporuna göre golf 209 ülkede 38.864 golf sahası ile küresel anlamda %84 yayılma oranına sahiptir. Dünya'daki golf sahalarının %78'sini ABD, Japonya, Almanya, Fransa, Kore, Kanada, İsveç ve İskoç ülkeleri oluşturmaktadır (R&A, 2019).

Uluslararası Golf Birliği (IAGTO)'nun her yıl düzenlenen golf turizm ödülleri Marakeş'te gerçekleşmiştir. Büyük ödülün sahibi Portekiz ve sahası Algarve olmuştur. Avrupa'da yılın golf destinasyonu kazananı (2006 ve 2014 Algarve, bu prestijli ödülü 1000'den fazla uluslararası golf birliği delegesinin katılımıyla almıştır. IAGTO, 63 ülkede 700'den fazla golf tur operatörüne sahiptir ve oy verdikleri yılın 15 golf destinasyonu alfabetik sıraya göre aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (IAGTO, 2020). Golf turizm pazarının, 2020-2024 döneminde 5,36 milyar dolar ile %4'lük büyüyeceği tahmin ediliyor (Research And Markets, 2021).

Tablo 1. 2019 yılı için en iyi 15 golf destinasyonu

Ülke	
▪ Abu Dubai	▪ Lisbon Golf Coast (Portekiz)
▪ Algarve (Portekiz)	▪ Marrakech (Fas)
▪ Coastal South Carolina (Amerika)	▪ Monterey County (Amerika)
▪ Costa del Sol (İspanya)	▪ Yeni Zelanda
▪ Cote d'Azur & Provence (Fransa)	▪ Güney Batı (İrlanda)
▪ Dominik Cumhuriyeti	▪ Tenerife (İspanya)
▪ Fife (İskoçya)	▪ Vietnam
	▪ Western Cape/Garden Route (Güney Amerika)

Kaynak: IAGTO. (2020). The Global Golf Tourism Organisation. <https://www.iagto.com>: <https://www.iagto.com/awards>

2020 IAGTO ödülleri "yılın golf destinasyonu" *Algarve (Portekiz)*, "yılın golf tesisi" Avrupa, Orta, Doğu ve Afrika kıtasında *Adare Manor (İrlanda)*, Amerika kıtasında *Moon Palace Cansun (Meksika)*, Asya- Pasifik kıtasında *Sofitel Angkor Phokeethra Golf Resort & Spa* tarafından kazanılmıştır. Bu destinasyonlara ek olarak Kamboçya, Uluslararası Golf Seyahat Yazarları Derneği gazetecileri tarafından yılın keşfedilmemiş golf destinasyonu olarak seçilmiştir. Sırasıyla Asya Pasifik, Amerika ve Avrupa, Afrika ve Orta Doğu yılın golf tesisi ödülleri almışlardır. Ayrıca IAGTO, ziyaret eden golf oyuncularına sundukları golf ve otel deneyimlerine göre en iyi 25 golf destinasyonundaki, golf sahası ve konaklama tesislerini seçmişlerdir.

Tablo 2. 2020 Hotel ve Golf Deneyim Ödülleri

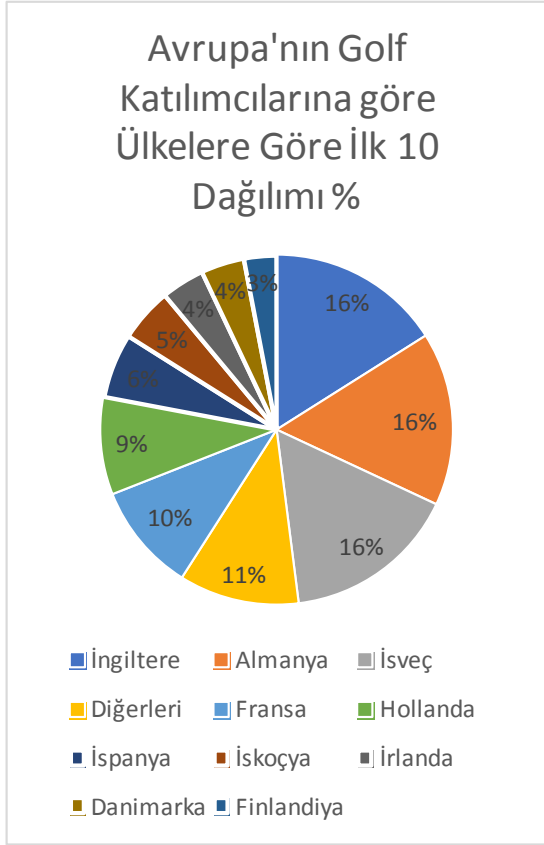
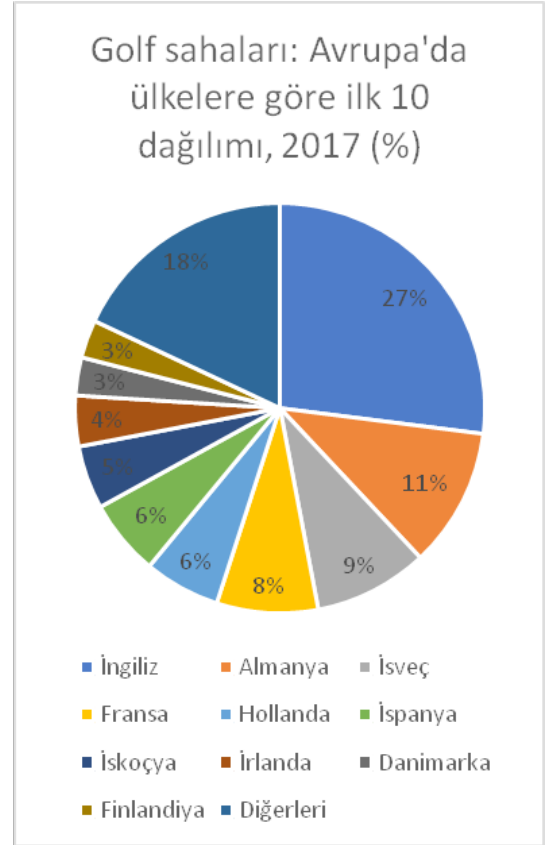
Ülke	Ülke veya Bölge Otel Deneyimi	Ülke veya Bölge Golf Deneyimi
Amerika	Trump National Doral	The Ocean Course Island
Bulgaristan	Lighthouse Golf & Spa	Hotel / Thracian Cliffs
Endonezya	Bintan Lagoon Resort	Bali National Golf Club
İrlanda	Adare Manor	Old Head Golf Links
İskoçya	The Old Course Hotel,	Kingsbarns Golf Links
İspanya	Hotel Camiral at PGA Catalunya	Finca Cortesin
İtalya	Verdura Resort	Golf Club Bogogno
Japonya	Kawana Hotel	The North Country Club
Karayipler	Casa de Campo Resort and Villas	Punta Espada Golf Club
Kıbrıs	Almyra Hotel	PGA National Cyprus Golf
Kuzey İrlanda	The Bushmills Inn	Ardglass Golf Club
Fransa	Hôtel Ermitage- Evian Resort	Albatross Course- Le Golf
Fas	Fairmont Royal Palm Marrakech,	Assoufid Golf Club
Güney Afrika	Kwena Lodge	Pinnacle Point
Körfez Devletleri	The Westin Abu Dhabi Golf Resort	Yas Links Abu Dhabi
Malezya	The Magellan Suteria Resort	The Els Club Teluk Datai
Meksika	Moon Palace Cancun	El Camaleon Mayakoba Golf
Portekiz	The Lodge at Kauri Cliff The Oitavos	Monte Rei Golf & Country Club
Slovenya	Grand Hotel Union	King's Course- Royal Bled
Tayland	The Westin Grande Sukhumvit	Black Mountain Golf Club
Tunus	La Cigale Tabarka Hôtel	Golf Citrus Hammamet
Türkiye	Maxx Royal Belek Golf & Spa	Carya Golf Club
Vietnam	Anantara Hoi An Resort	Ba Na Hills Golf Clu
Yeni Zelanda	The Lodge at Kauri Cliffs	Jack's Point Golf Course

Kaynak: IAGTO. (2020). *The Global Golf Tourism Organisation*.<https://www.iagto.com>: <https://www.iagto.com/awards>

Tablo'da 2020 Uluslararası Golf Birliği tarafından belirlenen en iyi 25 destinasyondaki golf otel tesisleri ve golf kulüpleri alfabetik sıraya göre sıralanmıştır. Dünya'daki golf turizminde Avrupa'nın yanı sıra, Asya, Orta Doğu ve Meksika golf pazarında büyüme gösteren alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Golf turizminde Amerika, İrlanda, İngiltere, Japonya gibi alanlar önemli rakip destinasyonlar olarak değerlendirilmektedir. Büyüyen golf pazarları doğal olarak Dünyadaki turizmin büyümesini de etkileyecektir. Golf turizminde gelişmekte olan pazarlar olarak Tayvan, Malezya, Çin ve Tayland örnek verebiliriz (www.onecaribbean.org/content/files/Golf.pdf:accessdate, 2020).

Avrupa Golf Turizmi

Avrupa'da, golf turizm açısından önemli bir pazara sahiptir. Avrupa'nın ulaşımın kolay olması, golf sahalarının fazla olması gibi etkenler Avrupa için golf turizm alanında tercih edilen destinasyon olmasına katkı sağlamaktadır. 2016 yıl itibariyle 7.233 golf sahasıyla dünyadaki toplam golf arzının %22'sini oluşturan önemli golf merkezlerinden biridir. 50 ülkesinin 40'ında en az bir golf tesisi bulunmaktadır. Avrupa bölgesinde İskoçya, İrlanda, İspanya gibi önemli golf destinasyonlarına ev sahipliği yapmaktadır (R&A, 2015). Günümüzdeki en büyük golf alanı ve dünyadaki en eski golf sahası St. Andrews'e birlikte Stirling, Montrose gibi 16.yy. dan kalma birçok önemli golf sahalarına ev sahibi yapmaktadır (Courses, Top 100 Golf, 2017).

Grafik 1. Avrupa' golf katılımcılarına göre ülkelere göre ilk 10 dağılımı,**Grafik 2.** Golf Sahalarının Avrupa Ülkelerine Göre İlk 10 Dağılımı

Grafik 1. İncelediğimizde Avrupa'nın ülkelere göre golf katılımcı yüzdelerini ve ülkelerine göre golf sahasının ilk 10 dağılımını görmekteyiz. Grafik 1. göre 2017 yılında Avrupa genelinde 4,2 milyon golfçü toplamda 6900 standart uzunlukta golf sahası bulunmaktadır. Avrupa'nın önde gelen golf pazarı 655.839 golfçüsü ile ve 1872 sahası ile İngiltere'dir. Almanya ve İsveç sırasıyla 731 ve 442 saha ile ikinci ve üçüncü en büyük pazarlardır. KPMG raporuna (2016) göre Avrupa dünyadaki golf pazarının en önemli temsilciydi. 2017 KPMG raporunda da bu durum değişmeyerek Avrupa dünyanın %84 golf pazarını temsil etmeye devam etmiştir. İzlanda toplam nüfusun %5'nin golf oynadığı ülke olarak Avrupa'nın nüfusuna göre en yüksek katılım oranına sahip ülkesidir. İspanya ise toplam nüfusunun %0,6'sının ülke olarak Avrupa'nın nüfusuna göre en düşük katılım oranına sahip ülkesidir. Avrupa'nın en iyi 10 golf pazarı olan ülkelerinin toplam nüfuslarına göre golfe katılım oranları %2,3'tür. 2018 yılında, ülkelerin kayıtlı golfçü sayısı bakımından İngiltere, Hollanda, İrlanda ve İskoçya ön planda olurken, Avrupa'nın son yıllardaki gözde ülkeleri arasında Çek Cumhuriyeti (5983), İsveç (4.618) ve Fransa (2.452) olmuştur. Kayıtlı golfçülerdeki yüzde büyüme oranına göre en gelişmekte olan ülkeler Doğu Avrupa (Litvanya %38, Romanya %22, Polonya %20) ülkeleridir. Grafik 2. İncelediğimizde ülkelere göre golf sahasının ilk 10 dağılımını ve yüzdelerini görmekteyiz. Grafik 2. göre Avrupa'da golf sahalarının %27'lik oranla İngiltere'de yoğunlaştığını, Almanya, Fransa ve İsveç ülkelerindeki dağılımın birbirine yakın olduğunu söyleyebiliriz (KMPG 2019).

Tablo 3. Ülkelerin 2017- 2018 Yıllarında Golf Durumu

Sıralama	Ülke	Kayıtlı golfçü sayısı 2018	Kayıtlı Değişim golfçü 2017& sayısı 2018 2017	Değişim Durumu	2017-2018 yılları arasında golf oyuncu sayısındaki değişim	Katılım Oranı 2018
	İngiltere	645 151	655 839	-1,63%		1,16%
	Almanya	642 240	644 943	-0,42%	=	0,78%
	İsveç	461 404	468 570	-1,53%		4,61%
1.	Fransa	412 726	410 171	0,62%	=	0,63%
2.	Netherlands	396 299	387 597	2,25%		2,30%
3.	İspanya	269 470	270 464	-0,37%	=	0,58%
	İrlanda	182 398	183 461	-0,58%	=	3,80%
	İskoçya	180 281	187 802	-4,00%		3,32%
	Danimarka	149 044	151 243	-1,45%		2,57%
	Finlandiya	138 955	142 672	-2,61%		2,53%
	Avusturya	108 733	102 695	5,88%		1,26%
	Norveç	103 000	100 702	2,28%		1,94%
	İtalya	91 165	90 173	1,10%		0,15%
	İsviçre	89 236	91 785	-2,78%		1,04%
	Belçika	65 028	64 965	0,10%	=	0,57%
	Çek Cumhuriyeti	53 252	53 712	-0,86%	=	0,50%
	Galler	42 743	44 551	-4,06%		1,37%
	İzlanda	17 164	17 024	0,82%	=	4,81%
	Portekiz	15 257	15 847	-3,72%		0,15%
	Slovenya	7 780	8 689	-10,46%		0,14%
	Türkiye	7 083	6 776	4,53%		0,01%

Kaynak: IAGTO. (2018). "IAGTO -The Organisation" <https://www.iagto.com/about>

Tablo 3.'te 2017- 2019 yılları arasında ülkelerin kayıtlı golf oyuncu sayılarına göre değişimleri ve golfe katılım oranları verilmiştir. Avrupa'da golf sahası ve kayıtlı golf oyuncusu bakımından lider konumunda olan İngiltere'nin (10.000), İskoçya'nın (7.521) ile en çok oyuncu kaybeden ülkeler arasında yer almıştır. 2018 yılında Avrupa ülkelerinden en yüksek katılım İzlanda % (4,80) ile olmuştur. İkinci ülke İsveç % (4,61) oranıyla olmuştur. Tablo 3.'deki değerleri incelediğimizde 2017- 2018 yılları arasında ülkelerin golf durumlarının genellikle düşüş yaşadığını görmekteyiz. Türkiye' bu ülkeler arasında katılımcı golf sayısında artış yaşamasına rağmen golfe katılım oranı en düşük ülke olmuştur. Bazı ülkelerin golfçü sayılarında düşüş yaşamalarına rağmen, golfe katılım oranları arasında ters orantının olduğunu görmekteyiz. Bu ülkelere İskoçya, İsveç, Danimarka gibi ülkeleri örnek verebiliriz. Avrupa ülkeleri golf oyuncu sayılarında düşüş yaşamalarına rağmen katılım oranları yüksek ülkeler olmayı başarmışlardır. Buna göre Avrupa'nın tercih edilme nedenlerinden bazılarını şu şekilde açıklayabiliriz;

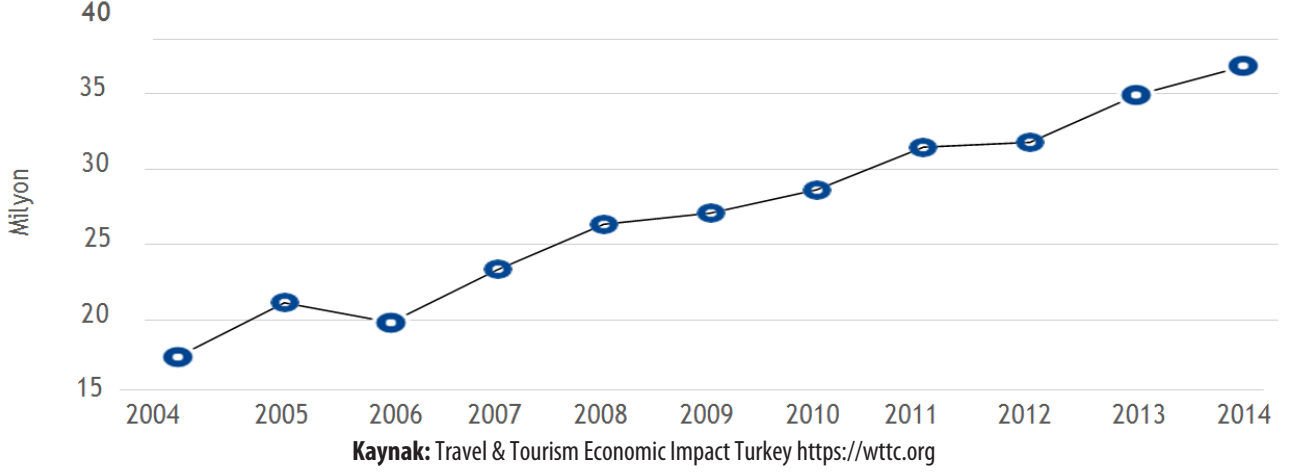
- İngiltere gibi birçok uluslararası şampiyonalara ev sahipliği yapan golf kulüplerine sahip olması
- Güney Avrupa bölgesinde İspanya ve Portekiz gibi iklime elverişli ülkeleriyle günün her saati golf oynama fırsatı sunması, bunun yanında doğal çevresi, kaliteli deniz ve plajlarına sahip olması
- İskandinavya bölgesinde Mayıs ve Eylül ayları arasında turistlere 21 saate kadar güneş ışından yararlanma fırsatı sunması
- Green fee ücretinin makul olması

Avrupa'nın bu özellikleri tercih edilmesinde önemli etkenler arasında yer almaktadır. Bu sayede dünya'da golf turizim pazarının büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Golf turizminin öneminin farkında olan Avrupa gelecekte 159 saha planlamakta ve daha kısa sahalarda (6, 9, 12 gibi) herkese açık, özelliklere ailelere hitap eden tesisler kurma eğilimindedir. Gelecekte kısa sahalarda tercih etme hedef nedenleri su tasarrufu ve alan tasarrufudur. Yeni projelerle resort golf sahalarda, gayrimenküle bağlı golf sahalalarının %8'den %42'ye yükseleceği tahmin edilmektedir (R&A, 2019).

Türkiye'de Turizm

Son yirmi yılda Türkiye kendisini en iyi turizm destinasyonlarından biri olarak dünyanın seçkin destinasyonları arasına yerleştirmeyi başarmıştır. Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) istatistiklerine göre ülkemiz Avrupa'da ziyaret edilen 4. Ülkedir.

Grafik 3. 2004- 2014 yılları arasında Turistlerinin ülkemize gelişler

Grafik 3. 2004-2014 yılları arasında ülkemize gelen turist sayılarındaki artışı görmekteyiz. Ülkemiz turist gelişleri açısından %110 büyüme göstererek dünya sıralamasında 2004 yılında on ikinci sıradayken 2014 altıncı sıraya yükselerek önemli bir gelişim göstermiştir. Dünya Seyahat ve Turizm örgütüne göre ülkemiz 2004-2014 yılları arasında GSYİH' hasılasının yaklaşık %12'sini seyahat ve turizm yoluyla elde etmiştir. Türkiye Kültür ve Turizm Bakanlığına göre son on yılda oteller ve benzeri kuruluşlarda 2004 yılından günümüze kadar %115'lik bir artış olmuştur. Turizm endüstrisinin GSYİH' ye doğrudan katkısı 2015 yılında 98,5 milyar (%5), 2016 yılında (%2) oranında artması beklenmektedir. 2015 rakamlarını incelediğimizde turizm endüstrisinin 600.00 istihdamı doğrudan desteklediğini söyleyebiliriz (WWTC, 2016).

Tablo 4. Türkiye'ye 2016-2019 Gelen Yabancı Ziyaretçilerin Başlıca Ülkelere Göre Sayıları

Ülkeler	2016	2017	2018	2019
Rusya Fed.	866,256	4,715,438	5 964 613	165277
Almanya	3,890,074	3,584,653	4,512,360	24121
Bulgaristan	1,690,766	1,852,867	2 386 885	2167
Birleşik Krallık	1,711,481	1,658,715	2 254 871	53143
Gürcistan	2,206,266	2,438,730	2 069 392	778
İran	1,665,160	2,501,948	2 001 744	6063
Ukrayna	1,045,043	1,284,735	1 386 934	26391
Irak	420,831	896,876	1 172 896	834
Hollanda	906,336	799,006	1 013 642	9917
Azerbaycan	606,223	765,514	858 506	2417

Kaynak: BETUYAB. (2019). "Belek Bölgesinde 2018 Ülkelerine Göre Golf Oyun Sayısı ve Oranı Tablosu ile 2017 Yılı Karşılaştırması".

Tablo 4.de Türkiye'ye 2016- 2019 yılları arasında gelen yabancı ziyaretçilerin sıralaması verilmiştir. Bu yıllarda ülkemizi en çok ziyaret eden on ülke arasında, ön plana çıkan ülke Rusya Federasyonu olmuştur. 2016-2018 yılları arasında ülkelerin Türkiye'ye gelişlerinde sürekli bir artış olmuştur. Ancak 2019 yılında ülkemizi en çok ziyaret eden ülkelerin ziyaret sayısında düşüş olduğunu görmekteyiz. 2019 yılında yaşanan "Covid19" salgını tüm turizm seyahatlerini etkileyerek, ülkelerin seyahatlerini kısıtlamasına neden olmuştur. Bunlara rağmen Türkiye, yılda 30 milyondan fazla turist çeken (kriz gibi durumlar dışında), 2023 yılında 50 milyon turistin gelmesinin beklendiği ve 50 milyar ABD doları turizm geliri hedefiyle dünyanın en popüler 6.turizm merkezidir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 2021).

Türkiye son 10 yıllık turizm gelişimine göre, kriz gibi durumlar dışında sürekli gelişim ve büyüme göstermiştir. Turist kabul eden bir ülke olarak, turizm endüstrisinden yüksek düzeyde yararlanan ve ekonomik katkı açısından ülkenin % (54) alt sektörüne turizmle ilişkili alt sektörlerle önemli gelirler sağlamaktadır (Aksu, Uçar, & Kılıçarslan, 2016).

Türkiye’de Golf Turizmi

Ülkemiz, uluslararası kaliteli golf sahaları ve golf turnuvaları ile golf turizmi için seçkin destinasyonlardan biri olarak öne çıkmaktadır (Goturkeytourism, 2021). Ülkemizde başta Antalya ili olmak üzere İstanbul illerinde golf sahaları bulunmaktadır. Türkiye’de son 10 yıl içerisinde Antalya, İstanbul’un yanında Bodrum, Ankara, İzmir illerinde de yeni golf sahaları faaliyete geçirilerek, yeni golf arz alanları ülkemize kazandırılmıştır. Türkiye’de golf dendiğinde en çok aklımıza gelen ilimiz Antalya’dır. Antalya’nın önemli turizm destinasyonu olan Belek bölgesi sahip olduğu kültürel, tarihi ve doğal yapısının yanında, kaliteli golf sahaları ve tesis olanaklarıyla golf turizm pazarının büyük parçasıdır. Türkiye’nin en önemli golf destinasyonu olarak Belek bölgesi öne çıkmaktadır. Belek bölgesinin sahip olduğu özellikler; bölgenin iklim elverişliliği ve bundan dolayı 12 ay golf oynama imkânı sunması, birbirinden farklı golf sahaları ve kaliteli konaklama tesis olanakları bölgenin golf oyuncuları için önemli bir golf destinasyon olmasına olanak sağlamaktadır. Buna ek olarak golf sahalarının havalimanına otellere olan ulaşımının kolay olması ve bunun yanında otel ve golf sahalarının aynı bölge de yer alması golf oyuncularına hem ulaşım kolaylığı sağlayarak hem vakit kaybeden birden fazla sahada oynayabilmesine imkân sağlama özelliği Belek bölgesinin destinasyon olarak önemli çekici unsurları olarak karşımıza çıkmaktadır (Çetinkaya, Kaplan, & Ömürüş, 2019). Bu önemli özelliklerinin etkisiyle Belek bölgesi Uluslararası Golf Tur Operatörleri Birliği (IAGTO) tarafından 2008 yılında, Avrupa’da Yılın En İyi Golf Bölgesi ödülüne uygun görülmüştür. Bunun yanında 2013 Golf Seyahat Trendleri ’ne göre ülkemiz İspanya, İskoçya, Portekiz’den sonra dördüncü en popüler destinasyon olmuştur (IAGTO, 2013: 7).

Türkiye turizm pazarı içerisinde golf turizmi yaklaşık %1,5 ‘ine sahip alternatif spor turizmi içerisinde önemli bir yer edinmiştir. Bölgeye gelen ziyaretçi sayıları ve oynanan golf oyun sayıları bu görüşü desteklemektedir. (Çetinkaya vd., 2019: 42). 2019 verilerine göre Belek bölgesine 2,3 milyon ziyaretçi gelmiş ve 912 bine yakın golf oynanmıştır. Bu verilere göre ülkemiz yine de rekabet ettiği destinasyonlara göre golf turizminden elde ettiği pazar payının düşük olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 5. Türkiye’deki Ulusal Kulüpler ve Sahalar

Bölge	Saha	Sayısı
İstanbul	Ataşehir Golf Kulübü	1
İstanbul	Kemer Golf & Country	1
İstanbul	Marmara Golf Kulübü	2
Antalya	Antalya Golf Club	2
Antalya	Carya Golf Club	1
Antalya	Cornelia Golf Club	3
Antalya	Gloria Golf Resort	5
Antalya	Kaya Palazzo Golf Club	1
Antalya	Lykia Links Golf Course	1
Antalya	Montgornie/Maxx Royal Golf Club	1
Antalya	National Golf Course	3
Antalya	Robinson Nobilis	1
Antalya	Sueno Golf Club	2
Antalya	Titanic Golf Courses	1
Bodrum	Bodrum Golf Kulübü	1
Bodrum	Bodrum Regnum Golf Country	1
KKTC	CMC Golf Club	1
KKTC	Korineum Golf & Country Club	1
Aydin	Kusadasi International Golf	1

Ankara	Ankara Golf Kulübü	1
Ankara	Ankara Regnum Golf Country	1
Samsun	Samsun Büyükşehir Belediyesi Golf Kulübü	1
İzmir	İzmir Golf Kulübü	1
Unknown	Akademi Saha	1
		35

Kaynak: Türkiye Golf Federasyonu Ulusal Sahalar tgf.org.tr: <https://scoring>

Türkiye Golf Federasyonu 2021 kayıtlarına göre; İstanbul'da 3, Antalya'nın belek bölgesinde 9, Manavgat ilçesinde 1, Bodrum'da 2, Kuşadası'nda 1, KKTC'de 2, Ankara'da 2, Samsun'da 1, İzmir'de 1 toplamda 23 kulüple toplamda 35 golf kulübü faaliyet göstermektedir (Türkiye Golf Federasyonu, 2021). Türkiye'deki sahaların çukurlara göre dağılımında golf kulüplerine ait sahaların %50'sinin 18 çukurlu, %39'unu 27 çukurlu ve üstü, %11'ini 9 çukurlu sahalardan oluşmaktadır. Tabloyu incelediğimizde golf kulüp çoğunluğunun Antalya'nın belek bölgesinde yoğunlaştığını görmekteyiz. 1990 yıllarında devlet teşvikleriyle turizmde belirlenen hedef bölge seçilmesiyle başlayan bu süreç devamında, bu bölge Avrupa'da en popüler golf destinasyonlarından biri olmayı başarmıştır (KPMG, 2015).

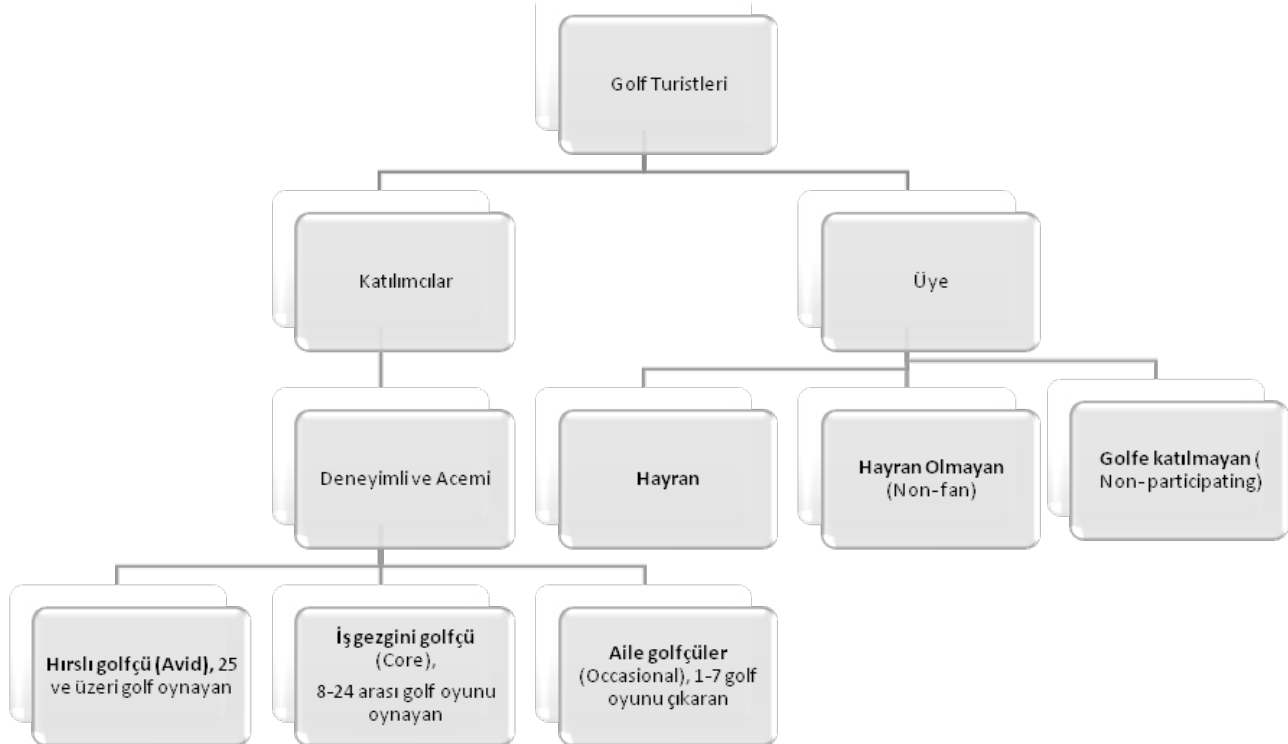
Türkiye'de 1990'lı yıllardan sonra gelişme göstermesine karşın özellikle Belek bölgesindeki sınırlı sayıdaki golf sahaları ile rakip destinasyon olan İspanya ve Portekiz gibi ülkeleri sahalardaki doluluk oranıyla geride bırakmaktadır. Ancak bu başarıyla beraber ülkemizdeki golf turizm arz alanları talebi karşılamakta güçlük çekmektedir. Bu duruma karşın golf turizm destinasyon bölgelerimizin çeşitlenmesi ve bununla birlikte bu destinasyonlarda golf sahalarının artırılmasına yönelik çalışmaların gerekliliği ortaya çıkmıştır. Kültür ve Turizm bakanlığı ile Türkiye Golf Federasyonu golf turizmi arz talebine yönelik "2023 Turizm Stratejisi" çalışmasında "4 yılda 100 Golf Sahası" kazandırmayı hedeflemektedir (KPMG, 2015).

Golf Turizmine Katılan Bireylerin Özellikleri

Önemli turizm alanı içerisinde değerlendirdiğimiz golf turizmi katılımcılarının seyahatleri, gerçekleştirdikleri destinasyon için önem arz eden bir pazardır. Golf turizmüne katılan bireyler genellikle yüksek bir sosyoekonomik düzeyi olan ve buna bağlı olarak da yüksek harcama gerçekleştiren kişilerdir. Bir diğer önemli özellikleri golf turizmüne katılan bireylerin destinasyonu tekrar ziyaret etme eğiliminde olmalarıdır. Bu özellik de destinasyonların için bu pazarın gelecekte önem arz eden bir pazar olmasını sağlamaktadır. Hudson (2010); golf turistlerini üç kategoride değerlendirir,

- Temel amacı golf oynamak olan ve bu amaçla seyahat edenler
- İş veya tatil seyahatleri arasında golf oynayanlar
- Uluslararası veya ulusal düzenlenen golf etkinliklerine seyirci olarak katılanlar.

Golf20/20 (2004) tarafından sınıflandırılan (KPMG (2002) tarafından da desteklenen golf turizmüne katılan bireylerinin üç kategoride kategorize edildiğidir (Tassiopoulos & Haydam, 2008). (Golf 20/20, 2003), golfçüleri Şekil 1. 'de ki golf oyunlarını oynama sıklıklarına göre sınıflandırmıştır.

Şekil 1. Golf oyuncularının tipolojileri

Hırslı golfçü (Avid): Seyahatlerinde Birincil odak noktası golf olan ve genellikle yoğun olmayan sezonda ziyaret eden, yılda ortalama 25 veya daha fazla golf turu oynayan kişilerdir.

○ *İş seyahatinde olan golfçüleri (Core):* İş seyahatlerinde golf sahalarına katılım gösteren, golfü keyif veya aile ile vakit geçirme olarak yılda 8-24 tur golf oynayan kişilerdir.

○ *Aile Golfçü (Occasional):* (Seyahatinde golfü bir aktivite olarak görme olasılığı daha yüksek olan, varış seçiminde sadece golfe yönelik tercihlerde bulunmayan kişidir. Bu golfçü genellikle aileye daha uygun fiyatlı ve tüm seviyedeki golfçüleri tarafından oynanabilen kaliteli golf sahalarını seçerler. Aile golfçüleri orta ile üst düzey konaklama sunan golf destinasyonuna ilgi duyar.

○ Ayrıca Şekil 1. de gördüğümüz gibi Golf 20/20 (2005) yılında golf turistlerini hevesli, hayranlık duymayan ve katılmayan hayranlar olarak sınıflandırılabilceğini belirtmiştir. Hevesli bir hayran, golfe yüksek derecede ilgi gösteren kişidir, golf hayranı ise, katılımcı olsun ya da olmasın, golfe en azından bir dereceye kadar ilgi gösteren kişidir; Taraftar olmayan kişi, golfe en azından bir dereceye kadar ilgi duyduğunu ifade eden ancak katılımcı olmayan bir kişidir. Önemli ancak gizli bir golf turizm pazarını temsil etmektedirler.

Kaynakça

- Albayrak, A. (2013). Alternatif Turizm,. *Detay Yayıncılık*.
- Aksu, A., Uçar, Ö., & Kılıçarslan, D. (2016). Golf Tourism: A Research Profile and Security Perceptions in Belek, Antalya, Turkey. *International Journal of Business and Social Research*, 2-3.
- Boukas, N., & Ziakas, V. (2014). Exploring perceptions for Cyprus as a sustainable golf destination: motivational and attitudinal orientations of golf tourists. *International Journal of Sport Management and Marketing*, 14(1-4).
- Çetin, G. (2008). Dünya'da Golf Turizmi ve Türkiye'de Golf Turizmi Potansiyelinin Değerlendirilmesi Yüksek Lisans Tezi. *İstanbul Üniversitesi*.
- Çetinkaya, G., Kaplan, M., & Ömüriş, E. (2019). Golf Turizm Motivasyonlarının İncelenmesi: Antalya- Belek Destinasyonu Üzerine Nitel Bir Çalışma. *Journal of Yasar University*, 14(53), s. 42-55.
- Gammon, S., & Robinson, T. (2003). Sport and Tourism: A Conceptual Framework. *Journal of Sport & Tourism*, 8(1), s. 21-26.

- Hutchinson, J., Lai, F., & Wang, Y. (2019). Understanding the relationships of quality, value, equity, satisfaction, and behavioral intentions among golf travelers. *Tourism Management*, 2(30), 298-308.
- Kasap, A., & Faiz, G. (2008). Bir Endüstri Olarak Golf;Ekonomik Analizi,Müşteri Portföy Analizi ve Düyadaki Çevresel Yaklaşımlar. İstanbul: Türkiye Golf Federasyonu Yayınları.
- Kurtzman, J. (1995). Sports tourism categories revisited. *Journal of Sport & Tourism*, 2(3), s. 6-11. .
- Salici, O., & Özdaşlı, K. (2016). Türkiye’de Masa Tenisinin Yeri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 36-37.
- Simon Hudson. (2010). *Golf Tourism*. Londra: Goodfellow Puplichers Ltd.
- Şen, Ö., & Akel, G. (2021). Where Does Golf Tourism Go? Yesterday, Today, Tomorrow. *Journal of Yasar University*, 16(62), 525.
- Tassiopoulos, D., & Haydam, N. (2008). Golf tourists in South Africa: A demand-side study of a niche marketin sports tourism. *Tourism Management*, s. 870-882.
- BETUYAB. (2019b). “Belek Bölgesinde 2018 Ülkelerine Göre Golf Oyun Sayısı ve Oranı Tablosu ile 2017 Yılı Karşılaştırması”. “Belek Bölgesinde 2018 Kasım Ayı İtibariyle Gerçekleşen Ülkelerine Göre Golf Oyun Sayısı ve Oranı Tablosu ile 2017 Yılı Karşılaştırması”. <https://www.betuyab.com.tr/uploads/stats/belek-bolgesinde-2018-kasim-ayi-itibariyle-gerceklesen-ulkelerine-gore-golf-oyun-sayisi-ve-orani-tablosu-ile-2017-yili-karsi-lastirmasi.xlsx> (19.10.2021).
- Courses, Top 100 Golf. (2017). <https://www.top100golfcourses.com>: <https://www.top100golfcourses.com> (ET: 04.11.2021).
- Goturkeytourism. (2021). *Golf Holiday in Turkey*. <https://www.goturkeytourism.com/things-to-do/golf-tourism-in-turkey.html> (ET: 02.11.2021)
- KPMG. (2015a). “Golf Resorts in the European Mediterranean Region”. <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/pdf/2015/04/golf-resorts-european-mediterranean-region.pdf>
- KPMG. (2015b). “Turkey The Rising Star of Golf”. <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/pdf/2016/07/turkey-rising-star-of-golf-2015.pdf> (ET: 26.10.2021).
- IAGTO. (2013). “Golf Tourism Report 2013”. <http://www.engorussia.ru/upload> (25.10.2021)
- IAGTO. (2018). “IAGTO -The Organisation”. <https://www.iagto.com/about> (ET: 20.10.2021).
- IAGTO. (2020). The Global Golf Tourism Organisation.<https://www.iagto.com>: <https://www.iagto.com/awards> (ET: 03.11.2021).
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı <https://ttyd.org.tr/Uploadfiles/DocumentFiles/53a3304f-38ab-4080-8288-361660672e2a.pdf> (ET: 30.10.2021)
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. (2021). *Presidency Of The Republic Of Turkey İvestment Office*. Invest.gov.tr: <https://www.invest.gov.tr/en/sectors/pages> (ET: 26.10.2021)
- Türkiye Golf Federasyonu. (2021). *Türkiye Golf Federasyonu Ulusal Sahalar* tgf.org.tr: <https://scoring> (ET: 25.10.2021).
- Unwto (2017). “Tourism Highlights 2017”. <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419029> (ET:01.11.2021).
- R&A. (2015). *Golf Around The World 2015*. <https://www.randa.org>: <https://www.randa.org/~media/files/downloadsandpublications/golf-around-the-world-2015> (ET: 05.11.2021).
- <https://www.randa.org>: <https://www.randa.org/~media/files/downloadsandpublications/golf-around-the-world-2015> (ET: 05.11.2021).
- R&A. (2019). *Golf Around The World 2019* <https://www.randa.org/> (ET:05.11.2021).
- www.onecaribbean.org/content/files/Golf.pdf:accessdate. (2020). www.onecaribbean.org (ET:01.11.2021)
- WWTC. (2016). *Travel & Tourism Economic Impact Turkey*. <https://wttc.org>
- WWTC. (2016). *Travel & Tourism Economic Impact Europe*. <https://wttc.org>

ULAŞTIRMA KAYNAKLI KARBONDİOKSİT EMİSYONLARI ile TURİZM GELİRLERİ İLİŞKİSİ: G7 ÜLKELERİ ÖRNEĞİ

Oğuz Emre BALKAR*

Giriş

Turizm ve ulaştırma sektörleri; küreselleşmenin getirdiği teknolojik gelişmeler, işgücü, sermaye ve direkt yabancı yatırımların uluslararası ölçekteki mobilizasyonları gibi etkilerle birlikte giderek önemlerini artırmaktadırlar (Tang vd., 2015). Özellikle 2000’li yıllardan itibaren bu endüstrilerin; gelir yaratma, optimum kaynak paylaşımı ve istihdam olanaklarını artırma boyutlarıyla, ülkelerin ekonomileri için stratejik girdiler oldukları ifade edilmektedir (Raza vd., 2017).

İlgili kapsamda hareket eden devletler; fuarlar, forumlar gibi platformlarda güçlü turizm tanıtımları yapmak, uluslararası turistlerin seyahat işlemlerinde kolaylık sağlamak ve alakalı ulaşım altyapılarını geliştirmeye öncelik vermektedirler (Ertugrul vd., 2016). Bu işlemlerin; ülkelerin uluslararası rekabet güçlerini artırma, ekonomik büyüme ve yabancı yatırımcıların ilgisini çekme gibi hususlarda kilit rol oynadığı belirtilmektedir (Bramwell ve Lane, 1993).

Belirtilen işlemlere ek olarak, günümüzde turizmle alakalı yürütülen faaliyetlerde “sürdürülebilirlik” boyutu ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi (WTTC); insanların seyahat ederken, çevresel, iklimsel ve sosyal hususlara artık daha fazla dikkat ettiğini, düşük karbondioksit (CO₂) emisyonu sağlayan ulaştırma teknolojilerini ve çevre dostu konaklama yerlerini tercih ettiklerini belirtmektedir (WTTC, 2021).

Bu bağlamda araştırmacıların ve uygulayıcıların ilgisini çeken “turizm gelirleri”, “karbondioksit emisyonu”, “ekonomik büyüme” ve “direkt yabancı yatırım” konularına yönelik, literatürde birçok iktisadi çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Belirtilen çerçeveden hareketle bu çalışmanın amacı; taşımacılık işlemlerinden kaynaklı karbondioksit emisyonu ile uluslararası turizm gelirleri, ekonomik büyüme ve direkt yabancı yatırımlar arasındaki ilişkiler ekonometrik yöntemlerle incelenmesi şeklinde belirlenmiştir.

Araştırma değişkenleri arasındaki ilişkilerin test edilmesi için gerek duyulan verilerin sağlanacağı örneklem olarak “Yedilerin Grubu (G7)” diye adlandırılan birlikte yer alan ülkeler seçilmiştir. Almanya, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Fransa, İngiltere, İtalya, Japonya ve Kanada’nın yer aldığı bu birlik, uluslararası turizm gelirleri ve yenilenebilir enerji konularında önde gelen ekonomileri barındırmaktadır. Örneğin dünyadaki karbondioksit emisyonunun yaklaşık olarak dörtte birinin, G7 ülkelerinden kaynaklandığı ifade edilmektedir (Liu vd., 2020).

* Öğretim Görevlisi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü
oguz.balkar@erzincan.edu.tr ORCID ID: 0000-0001-5853-0926

G7 ülkelerinin araştırma değişkenlerine ait yıllara göre farklılaşan verilerine, çeşitli veri tabanlarından erişilmiştir. Kullanılabilir olan verilerin yer aldığı 1995 ile 2018 yılları arasında baz alan bir dönem için "Panel Veri Analizi" yöntemlerinin kullanılmasına karar verilmiştir. Öncelikle değişkenlerin zaman serilerinin; tanımlayıcı istatistikleri ve birbirleriyle olan korelasyonları ele alınmıştır. Ardından ilgili iktisadi değişkenlerin; heterojenlik, yatay kesit bağımlılığı ve birim kök testleri uygulanmıştır. Ulaşılan sonuçlara göre uzun dönemli ilişkilerin belirlenmesi için eşbütünleşme analizi gerçekleştirilmiştir. Erişilen bulgular, literatürdeki benzer çalışmalarla karşılaştırılarak değerlendirilmiş, ilgili alandaki araştırmacılara ve uygulayıcılara önerilerde bulunulmuştur.

Kuramsal Çerçeve

Ülkelerin arz-talep dengeleri ve küresel tedarik zincirleri açısından önemli olan ulaştırma sektörü, aynı zamanda hizmet endüstrileri açısından da kritik bir alan olarak görülmektedir. Taşıma işlemlerinin hızlı, etkin ve verimli bir şekilde gerçekleştirilmesi, sunulan hizmete yönelik algılanan memnuniyeti arttırmakta ve tüketicilerin tercihlerini etkilemektedir (Sarkar vd., 2016).

Bunlara ek olarak uluslararası ölçekte kaynakların daha kısıtlı hâle gelmesi ve çevreye verilen zararın giderek artması, her alanda olduğu gibi taşımacılık sektöründe de çevreci yaklaşımların benimsenmesini zorunlu kılmıştır (Işık vd., 2020). Bu bağlamda ele alınan konulardan biri olarak karbondioksit emisyonu karşımıza çıkmaktadır. Taşımacılık alanında fosil yakıtlar ile kömür, petrol ve doğalgaz gibi enerjilerin kullanılması; ulaştırma işlemlerinin sayılarının artması; karbondioksit emisyonu ve yüksek enerji kullanımı yoluyla çevre kirliliği riskini artırmaktadır (Ozturk vd., 2016).

İlgili kapsamda turizm sektörü; yüksek altyapı ve üstyapı yatırımlarıyla öne çıkan ancak özellikle ulaştırma alanında çevresel riskleri de beraberinde getiren bir endüstri şeklinde değerlendirilmektedir (Shakouri vd. 2017). Uluslararası turizm işlemlerinden kaynaklı yüksek karbondioksit emisyonuna neden olan yolcu taşımacılıklarının artması; otel, tatil köyü gibi yapıların doğal alanları işgal edecek şekilde kurulması gibi durumlar, bunlara örnek olarak verilmektedir (Katircioglu vd., 2020).

Ekolojik dengeyi korumaya yönelik bilincin insanlarda yaygınlaşması, çevre kirliliği üzerine uluslararası yönergelerin, antlaşmaların ve kuralların artmasıyla birlikte turizm sektöründeki tüketiciler ve temsilciler, ulaştırmada sürdürülebilirlik boyutuna odaklanmışlardır. Gerçekleştirilen ulaştırma çevreye verilen zararı minimize edecek işlemler, "sürdürülebilir turizm" kapsamında kilit faaliyetler olarak görülmektedir (Paramati vd., 2017).

Dolayısıyla genel olarak ülkelerin; yenilenebilir olmayan enerji kullanımları, altyapı ve üstyapı yatırımlarının yaratacağı ekonomik, sosyal ve çevresel etkileri göz önünde bulundurarak hareket etmeleri gerekmektedir. İlgili işlem ve süreçlerde; doğal, kültürel ve tarihi değerlerin korunması ile kaynakların etkin kullanımına dikkat edilmesi gerektiği belirtilmektedir (Lee ve Brahmasrene, 2013).

Ulaşım kaynaklı karbondioksit emisyonları (CO₂) ile uluslararası turizm gelirleri (ITR), direkt yabancı yatırımlar (FDI) ve ekonomik büyüme değişkenleriyle alakalı literatürde birçok çalışma yer almaktadır. Yapılan araştırmalar genel olarak değerlendirildiğinde; değişkenler arası ilişkilerde bazı bulguların benzeştiği, bazılarının ise farklılaştığı tespit edilmiştir. Ayrıca bu çalışmalarda ekonomik büyüme ile alakalı gösterge olarak Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GDP)'nin sıklıkla tercih edildiği görülmüştür. Alakalı yazından erişilen çalışmalarda; ele alınan değişkenler, kullanılan yöntemler, erişilen sonuçlar, verilerin alındığı örneklem ve döneme ait literatür değerlendirmesi, Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Literatür Değerlendirmesi

Yazar(lar)	Örneklem (Dönem)	Yöntem	Değişkenler	İlişki (Yön)
Lee ve Brahmarsrene (2013)	Avrupa Birliği Ülkeleri (1988-2009)	Fisher Tipi Johansen Panel Eşbütünleşme Testi ve Sabit Etkiler Model Analizi	CO2, ITR, FDI, GDP	GDP - CO2 (+) ITR - CO2 (-) FDI - CO2 (-)
Paramati vd. (2017)	26 Gelişmiş ve 18 Gelişmekte Olan Ülkeler (1995-2012)	Eşbütünleşme Testi, Tam Düzeltilmiş En Küçük Kareler Yöntemi (FMOLS) ve Nedensellik Analizi	CO2, ITR, GDP, Enerji Kullanımı, Endüstrileşme, Hizmet Sektörü, Toplam İşgücü, Popülasyon	GDP - CO2 (+) (-) ITR - CO2 (+)
Raza vd. (2017)	ABD (1996-2015)	Maksimum Örtüşme Kesikli Dalgacık Dönüşümü ve Nedensellik Analizi	Turizm Gelişimi (TG), CO2	TG - CO2 (+)
Shakouri vd. (2017)	12 Asya - Pasifik Ülkesi (1995-2013)	Eşbütünleşme Testi ve Nedensellik Analizi	CO2, GDP, Gelen Turist Sayısı (TS), Enerji Tüketimi	GDP - CO2 (+) TS - CO2 (+)
Sharif vd. (2019)	KOF Küreselleşme Endeksi - 74 Ülke (1990-2015)	Eşbütünleşme Testi, FMOLS, Dinamik En Küçük Kareler Yöntemi (DOLS) ve Nedensellik Analizi	GDP, CO2, Finansal Gelişim, Yenilenebilir Olmayan Enerji Tüketimi, Yenilenebilir Enerji Tüketimi	GDP - CO2 (+)
Katircioğlu vd. (2020)	Kuzey Kıbrıs (1977-2015)	Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Sınır Testi (ARDL)	CO2, GDP, TS, Enerji Tüketimi, Döviz Kuru	GDP - CO2 (+) TS - CO2 (+)
Liu vd. (2020)	G7 Ülkeleri (1970-2015)	Yarı Parametrik Sabit Etkiler Panel Veri Analizi	Yenilenebilir Enerji Tüketimi, CO2, GDP, KOF Küreselleşme Endeksi Değerleri	GDP - CO2 (+)
Oduğbesan ve Adebayo (2020)	Nijerya (1981-2016)	ARDL ve Lineer Olmayan Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Sınır Testi (NARDL)	CO2, FDI, GDP Finansal Gelişim, Enerji Kullanımı	GDP - CO2 (+) FDI - CO2 (-)
Gyamfi vd. (2021)	G7 Ülkeleri (1990-2015)	ARDL, Dinamik Panel Tahminlemesi ve Nedensellik Analizi	CO2, GDP, TS, Enerji Tüketimi	GDP - CO2 (+) TS - CO2 (+)
Khan ve Ahmad (2021)	Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler - Avrupa ve Asya-Pasifik (2000-2020)	FMOLS ve DOLS Analizleri	FDI, ITR, CO2, GDP, Yenilenebilir Enerji Tüketimi, Uluslararası Ticaret	GDP - CO2 (-) FDI - CO2 (+) ITR - CO2 (-) (+)

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 1’de yer alan sonuçlar incelendiğinde; araştırmacıların ilgili değişkenleri farklı veriler ve örneklemeler üzerinden değerlendirdikleri, farklı sonuçlara ulaştıkları görülmektedir. Örnek olarak GDP ve CO2 ilişkisinin pozitif yönde (Katircioğlu vd., 2020; Lee ve Brahmarsrene, 2013; Liu vd., 2020; Oduğbesan ve Adebayo, 2020; Shakouri vd., 2017; Sharif vd., 2019) veya negatif yönde (Khan ve Ahmad, 2021) olduğunu ifade eden çalışmalar olduğu gibi pozitif ve negatif yönde etkilerini tespit eden araştırma (Paramati vd., 2017) da bulunmaktadır.

Benzer şekilde turizm ve karbondioksit emisyonu ilişkisine yönelik; olumlu yönde (Gyamfi vd., 2021; Katircioğlu vd., 2020; Paramati vd., 2017; Raza vd., 2017; Shakouri vd., 2017), olumsuz yönde (Lee ve Brahmarsrene, 2013) ile olumlu ve olumsuz yönde (Khan ve Ahmad, 2021) korelasyonların bulunduğunu gösteren araştırmalar bulunmaktadır. Ancak bu çalışmalarda turizmin; gelen turist sayısı, turizm gelişimi ve uluslararası turizm gelirleri gibi farklı değişkenlerle değerlendirildiği görülmektedir.

Bununla beraber FDI ile CO2 ilişkisine gelindiğinde; diğer ilişkiisel sonuçlardan farklı olarak, net bir şekilde ayrımlaşan sonuçlarla karşılaşılmaktadır. Bazı araştırmacılar ülkeye giren direkt yabancı yatırımların artmasıyla, taşımacılık kaynaklı karbondioksit emisyonlarının azalacağını (Lee ve Brahmarsrene, 2013; Oduğbesan ve Adebayo, 2020) belirtse de, Khan ve Ahmad (2021) aksini belirtmektedir.

Yazın taramasından elde edilen bilgiler ışığında; araştırmanın hipotezleri, aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur.

H1:	GDP ile CO2 arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır.
H2:	FDI ile CO2 arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır.
H3:	ITR ile CO2 arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır.

Belirtilen hipotezlerin değerlendirilebilmesi için ilk önce gerekli verilere ulaşılmıştır. Ardından çeşitli analiz yöntemleriyle tahminlemeler yapılmış, ulaşılan bulgular yorumlanmıştır. İlgili bilgiler, bir sonraki bölümde ele alınmıştır.

Metodoloji ve Bulgular

Bu bölümde ilgili kuramsal çerçeveden hareketle oluşturulan araştırma modelleri, kullanılan veri seti, analizler ve erişilen sonuçlar yer almaktadır. İlgili analizler, Eviews 10 ve Stata 15 paket programlarında gerçekleştirilmiştir.

Araştırma Modelleri ve Veri Seti

Literatür taramasından elde edilen bilgilerin ışığında araştırmanın ekonometrik modelleri, aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur.

$$CO2_{it} = \beta_0 + \beta_1 ITR_{it} + \beta_2 GDP_{it} + \beta_3 FDI_{it} + \mu_t$$

$$CO2_{it} = \beta_0 + \beta_1 ITR_{it} + \beta_2 GDP_{it} + \beta_3 FDI_{it} + \mu_t \quad (1)$$

$$CO2_{it} = \vartheta_0 + \vartheta_1 ITR_{it} + \varepsilon_t \quad CO2_{it} = \vartheta_0 + \vartheta_1 ITR_{it} + \varepsilon_t \quad (2)$$

(1) ve (2) numaralı denklemlerde; "CO2" değişkeni, ulaştırmadan kaynaklanan karbondioksit emisyonunu; "ITR" değişkeni, uluslararası turizm gelirini; "GDP" değişkeni, gayrisafi yurtiçi hasılayı; "FDI" değişkeni, direkt yabancı yatırımı; " ϑ_0 ", " ϑ_1 ", " β_0 ", " β_1 ", " β_2 " ve " β_3 " parametreleri ilgili değişkenlerin katsayılarını; " μ_t " ve " ε_t " parametreleri hata terimlerini; "i" ülkeyi ve "t" zamanı göstermektedir.

Oluşturulan modellerin test edilebilmesi için belirtilen değişkenlere ait verilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda Dünya Bankası (WB) ile Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) veri tabanlarından, 1995 ile 2018 yılları arasını baz alan alakalı yıllık verilere erişilmiştir. Araştırmanın veri setine ilişkin bilgiler, Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Veri Setine İlişkin Bilgiler

Değişken	Kullanılan Veri	Ölçüm Birimi	Veri Adedi	Kaynak
CO2	Ulaşım Kaynaklı Karbondioksit Emisyonu Miktarı	ton / milyon dolar GDP	168	(OECD, 2021)
FDI	Direkt Yabancı Yatırım Miktarı	milyon dolar	168	(WB, 2021a)
GDP	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla Miktarı	milyon dolar	168	(WB, 2021b)
ITR	Uluslararası Turizm Gelirleri	milyon dolar	168	(WB, 2021c)

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 2'de belirtildiği üzere; her bir araştırma değişkenine ilişkin kullanılabilir olan veriler, yedi ülke için toplamda 168 adet olacak şekilde ele alınmıştır. "FDI" değişkeni için WB'den belirtilen ülkelere giren direkt yabancı yatırım miktarı, "ITR" değişkeni için ilgili ülkelere giriş yapan yabancı turistlerin harcamalarından elde edilen gelir miktarı, "GDP" değişkeni için belirtilen ülkelerdeki toplam gayrisafi yurtiçi hasıla miktarı, "CO2" değişkeni için ilgili ülkelerde bir milyon dolarlık GDP başına düşen ve ulaşım kaynaklı karbondioksit emisyonu miktarı esas alınmıştır.

Yıllara göre alakalı ülkelerdeki döviz değişimleri, krizler ve şok durumları da düşünülerek, ilgili verilerde güncel dolar değerleri hesaba katılmıştır. Böylece oluşabilecek sapmaların ve hesaplama hatalarının önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Tanımlayıcı İstatistikler ve Korelasyonlar

Araştırmanın özet istatistiksel değerlerin yorumlanabilmesi için "Tanımlayıcı İstatistikler Analizi" yapılmıştır. İlgili sonuçlar ele alındığında; aykırı veya eksik verilerin olmadığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda yapılan analiz sonucunda erişilen, ülkelere göre FDI ve GDP istatistikleri Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. Ülkelere Göre FDI ve GDP İstatistikleri

Ülkeler	FDI (milyon dolar)			GDP (milyon dolar)		
	Maksimum	Minimum	Ortalama	Maksimum	Minimum	Ortalama
Almanya	248,007.40	-20,408.42	65,820.41	3,963,770.00	1,943,150.00	3,005,472.08
ABD	511,434.00	69,080.00	249,903.08	20,580,200.00	7,639,750.00	13,623,920.83
Fransa	85,137.06	5,804.88	43,171.24	2,918,380.00	1,362,250.00	2,198,699.17
İngiltere	324,813.22	14,547.11	106,247.80	3,100,880.00	1,341,580.00	2,321,958.33
İtalya	65,975.54	-9,501.58	18,700.33	2,398,860.00	1,143,830.00	1,766,432.50
Japonya	40,954.18	-2,396.91	10,526.46	6,203,210.00	4,032,510.00	4,880,419.58
Kanada	120,451.48	1,452.42	38,851.87	1,847,210.00	604,032.00	1,231,149.88

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 3 incelendiğinde; 1995 ile 2018 yıllarını kapsayan dönemde, en yüksek ortalama GDP'ye sahip G7 ülkesinin ABD olduğu görülmektedir. ABD'nin ardından, büyükten küçüğe doğru sırasıyla; Japonya, Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya ve Kanada gelmektedir. FDI verilerinde ise en yüksek ortalama direkt yabancı yatırımın, ABD'ye doğru olduğu görülmektedir. Ancak GDP'den farklı olarak, ortalama direkt yabancı yatırımı; İngiltere ve Almanya'nın, diğer G7 ülkelerine göre daha fazla aldığı ön plana çıkmaktadır. Yine ilgili analizle erişilen ve ülkelere göre ITR ve CO2 istatistiklerine ilişkin sonuçlar Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4. Ülkelere Göre ITR ve CO2 İstatistikleri

Ülkeler	ITR (milyon dolar)			CO2 (ton/milyon dolar GDP)		
	Maksimum	Minimum	Ortalama	Maksimum	Minimum	Ortalama
Almanya	59,446.00	23,982.00	41,202.83	89.05	39.75	56.84
ABD	237,726.00	93,743.00	149,953.63	201.28	85.63	134.11
Fransa	73,044.00	27,402.00	52,924.46	97.43	42.43	62.87
İngiltere	51,582.00	20,819.00	35,752.58	86.71	37.74	56.00
İtalya	51,602.00	26,924.00	38,165.17	101.48	47.02	67.74
Japonya	45,276.00	4,894.00	15,097.92	64.25	35.58	49.70
Kanada	21,978.00	9,176.00	15,472.54	233.40	96.69	153.21

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Belirtilen dönemde; bir milyon dolar GDP başına düşen, ortalama ulaşım kaynaklı karbondioksit emisyonunun en yüksek olduğu ülkenin Kanada ve en düşük olduğu ülkenin ise Japonya şeklinde çıktığı Tablo 4'te görülmektedir. Ancak uluslararası turizm gelirleri incelendiğinde; bu iki ülkenin ortalama turizm gelirlerinin, birbirlerine çok yakın seviyelerde gerçekteştiği göze çarpmaktadır. Bu durumun; ilgili zaman aralığında Japonya'da, Kanada'ya nazaran daha az ulaşım kaynaklı karbondioksit emisyonunun olmasına sebebiyet veren sürdürülebilir uygulamalar ve politikalardan kaynaklandığı düşünölmektedir (Li vd., 2021).

Bununla beraber değişkenler arasındaki ilişkinin genel görünümünü belirleyebilmek adına "Korelasyon Analizi" gerçekteştirilmiştir. Değişkenlere ait panel serileri arasındaki ilişkilerin yönlerini çözümlen Pearson Korelasyon Analizi'nin sonuçları, Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 5. Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişken	CO2	FDI	GDP	ITR
CO2	1.000			
FDI	0.179**	1.000		
GDP	0.148	0.747*	1.000	
ITR	0.126	0.787*	0.892*	1.000

*: $p < 0.01$; **: $p < 0.05$

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Pearson Korelasyon Analizi sonuçlarının yer aldığı Tablo 5'e göre; genel olarak değişkenler arasında, pozitif yönlü ikili ilişkilerin olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bazı sonuçların istatistiksel olarak anlamlı, bazılarının ise anlamsız olduğu görülmektedir. FDI ile GDP arasında pozitif yönlü ($r_{(FDI-GDP)} = 0.747$; $p < 0.01$) ve FDI ile ITR arasında olumlu yönde ($r_{(FDI-ITR)} = 0.787$; $p < 0.01$) ilişkilerin olduğu görülmektedir.

Benzer şekilde ITR ile GDP arasında, olumlu yönde bir ilişkinin ($r_{(ITR-GDP)} = 0.892$; $p < 0.01$) olduğu anlaşılmaktadır. Belirtilen sonuçlardan farklı olarak, FDI ile CO2 arasında pozitif yönlü ($r_{(FDI-CO2)} = 0.179$; $p < 0.05$) bir ilişkinin, %95 güven düzeyinde bulunduğu göze çarpmaktadır. Yapılan analizdeki çoklu ve ikili bağlantıları göz ardı etmemek adına, ekonometrik araştırmalar için önerilen diğer testler de uygulanmıştır (Hussain vd., 2012).

Yatay Kesit Bağımlılığı ve Heterojenlik Testleri

Panel veri analizi kullanılan çalışmalarda; genel olarak veri setlerine göre farklılaşan testler arasında seçim yapabilmek için "Yatay Kesit Bağımlılığı" ile "Heterojenlik" testlerinin gerçekleştirilmesi önerilmektedir (Cheng ve Yao, 2021). Bu testler; paneldeki ülkelerin birinde yaşanan şokun diğerlerini etkileyip etkilemediğini belirlemek, uygun birim kök ile eşbütünleşme testlerini seçmek için kullanılmaktadır (Demir ve Görür, 2020). Heterojenlik durumunu belirlemek için Hsiao (2003)'nin Heterojenlik Testi'nden faydalanılmıştır. Erişilen sonuçlar Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6. Heterojenlik Testi Sonuçları

Hipotez	F İstatistiği	Anlamlılık Değeri (p)
H1_(Hsiao)	508.719	0.001*
H2_(Hsiao)	111.439	0.001*
H3_(Hsiao)	125.210	0.001*
*: p < 0.01		

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 6'daki sonuçlarda görüldüğü üzere Hsiao (2003)'n Heterojenlik Testi, üç farklı denence varsayımı altında çalışmaktadır. Burada sıfır hipotezleri ilgili ekonometrik modeldeki katsayıların homojen olduğunu; **H1_(Hsiao)**'nin alternatifinin **H2_(Hsiao)** olduğunu; **H2_(Hsiao)**'nin karşıtının "panelin heterojenliğini" ifade ettiği ve **H3_(Hsiao)**'nin alternatifinin ise "panelin kısmi heterojenliğini" gösterdiği belirtilmektedir (Turgut ve Uçan, 2019). Dolayısıyla belirtilen sonuçlara göre araştırma modellerindeki katsayıların "heterojen" olduğu grlmektedir.

Araştırmanın veri seti; 7 ülkeye (N) göre farklılaşan, dört değişkene ait 24 yıllık (t) verilerden oluşmaktadır. Her bir değişkene ait panel serisinin yatay kesit bağımlılığı durumunun incelenmesi için Pesaran (2021)'in Yatay Kesit Bağımlılığı (CD) Testi yapılmıştır. N ve t'nin büyük olduğu durumlarda CD için Lagrange arpanı (LM) kullanılarak, yatay boyut kalıntılarının (ρ) aralarındaki korelasyonlarının çarpanlarının En Küçük Kareler (EKK) yöntemiyle hata terimlerinin kareleri alınarak toplamları değerlendirilmektedir. İlgili hesaplama (3) numaralı denklemde yer almaktadır.

$$CD = \sqrt{\frac{1}{N(N-1)}} + \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N (t\rho_{ij}^2 - 1) \quad (3)$$

(3) numaralı eşitlikte "i (1, ..., N)" parametresi ülkeleri, "t" zaman boyutunu ve " $\hat{\rho}_{ij}$ " hata terimlerinin karelerinin sıralı korelasyonun katsayısını belirlemektedir. İlgili yöntemde; sıfır denencesi seriler arasında "yatay kesit bağımlılığının olmadığı", alternatifi ise "yatay kesit bağımlılığının olduğu" şekilde ele alınarak test edilmektedir. Bu doğrultuda elde edilen sonuçlar, Tablo 7'de yer almaktadır.

Tablo 7. CD Testi Sonuçları

Değişken	CD Test İstatistiği	Anlamlılık Değeri (p)
CO2	19.780	0.001*
FDI	7.836	0.001*
GDP	17.563	0.001*
ITR	19.079	0.001*
*: p < 0.01		

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 7'deki sonuçlar değerlendirildiğinde; tüm değişkenler için CD Test İstatistiği değerlerinin, %99 güven düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Bu bulgular, değişkenlere ait serilerde yatay kesit bağımlılığının bulunduğu göstermektedir. Dolayısıyla araştırmanın veri setine ikinci nesil birim kök testlerinin yapılmasının daha doğru olduğu anlaşılmaktadır (Demir ve Görür, 2020).

Panel Birim Kök Testi

Zamana bağlı bir şekilde serilerin otokovaryans durumları değişmediğinde, ilgili zaman serileri "durağan" olmaktadır (Mohmand vd., 2017). Dolayısıyla çalışmadaki serilerin durağanlık durumlarının ve devamında uygulanabilecek olan analizlerin belirlenebilmesi adına "Panel Birim Kök Testi" yapılmıştır. Bu bağlamda ilk önce VAR (Vektör Otoregresif) modelleri oluşturulmuş ve SC (Schwartz Bilgi Kriteri) istatistiği dikkate alınarak optimum gecikme uzunluğu "1" olarak belirlenmiştir.

Ardından ikinci nesil testlerden biri olarak Pesaran (2007) tarafından, yatay kesite uygun olarak geliştirilmiş IPS (Im, Pesaran ve Shin), kısaca CIPS Testi'nin kullanılmasına karar verilmiştir. Bu birim kök testinde, "CADF (Yatay Kesitleri Genişletilmiş Dickey-Fuller)" birim kök değerleri kullanılmaktadır. Her bir ülke (yatay kesit) için özmlenen CADF istatistiklerinin aritmetik ortalaması alınarak, panelde birim kökün varlığı tespit edilmektedir (Das, 2019).

Bu doğrultuda gerçekleştirilen CIPS Testi sonucunda; serilerin seviyede ve birinci farkındaki "sabit" ile "sabit + trendli" belirleyicilere göre hesaplamalar gerçekleştirilmiştir. Erişilen istatistiksel değerler (t) ve anlamlılık düzeylerinin (p) yer aldığı "Panel Birim Kök Testi Sonuçları", Tablo 8'de yer almaktadır.

Tablo 8. Panel Birim Kök Testi Sonuçları

Değişken	Seviyede				Birinci Farkında			
	Sabit		Sabit + Trendli		Sabit		Sabit + Trendli	
	t	p	t	p	t	p	t	p
CO2	-3.192	0.176	-2.873	0.089	-3.602	0.001*	-4.406	0.041**
FDI	-3.227	0.159	-3.378	0.316	-6.167	0.001*	-6.002	0.065
GDP	-1.080	0.834	-2.571	0.068	-3.653	0.017**	-3.707	0.342
ITR	-1.477	0.253	-1.582	0.321	-3.608	0.001*	-3.867	0.486

*: p < 0.01; **: p < 0.05

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Değişkenlerin seviyedeki (I(0)) ve birinci farkındaki (I(1)) birim kök istatistiklerinin yer aldığı Tablo 8'e göre, I(0) için sabit terimli ile sabit terimli ve trendli modellerde durağan olmadığı görülmektedir. Araştırma modellerinin analizinde sahte regresyona sebep olabilecek etkenlerden biri olan, serilerin birim kök içermesi durumunun önüne geçilmesi için serilerin birinci farkları alınmıştır (Pedroni, 2004). Serilerin birinci farkı alındığında sabit terimli model için durağanlık durumunun sağlandığı anlaşılmaktadır.

Panel Eşbütünleşme Testi

Ekonometrik çalışmalarda zaman serileri arasındaki sahte ilişkilerin hesaba katılmasının önüne geçmek adına, durağan olmayan verilerde farklarının alınarak, uzun dönemli ilişkilere bakılması için "Eşbütünleşme Analizi" yapılması önerilmektedir (Selim vd., 2014). Bu bağlamda yapısal kırılmaları ve yatay kesit bağımlılığını dikkate alan "Westerlund Eşbütünleşme Testi", analiz için uygun görlmüştür (Westerlund ve Edgerton, 2007). Westerlund (2007)'in bu testi, gözlemleri ve yatay kesit boyutlarını da dikkate alarak, iki ya da daha fazla değişken arasındaki uzun dönemli ilişkilerin varlığını tespit etmektedir. İlgili testin formlzasyonu, aşağıdaki (4) numaralı denklemde yer almaktadır.

$$Z(M) = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \sum_{j=1}^{M_i+1} \sum_{t=t_{ij-1}+1}^{t_{ij}} \frac{S_{it}^2}{(t_{ij} - t_{ij-1})^2 \delta_i^2} \quad (4)$$

Yukarıda yer alan (4) numaralı denklemde; "t" zaman boyutunu, "M" ele alınan değişken sayısını ve "N" yatay kesit sayısını göstermektedir. Bu eşitliğe göre her bir ülke için M adet değişken üzerinden, N

kadar farklı denklem oluşmaktadır (Westerlund ve Edgerton, 2007). Ancak eşbütünleşme test istatistiklerinin oluşturulması için ek olarak aşağıdaki (5) numaralı eşitlikten faydalanılmaktadır.

$$\Delta y_{it} = \delta_i d_t + \alpha_i y_{i,t-j} + \lambda_i x_{i,t-1} + \sum_{j=0}^{P_i} \gamma_{ij} \Delta x_{i,t-j} + \sum_{j=1}^{P_i} \alpha_{ij} \Delta y_{i,t-j} + e_{it} \quad (5)$$

(5) numaralı denklemde yer alan “ α_i ” hata düzeltme katsayısını, “ δ_i ” ilgili katsayıların alakalı vektörünü ve “ d_t ” belirleyici bileşenlerini göstermektedir. Burada hata düzeltme parametresinin, EKK yoluyla tahminine ve belirtilen parametrenin “ t ” oranına bağlı olarak grup ortalama test istatistiklerine erişilmektedir. İlgili istatistiklerin hesaplanmasına yönelik formülüzasyonlar, (6) ve (7) numaralı eşitliklerde yer almaktadır.

$$G_\alpha = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \frac{T \hat{\alpha}_i}{\hat{\alpha}_i(\mathbf{1})} \quad G_\tau = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \frac{\hat{\alpha}_i}{[SE(\hat{\alpha})]_i} \quad (6)$$

$$P_\alpha = T \hat{\alpha} \quad P_\tau = \frac{\hat{\alpha}}{SE(\hat{\alpha})} \quad (7)$$

Yukarıda yer alan (6) ve (7) numaralı denklemlerde; “ G_α ”, “ G_τ ”, “ P_α ” ve “ P_τ ” grup test istatistiklerinin nasıl hesaplandığı belirtilmektedir. “ α_i ” değerlerinin yarı parametrik karnel tahmincileri “ $\hat{\alpha}_i$ ” parametresi ve standart hataları ise “ $[SE(\hat{\alpha})]_i$ ” olarak gösterilmiştir. Burada eşbütünleşme ilişkisine bakılan değişkenlerin serilerinde eğim katsayıları heterojense “ G_α ” ve “ G_τ ” test istatistiklerinin, değilse “ P_α ” ve “ P_τ ” test istatistiklerinin kullanılması gerekmektedir (Aytun ve Akın, 2014). Araştırma modellerindeki eğim katsayılarının heterojen olmasından dolayı, “ G_α ” ve “ G_τ ” grup test istatistikleri esas alınmıştır. Ancak ilgili istatistiksel tahminleme işlemiyle alakalı tekrarlamaya sayısına dikkat edilmesi gerekmektedir.

İlgili çerçevede EKK varsayımlarının sağlanmadığı durumlarda; değişkenlere yönelik tahminlemlerde güvenilirliğin artırılması, hata oranlarının azaltılması için “Bootstrap Yöntemi” iterasyonların yapılması için önerilmektedir (Efron ve Tibshirani, 1998). Araştırmanın iki modeli için de bootstrap değeri “100” alınarak, sabit terimli ve birinci farkındaki durum için bağımlı değişken CO2, bağımsız değişken FDI, GDP veya ITR değişkenlerinden biri olacak şekilde, ayrı ayrı ikili gruplar ele alınarak “Westerlund Eşbütünleşme Testi” gerçekleştirilmiştir. İlgili analiz sonuçları Tablo 9’da yer almaktadır.

Tablo 9. Westerlund Eşbütünleşme Testi Sonuçları

Değişken	İstatistik	Değer	Z	p	Bootstrap (p)
FDI	G_α	-10.002	-1.390	0.082	0.001
	G_τ	-2.827	-3.090	0.001*	0.001
GDP	G_α	-12.030	-2.375	0.009*	0.001
	G_τ	-3.168	-4.096	0.001*	0.001
ITR	G_α	-10.816	-1.785	0.037**	0.001
	G_τ	-3.013	-3.638	0.001*	0.001

Bağımlı Değişken: CO2; *: p < 0.01; **: p < 0.05

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 9’daki sonuçlar incelendiğinde; CO2 ile FDI, GDP ve ITR değişkenleri arasında eşbütünleşmenin olduğu, p < 0.01 ve p < 0.05 anlamlılık durumlarına ve bootstrap p değerlerinin uygunluğuna göre tespit edilmiştir. Bu bağlamda ilgili eşbütünleşme durumunun detaylandırılabilmesi için uzun dönemli ilişkiye bakılması gerekmektedir.

Araştırmanın modellerindeki değişkenler arasında eşbütünleşmenin uzun dönemdeki katsayılarını belirlemek ve ilişkilerin yönlerini tespit etmek için “Ortak İlişkili Etkiler (CCE)” tahmincisinin kullanılması, Pesaran (2007) tarafından önerilmiştir. CCE kullanılarak her bir yatay kesit için regresyon katsayı-

ları bulunurken, uzun dönem regresyon etkilerinin tahmininde ise ‘‘Ortak İlişkili Etkiler Ortalama Grup (CCEMG)’’ ve ‘‘Ortak İlişkili Birleştirilmiş Etkiler (CCEP)’’ istatistiklerinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Uzun dönem için Pesaran (2007)’nin eşbütünleşme testinin formülüzasyonu (8) numaralı eşitliğe, panel eşbütünleşme katsayılarından CCEP için (9) numaralı denkleme ve CCEMG için ise (10) numaralı eşitliğe göre işlem yapılmaktadır.

$$y_{it} = \delta_i d_t + \lambda_i' x_{i,t} + e_{it} \quad (8)$$

$$\hat{\omega}_{CCEP} = \left(\sum_{i=1}^N \varphi_i X_i' M_{\varphi} X_i \right)^{-1} \sum_{i=1}^N \varphi_i X_i' M_{\varphi} y_i \quad (9)$$

$$\hat{\omega}_{CCEMG} = N^{-1} \sum_{i=1}^N \hat{\omega}_{CCE,i} \quad (10)$$

İlgili denklemlerde; ‘‘k’’ kadar açıklayıcı değişken ile ‘‘ $\varphi_i = Var[(T - k)\hat{\rho}_{ij}^2]$ ’’ formülü kullanılarak eşitlikler üzerinden her bir yatay kesit için hesaplanan katsayıların aritmetik ortalamalarının tahminlenmesiyle panel eşbütünleşme katsayıları CCEP ve CCEMG bulunmaktadır (Erataş ve Başçı Nur, 2015). Analizin sonuçları, Tablo 10’da yer almaktadır.

Tablo 10. Uzun Dönemli Eşbütünleşme Katsayıları

Değişken	Katsayı	Standart Hata	Z Değeri	p> Z
FDI	-0.000016	0.000012	-1.29	0.197
GDP	-0.000023	0.000007	-3.07	0.002*
ITR	-0.005579	0.000203	-2.75	0.006*

Bağımlı Değişken: CO2; *: p < 0.01

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 10’daki sonuçlar değerlendirildiğinde; GDP ve ITR değişkenleri ile CO2 arasında, uzun dönemli negatif yönlü bir ilişkinin bulunduğu ve istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde (p < 0.01 ve p < 0.05) bu ilişkinin varlığı görülmektedir. Ancak FDI ile CO2 arasında ortaya çıkan uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisinin anlamlı olmadığı tespit edilmektedir. İlgili panelde yer alan ülkelerin verilerine göre GDP’de yaşanacak 100,000 birimlik artış, CO2’de yaklaşık olarak 2.3 birimlik düşüş meydana getirmektedir. Benzer şekilde ITR’de yaşanan 100,000 birimlik artış, CO2’de yaklaşık olarak 557.9 birimlik düşüşü beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda GDP’ye nazaran ITR’nin CO2 olan uzun dönemli ilişkisinin daha kuvvetli olduğu anlaşılmaktadır.

Bu bağlamda ülkelere göre ITR ile CO2 değişkenleri arasındaki uzun dönemli ilişkinin, ‘‘ortak ilişkisel’’ durum şeklinde hesaplanması yerine, ülkeye göre spesifik etkileşimleri analiz edilmiştir. Araştırma modellerinden (2) numaralı eşitlik için geręekleřtirilen bu analizle, ‘‘spesifik grup katsayıları’’ bulunmuştur. Çalışmanın ilgili dönemi aralığında her bir G7 ülkesinde; uzun dönemli ITR ve CO2 ilişkisini gösteren sonuçlar Tablo 11’de belirtilmiştir.

Tablo 11. G7 Ülkelerinde Uzun Dönemli ITR ve CO2 İlişkisi

Değişken	Ülke	Katsayı	Standart Hata	Z Değeri	p> Z
ITR	Almanya	-0.001080	0.000262	-4.12	0.001*
	ABD	-0.000085	0.000060	-0.14	0.888
	Fransa	-0.006313	0.000205	-3.08	0.002*
	İngiltere	-0.000702	0.000166	-4.23	0.001*
	İtalya	-0.001236	0.000318	-3.89	0.001*
	Japonya	-0.000260	0.000335	-0.78	0.438
	Kanada	-0.003620	0.001594	-2.27	0.023**

Bağımlı Değişken: CO2; *: p < 0.01; **: p < 0.05

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

G7 ülkelerindeki uzun dönemli ITR ve CO2 ilişkisini ortaya koyan Tablo 11 incelendiğinde; %99 güven düzeyinde Fransa’nın ITR’inde olan 100,000 birimlik bir artışın, Fransa’nın CO2 miktarında 631.3

birimlik düşüşü getirdiği görülmektedir. Bu bağlamda Fransa'nın; ilgili dönemlerde G7 ülkeleri içerisinde, ITR ilişkili CO2 düşüşünün en yüksek gerçekleştiği ülke olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde %99 güven düzeyinde, ülkelerin ITR'sinde meydana gelen 100,000 birimlik bir artışın ülkelerin CO2'sinde; Almanya'da 108.0 birim, İngiltere'de 70.2 birim ve İtalya'da 123.6 birimlik düşüşleri getirdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca $p < 0.05$ durumu için Kanada'da ilgili değişimin 362.0 birimlik bir düşüşe neden olduğu görülmektedir.

Bununla beraber Japonya ve ABD ülkeleri için ITR ve CO2 arasında istatistiksel olarak anlamlı ve uzun dönemli bir ilişki tespit edilememiştir. İlgili veriler incelendiğinde; yıllara göre Japonya'daki ulaşım kaynaklı karbondioksit emisyon miktarının, diğer G7 ülkelere göre daha az miktarlarda gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Benzer şekilde ABD'nin ilgili dönemlerde CO2 verilerinin, yıldan yıla iyileştiği ve ITR miktarının katlanarak arttığı görülmektedir. İlgili çerçevede bu ülkelerdeki yıllara göre ITR ve CO2 miktarlarında yaşanan değişimlerin, diğer G7 ülkelerinde farklı orantılarda olmasından dolayı, alakalı ilişkinin olmadığı şeklinde düşünölmektedir.

Erişilen bulgular doğrultusunda araştırma hipotezlerinin değerlendirilmesini belirten Tablo 12, aşağıda yer almaktadır.

Tablo 12. Araştırma Hipotezlerinin Değerlendirilmesi

Hipotezler	Kabul Durumu
H1: GDP ile CO2 arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır.	Reddedildi
H2: FDI ile CO2 arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır.	Kabul Edildi
H3: ITR ile CO2 arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır.	Reddedildi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Sonuç ve Tartışma

Taşımacılık ve turizm endüstrileri; ülkelerin finansal güçleri, rekabetçilikleri ve diğer makroekonomik indikatörleri açısından önemli girdiler olarak görölmektedir. Nitekim gelişmiş olan ülkelerin çoğunda; belirtilen endüstrilere yönelik altyapı ve eğitim alanlarında yüksek oranda bütçe ayrıldığı bilinmektedir. Ancak küresel ölçekte yaşanan kaynak sıkıntıları ve ekolojik dengeyi önemseyen tüketici/üretici bilincinin gelişmesi gibi hususlar, bu alanlarda çevreci yaklaşımların daha ön plana çıkmasını sağlamıştır.

Modern sürdürülebilir turizm anlayışı çerçevesinde ülkeler ve organizasyonlar; yeni çevreci teknolojileri, yöntemleri ve süreçleri tercih etmektedir. Burada kritik bir alan olarak taşımacılık sektöründen kaynaklanan çevresel etkiler de ön plana çıkmaktadır. İlgili çerçevede birçok araştırmacı; taşımacılık işlemlerinden kaynaklanan karbondioksit emisyonu, ekonomik büyüme, direkt yabancı yatırım ve turizm gibi değerşkenlerini ele alarak, farklı yöntemlerle ilişkilerini incelemektedir. Geniş bir literatüre sahip olan bu konuya yönelik yapılan çalışmalarda, birçok farklı sonuçla karşılaşmaktadır. Bu durum, kuramsal bilgilerin doğruluğu ve geçerliliği noktasında eksiklik yaratmaktadır.

Bu araştırmada; belirtilen eksiklikten yola çıkılarak, konunun farklı bir örneklem üzerinden incelenmesi ve farklı değerşkenler ele alınarak değerlendirilmesi amaçlanmıştır. İlgili doğrultuda, G7 ülkelere ait 1995 ile 2018 yılları arasındaki dönemi baz alan yıllık verilere, çeşitli veri tabanlarından erişilmiştir. Direkt yabancı yatırım, ulaşım kaynaklı karbondioksit emisyonu miktarı, uluslararası turizm gelirleri ve gayrisafi yurtiçi hasıla miktarını belirten veriler kullanılmıştır.

Kuramsal bilgilerden elde edilen çıkarımlar doğrultusunda, araştırma amacına uygun iki adet ekonometrik model kurulmuştur. Birinci model ile ilgili dönemde G7 ülkelerinde; gelen direkt yabancı yatırımın, elde edilen uluslararası turizm gelirinin ve gayrisafi yurtiçi hasılanın, ulaşım kaynaklı karbondioksit emisyonu üzerinde etkisi olup olmadığı araştırılmıştır.

Birinci modelin panel veri analizi yöntemleri kullanılarak test edilmesinden sonra erişilen bulgulardan ilk olarak; GDP ile CO2 ilişkisine ait sonuç, göze çarpmaktadır. İlgili verilerin analiz sonuçlarına göre, GDP'de yaşanacak artışın, CO2'de düşüşe neden olacağı anlaşılmaktadır. Belirtilen dönemlerde

G7 ülkelerinin birinin GDP'lerinde yaşanacak 100,000 birimlik artışın, o ülkenin CO2'sinde 2.3 birimlik düşüş meydana getirdiği görülmektedir. İlgili sonuç bazı araştırmalar (Katircioğlu vd., 2020; Lee ve Brahasrene, 2013; Liu vd., 2020; Odugbesan ve Adebayo, 2020; Shakouri vd., 2017; Sharif vd., 2019) ile farklılaşmaktadır.

Öte yandan, belirtilen yıllardaki G7 ülkelerinin, FDI ile CO2 verileri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Uzun dönemli eşbütünleşmenin olmaması sebebiyle, ek bir analiz daha bu değişkenler üzerinden yapılmamıştır. Ancak ITR ile CO2 değişkenleri arasında anlamlı uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisi tespit edilmiştir. Buna göre; ilgili dönemde G7 ülkelerinin birinin ITR'sinde yaşanan 100,000 birimlik artış, CO2'de yaklaşık olarak 557.9 birimlik düşüşe neden olmuştur. Bu ilişkinin, diğer ilişkilere daha kuvvetli olması; ülkelerin turizmleri ile alakalı işlemlerinin, prosedürlerinin, ulaşım kaynaklı karbon emisyonunu daha çok etkileyebileceği şeklinde yorumlanmaktadır. İlgili sonuçlar, yazındaki bazı araştırmalarla (Khan ve Ahmad, 2021; Lee ve Brahasrene, 2013) benzeşmektedir.

İkinci modelde; ITR ve CO2 ilişkisi, panel ülkeleri bazında spesifik etkileşimler şeklinde ele alınmıştır. İlgili dönemde; G7 ülkeleri arasından Fransa'ya ait sonuçlar göze çarpmaktadır. Nitekim uluslararası turizm geliri ilişkili karbondioksit emisyonu düşüşünün, en yüksek olduğu ülkenin Fransa çıktığı gözlemlenmiştir. Bu doğrultuda Fransa'nın uluslararası turizm faaliyetlerinden elde ettiği gelirlerin artmasının, ulaşım kaynaklı karbondioksit emisyonunu artırmadığı, aksine yüksek oranda azalttığı söylenebilmektedir. İlgili çerçevede Fransa'nın; belirtilen dönemlerde, diğer G7 ülkelere göre, sürdürülebilir turizm ve yeşil lojistik uygulamalarının, politikalarının daha efektif olduğu şeklinde yorumlanmıştır.

Bununla beraber Japonya ve ABD ülkeleri için ITR ve CO2 arasında, herhangi bir istatistiksel olarak anlamlı ve uzun dönemli ilişki tespit edilememiştir. Ancak bu durumun, ülkelerin kötü bir politika izlemelerinden dolayı olmadığı belirlenmiştir. Nitekim yıllara göre Japonya ve ABD'nin verileri incelendiğinde; CO2 miktarının giderek azaldığı, ancak ITR miktarının katlanır oranlarda arttığı gözlemlenmiştir. Dolayısıyla bu ülkelerdeki yıllara göre ITR ve CO2 miktarlarında yaşanan değişimlerin, diğer G7 ülkelerinde farklı orantılarda olmasından dolayı, alakalı ilişkinin olmadığı belirtilebilmektedir.

Özetle, ilgili dönemlerde G7 ülkelere giren direkt yabancı yatırımların, taşımacılık kaynaklı karbondioksit emisyonları ile anlamlı bir ilişkisinin olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak ilgili ülkelerin gayri-safi yurtiçi hasıllarında ve uluslararası turizm gelirlerinde meydana gelen artışların; beklenenin aksine, ulaşım kaynaklı karbondioksit emisyonu miktarını düşürdüğü belirtilmektedir.

Sonuç olarak uluslararası turizm açısından önemli bir yere sahip olan G7 ülkelerinde, genel olarak taşımacılık işlemleri kaynaklı karbondioksit emisyonu miktarlarını azaltan politikaların benimsendiği görülmektedir. Bu çerçevede; kritik bir ekonomik gösterge olan turizm gelirlerini artırırken, ilgili yatırım ve diğer işlemlerde çevreci politikalar izlenmesinin rasyonel olacağı anlaşılmaktadır. Turistik yerler, ulaşım kapasitesi ve altyapıları, ilgili alanlara gerçekleştirilecek çeşitli yatırımlar gibi tüm ilgili konularda; sürdürülebilir turizm politikaları izlemenin, ekolojik dengeyi koruma ve ilişkili olarak turizm gelirini artırma konusunda yarar sağlayabileceği öngörülmektedir.

Kaynakça

- Aytun, C. ve Akın, C. S. (2014). OECD Ülkelerinde Telekomünikasyon Altyapısı ve Ekonomik Büyüme: Yatay Kesit Bağımlı Heterojen Panel Nedensellik Analizi. *İktisat, İşletme ve Finans*, 29(340), 69–94.
- Bramwell, B. ve Lane, B. (1993). Sustainable Tourism: An Evolving Global Approach. *Journal of Sustainable Tourism*, 1(1), 1–5.
- Cheng, Y. ve Yao, X. (2021). Carbon intensity reduction assessment of renewable energy technology innovation in China: A panel data model with cross-section dependence and slope heterogeneity. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 135(January 2021), 1–10.
- Das, P. (2019). *Econometrics in Theory and Practice*. Singapore: Springer International Publishing.
- Demir, Y. ve Görür, Ç. (2020). OECD Ülkelerine Ait Çeşitli Enerji Tüketimleri ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Panel Eşbütünleşme Analizi ile İncelenmesi. *Ekoist: Journal of Econometrics and Statistics*, (32), 15–33.

- Efron, B. ve Tibshirani, R. J. (1998). *An Introduction to the Bootstrap*. Boca Raton: CRC Press.
- Erataş, F. ve Başçı Nur, H. (2015). Dış Borç ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: "Yükselen Piyasa Ekonomileri" Örneği". *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 35(2), 207–230. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/muiibd/issue/494/4372> adresinden erişildi.
- Ertugrul, H. M., Cetin, M., Seker, F. ve Dogan, E. (2016). The impact of trade openness on global carbon dioxide emissions: Evidence from the top ten emitters among developing countries. *Ecological Indicators*, 67(August 2016), 543–555.
- Gyamfi, B. A., Bein, M. A., Adedoyin, F. F. ve Bekun, F. V. (2021). To what extent are pollutant emission intensified by international tourist arrivals? Starling evidence from G7 Countries. *Environment, Development and Sustainability*, 1–22.
- Hsiao, C. (2003). *Analysis of Panel Data* (2. Baskı.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Hussain, M., Javaid, M. I. ve Drake, P. R. (2012). An econometric study of carbon dioxide (CO₂) emissions, energy consumption, and economic growth of Pakistan. *International Journal of Energy Sector Management*, 6(4), 518–533.
- Işık, C., Ahmad, M., Pata, U. K., Ongan, S., Radulescu, M., Adedoyin, F. F., ... Ongan, A. (2020). An evaluation of the tourism-induced environmental Kuznets curve (T-EKC) hypothesis: Evidence from G7 countries. *Sustainability*, 12(21), 1–11.
- Katircioglu, S., Saqib, N., Katircioglu, S., Kilinc, C. C. ve Gul, H. (2020). Estimating the effects of tourism growth on emission pollutants: empirical evidence from a small island, Cyprus. *Air Quality, Atmosphere and Health*, 13(2020), 391–397.
- Khan, Y. A. ve Ahmad, M. (2021). Investigating the impact of renewable energy, international trade, tourism, and foreign direct investment on carbon emission in developing as well as developed countries. *Environmental Science and Pollution Research*, 28(2021), 31246–31255.
- Lee, J. W. ve Brahmasrene, T. (2013). Investigating the influence of tourism on economic growth and carbon emissions: Evidence from panel analysis of the European Union. *Tourism Management*, 38(2013), 69–76.
- Li, X., Zhang, R., Chen, J., Jiang, Y., Zhang, Q. ve Long, Y. (2021). Urban-scale carbon footprint evaluation based on citizen travel demand in Japan. *Applied Energy*, 286(March 2021), 1–9.
- Liu, M., Ren, X., Cheng, C. ve Wang, Z. (2020). The role of globalization in CO₂ emissions: A semi-parametric panel data analysis for G7. *Science of the Total Environment*, 718(2020), 1–10.
- Mohmand, Y. T., Wang, A. ve Saeed, A. (2017). The impact of transportation infrastructure on economic growth: empirical evidence from Pakistan. *Transportation Letters*, 9(2), 63–69.
- Odugbesan, J. A. ve Adebayo, T. S. (2020). The symmetrical and asymmetrical effects of foreign direct investment and financial development on carbon emission: evidence from Nigeria. *SN Applied Sciences*, 2(2020), 1–15.
- OECD. (2021). Transport Performance Indicators (Edition 2020). *ITF Transport Statistics*.
- Ozturk, I., Al-Mulali, U. ve Saboori, B. (2016). Investigating the environmental Kuznets curve hypothesis: the role of tourism and ecological footprint. *Environmental Science and Pollution Research*, 23(2016), 1916–1928.
- Paramati, S. R., Alam, M. S. ve Chen, C. F. (2017). The Effects of Tourism on Economic Growth and CO₂ Emissions: A Comparison between Developed and Developing Economies. *Journal of Travel Research*, 56(6), 712–724.
- Pedroni, P. (2004). Panel Cointegration: Asymptotic and Finite Sample Properties of Pooled Time Series Tests with an Application to the PPP Hypothesis. *Econometric Theory*, 20(3), 597–625.
- Pesaran, M. H. (2007). A simple panel unit root test in the presence of cross section dependence. *Journal of Applied Econometrics*, 22(2), 265–312.
- Pesaran, M. H. (2021). General diagnostic tests for cross-sectional dependence in panels. *Empirical Economics*, 60(2021), 13–50.
- Raza, S. A., Sharif, A., Wong, W. K. ve Karim, M. Z. A. (2017). Tourism development and environmental degradation in the United States: evidence from wavelet-based analysis. *Current Issues in Tourism*, 20(16), 1768–1790.
- Sarkar, B., Ganguly, B., Sarkar, M. ve Pareek, S. (2016). Effect of variable transportation and carbon emission in a three-echelon supply chain model. *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review*, 91(July 2016), 112–128.
- Selim, S., Uysal, D. ve Eryiğit, P. (2014). Türkiye’de Sağlık Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisinin Ekonometrik Analizi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(3), 13–24.

- Shakouri, B., Yazdi, S. K. ve Ghorchebigi, E. (2017). Does tourism development promote CO2 emissions? *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 28(3), 444–452.
- Sharif, A., Raza, S. A., Ozturk, I. ve Afshan, S. (2019). The dynamic relationship of renewable and nonrenewable energy consumption with carbon emission: A global study with the application of heterogeneous panelestimations. *Renewable Energy*, 133(2019), 685–691.
- Tang, C., Zhong, L., Fan, W. ve Cheng, S. (2015). Energy consumption and carbon emission for tourism transport in World Heritage Sites: A case of the Wulingyuan area in China. *Natural Resources Forum*, 39(2), 134–150.
- Turgut, E. ve Uçan, O. (2019). Yolsuzluğun Vergi Oranları ile Olan İlişkinin OECD Ülkeleri Örnekleminde İncelenmesi. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(3), 1–17.
- WB. (2021a). Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$). *Databank*. <https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD?locations=CA-FR-DE-IT-JP-GB-US> adresinden erişildi.
- WB. (2021b). GDP (current US\$). *TCdata360*. <https://tcdata360.worldbank.org/indicators/>

REKREASYON ve YAŞAM KALİTESİ

Neşe YILMAZ*

Giriş

21. yüzyılda gerçekleşen teknolojik gelişmelerle beraber insanların yaşam biçiminde muazzam değişiklikler görülmeye başlanmıştır. Teknolojik gelişmelerin yanında tarım odaklı kırsal yaşamdan, modern şehir yaşamına geçiş de iş yaşamı, aile yaşamı, sosyal yaşam gibi pek çok yaşam alanını ve beraberinde insanların fiziksel ve psikolojik sağlıklarını etkilemiştir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) verilerine göre Avrupa'daki yetişkinlerin üçte biri yeterince aktif değildir. 13-15 yaş aralığındaki gençlerin sadece %34'ü Dünya Sağlık Örgütü'nün bu yaş grubu için tavsiye etmiş olduğu aktivite süresine (günlük orta kuvvetli en 60 dakika fiziksel aktivite) uyabilmektedir (Breda vd., 2018). Fiziksel aktivitenin azalması ve şehir yaşamının getirmiş olduğu stresten kaynaklanan fiziksel ve psikolojik sorunlarla baş edebilme konusunda serbest zaman ve rekreasyon faaliyetleri günümüzde daha da önemli araçlar haline gelmiştir.

Yaşam kalitesi, sağlık, psikoloji, ekonomi, sosyoloji, rekreasyon ve turizm gibi birçok bilim dalı için önem arz eden bir konudur. Modern toplumlar içerisinde yer alan kurumların (yerel yönetimler, üniversiteler, hastaneler, dini hizmet veren kurumlar vs.) ortak amacı sağlıklı (fiziksel ve ruhsal) toplumlara sahip olmaktır. Sağlıklı toplumların oluşturulmasında serbest zaman ve rekreasyon aktivitelerinin büyük rolü bulunmaktadır. Rekreasyonel aktiviteler eğlence, rahatlama, günlük rutin ve stresten kaçış, sosyal etkileşim, kişisel gelişim gibi faydalar sağlayarak kişilerin yaşam kalitesine pozitif yönde etki etmektedir. Bu bölüm öncelikle yaşam kalitesi kavramını açıklayarak, serbest zaman ve rekreasyonun yaşam kalitesi üzerindeki pozitif etkilerinden bahsetmektedir.

Yaşam Kalitesi

Pozitif psikoloji, pozitif duyguların ve insanın güçlü yönlerinin, insanın ruh sağlığına nasıl katkıda bulunduğunu araştırarak, akıl hastalığı ve işlev bozuklukları hakkındaki mevcut bilgilere katkıda bulunmayı amaçlayan kapsamlı bir yaklaşımdır (Seligman ve Csikszentmihalyi, 2000). Nispeten yeni bir psikoloji dalı olan pozitif psikoloji, sadece depresyon, anksiyete, işlevsel bozukluklar gibi olumsuzlukları incelemenin, insan gelişimi hakkında bilgi edinebilmek için yeterli olmayacağını iddia etmekte ve bireylerin ve toplulukların güçlerini, erdemlerini geliştirerek gelişmesine yardımcı olan faktörleri araştırmaktadır (Gable ve Haidt, 2005). Benzer şekilde, Dünya Sağlık Örgütü de sağlığı "sadece hastalığın olmayışı değil, fiziksel, ruhsal ve sosyal açıdan tam iyilik hali" olarak tanımlamaktadır (WHO, 1946). Bu iyilik halinin ne olduğunu, nasıl geliştirilebileceğini, sağlık ve yaşamın diğer alanlarına olan etkisini araştırmak amacıyla genel ismiyle yaşam kalitesi çalışmaları yapılmaktadır. Bu alan içerisinde, mutluluk, yaşam tatmini, öznel iyi oluş (subjective well-being) ve yaşam kalitesi gibi kimi zaman birbiri yerine kullanılabilir kadar birbirleriyle güçlü bir şekilde bağlantılı olan kavramlar karşımıza çıkmaktadır.

*Dr. Öğr.Gör., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü neseyilmaz@nevsehir.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-0168-2907

Literatürde mutluluğu açıklayan iki ayrı kuramsal yaklaşım mevcuttur (Ryan ve Deci, 2001). Bunlardan ilki hedonik yaklaşım daha çok bedensel ve psikolojik hazlarla ve nispeten kısa süreli duygularla alakalıdır. Öte yandan eudaimonik yaklaşım, mutluluğa, yaşamın anlamını kavrama, kendini gerçekleştirme, kişinin potansiyelini bulması, yaşam amacını belirleme gibi konular açısından bakar (Huta ve Ryan, 2010). Her ne kadar bu iki yaklaşım birbirinden son derece farklı yaklaşımlar olsa da birbirini tamamlayıcı görüşler olarak da görülebilmektedir (Seligman, 2004).

Yaşam kalitesi çalışmaları içerisinde yer alan, kimi zaman yaşam kalitesi kavramı yerine kullanıldığı görülen öznel iyi oluş, mutluluğa göre daha kapsamlı görünmektedir, çünkü içerisinde duygusal (affective) ve bilişsel (cognitive) iki bileşeni barındırmaktadır (Diener vd., 1999). Duygusal bileşen bireylerin olumlu ve olumsuz duygularını ifade ederken, bilişsel bileşen ise, bireyin yaşam tatmini demektir. Öznel iyi oluşun yüksek olması, pozitif duyguların negatif duygulardan daha yoğun olmasını ve beraberinde yaşamdan genel anlamıyla yeterince tatmin olmayı gerektirir.

Yaşam kalitesi, bir kişinin yaşam deneyiminde yer alan sağlık, eğitim ve gelir gibi nesnel koşulları, öznel olarak değerlendirmesine atıfta bulunan çok boyutlu bir kavramdır. Bir başka deyişle, yaşam kalitesi bir bireyin yaşamıyla alakalı yaptığı duygusal, sosyal ve fiziksel yönleri içeren bir değerlemedir (Li, 2020). Toplum gelişiminin önemli bir göstergesi olarak yaşam kalitesi, sağlıktan ekonomiye pek çok bilim dalını ve beraberinde yerel yönetimleri ve devletleri yakından ilgilendirmektedir (Diener ve Seligman, 2004). Dolayısıyla, yaşam kalitesi bireylerin ve toplumların genel refahını ölçmek için sıkça kullanılmaktadır. Yaşam kalitesi çalışmaları nesnel göstergeler (eğitim seviyesi, gelir seviyesi, su ve hava kirliliği, sağlık hizmetleri, sunulan rekreasyonel fırsatlar vs.) veya öznel göstergeler (hedonik mutluluk, eudaimonik mutluluk, yaşam tatmini, öznel iyi oluş ve psikolojik iyi oluş gibi) kullanılarak yapılabilir.

İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı'nın (OECD), 2011 yılından bu yana "Daha İyi Yaşam Endeksi" adı altında ülkelerin yaşam kalitesini karşılaştırmak için anketler yapmaktadır. Bu endekse OECD'nin kurmuş olduğu web sitesi aracılığıyla herkes ulaşabilmekte ve kendi indexini oluşturabilmektedir. Bugüne kadar 180 ülke ve bölgeden 100.000'den katılım olmuş ve insanlar "Daha İyi Yaşam" vizyonlarını OECD ile paylaşmışlardır. OECD yaşam kalitesini ölçmede öznel veriler kullanmış ve bu verilerin Gayri Safi Milli Hasıla gibi nesnel ekonomik verilere yararlı bir tamamlayıcı olduklarını vurgulamıştır. OECD, katılımcıların yaşamdan genel memnuniyetlerini (anlık duygularından ziyade hayatlarını bir bütün olarak nasıl değerlendirdikleri ile alakalı) , 0 ile 10 arasında derecelendirmelerini istemiştir. OECD ülkeleri içerisinde Yunanistan, Portekiz ve Türkiye – ortalama puanları 5,5 veya daha az olan, nispeten düşük bir genel yaşam memnuniyeti düzeyine sahip ülkelerdir. Ölçeğin diğer ucunda ise Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Norveç ve İsviçre gibi ortalama yaşam memnuniyeti oranı 7.5 civarı olan ülkeler yer almaktadır (OECD, 2021).

"Daha iyi yaşam" endeksi içerisinde 11 temel konu bulunmaktadır. Bu 11 temel konu şu başlıklardan oluşmaktadır: barınma, gelir, iş, toplum, eğitim, evre, sivil katılım, sağlık, yaşam memnuniyeti, güvenlik, ve iş-yaşam dengesidir. Serbest zaman ve rekreasyonun önemi iş-yaşam dengesi içerisinde karşımıza çıkmaktadır. İnsanlar ne kadar çok çalışırsa, kişisel bakım veya serbest zaman gibi diğer faaliyetlere o kadar daha az zaman harcamak zorunda kalırlar. Serbest zamanın miktarı ve kalitesi insanların fiziksel ve ruhsal sağlıkları açısından önem arz etmektedir. OECD'de tam zamanlı bir çalışan, günün ortalama %63'ünü veya 15 saatini kişisel bakıma (yeme, uyuma vb.) ve serbest zamanlarına (arkadaşlar ve aile ile sosyalleşme, hobiler, oyunlar, internet kullanımı, tv izleme vs.) ayırabilmektedir. Ayrıca incelenen 20 OECD ülkesinde, ücretli işlerde çalışan kadın sayısının erkeklerden az olmasının kadınların daha fazla serbest zamanı olduğu anlamına gelmediği, serbest zamana ayrılan günlük sürenin aşağı yukarı iki grupta da aynı olduğu görülmektedir. İş-yaşam dengesini sağlayabilmede bir kişinin işte geçirdiği zaman miktarı son derece önemlidir. Kanıtlar, uzun çalışma saatlerinin stresi arttırılabileğini ve genel sağlığı olumsuz yönde etkileyeceğini göstermektedir. Ancak Türkiye'de, çalışanların yaklaşık %33'ü çok uzun saatler çalışmaktadır ve bu, ortalamanın %11 olduğu OECD'deki açık ara en yüksek orandır (OECD, 2021).

Serbest Zaman ve Rekreasyonun Yaşam Kalitesi Üzerindeki Etkisi

Rekreasyonun yaşam kalitesi üzerindeki etkisini kavrayabilmek için öncelikle serbest zamanın insan psikolojisi üzerindeki etkisini iyi anlamak gerekmektedir. Tarihteki birçok düşünür ve filozof serbest zaman deneyimlerinin hedonik zevkin ve mutluluğun en önemli kaynaklarından olduğunu savunur (Oliver, 1997). Güncel alinyazında da, psikoloji ve sosyoloji gibi birçok bilim dalı serbest zamanın mutluluğu artırıcı en önemli etkenlerden biri olduğuna ve genel olarak insanların fiziksel ve ruhsal sağlığını olumlu yönde etkilediklerine değinmektedirler (Csikszentmihalyi ve Lefevre,1989; Godbey, 2009; Iso-Ahola ve Park, 1996; Kuykendall vd., 2015; Newman, Tay ve Diener, 2014). Serbest zaman kullanımı ülkelerin yaşam kalitelerinin ölçülmesinde önemli bir faktör olarak kullanılmaktadır. Örneğin, Dünya Sağlık Örgütü oluşturmuş olduğu 100 soruluk Yaşam Kalitesi Değerlendirmesi kapsamında, serbest zaman kullanımı ile ilgili soruları da katılımcılara yöneltmektedir, ve bu değerlemeden çıkan sonuçlar ülkelerin karşılaştırılmalarında kullanılmaktadır (WHOQLG, 1998).

Günümüzde gelişen teknolojiyle beraber insanoğlu daha az hareket etmekte ve gerek fiziksel gerekse sosyal açıdan pasifleşmektedir. Bu durum kişilerin sağlıkları üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Serbest zaman etkinliklerine katılım kişilerin ve toplumların sağlığı üzerinde oluşan bu olumsuz etkileri azaltmada rol oynamaktadır. Serbest zaman ve rekreasyonel etkinliklerin kişilerin fiziksel, psikoloji sağlıkları ve yaşam kaliteleri üzerindeki pozitif etkisini ortaya koyan kayda değer sayıda bilimsel çalışma literatürde mevcuttur.

Serbest zaman ve rekreasyonun öznel iyi oluş üzerindeki pozitif etkisi bazı teori ve modellerle açıklanmaktadır. İhtiyaç teorisi (Maslow, 1943), Öz-belirleme kuramı (Self-Determination Theory-SDT), Akış teorisi (Csikszentmihalyi, 1991), DRAMMA (Detachment-Recovery, Autonomy, Mastery, Meaning, Affiliation) modeli (Newman, Tay ve Diener, 2014) ve Sirgy, Uysal ve Kruger (2017) tarafından önerilen serbest zaman iyi oluşu teorisinde (theory of leisure well-being), serbest zaman ve öznel iyi oluş arasındaki ilişkiyi anlamada yardımcı olmaktadır. Serbest zaman etkinlikleri birçok farklı psikolojik ihtiyacı karşılamasından (ör:kaçış, heyecan arayışı vb.) (Sirgy, Uysal ve Kruger, 2017) ve iç motivasyonla hareket etme ve özgür davranabilme (Deci ve Ryan, 1985) şansı sunmasından dolayı, insanların yaşam kalitesine olumlu katkılarda bulunmaktadır.

Coleman ve Iso-Ahola (1993) serbest zaman ve stres arasındaki ilişkiyi kavramsallaştıran önemli araştırmacılarıdır. Bu araştırmacılar, serbest zamanın sağlamış olduğu "sosyal destek" ve kişilerde artan "öz-denetim" (self-determination) sayesinde, artan yaşam stresi ile zihinsel ve fiziksel sağlık arasında bir tampon oluşturduğunu ileri sürmüşlerdir. Serbest zaman tarafından oluşturulan sosyal destek, başkalarıyla olan bağlantıların bireylere önemli duygusal ve araçsal destekler sağlayabildiği yolları ifade etmektedir. Öz-denetim ise (a) insanların kendileri için önemli olan konularda eyleme geçme yeteneklerine ilişkin inançlarını geliştirmek veya arttırmak ve (b) serbest zaman aracılığıyla bireylerin tercihlerini içsel motivasyonla yapabilmesi, kendi adına karar verebilmesi ve davranışlarını kontrol edebilmesi konusunda yardımcı olmaktadır (Coleman ve Iso-Ahola, 1993).

Kleiber et. al (2002), serbest zamanın insanlara yeni insanlarla tanışabilecekleri, yeni bağlar kurabilecekleri bir ortam sağladığı için olumsuz yaşam olaylarıyla baş etme ve hayata uyum sağlama konusunda faydalı olduğunu belirtmektedir. Serbest zaman etkinlikleri sayesinde insanlar zevk alır, stres etkeninden uzaklaşır ve dinlenirler, etkinlik esnasında kurulan arkadaşlık bağları sayesinde sosyal destek sağlarlar ve aidiyet duygularını geliştirirler. Aktif serbest zaman aktiviteleri kişisel başarı ve gelişime katkı sunmasından dolayı stresle baş etme konusunda daha fazla katkı sunabilir. Daha az yoğun gündelik aktiviteler de eğer kişisel ilgi alanıysa, kişide olumlu duygular yaratıyorsa, sıkıntıyı azaltmaya yardımcı oluyor ve kişisel değerlere ters düşmüyorsa, stresle başa çıkma kaynağı olmakta ve bunun sonucunda çeşitli yüksek stresli yaşam koşullarının yönetilmesine yardımcı olabilmektedir (Hutchinson, Bland ve Kleiber, 2008).

Demografik Özelliklere Göre Rekreasyon Katılımı ve Yaşam Kalitesi

Fiziksel aktivite ve sağlık arasındaki ilişkiyi açıklamak basit değildir çünkü nedensellik muhtemelen her iki yönde de çalışmaktadır (van der Pas ve Koopman-Boyden, 2010). Fakat, yapılan birçok çalışma göstermektedir ki, orta yaşlarında daha yüksek düzeylerde fiziksel aktivite bildiren kişiler daha ileri yaşlarda fiziksel olarak daha iyi bir hareketliliğe sahip olmaktadır (Patel vd., 2006). Benzer şekilde, Londra'da 35-55 yaş arası memurlarla (N= 10.308) yapılan, ortalama 8,8 yıllık takip süresine sahip bir kohort çalışmasına (1991-1993 ila 2001) göre, orta yaşta fiziksel olarak aktif bir yaşam tarzına katılımın, aktif çalışabilmek için gereken iyi fiziksel duruma sahip olmak ve uzun süren hastalıklara sahip olmak adına kritik önem taşıdığını belirtmiştir (Hillsdon vd., 2005). Fiziksel aktivite yetersizliği sadece orta ve ileri yaşlar için değil çocuklar ve gençlerde de sağlık sorunları yaratabilmektedir. Kötü beslenme ve hareketsizliğin etkisiyle kilo alma ve obezite gibi hastalıklar özellikle çocuklar ve gençler açısından dünyada gitgide daha büyük bir sorun olarak görülmektedir. Fiziksel aktivite olanaklarını çoğaltarak, hareketsiz yaşamın etkisiyle obezite gibi artan sağlık sorunlarıyla başetmek ve toplum sağlık ve esenliğini geliştirmek adına park ve rekreasyon alanları önemli roller üstlenmektedir (Rosenberger, Bergerson ve Kline, 2009).

Serbest zaman ve rekreasyon faaliyetleri artık insan gelişiminin bir parçası olarak kabul edilmektedir. Gençlik yıllarındaki serbest zaman ve rekreasyon faaliyetleri öz kimliğin oluşması, kendini ifade edebilme, topluluğa adapte olabilme, liderlik rolleri geliştirme gibi konularda bireylere çözümler sunmaktadır (van der Pas ve Koopman-Boyden, 2010). Özellikle aktif rekreasyon faaliyetleri ve açık alan rekreasyonunun gençlerin fiziksel ve ruhsal gelişimi üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalar bulunmaktadır. Açık alan rekreasyonu, doğanın iyileştirici gücü ile beraber gençlere sadece fiziksel gelişme için değil, aynı zamanda duygusal ve bilişsel yenilenme, güçlenme için de fırsatlar sunmaktadır. Bu etkinlikler sayesinde, gençlerin sosyal ilişkileri güçlenmekte, çeşitli stres kaynaklarının olumsuz fizyolojik etkileri giderilmekte ve benlik duyguları güçlendirilmektedir (Puhakka, 2021).

Gençler için doğada profesyonel düzenlenen kampların, gençlerin yaşam becerilerinin gelişimi üzerinde olumlu etkiler bıraktığı gözlemlenmektedir. Genellikle kamp programlarının çıktıkları olarak tanımlanan bu beceriler, sosyal ve duygusal gelişimi (Henderson, Bialeschki, Scanlin, Thurber, vd., 2007), sağlık ve fiziksel gelişimi (Hickerson ve Henderson, 2013), çevre bilincinin artması (Browne, Garst ve Bialeschki, 2011) ve öğrenme ve akademik çıktıkları (Garst ve Ozier, 2015) içermektedir. Öğrencilik hayatının ve klasik eğitim sisteminin yaratmış olduğu stresi azaltmak adına gençlerin bu tarz aktif rekreasyonel etkinliklere katılımı teşvik edilmeli ve desteklenmelidir.

Farklı demografik gruplar farklı zaman dilimleri veya durumlarda serbest zaman ve rekreasyonu stresle başa çıkma mekanizması olarak kullanabilmektedir. Örneğin, Iwasaki ve Smale (1998), yaptıkları çalışma sonucunda kadınların dulluğu erkeklere göre daha zorlu gördüğünü, erkeklerin ise işsizlik veya emekliliği daha stresli bulduğunu saptamıştır. Bu stresli dönemlerde bireylerin fiziksel ve psikolojik sağlığı açısından rekreasyon daha da önemli hale gelmektedir. Sadece demografik özelliklere göre değil serbest zaman ve rekreasyona verilen öneme göre de bireylerin bu faaliyetlerden farklı düzeylerde yararlandığı görülmektedir. Iwasaki (2001, 2003), rekreasyonel etkinliklerden sağlanacak faydanın, insanların stresli olaylarla başa çıkmak için serbest zamanlarını kullanabileceklerine ne ölçüde inandıklarına göre de değişebileceğini ileri sürmektedir.

Açık Alan Rekreasyonu ve Yaşam Kalitesi

Son yıllarda araştırmacılar doğayla temasın insan sağlığı ve esenliği üzerindeki etkisini daha çok araştırmaya başlamışlardır. Bu çaba ile birlikte, doğal ortamlara maruz kalmayla ilgili faydaların çeşitliliğini belgeleyen deneysel araştırmalarda da önemli bir büyüme katedilmektedir. Bu çalışmalardan elde edilen bulgular, doğal ortamlara nispeten kısa süreli maruz kalmanın dahi psikolojik sağlık üzerinde önemli bir etkiye sahip olabileceğini ve ruh halinde, dikkatin işleyişinde, stresle başa çıkma yeteneğinde ve genel refahta iyileşmeler sağlayacağını göstermektedir (Duvall ve Kaplan, 2014).

İnsanların ikamet ettikleri yerlerin yakınlarındaki doğal ortamlarda düzenli olarak açık alan rekreasyonu faaliyetlerine katılmaları, refah ve sağlığa olumlu katkılar sağlamaktadır. Ayrıca, zihinsel yorgunluk, duygusal tükenme, iş ve genel olarak yaşam stresleriyle daha iyi başa çıkmada da düzenli yapılan açık alan rekreasyon faaliyetleri önemli rol üstlenebilmektedir (Buchecker ve Degenhardt, 2015; Coleman ve Isoahola, 1993; Degenhardt ve Buchecker, 2012).

Açık alan rekreasyonun bir parçası olarak macera deneyimlerinin de bir dizi olumlu duygusal ve bilişsel süreci kolaylaştırdığı görülmektedir. Özgüvenin, benlik saygısının, dayanıklılığın, içsel motivasyonun, keyif alma, yeterlilik, ilişkililik ve özerkliğin yanı sıra kişisel dönüşümler, eko-merkezli bakış açılarının geliştirilmesi ve öznel iyi oluşun arttırılmasında macera rekreasyonları etkili olabilmektedir. Mackenzie ve Hodge (2020), macera rekreasyonunun eudaimonik iyi oluşa (ör: yaşam anlam ve amacı) olan etkisini Öz-belirleme kuramı (Self-Determination Theory-SDT) ile açıklamaktadır. Üç temel psikolojik ihtiyaçtan [1] Özerklik (autonomy), 2) Yetkinlik (competence) ve 3) İlişkisellik (relatedness)] bahseden kuram bu ihtiyaçların giderilmesinin psikolojik iyi oluşu arttırdığını ileri sürmektedir (Deci ve Ryan, 1985). Özerklik, otantik bir öz-yönelim duygusuna sahip olmak ve kişinin kendi davranışının algılanan kaynağı olmasını temsil etmektedir. Yetkinlik, insanların çevreleriyle süregelen etkileşimlerinde kendilerini etkili hisseden bireyler olduklarını ve kapasitelerini kullanma ve ifade etme fırsatlarını deneyimlemelerini ifade etmektedir. Üçüncü ihtiyaç ilişkisellik ise başkalarına bağlı olma, başkalarını önemseme ve başkaları tarafından önemsenme ve aidiyet duygusuna sahip olma ile alakalıdır. Macera rekreasyonu bu üç temel psikolojik ihtiyacı karşılayarak bireylerin yaşam kalitesine katkı sunmaktadır Mackenzie ve Hodge (2020).

Literatürdeki çalışmaların çoğu, rekreasyonun kişilerin fizyolojik, bilişsel ve duygusal iyiliği üzerindeki kısa vadeli etkilerini incelemektedir ve genel olarak deneysel yöntemleri kullanmaktadır (ör. Bielinis vd., 2019; Bowler vd., 2010; Kim vd., 2019; Wheeler vd., 2020). Açık alan rekreasyonunun yaşam kalitesi üzerindeki uzun vadeli etkilerini inceleyen birtakım çalışmalar bulunsa da (ör: Haluza, Schönbauer ve Cervinka, 2014; Mitchell ve Popham, 2008), açık alan rekreasyonu etkinliklerine uzun vadeli katılım sağlamanın sağlık üzerindeki etkisine dair çok az şey bilinmektedir. Dolayısıyla, açık alan rekreasyonunun uzun vadede olan etkilerini incelemek amacıyla daha fazla çalışma yapılması gerekmektedir.

Yerel ve merkezi yönetimlerin, kentsel yerleşimlerin etrafındaki doğal çevreyi koruması ve bu alanlarda açık alan rekreasyonunun gelişmesine destek olması gerekmektedir. Bu desteğin arttırılması için, açık alan rekreasyonunun kent sakinlerine sağlamış olduğu fiziksel ve psikolojik faydalarla alakalı sağlam bilimsel kanıtlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bilgiler günümüzde şehirleşmenin artması ve yeşil alanların azalmasıyla daha da önemli hale gelmektedir. Açık alan rekreasyonu kendi başına bir arazi kullanımını olarak tanınmalı ve şehirlerin mekansal planlama süreçlerinde ihmal edilmemelidir (Buchecker ve Degenhardt, 2015).

Terapatik Rekreasyon

Literatürde, serbest zamanın akut ve kronik yaşam stres kaynakları ile baş etmede önemli bir kaynak olabileceği iddiasını destekleyen önemli miktarda kanıt mevcuttur. Marjinalleşmiş ve baskın olmayan nüfus grupları (engelliler dahil) arasında stresle başa çıkmada ve travma sonrası iyileşmede rekreasyonun rolü daha da önemli hale gelmektedir.

Terapatik rekreasyon, hasta veya engelli kişilerin rekreasyon hizmetleri aracılığıyla tedavi edilmesidir. Bu tedavinin amacı, hastalık veya sakatlığın etkilerini azaltmanın veya ortadan kaldırmanın yanı sıra, işlevselliği ve bağımsızlığı eski haline getirmek, iyileştirmek veya rehabilite etmektir (ATRA, 1987). Terapatik rekreasyon, eğitimli ve sertifikalı profesyoneller tarafından sağlanmaktadır.

Terapatik rekreasyonun engelli kişilerde olduğu gibi bunama hastaları üzerinde de olumlu etkileri görülmektedir. Fiziksel aktivite temel bir insan ihtiyacıdır. Ne yazık ki, bunama hastaları, birbiriyle ilişkili fiziksel ve bilişsel kısıtlamalar nedeniyle düşük aktivite katılım oranına sahiptir. Hareketsizlikten

kaynaklanan can sıkıntısı ve izolasyon, bu popülasyonun sergilediği pasif davranışlara sebep olabilmektedir. Terapatik rekreasyon aracılığıyla bu hastaların fiziksel aktivite katılımı arttırılarak tedavileri uygulanabilmekte ve bu tedavilerden olumlu sonuçlar alınabilmektedir. Örneğin, Amerikan Terapatik Rekreasyon Örgütü (ATRA), aşırı pasiflik gibi bunama ile ilgili davranışlar sergileyen yaşlıların bakım ve tedavisine rekreasyon terapisini entegre etmek için uygulama kılavuzları geliştirmek üzere klinik uzmanlardan oluşan bir çalışma grubu oluşturmuştur (Buettner & Kolanowski, 2003). Bu terapatik rekreasyon projelerinin nihai hedefleri, ilave ilaçlar kullanmadan ve bu ilaçların yan etkilerine maruz kalmadan hastaların pasif davranışları azaltmak veya önlemektir.

Günümüzde gazilerin yaşamış oldukları fiziksel ve zihinsel sağlık sorunlarının tedavisinde, uyarlanmış rekreasyonel etkinlikler kullanılmaktadır. Bu tür deneyimlerin gaziler üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalar yapılmaktadır. Örneğin, Duvall ve Kaplan (2014), 98 gaziye uygulamış oldukları grup temelli açık alan programlarının, gazilerin psikolojik iyi oluşuna katkı sunduğunu, sosyal işlevlerinde pozitif yönde değişme ve hayata bakış açılarında da gelişme sağladığını belirtmektedirler.

Rekreasyonel bir fiziksel aktivite olarak yoganın bireylerin fiziksel ve ruhsal sağlıklarına olan olumlu etkilerini inceleyen birçok çalışma bulunmaktadır. Genellikle deneysel yöntemler kullanan bu çalışmalar, yoga müdahalelerinin, engelli bireylerin fiziksel ve zihinsel bozuklukları üzerinde olumlu bir etkisi olabileceğine dair kanıtlar sunmaktadır. Örneğin, Garrett ve diğerleri (2011) felç geçirmiş dokuz kişiye, hareket, nefes ve meditasyon uygulamalarını içeren 10 haftalık bir yoga programı uygulamışlardır. Bu çalışmanın analizlerinden çıkan sonuçlara göre, programın sonunda bireylerin program öncesine göre fiziksel olarak daha güçlü hissettikleri, yürüyüş yeteneklerinde gelişmeler olduğu, daha sakin hissettikleri, hayata tekrar bağlanma ve yeni bir vücudu kabullenme konusunda daha olumlu oldukları belirtilmiştir. Benzer şekide Combs ve diğerleri (2018) travmatik beyin hasarı öyküsü olan gaziler ve aktif görev hizmetinde olan üyelerle grupça yapılan yoga temelli müdehalenin etkinliğini incelemiş ve bu yoga müdahalelerinin genel sağlık, ruh hali ve öz farkındalık üzerinde önemli bir etkisi olduğunu ileri sürmüştür. Tüm bütün bu bulgular daha fazla araştırma gerektirse de, özellikle grup şeklinde yapılan yoga müdahalelerinin, engelli bireyler arasında fiziksel ve zihinsel bozukluklar üzerinde olumlu etkileri olabileceğine dair birçok gösterge bulunmaktadır (Combs vd., 2018).

Sonuç

Rekreasyonun yaşam kalitesi üzerindeki etkisini kavrayabilmek için, bu bölümde öncelikle serbest zamanın insan psikolojisi üzerindeki etkisine değinilmiştir. İhtiyaç teorisi (Maslow, 1943), Öz-belirleme kuramı (Self-Determination Theory-SDT), Akış teorisi (Csikszentmihalyi, 1991), DRAMMA (Detachment-Recovery, Autonomy, Mastery, Meaning, Affiliation) Modeli (Newman, Tay ve Diener, 2014) ve serbest zaman iyi oluşu teorisi (theory of leisure well-being) (Sirgy, Uysal ve Kruger, 2017), serbest zaman ve öznel iyi oluş arasındaki ilişkiyi anlamada yardımcı olan teori ve modeller olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, önermiş oldukları serbest zaman iyi oluşu teorisinde, bir serbest zaman veya rekreasyon etkinliğinin, belirli gereksinimleri karşılaması halinde serbest zaman refahına katkıda bulunduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu ihtiyaçlar iki grupta ele alınmıştır: temel ihtiyaçlar (güvenlik, sağlık, ekonomik, duyuşsal, kaçış ve/veya duyum/uyarıma) ve büyüme ihtiyaçları (sembolik, estetik, ahlak, ustalık, ilişkililik ve/veya ayırt edicilik). Bu ihtiyaçların karşılanmasıyla serbest zaman tatmini oluşmakta, ve serbest zaman yaşamından memnuniyet ise genel olarak öznel iyi oluşa (subjective well-being) katkı sunmaktadır (Sirgy, Uysal ve Kruger, 2017). Serbest zaman etkinliklerinin birçok farklı psikolojik ihtiyacını karşılaması (ör:kaçış, heyecan arayışı vb.) (Sirgy, Uysal ve Kruger, 2017) ve iç motivasyonla hareket etme ve özgür davranabilme (Deci ve Ryan, 1985) şansı sunmasından dolayı, insanların yaşam kalitesine olumlu katkılarda bulunmaktadır.

Rekreasyon günümüzde hastalık veya sakatlıkların dahi rehabilitesinde araç olarak kullanılabilmektedir. Bir bireyin veya grubun ihtiyaçları doğrultusunda hedefler belirleyerek, bu alanda uzmanlaşmış

kişiler tarafından terapi amaçlı sağlanan rekreasyon içerikli hizmetlere terapatik rekreasyon adı verilmektedir. Bu hizmetlerin amacı bireylerin hastalık veya engellerinden kaynaklı karşılaşmış oldukları zorlukları hafifletmek veya yaşamış oldukları travmalar sonrası hayata tekrar adapte olabilmeleri konusunda onlara yardımcı olabilmektir. Dolayısıyla, terapatik rekreasyon, bu hizmeti alan kişilerin gerek fiziksel gerek ruhsal terapisini sağlayarak yaşam kalitelerini arttırmaktadır.

Pozitif psikoloji alanında sıkça yaşam kalitesi çalışmaları yürütülmektedir. Pozitif psikoloji, sadece depresyon, anksiyete, işlevsel bozukluklar gibi olumsuzlukları incelemenin, insan gelişimi hakkında bilgi edinebilmek için yeterli olmayacağını ve bireylerin ve toplulukların güçlerini, erdemlerini geliştirmek gelişmesine yardımcı olan faktörleri de araştırmak gerektiğini ileri sürmektedir. Bu alandan esinlenen rekreasyon çalışmaları da, rekreasyonun kişilerin fizyolojik, bilişsel ve duygusal sağlıkları üzerinde pekçok olumlu etkilerinin olduğunu ve tüm bu pozitif etkilerin de genel yaşam kalitesini arttırdığını bulgulamaktadır.

Kaynakça

- American Therapeutic Recreation Association. (1987). Definition, mission & vision statement: <https://www.atra-online.com/page/WhoWeAre> adresinden 20.10.2021 tarihinde alınmıştır.
- Bielinis, E., Łukowski, A., Omelan, A., Boiko, S., Takayama, N., & Grebner, D. L. (2019). The effect of recreation in a snow-covered forest environment on the psychological wellbeing of young adults: Randomized controlled study. *Forests, 10*(10), 827.
- Breda, J., Jakovljevic, J., Rathmes, G., Mendes, R., Fontaine, O., Hollmann, S., ... & Galea, G. (2018). Promoting health-enhancing physical activity in Europe: Current state of surveillance, policy development and implementation. *Health Policy, 122*(5), 519-527.
- Browne, L., Garst, B., & Bialeschki, M. D. (2011). Engaging youth in environmental sustainability: Impact of the Camp2Grow program. *Journal of Park and Recreation Administration, 29*(3), 70-85.
- Bowler, D. E., Buyung-Ali, L. M., Knight, T. M., & Pullin, A. S. (2010). A systematic review of evidence for the added benefits to health of exposure to natural environments. *BMC public health, 10*(1), 1-10.
- Buchecker, M., & Degenhardt, B. (2015). The effects of urban inhabitants' nearby outdoor recreation on their well-being and their psychological resilience. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism, 10*, 55-62.
- Buettner, L., & Kolanowski, A. (2003). Practice guidelines for recreation therapy in the care of people with dementia (CE). *Geriatric Nursing, 24*(1), 18-25.
- Coleman, D., & Isoahola, S. E. (1993). Leisure and health-the role of social support and self-determination. *Journal of Leisure Research, 25*(2), 111-128.
- Combs, M. A., Critchfield, E. A., & Soble, J. R. (2018). Relax while you rehabilitate: A pilot study integrating a novel, yoga-based mindfulness group intervention into a residential military brain injury rehabilitation program. *Rehabilitation psychology, 63*(2), 182.
- Csikszentmihalyi, M., & Lefevre, J. (1989). Optimal Experience in Work and Leisure. *Journal of Personality and Social Psychology, 56*(5), 815-822.
- Degenhardt, B., & Buchecker, M. (2012). Exploring everyday self-regulation in nearby nature: Determinants, patterns, and a framework of nearby outdoor recreation behavior. *Leisure Sciences, 34*(5), 450-469.
- Duvall, J., & Kaplan, R. (2014). Enhancing the well-being of veterans using extended group-based nature recreation experiences.
- Gable, S., & Haidt, J. (2005). What (and why) is positive psychology? *General Psychology, 9*, 103-110.
- Garrett, R., Immink, M. A., & Hillier, S. (2011). Becoming connected: The lived experience of yoga participation after stroke. *Disability and Rehabilitation: An International, Multidisciplinary Journal, 33*(25-26), 2404-2415.
- Garst, B. A., & Ozier, L. (2015). Enhancing youth outcomes and organizational practices through a camp based reading program. *Journal of Experiential Education, 38*, 324-338.

- Godbey, G. (2009). Outdoor recreation, health, and wellness: Understanding and enhancing the relationship. *Recreation*, (May), 1–42.
- Haluza, D., Schönbauer, R., & Cervinka, R. (2014). Green perspectives for public health: A narrative review on the physiological effects of experiencing outdoor nature. *International journal of environmental research and public health*, 11(5), 5445-5461.
- Henderson, K. A., Bialeschki, M. D., Scanlin, M. M., Thurber, C., Whitaker, L. S., & Marsh, P. E. (2007). Components of camp experiences for positive youth development. *Journal of Youth Development*, 1(3), 1–12.
- Hickerson, B., & Henderson, K. A. (2013). Opportunities for promoting youth physical activity: An examination of youth summer camps. *Journal of Physical Activity and Health*, 11, 199–205.
- Hillsdon, M. M., Brunner, E. J., Guralnik, J. M., & Marmot, M. G. (2005). Prospective study of physical activity and physical function in early old age. *American journal of preventive medicine*, 28(3), 245-250.
- Hutchinson, S. L., Bland, A. D., & Kleiber, D. A. (2008). Leisure and stress-coping: Implications for therapeutic recreation practice. *Therapeutic Recreation Journal*, 42(1), 9.
- Iso-Ahola, S. E., & Park, C. J. (1996). Leisure-related social support and self-determination as buffers of the stress-illness relationship. *Journal of Leisure Research*.
- Iwasaki, Y. (2001). Contributions of leisure to coping with daily hassles in university students' lives. *Canadian Journal of Behavioural Science/Revue canadienne des sciences du comportement*, 33(2), 128.
- Iwasaki, Y. (2003). Examining rival models of leisure coping mechanisms. *Leisure Sciences*, 25(2-3), 183-206.
- Kim, H. W., Shin, W. S., & Jang, C. S. (2019). Effects of Forest Healing Program on Cultural Adaptation Stress and Psychological Wellbeing of Foreign Workers. *Journal of People, Plants, and Environment*, 22(5), 505-513.
- Kleiber, D. A., Hutchinson, S. L., & Williams, R. (2002). Leisure as a resource in transcending negative life events: Self-protection, self-restoration, and personal transformation. *Leisure Sciences*, 24(2), 219-235.
- Kuykendall, L., Tay, L., & Ng, V. (2015). Leisure engagement and subjective well-being: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 141(2), 364–403.
- Li, C. L. (2020). Quality of life: The perspective of urban park recreation in three Asian cities. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 29, 100260.
- Mitchell, R., & Popham, F. (2008). Effect of exposure to natural environment on health inequalities: an observational population study. *The lancet*, 372(9650), 1655-1660.
- Newman, D. B., Tay, L., & Diener, E. (2014). Leisure and subjective well-being: A model of psychological mechanisms as mediating factors. *Journal of Happiness Studies*, 15(3), 555-578.
- OECD (2021). Work-Life Balance: <https://www.oecdbetterlifeindex.org/topics/work-life-balance/> adresinden 05.11.2021 tarihinde ulaşılmıştır.
- Oliver, R. L. (1997). *Satisfaction: A Behavioral Perspective on the Consumer*. New York: McGraw-Hill.
- Owens, J. (1981). Aristotle on Leisure. *Canadian Journal of Philosophy*, 11(4), 713–723.
- Patel, K., Coppin, A., Manini, T., Lauretani, F., Bandinelli, S., Ferrucci, L., & Guralnik, J. (2006). Midlife physical activity and mobility in older age: The CHIANTI study, *American Journal of Preventive Medicine*, 31 (3), 217-224.
- Pohl, S. L., Borrie, W. T., & Patterson, M. E. (2000). Women, wilderness, and everyday life: A documentation of the connection between wilderness recreation and women's everyday lives. *Journal of Leisure Research*, 32(4), 415-434.
- Puhakka, R. (2021). University students' participation in outdoor recreation and the perceived well-being effects of nature. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 36, 100425.
- Rosenberger, R. S., Bergerson, T. R., & Kline, J. D. (2009). Macro-linkages between health and outdoor recreation: The role of parks and recreation providers. *Journal of Park and Recreation Administration*. 27 (3): 8-20., 27(3), 8-20
- Seligman, M., & Csikszentmihalyi, M., (2000). Positive psychology: An Introduction. *American Psychologist*, 55, 5–14.
- Sirgy, M. J., Uysal, M., & Kruger, S. (2017). Towards a benefits theory of leisure well-being. *Applied Research in Quality of Life*, 12(1), 205-228.
- The World Health Organisation Quality of Life Group (1998). The World Health Organization quality of life assessment (WHOQOL): Development and general psychometric properties. *Social Science and Medicine*, 46(12), 1569–1585.

- Van der Pas, S., & Koopman-Boyden, P. (2010). Leisure and recreation activities and wellbeing among midlife New Zealanders. *Midlife New Zealanders Aged 40-64 in 2008*, 111.
- Wheeler, M., Cooper, N. R., Andrews, L., Hacker Hughes, J., Juanchich, M., Rakow, T., & Orbell, S. (2020). Outdoor recreational activity experiences improve psychological wellbeing of military veterans with post-traumatic stress disorder: Positive findings from a pilot study and a randomised controlled trial. *PLoS one*, 15(11), e0241763.
- WHO (1948). Definition of Health: 01.10.2021 tarihinde, https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0003/152184/RD_Dastein_speech_wellbeing_07Oct.pdf adresinden erişildi.

YÜKSEKÖĞRETİMDE SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM EĞİTİMİ ve ÖĞRETİM PROGRAMI

Erkan Kadir ŞİMŞEK*

Giriş

Gittikçe sınırları ortadan kalkarak adeta “küresel köye” dönüşen Dünya’ımızda teknoloji, kitle iletişim araçları, haberleşmede ve ulaşımda yaşanan dönüşümlerin kuşkusuz payı çoktur. Özellikle 21. yüzyılda ortaya çıkan internetin insanların ceplerinde bulunan akıllı telefonlara girmesi ve sosyal medyanın günlük hayatımıza girmesiyle dönüşüm baş döndürücü bir hıza ulaşmıştır. İnsanların birbirlerinin hayatlarına şahit olabilmesi, özel hayatın gizliliği kavramının esnetilmesi ile insanlar diğer kişilerden daha çok etkilenir olmuşlardır. Turizmin tanımlanmasında temel teşkil eden bireylerin farklı yerleri görme ihtiyacı, ulaşımda yaşanan dönüşümler ile teknolojinin birleşimi turizme talebi arttırmıştır. Bu da 20. yüzyılda hayatımıza giren turizm kavramına farklı bir boyut getirmiş; bu çok önemli, gelir getirici, istihdam yaratıcı sektöre farklı bir dinamik katmıştır. Fakat 20. yüzyıl sadece turizmde yukarıda sayılan ve çoğunluğu ekonomik olan etkilerinin yanı sıra Dünya üzerinde yaşayan insan nüfusunun artmasıyla birlikte farklı boyutlarıyla da gündeme gelmeye başlamıştır. Dünyamızın sonsuz sanılan kaynaklarının sınırlı olmasının insanoğlu tarafından anlaşılmasıyla birlikte bunun turizme de yansması oldukça büyük olmuştur. Bunlar arasında çevre ile ilgili olanlardan “ekoturizm” gibi “sürdürülebilir turizm” gibi kavramlar öne çıkmaya başlamıştır. Özellikle de sürdürülebilir turizm kavramı her ne kadar akademi- de popüler bir konu olsa da bunun eğitimi ve öğretim programı üzerinde alanyazında fazla çalışmaya rastlanmamıştır.

Swarbrooke (1999, s. 3-10) sürdürülebilir turizm kavramının tarihçesine bakıldığında bunun kavram olarak 90’lı yıllarda çok tartışılmaya başlandığını ifade etmiştir. Aslında turizm endüstrisi 80’li yıllardan itibaren çevre ile ilgili konulara daha duyarlı davranmaya başlamış; sürdürülebilir turizm kavramını da daha ciddiye almaya başlamıştır. Ancak köklerinin daha geniş bir kavram olan sürdürülebilir gelişme kapsamında daha eskilere, birkaç yüzyıl öncesine dayandığı bilinmektedir. Diğer bir ifadeyle sürdürülebilir turizm kavramının sürdürülebilir gelişme kavramından etkilenilerek ortaya atıldığını açıkça söylemek mümkündür. Çevre ile ilgili yapılan üçlü konferanslar zincirinin ilk halkası olan “Globe ’90 Conference” adı verilen ve 1990 yılında Vancouver’de yapılan konferansta sürdürülebilir turizmin faydalarından öne çıkanlar şu şekilde sıralanmaktadır:

- Sürdürülebilir turizm turizmin doğaya, kültüre ve insanın içinde yaşadığı çevreye etkilerini anlamada teşvik edici bir niteliğe sahiptir.
- Sürdürülebilir turizm fayda ve maliyetlerin dengeli bir dağılımını garanti etmektedir

* Öğretim Görevlisi Doktor, Akdeniz Üniversitesi, Manavgat Meslek Yüksekokulu, Turizm ve Otel İşletmeciliği Bölümü
erkankadir@akdeniz.edu.tr; ORCID ID: 0000-0002-2140-2397

- Sürdürülebilir turizm turizmin ve diğer kaynakları kullananların varlığını devam ettirebilmesi için içerisinde yerel halkın da dahil olduğu toplumun tüm katmanlarının karar alma sürecinde yer almalarını amaçlamaktadır.
- Sürdürülebilir turizm bir toplumun ekonomik ve sosyal olarak iyi olmasında doğanın ve kültürel kaynakların önemine dikkat çeker.
- Sürdürülebilir turizm turizmin etkilerini gözler, değerlendirir ve yönetir. Doğayla ilgili olarak hesap verebilirlik hususunda güvenilir metotlar geliştirir ve herhangi bir olumsuz etkiye karşı önlem alır (Swarbrooke, 1999).

Meslek örgütlerinin, “Yeşil Bayrak” gibi baskı gruplarının ve medyanın bu kavramı savunmasıyla Turizm sektörü içerisinde yer alan organizasyonların da sürdürülebilir turizme olan ilgisi artmıştır (Swarbrooke, 1999, s. 11).

Kavramsal ereve

Sürdürülebilir Turizm Kavramı

Küresel çapta hissedilen çevresel bozulmalar evre bilincini arttırmıştır. Küresel ısınma başta olmak üzere, sera gazı, kutuplardaki erime, vb. konular Dünya gündemine oturmuştur. Bu bağlamda başı çeken turizm örgütleri 1996’da “Seyahat ve Turizm İçin Gündem: 21. Sürdürülebilir Kalkınmaya Doğru” raporu ortaya atmışlardır. Kitle turizminin olumsuz etkileri sürdürülebilir turizm başta olmak üzere birçok kavram ortaya çıkarmıştır (Kozak vd., 2020, s.62). Yıllar boyunca turizm kitlesele turizm olarak devam etmesi; doğa açısından olumsuz sonuçlar doğurmasının yanı sıra yöneticilerin duyarsızlığı da bunu körüklemiştir (Altanlar ve Kesim, 2011). Temelde sürdürülebilir turizm kapsamında yapılan planlamalar kaynakların uzun soluklu kullanılabilmeleri üzerine kuruludur (Page ve Thorn, 1997, s.60). Bu planların uygulaması sürdürülebilirlik kavramının ilk adımı sayılabilmektedir. Bahsi geçen planlar kapsamında yapılan turizm faaliyetleri turizmin devamlılığı ve kaynaklarımızla değerlerimizin bizden sonraki nesillere aktarımı için elzem niteliğe sahiptir (Inskoop, 1994, s.7). Sonuç olarak evre, ekonomi ve sonraki nesillere aktarım aynı kapsamda değerlendirilmesi gereken hususlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Avcıkurt, 1996). Sürdürülebilir turizm kavramı hammaddesi doğal kaynaklar, öznesi insan olan bu endüstride bu ikisi arasındaki dengeyi güden bir özelliğe sahiptir (Küçükaltan vd. 2015). Dolayısı ile bir alanda turizm gelişirken doğal, çevresel, sosyokültürel ve ekonomik unsurların korunarak dengeli bir şekilde turizm faaliyetlerinin yapılması gerekmektedir (Yıldırım vd., 2019).

Sürdürülebilir turizm kavramına ilişkin faaliyetlerin somut bir hale getirilmesi için söylevle eylemin aynı eksen birleştirilmesini gerektirir. Bu ise sebat gerektiren bir eylemdir. evre ile ilgili konuların farklı paydaşlarla (politik, işletme ve sosyal gruplar vb.) görüşülmesi ve fikir alışverişinin sağlanması herkesi evre ile ilgili duyarlıymış gibi göstermektedir. Sürdürülebilir turizm kavramı seyahat ve turizm bağlamında hala gelişmektedir. Fakat sürdürülebilir turizm kapsamında sebat ile gereken eylemler aşağdaki şekilde de sunulduğu üzere konaklama işletmeciliği sektörü için oldukça fazladır. (Cook vd., 2016 s.323-324).

şekil 1. Geleneksel ve Sürdürülebilir Konaklama İşletmeciliği Biçimlerinin Karşılaştırılması

Özellik	Sürdürülebilir	Geleneksel
Ev Sahibi Topluluk	Sürdürülebilir faaliyetlerde topluluk üyeleri eğitirken ve işe alırken sosyal ve kültürel çeşitliliği korur.	Vergileri toplar ve öder.
Projelerin Konum ve Tasarımı Planlama	Verimli enerji özelliklerini bir arada kullanarak binaları daha önce oluşturulmuş arazi üzerine inşa eder ve bunları doğal yerleşim alanları ile harmanlayarak tasarlar.	Güzel manzarası olan ve sıra dışı doğal özellikleri olan araziye yerleşir ve inşa yapar.
Yapı Malzemeleri ve İşletme Malzemeleri	Yapıda dışarıdan getirmek zorunda olmadığı doğal materyalleri kullanır, ihtiyaç duyulan malzemeleri için yerli satıcıların gelişimini destekler.	Yapı harcamalarını en aza indirmek için standart tasarımlar kullanır, düşük maliyetli tedarik sürecini benimser.

Ulaşım	Toplu taşıma kullanmayı teşvik eder, daha az fosil yakıtlı araç kullanırken elektrikli ve hibrid araç kullanır.	Ulaşım altyapısına önem vermeden yerleşir.
alışan	Yerli alışanları tüm pozisyonlar için güçlendirir, eğitir ve geliştirir.	Vasıflı iş gc ithal eder ve vasıfsız yerli iş gcn düşük pozisyonlarda çalıştırır.
Gıda	Yerel mutfak ve ürünlerden menü hazırlar. Sürdürülebilir tarım faaliyetlerini destekler ve yerel kaynaklardan satın alma yapar.	Popüler ve merkezi harcama ve dağıtım programlarına dayalı standart menüler kullanır.
Enerji	Pasif soğutma ve güneş kaynağı kullanır. Fosil yakıtlardan kaçınır, yenilenebilir enerji kullanır ve tasarruflu enerji cihazları tercih eder.	Mevcut enerji kaynaklarını kullanır.
Su	Tasarruflu doğal su kaynakları ve gri su (fosseptik atığı dışındaki duş, lavabo, küvet gibi evsel kullanım atık sularının geri dönüşüm sonrası hali) kullanır, kaçak su akıntılarını önler, tuz artımını yapar ve kimyasallardan kaçınır.	Uygun olan ticari ve evre/toplum su kaynaklarını kullanır.
Atık Yönetimi	Atıklar azaltılarak geri dönüşümü yapılır ve düzenlenir, böylece çevreye zarar verilmez.	Uygun ticari ve toplum atık yönetim faaliyetlerini kullanır.
Pazarlama	Sürdürülebilir uygulamaların faydaları konusunda bilgilendirir ve çevreye saygıyı özendirir.	Azami karlılık için ziyaret trafiği ve doluluk oranlarını arttıracak tüm uygun pazarlama kanallarını kullanır.

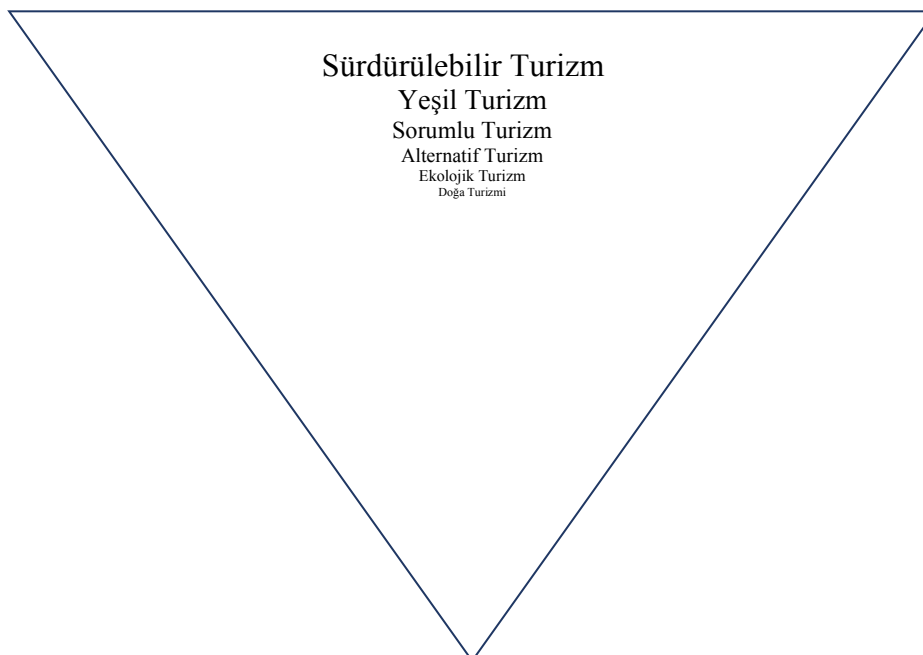
Kaynak: Cook, R. A., Hsu, C. H. C. Ve Marqua, J. J. (2016). Turizm Konaklama ve Seyahat işletmeciliği (M. Tuna ev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. şti.

Yukarıdaki işlemler otelcilik sektörünün 90'lı yıllarda evrecilikle ilgili gelişmelere verdiği yanıt kapsamında değerlendirilebilir ve yine tüm bunlar Uluslararası Otelcilik evre Girişimi kapsamında sayılabilmektedir. işletmelere düşen sorumlulukların yanı sıra ülkelere de bazı sorumluluklar düşmektedir. Bunların yapılabilmesi için ülkeler evre vergisi adında vergilere başvurmuştur. 2002 yılında Balearik Adalarında başlatılan vergi uygulaması buna örnek olarak verilebilir. Diğer ülkelerde de benzer örneklerle rastlamak mümkündür (Page, 2016, s.398).

şekil 1.'de adımlar halinde adı geçen faaliyetlerin işletmeler için sürdürülebilir olduğunun belgelen-dirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde misafirlerin işletme ile ilgili olarak aklında soru işaretleri belirle-bilmektedir. Burada kafa karışıklığının giderilmesi için terimlerin anlamını bilmekle birlikte sürdürüle-bilir turizm kavramına geniş bir perspektiften bakabilmek de gerekmektedir. Aşağıdaki şekilde birçok bakış açısı sürdürülebilirlik bağlamında derece derece verilmiştir (Cook vd., 2016 s.326).

şekil 2. Sürdürülebilirlik Derecesi

Kitle Turizmi

Kaynak: Cook, R. A., Hsu, C. H. C. Ve Marqua, J. J. (2016). Turizm Konaklama ve Seyahat işletmeciliği (M. Tuna ev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. şti.

Sürdürülebilir uygulamaların belgelendirilmesi ile ilgili ilk olarak A.B.D.'de Yeşil Bina Konseyinden LEED (liderlik, enerji ve çevresel tasarım) belgesi alması gerekmektedir. Bu belge 20'den fazla ülkede tanınıyor hale gelmesi bakımından önem kazanmıştır. Belge sertifikalı, gümüş, altın ve platin olmak üzere 4 basamaklı olup; her biri 8 kategoriden oluşmaktadır (Cook vd., 2016 s.328):

- Sürdürülebilir alanlar- toprak ve suyu içeren ekosistemin tümünün dikkate alınması,
- Su tasarrufu- su tüketimine dikkat edilmesi,
- Enerji ve atmosfer- enerji kaynaklarına ve kullanımına dikkat edilmesi,
- Madde ve kaynaklar- kaynak kullanım, ulaşım ve atık yönetimine dikkat edilmesi,
- İç ortam kalitesi- hava ve ışık kalitesi ve ses kontrollerine dikkat edilmesi,
- Konum ve bağlantı- yerel çevreyle karşılıklı iletişimi içeren tasarım seçeneklerine dikkat edilmesi,
- Yenilik ve tasarım- yeni teknolojilerin ve tasarımın kullanımına dikkat edilmesi,
- Bölgesel öncelik- bölgeyle ilgili belirli endişelerin dikkate alınması (LEE'den akt. Cook vd., 2016 s.328).

Sürdürülebilir Turizm Çeşitleri

Bir tür pazarlama türü olarak sayılabilecek olan "sürdürülebilir turizm" de temel gaye aşırı kullanımdan doğabilecek zayıfatı bertaraf edebilmektir. Bu kapsamda niş turizmle bağlantılı olarak sürdürülebilir turizm çeşitleri aşağıdaki tabloda sunulmuştur (Garda ve Temizel, 2016, s.12).

Şekil 3. Sürdürülebilir Turizm Nişleri

Turistik Faaliyetler	Sürdürülebilir Niş Turizm Çeşitleri
Fiziksel çaba gerektiren faaliyetler	Etkinlik Turizmi
Doğa ile bağlantılı faaliyetler	-Ekoturizm -Doğa Turizmi -Macera turizmi
Değişik kültürlerle bağlantılı faaliyetler	Kültür Turizmi
Ulaştırma teknolojisine bağlı seyahatler	Keşif Turizmi

Kaynak: Swarbrooke J. and the others (2003). Adventure Tourism: The New Frontier. USA: Elsevier Science Ltd., 17'den akt. Garda ve Temizel, 2016, s.12).

İlk grupta yer alan etkinlik turizminin içerisinde sayılabilecek tatillerin kapsamı oldukça geniştir. Doğal ortam rekreasyonları, sportif aktivite eğitimleri bu kapsamda sayılabilmektedir. Bunlardan bir kısmı riskli grupta iken (tırmanış, dalış gibi) bir kısmı ise riskli değildir (golf, alık tutma gibi). Doğa turizmi kavramı her ne kadar ekoturizm ile alanyazında aynı anlamda kullanılsa da Lucas, doğa turizmini, "doğayı gözleme ve doğal alanlarda bulunmaktan hoşlanma üzerine kurulu bir turizm çeşidi olarak vurgulamıştır. Ayrıca, sürdürülebilir turizm koşullarına uygun olarak, doğa turizminin emek yoğun özelliğe sahip olduğunu, çevreye zarar vermediğini ve sosyo-ekonomik açıdan ülkeye yüksek bir katkısı olduğunu da belirtmiştir". Ekoturizm, doğayı gözlemlemekle birlikte deneyimle öğrenmek için insanların boş zamanlarında gerçekleştirdikleri seyahatleri üzerine kurgulanmıştır. Eagles (1992), ekoturizmi, "bozulmamış doğal çevre içerisindeki doğaya yönelik, belirli bir seyahat hedefi ve tecrübesi olan insanlar tarafından oluşturulan bir dal olarak nitelemiştir." Higgins ise (1996) ekoturizmi, "doğa destekli bir sürdürülebilir turizm olarak görmektedir" (Cox vd, 2009'den akt. Garda ve Temizel, 2016, s.12-13). Bu gruptaki son iki turizm türünden kültür turizmi, farklı kültürler ile yabancı, değişik ve günlük rutinden ve konfor alanımızın dışından ortamlara yoğunlaşan bir turizm türüdür. Kültür turizmi de yine etkinlik turizmi gibi geniş bir yelpazeye yayılan kavram türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Keşif seyahatleri, kara ve deniz yolu üzerine kurulmuş, turizm endüstrisinin niş sektörlerinden biridir. Bu tarz seyahatler buluş, tektik etme ve araştırma amacıyla yapılmakta olup; katılımcı turistlerin, doğal ortam etkinlikleri ve sportif faaliyetler ilgisini çekmez. Bununla birlikte beklentilerin gerçekleşebilmesi için gerek fiziksel gerek zihinsel direnç gerekmektedir (Garda ve Temizel, 2016, s.13).

Turizm Eğitiminin Avrupa'daki Tarihçesi

Avrupa'da turizm itimi mesleki ve teknik okulların gelişimi ile başlamış bulunmaktadır. Bu okullarda sektör için gerekli beceriler arasında sayılabilecek konaklama, otel yönetimi ve bunlarla alakalı işlemecilikle ilgili beceriler kazandırılmaktaydı. Kamu ve özel sektörden gelen yoğun baskılar neticesinde turizm ile ilgili çalışmaların hızla artmasına ve gelişmesine; bununla birlikte bunların teknik okulların yanı sıra yükseköğretim düzeyine taşınmasına yol açmıştır. Her ne kadar bu programlar gerek eğitim gerek deneyim noktasında ihtiyaçlara cevap verse de bu programlar üzerinde tartışmalar süre gelmiştir. Bu tartışmaların odağında ise bu programların akademik ve mesleki eğitimin merkezinde olmasından kaynaklanmaktadır. Bu alanda eğitim veren kimseler yüksek ğretim düzeyindeki derslerin mesleki olarak adlandırılmasının nedeni olarak endüstriye bu sektörle alakalı becerileri gelişmiş, bilgi sahibi personel yetiştirilmesine bağlamaktadır. Bu ise turizm eğitimine yapılan önemi ve vurguya çok az önem verilmesine yol açmaktadır (Busby, 2001; Butler, 1999; Morgan, 2004; Keleş, ınar ve Akmeşe, 2020).

Üniversite Düzeyinde Verilen Turizm Eğitimi

Turizm eğitiminde akademik hem de mesleki olarak dengeli bir eğitim verilmesi iyi bir mezun verilmesinde önem arz etmektedir (Yayla ve Ergün, 2020). Bu sayede mezun olan öğrencilerin hem eğitimi ve bilgili olmaları hem de turizmin gelişmesinden sorumlu bir birey olarak turizm konusunda kendilerini fonksiyonel hissetmeleri beklenmektedir (Lewis, 2005). Busby (2003) endüstride tamamlanan stajların yanı sıra akademik düzeyde alınan pazarlama, finans, yönetim ve in kaynakları gibi derslerin öğrencilerin gelişimine katkıda bulunduğunu belirtmiştir. Okullar sektöre yönelik eğitimle ve stajla birlikte sektörle güçlü bağlar kurmuşlardır. Çünkü ğrenciler yönetim bilgisi, deneyimi ile temel iletişim becerilerine sahip olduğu için istihdam edilebilmeleri sektör açısından oldukça yüksektir. Zaten ğrencilerin de turizm programlarındaki mesleki eğitim nedeniyle de istihdama dair ümitleri oldukça yüksektir (Tribe, 2001).

Mesleki eğitimdeki bu başarı da turizm pedagojisi üzerindeki önemi arttırmıştır (Morgan, 2004). Birçok araştırmacı turizm alanında faaliyet gösteren eğitimcileri öğrencilerin ve uygulayıcıların ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde dersler atıklarını ifade etmişlerdir (Dale and Robinson, 2001; Morgan 2004). Bu da Illich'in (1970) tabiriyle paket sertifika trendine yol açmıştır. Diğer bir ifadeyle okullar endüstrinin ihtiyaçlarına göre ve öğrencilerin mezuniyet sonrası endüstride çalışabilmelerine yönelik paketler sunmaktadır. Burada önemli olan husus ise turizm endüstrisinin ihtiyaçlarının ne olduğunu sorgulamaktır (Inui vd., 2006, s.27). Her ne kadar yerel düzeyde turizm fakültelerinin bazı A.B.D. altında ihtiyaçların ne olduğuyla ilgili çalışmalar bulunsa da (Eren, 2020), asıl alanyazının merkezinde olan sürdürülebilir turizm ile ilgili öğrencilerin algı ve tutumlarına yönelik veya sektör beklentilerine yönelik bir çalışma bulunmamaktadır.

Yükseköğretimde Sürdürülebilir Turizm Eğitimi

Günümüzde Dünya gündemine bakıldığında ekolojik olaylar seller, fırtınalar, kuraklık gibi konuların başı çektiği grlmektedir. Turizm zeline bakıldığında da bu bağlamda ekoturizm ve sürdürülebilir turizm kavramlarının git gide turizmin önemi, istihdam yaratıcı etkisi, gelir getirici etkisinin önüne geçtiğini görmekteyiz. Bu nedenle turizm endüstrisinin ihtiyaçlarının ne olduğu sorusuna öncelik olarak verilebilecek cevap "sürdürülebilirlik" olmalıdır. Fakat sektöre kalifiye eleman yetiştiren, yüksek ğretim düzeyinde eğitim veren kurular olan niversitelerimizde sürdürülebilir turizm eğitimi verilmekte midir?

Sürdürülebilir turizmle ilgili akademik bilgi olarak ciddi bir ivme yaşansa da yüksek öğretimde sürdürülebilir turizme ilişkin son birçok yıl içinde çok az bir ilgi yaşanmıştır. Yüksek ğretimde sürdürülebilir turizm eğitimi ile ilgili çok az sayıda makaleye rastlanmıştır (e.g. Beckendorff, Moscardo, & Murphy, 2012; Busby, 2003; Flohr, 2001). Sanders ve Le Clus (2011) Avustralya'daki turizm eğitimi veren

26 üniversiteden sadece 6'sının sürdürülebilir turizm ile ilgili dersleri öğretim programına koyduklarını belirtmiştir. Halbuki 2002 yılında Birleşmiş Milletler 2005-2014 yılları arasında Sürdürülebilir Gelişme için Eğitim Yılları ilan ettiği düşünüldüğünde bu düşündürücüdür. Avustralya'da 1992 yılında kurulan ve kısa adı ESD olan Ekolojik Olarak Sürdürülebilir Gelişme için Milli Stratejiler Kurumunun kurulmasıyla birlikte sürdürülebilirlik, çevre eğitimi ve yüksek öğretim birinden bağımsız değil; birbiriyle ilintili bir hal almıştır. Bu stratejilerden bir tanesi de bu milli ilkelerin öğretim programına ve değerlendirme sürecine uyarlanmasını ifade etmektedir. Bu bağlamda 2004 yılında Macquarie Üniversitesinde Sürdürülebilirlik Eğitim, Araştırma Enstitüsü kurulmuş olup; bir de deklarasyon yayınlanmıştır. Avustralya'da bulunan yüksek öğretim kurumlarının sürdürülebilirlik üzerine bir pedagoji oluşturması İşletme eğitimi veren okullar kapsamında olmuştur. Ülkedeki artan sayıda eğitim veren işletme okullarında bulunan lisans düzeyindeki turizm öğretim programı, bitirme tezi aşamasına gelen öğrenciler için sürdürülebilir turizm eğitimini kavrayabilmeleri için iyi bir fırsat olmuştur (Schweinsberg vd., 2013). Craig Pearson ise sürdürülebilirlik üzerine araştırmaların geleceğinin sosyal bilimciler ve ekonomistlerin birlikte çalıştığı multi disiplinler bir hal alacağını belirtmiştir (Hare, 2012, p. 29). Fakat sürdürülebilirlik eğitimi için öncelikle Coğrafyanın iyi bilinmesi gerekmektedir (Schweinsberg vd., 2013, s.56). Avustralya'da sürdürülebilir turizm derslerinin içeriğinin bir kısmını Coğrafya oluşturmaktadır.

Yükseköğretimde Sürdülebilir Turizm Öğretim Programı

Konuyla ilgili olarak Busby (2003) yılında yapmış olduğu çalışmada Plymouth Üniversitesinde yapılan bir çalışmada turizm lisans programı öğrencilerinin katılımıyla öğrencilere bir anket düzenlenir. Program geliştirme çalışması kapsamında 61 öğrenci ankete katılır. Buna göre Turizm İşletmeciliği okuyan öğrencilerin en yüksek oranda cevap verdiği soru ise şu şekildedir: "Okumakta olduğum Turizm Bölümü bana Sürdürülebilir Turizm Gelişimi ile ilgili bir anlama yetisi kazandırmıştır" olmuştur. Yani son sınıf öğrencilerin büyük çoğunluğu "Sürdürülebilir Turizm" ile ilgili olarak eğitim sürecinde istenen yeterliliğe sahip olmuştur. Fakat bu yatay geçiş yapmayı ilk yıldan itibaren aynı okulda o bölümü okuyan öğrenciler için geçerlidir. Bu yeterliliğin kazandırılması için 3 yıllık eğitimleri boyunca Turizm İşletmeciliği okuyan öğrencilerin almış oldukları dersler yıl ve dönem bazında şu şekilde olmaktadır:

Şekil 4. Plymouth Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Bölümü Öğretim Programı

Yıl Güz dönemi	Yıl Bahar dönemi
Turizm ve Çevre	Turizm Çalışmaları 2
Turizm Çalışmaları 1	Turist Davranışı
Finansal Yönetim 1	Turizm Endüstrisi
Bilgi Teknolojisi	Avrupa İş Ortamı
Ön Büro Hizmetleri	Konaklama Hizmetleri
Ağırlamaya Giriş	Gastronomi
Dil Dersi	Dil Dersi
2. Yıl Güz dönemi	2. Yıl Bahar dönemi
Turizm Planlama ve Yönetimi	Turizm Araştırma Yöntemleri
Nicel Yöntemler	Pazarlama
Finansal Yönetim 2	İnsan Kaynakları Yönetimi
Cornish Turizm	Avrupa Turizmi
Proje Yönetimi	Kültür ve Emtia
Konaklama Yönetimi 1	Konaklama Yönetimi 2
Dil Dersi	Dil Dersi
3. Yıl Güz dönemi	3. Yıl Bahar dönemi
Bitirme Projesi	Bitirme Projesi
Turizm Vaka Çalışması	Turizmde Güncel Konular
Finansal Yönetim 3	Vaka Çalışması Uygulaması
İş ve Organizasyon Stratejisi	Kalite Yönetimi
İleri Araştırma Yöntemleri ve Turizmde Öngörme	Teknik Gezi

Liderlik	Konferans ve Etkinlik Yönetimi
Sürdürülebilir Turizm	Uluslararası Otelcilik Yönetimi
Turizm ve Suç	Dil Dersi
Dil Dersi	

Kaynak: Busby, G. (2003). The concept of sustainable tourism within the higher education curriculum: a British case study. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport and Tourism Education*, 2(2), 48e58.

Bu şekilde bulunan tabloya göre öğrencilerin sürdürülebilirlik ile ilgili aldıkları dersler sırasıyla Turizm ve Çevre ile Sürdürülebilir Turizm olarak öne çıkmaktadır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Sürdürülebilir turizm ve sürdürülebilir turizm eğitimi turizm araştırması ve öğretim programının vazgeçilmez unsurları olarak karşımıza çıkmaktadır. Kreisel (2011) üniversitedeki eğitimciler için en büyük zorluğun sürdürülebilir turizm ve turizmi eğitim ortamında en iyi nasıl evlendirmek olduğu şeklinde dile getirmiştir. Gerçekten turizmin doğa ve sosyal dünya ile ilişkisini turizm öğrencilerinin anlayabilmeleri için turizm disiplini içerisindeki geleneksel dersler ve Coğrafyayı harmanlayarak geleneksel işletme yaklaşımlarından farklı bir bakış açısına ihtiyaçları vardır (Schweinsberg vd., 2013, s.59). Ayrıca turizm ekolojik ve sosyal araçlar arasında olmalıdır (Dünya Çevre ve Gelişim Komisyonu, 1987, s.8). Bunun için Turizm fakültelerinde sürdürülebilir turizm ile ilgili AKTS'si yüksek birden fazla ders okutulmalıdır. Şayet sürdürülebilir turizm ile eğitim iyi birleştirilebilirse geleceğin liderleri olacak öğrencilerin sadece ekonomik olarak bakılan önemli bir sektör olan turizmde değil; daha sürdürülebilir bir Dünya kurulmasında da söz sahibi olmalarını imkân sunacak bilgi ve becerilere haiz olmaları sağlanacaktır.

Kaynakça

- Altanlar, A. ve Kesim, G. A. (2011). Sürdürülebilir Turizm Planlaması için Halkı ve Yerli Turistlerin Davranış ve Beklentilerini Anlamaya Yönelik Bir Araştırma. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 3 (2), 1-20.
- Avcıkurt, C. (1996, 29 Kasım-3 Aralık). Turizmde Sürdürülebilir Gelişme ve Türkiye, ss.119-124, I. Uluslararası ve III. Ulusal Turizm Kongresi, Kuşadası.
- Beckendorff, P., Moscardo, G., & Murphy, L. (2012). Environmental attitudes of generation y students: foundations for sustainability education in tourism. *Journal of Teaching in Travel & Tourism*, 12(1), 44e69.
- Busby, G. (2001). Vocationalism in Higher Level Tourism Courses: the British perspective. *Journal of Further and Higher Education*, Vol. 25(1), 29-43.
- Busby, G. (2003). Tourism degree internships: a longitudinal study. *Journal of Vocational Education and Training*, Vol. 55(3), 319-333.
- Busby, G. (2003). The concept of sustainable tourism within the higher education curriculum: a British case study. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport and Tourism Education*, 2(2), 48e58.
- Butler, R. W. (1999). Understanding Tourism. In E. L. Jackson and Burton, T. L. (Eds.), *Leisure Studies: prospects or the twenty-first century*, (pp97-116). State College, PA: Venture.
- Cook, R. A., Hsu, C. H. C. Ve Marqua, J. J. (2016). Turizm Konaklama ve Seyahat İşletmeciliği (M. Tuna çev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.
- Dale, C. and Robinson, N. (2001). The Theming of Tourism Education: a Three domain approach. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, Vol. 13(1), 30-34.
- Eren, R. ve Aydın, A. (2020). Perceptions and Attitudes of Culinary Students Towards Food and Beverage Industry in Turkey. *Journal of Culinary Science & Technology*, Vol.(5), 2020, 371-395.
- Flohr, S. (2001). An analysis of British postgraduate courses in tourism: what role does sustainability play within higher education? *Journal of Sustainable Tourism*, 9(6), 505e513.
- Garda, B. ve Temizel, M. (2016). Sürdürülebilir Turizm Çeşitleri. Selçuk Üniversitesi, *Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi Sayı: 12*, 2016, ss. 83-103.
- Hare, J. (2012, June 27). Sustainability a blessing and a curse. *The Australian*, 29.

- Inskeep, E. (1994). National and Regional Tourism Planning. World Tourism Organization, New York: Routledge.
- Keleş, H., Çınar, K., & Akmeşe, H. (2020). Turizm Fakültesi Öğrencilerinin Bireysel İnovasyon Algılarının Bölüm Memnuniyetine Etkisi. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 10(3), 664-679.
- Kozak, N, Kozak, M. A. ve Kozak, M. (2020). Genel Turizm İlkeler-Kavramlar, (Yirmi ikinci Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kreisel, W. (2011). Some thoughts on the future of research on leisure and tourism geography. *Current Issues in Tourism*. From <http://www.tandfonline.com>. ezproxy.lib.uts.edu.au/doi/full/10.1080/13683500.2011.615914.
- Küçükaltan, D., Çeken, H. ve Mercan, Ş. O. (2015). Değişik Perspektifleriyle Turizm Politikası ve Planlaması. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Illich, I. (1970). Deschooling Society. New York: Harper and Row, Publishers, Inc.
- Inui, Y., Wheeler, D. ve Lankford, S. (2006). Rethinking Tourism Education. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport and Tourism Education*, 5(2), 25-35.
- Lewis, A. (2005). Rationalising a Tourism Curriculum for Sustainable Tourism Development in Small Island States: A Stakeholder Perspective. *Journal of Hospitality, Leisure, Sports and Tourism Education*, Vol. 4(2), pp4-15.
- Morgan, M. (2004). From Production Line to Drama School: Higher Education for the Future of tourism. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, Vol. 16(2), pp91-99.
- Page, S. J. (2016). Turizm İşletmeciliği (Z. Öter çev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.
- Page, S. J. ve Thorn, K. J. (1997). Towards Sustainable Tourism Planning in New Zealand: Public Sector Planning Responses. *Journal of Sustainable Tourism*, 5 (1), 59-77.
- Sanders, D., & Le Clus, M. (2011). Sustainability in the university tourism curriculum. In Paper presented at the CAUTHE 2011-tourism: Creating a brilliant blend.
- Swarbrooke, J. (1999). Sustainable Tourism Management. New York: CABI Publishing.
- Schweinsberg, S., Wearing, S. L. ve McManus, P. (2013). Exploring sustainable tourism education in business schools: The honours program *Journal of Hospitality and Tourism Management* 20 (2013), 53-60.
- Tribe, J. (2001). Research Paradigms and the Tourism Curriculum. *Journal of Travel Research*, Vol. 39, 442-448.
- World Commission on Environment and Development. (1987). Our common future. Oxford: Oxford University Press.
- Yayla, Ö. & Ergün, G. S. (2020). Sosyal bilimlerde paradigma ikilemi: Turizm alanında yazılmış lisansüstü tezler üzerine bir inceleme. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4 (2), 1624-1639.
- Yıldırım, G., Tarınc, A. & Kılınc, C. Ç. (2019). Kamilet vadisinin sürdürülebilir turizm kapsamında değerlendirilmesi. (Ed. Yıldız, S.), Alternatif turizm araştırmaları içinde, Ankara: İKSAD yayınevi, 143-171.

REKREASYON ALANLARINDA ÜCRET UYGULAMALARI

Okan ÇOLAK*

Giriş

Fiyat, rekreasyon açısından bir aktiviteye katılmak için kullanıcılara ücretlendirilen para miktarı olarak algılanmaktadır. Ücret, harcama, masraf (gider), kiralamalar, kayıtlar ve lisansların tümü fiyat ile eşanlı kullanılmaktadır (Crompton, 2016). Rekreasyon alanlarında ücretler genellikle erişimin sınırlı olduğu yerlerde kaynakları korumak, özel eğlence veya bilgilendirme hizmetleri (örneğin parklar, dinlenme alanları, anıtlar ve tarihi yerler) sağlamak için alınmaktadır. Giriş ücreti olmayan alanlar genellikle sınırsız erişime olanak tanımaktadır (örneğin şehir parkları, yürüyüş alanları, nehirler vb.) (Ostergren, Solop ve Hagen, 2005).

Özellikle açık hava rekreasyon alanları açısından alınan ücretler yöneticilerin gelir elde etmesine, yerel bakım ve iyileştirme projelerini finanse etmesine ve çevresel zararı azaltmasına olanak tanımaktadır (Lamborn, Smith ve Burr, 2017). Ancak kamusal alanlarda sunulan rekreasyon olanakları ekonomik durum ne olursa olsun herkese tanınan bir hak olarak görülmektedir (Kyle, Graefe ve Absher, 2002). Dolayısıyla insanlardan kamu rekreasyon alanlarına erişim için ücret alınması, mevcut rekreasyon kaynakları yönetiminde en tartışmalı konulardan biri haline gelmiştir. Tartışmalar, kamusal rekreasyon alanlarının vergi gelirleriyle finanse edilmesi ve finansman yükünün vergi mükellefleri arasında dağıtılmasından dolayı tekrar ücret almanın gerekçesi veya insanların sadece doğrudan kullandıkları hizmetler için doğrudan ödeme yapması gerektiği fikri üzerine gerçekleşmektedir (Samnaliev, More ve Stevens, 2006).

Ücret programlarının uygulanmasında çeşitli düzey ve türdeki ücretlerin insanların belirli rekreasyon alanlarını ziyaret edip etmeme veya ziyaret etme sıklıklarıyla ilgili kararlarını nasıl etkileyeceği konusunda soru işaretleri bulunmaktadır. Yaygın görüş, ücretler yeterince yükseltirse insanların bu alanların kullanımını azaltacağını göstermektedir. Bununla birlikte, ücretlerin ne kadar yükseltilebileceği veya ücret etkilerinin rekreasyon alanları ve kullanıcılara göre nasıl değişeceği tahmin etmek her zaman kolay değildir. Öte yandan, ücretlerdeki artışların, bir rekreasyon alanının kullanımı üzerinde dolaylı etki yaratarak başka değişikliklere de yol açabilmektedir (Schroeder ve Louviere, 1999). Bu çalışmada rekreasyon alanlarında uygulanan ücret politikaları, rekreasyon alanlarının ücretlendirmesinin avantaj, dezavantajları ve yaşanan zorluklar detaylı olarak incelenmiş, son bölümde konuyla ilgili öneriler sunulmuştur.

Ziyaretçi Ücreti Kavramı, Rolü, Kapsamı ve Türleri

Fiyat, tüketicilerin bir ürün veya hizmeti kullanma sonucunda elde ettiği faydaların değerleri toplamı olarak tanımlanmaktadır (Kotler, Armstrong, Saunders ve Wong, 1999). Fiyat, rekreasyon açısından

* Dr. Öğretim Üyesi, Harran Üniversitesi, Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu, Rekreasyon Yönetimi Bölümü
okancolak@harran.edu.tr; ORCID ID: 0000-0001-7104-5853

kullanıcıların bir programdan elde edilen faydalar karşılığında ödediğı gönüllü karşılık olarak açıklanmaktadır. Rekreasyon alanların ücretlendirilmesinde fayda-değer ilişkisi, özel sektörle benzerlik gösterse de kamusal alanlarda birincil finansman kaynağını vergiler olduğunu kabul eden daha kapsamlı bir finansal paradigma içine yerleştirilmiştir (Crompton, 2016). Ancak, uzun vadede kullanım ücreti olmadan halka açık hava rekreasyon alanlarına yönelik artan talebin ışığında, yeterli hizmetleri sağlamak için vergilerin arttırılması gerekebileceğı ve gelecekte bu alanların finansmanı için yeterli geliri toplamanın tek yolu kullanım ücretleri olabileceğı belirtilmektedir. Öte yandan, kamu fonlarıyla birlikte kullanım ücretleri kombinasyonunun kullanılmasının, doğal cazibe merkezlerinin koruma, bakım ve işletilmesi için finansmanında daha adil, etkili ve gerçekçi olabileceğı ifade edilmektedir (Reynisdottir, Song ve Agrusa, 2008).

Herhangi bir yönetim kararında, gelir-maliyet dengesi bulunmaktadır. Rekreasyon ücretleri söz konusu olduğunda, bu denge daha yüksek ücretlerden elde edilen gelir ile rekreasyon faaliyetine katılım arasında kurulmaktadır. Ücret düzeyi belirlenirken; (i) daha küçük bir ücretten potansiyel olarak gelir kaybı ve (ii) daha yüksek bir ücret ödemeye istekli olmayan kullanıcılardan potansiyel olarak katılım kaybı olmak üzere iki maliyetin dikkate alınması gerekmektedir. Bu iki maliyetin göreceli önemi bir yönetim kararı olarak açıklanmaktadır (Richer ve Christensen, 1999). Ayrıca çoğu rekreasyon yöneticisi için fiyatlandırma bir amaca yönelik araç olduğundan, fiyatlandırmanın potansiyel rolünü anlamak için, yöneticilerin rekreasyon alanlarını yönetirken neyi başarmaya çalıştıklarını keşfetmek gerekmektedir. Fiyatın; (i) arz ve talep dengesi sağlayarak rekreasyon alanlarının kullanımını düzenlemek ve kaynağı aşırı kullanımdan korumak, (ii) alanların kullanım seviyeleri hakkında bilgi sağlamak ve (iii) iş hayatında kalmak üzere geliri arttırarak finansmana yardımcı olmak üzere rolleri bulunmaktadır (Stoakes, 1982). Ayrıca fiyatın genel ekonomik bağlam içinde talebi rekreasyon ve rekreasyon dışı harcamalar (örneğin dayanıklı tüketim malları) ile alternatif rekreasyon tesisleri arasında dağıtmak gibi rolleri de bulunmaktadır (McCallum ve Adams, 1980). Ancak fiyatın rekreasyon alan seçiminde önemli bir faktör olmakla birlikte baskın bir faktör olmayabileceğı belirtilmektedir. Örneğin, yürüyüş yapmak, kamp yapmak, halka açık tenis, müzeler ve atletizm nispeten ucuz etkinlikler olsa da nüfusun yalnızca belirli küçük kesimlerini cezbedtiğı vurgulanmaktadır (Torkildsen, 2005). Öte yandan ilginç bir şekilde daha düşük gelirli meslek gruplarının, pasif faaliyetlere daha az, giriş ücretlerinin genellikle çok daha yüksek olduğu performans faaliyetlerine daha fazla katıldıkları ifade edilmektedir (Reynisdottir vd., 2008).

Ziyaretçi ücreti oldukça geniş ve belirsiz bir terimdir. Ziyaretçilerden parka giriş, belirli alanlara giriş, kamp ve diğer gecelemler, tırmanma, rafting veya dalış gibi belirli etkinlikler için ücret alınabilmektedir. Ticari tur operatörleri de aynı faaliyetler için bireysel ücretlerle aynı veya aynı olmayabilen lisans, yenileme ücreti ve ayrıca kişi başına ücret talep edebilmektedirler. Ayrıca rehber eşliğinde gezinti gibi ek hizmetler için ücret alınabilmektedir. Bunun yanında park içerisinde ekipman kiralama, ulaşım ve konaklama tesisleri ve perakende mağazalar işletilebilmekte veya özel şirketlere bu hizmetlerden herhangi birini sunmaları için kiralama veya imtiyaz hakkı verilebilmektedir. Öte yandan, film çekme, arıcılık, balıkçılık gibi faaliyetler için ticari haklar da tanınmaktadır. Geniş anlamda bunlardan herhangi biri ziyaretçi ücreti olarak kabul edilebilmektedir. Diğer bir ifadeyle ziyaretçi ücreti, bireysel ya da tur operatörlerine ve müşterilerine giriş, kayıt, geceleme, rekreatif etkinlikler ve turlar, eğitim yürüyüşleri ve konuşmaları veya rekreasyon ve/veya eğitim tesislerini kullanım için uygulanan ücretleri ifade etmektedir (Buckley, 2003).

Laarman ve Gregersen (1996) doğal cazibe alanlarında uygulanan ücret ve harç kategorilerini; giriş/kapı ücretleri, kullanım ücretleri (ziyaretçi merkezi, otopark, kamp alanı, rehberlik hizmeti vb.), imtiyaz ücretleri (yiyecek, konaklama, ulaşım, hediyelik eşya, fotoğraf vb.), telif hakları ve kar payları (rehber kitap, kartpostal, tişört, kitap, film, fotoğraf vb.), lisans ve izinler (tur operatörleri, rehberler, araştırmacılar, vahşi yaşam koleksiyoncuları, dağcılar, rafting yapanlar vb.), gönüllü bağışlar (nakit ve aynı hediyeler) şeklinde sınıflandırmaktadır.

Ziyaretçi ücretlerinin yönetilmesinde; ücret toplama kabinleri ve bunların bakım-onarımı, gişe ve ziyaret merkezlerinde görevli personelin maaşları, kırtasiye giderleri, nakit taşıma ve transfer maliyetle-

ri, idari personel maaşları gibi birçok idari maliyet bulunmakta ve verimlilik açısından bu maliyetlerin kontrol edilmesi gerekmektedir (Buckley, 2003). Ayrıca, rekreasyon alanları fiyatlandırılırken rekreasyon arzının toplam maliyetiyle birlikte ücretle ilgili yönetim maliyetlerini de dikkate alınması gerekmektedir (Mendes, 2003). Stoakes (1982) ücret yönetim maliyetlerini dikkate alarak; kırsal alanlara erişimin ücretsiz olmasının, doğal cazibe merkezlerinden otopark ücretinin alınmasının, kapalı tesisler için ise giriş ve tesis kullanım ücretlerinin alınmasının uygun olacağını belirtmiştir. Torkildsen (2005) benzer olarak rekreasyon alanlarını devlet destekli ve kâr yaklaşımı ile yönetilmek üzere iki temel grubu ayırmaktadır. Kamu sektörü rekreasyon alanlarını tüm toplum için erişilebilir kılmak için ücretsiz veya düşük düzeyde ücretlendirmektedir. Örneğin; park ve kütüphane gibi alanlar ücretsiz iken, yüzme havuzları, halka açık tenis kortları, sanat ve toplum merkezleri düşük bir düzeyde ücretlendirilmektedir. Kâr yaklaşımında ise ekonomik veya ticari şekilde ücretlendirme yapılabilmektedir. Ekonomik ücrette, başabaş operasyonel maliyet veya minimum zarar ile sonuçlanacak ücret amaçlanırken; ticari ücrette belirli düzeyde kâr hedefi de bulunmaktadır. Eğlence merkezi, golf sahası ekonomik ücret sınıfında, kapalı tenis, SPA ve fitness, squash, sauna gibi imkanlar ticari ücret sınıfında yer almaktadır. Orta ve yüksek gelir grubundaki insanlar daha çok bu hizmetlere yönelmektedir.

Buckley (2003) ziyaretçi ücretlerinin belirlenmesinde farklılıklar olsa da aynı piyasa güçlerinin ve ekonomik değerlendirmelerin çoğuna tabi olduğunu belirtmektedir. Ücretler ziyaretçilerin bakış açısından belirli bir deneyimin keyfini çıkarmanın bedelinin bir parçasıdır ve diğer deneyimler rakip fiyatlarla mevcuttur. Ticari tur operatörleri açısından, bir tedarikçiye ödenen ve piyasa koşullarının izin verdiği ölçüde müşterilerden geri alınan bir maliyettir. Rekreasyon yöneticisinin bakış açısından bir gelir kaynağı ve bazen de bir yönetim aracıdır.

Laarman ve Gregersen (1996)'a göre ücret belirlerken fiyatlandırma stratejisi olarak; belirteç (nominal) ücret (ziyarete değer atfetmek üzere sembolik), gelir (makul) ücret (ek bir bütçe elde etmek), maliyetleri dengelemek için ücret (tüm veya operasyonel maliyeti karşılamak), yönetim aracı olarak ücret (kullanım yoğunluğuna göre sezonluk, hafta içi/sonu) ve kâr elde etmek üzere ücret yaklaşımı sürdürülebilmektedir. Genellikle giriş ücretlerinin belirli bir maliyetinin olduğu, kullanımı caydırmadığı ve önemli gelir yaratmadığı, ancak fiyatlandırma politikası için bir yaklaşım oluşturduğu (erişim tamamen ücretsiz değil), veri toplama ve analizini iyileştirdiği (örneğin ziyaretçi sayıları, en yoğun kullanım dönemleri, vb.) belirtilmektedir. Bunun yanında, Stoakes (1982) rayiç bedel fiyat uygulamasının ziyaretçilere rekreasyon alanlarını ziyaret etmek için 'bu yıl' ödemeyi bekleyebilecekleri fiyatların sinyallerini vermede önemli bir etkiye sahip olduğunu belirtmektedir. Ayrıca farklı ziyaretçi türleri (yetişkinler, çocuklar, üyeler vb.), tesis türü, tesisin konumu (tatil bölgesi yakınlık/uzaklık), kullanım zamanı (sezon, hafta içi/sonu) gibi kriterler dikkate alınarak geliri maksimize edecek şekilde fiyatların belirlenebileceğini belirtmektedir. Bunun yanında; McCallum ve Adams (1980) talebi azaltmak veya arttırmak üzere; talebi diğer tesislere yönlendirmek üzere düşük/yüksek talep gören alanları *farklı fiyatlandırma*, çevresel tahribatı azaltmak üzere *kaynakları koruma amaçlı fiyatlandırma* ve kullanım yoğunluğunu dengelemek üzere *mevsimsel veya günlük fiyatlandırma* yaklaşımlarının izlenebileceğini vurgulamaktadır. Öte yandan; ücretler ziyaretçi kategorisine göre değişiklik yapılabilmesi mümkün olduğunda (örneğin; çocuklar, öğrenciler, engelliler ve emekliler için - özellikle sakinler (yerel halk) için - ücretler genellikle düşürülür) *çok katmanlı fiyatlandırma* yapılabilmektedir (Laarman ve Gregersen, 1996).

Ziyaretçi Ücretlerine İlişkin Eleştiriler ve Kabul Edilebilirliğini Sağlayamaya İlişkin Tavsiyeler

Rekreasyon hizmeti verme amacına ulaşmak için ücretlendirme etkili bir araç olmakla birlikte özellikle kamu sektöründe rekreasyon yöneticileri, ücretlendirme sistemlerinin kurulumuyla ilgili maliyetler, belirsiz gelir beklentisi, ücretlerin alınmasıyla ilgili yasal engellerin olması veya sadece bazı hizmetlerin ücretlendirilebilmesi, elde edilen gelirin alanda kullanılamaması, gelir sağlanması durumunda kamusal desteğin azalma ihtimali, ücretle birlikte ziyaretçi hizmet beklentilerinin artması gibi sebeplerle çok sıcak bakmamaktadırlar (Stoakes, 1982). Ancak Dharmaratne, Sang ve Walling (2000) küresel ekono-

minin giderek daha fazla piyasa odaklı hale geldiği, dolayısıyla çevrenin de diğer herhangi bir ürün gibi muamele göreceğini belirtmektedir. Ayrıca, her ne kadar bu alanların finansmanının devlet sübvansiyonu ve bağışlarlar karşılınsa da bu kaynaklarının her ikisinde de desteğin azaldığına dikkat çekmektedir. Bu nedenle çevrenin korunması ve bakım masraflarını korumak için kendi kendine finans etmenin daha önemli hale geleceğini ifade etmektedir.

Buckley (2003) birçok ülkede park alanları için devlet fon tahsislerinin hem park alanlarının iyi yönetimi için gereksinimlerine hem de parkların nispi ekonomik önemine göre genellikle küçük olduğunu, bu nedenle, birçok yöneticinin kullanıcılardan ücret talep ederek işletme fonları toplamaya mecbur olduğunu vurgulamaktadır. Bazı ülkelerde, hükümetlerin bu tür ücretler almalarını kasten istediğini veya teşvik ettiğini de belirtmektedir. Öte yandan rekreasyon alanların ücretlendirmesinde yöneticilerin politik, hukuki, ekonomik ve sosyal açıdan etkilendiğini ifade etmektedir. *Politik* açıdan insanlar geçmişte kamusal alanlara ücret ödemen giriş yapmış veya alandaki bir faaliyete katılmış ise yeni getirilen ücretlere eylem gibi güçlü itirazlarda bulunabilmekte, dernek ve lobi grupları oluşturarak oy kaygısı oluşturabilmektedir. *Hukuki* açıdan birçok bölgede parklar ve diğer kamu arazileri için ziyaretçi ücret uygulamaları bazı yasal kısıtlamalara takılabilmektedir. Ziyaret ücretleri *ekonomik* bir araçtır. Ekonomik açıdan ülkenin döviz kuru yabancı ziyaretçilerin ödeme kabiliyetini ve istekliliğini etkileyebilmektedir. Hükümet için bu alanlardan mali bir gelir elde etmeyi ummadıklarından sağladığı toplumsal faydanın ön planda olduğu sosyo-ekonomik değer ölçüsüyle daha fazla ilgilenmektedirler. *Sosyal* açıdan ise insanlar; vergi mükellefleri zaten ödeme yaptıklarında çifte vergilendirmeye ilgili itiraz, bu alanların finanse etmenin ekonomik açıdan savurgan bir yol olarak görüldüğünden ekonomik verimsizlik itirazı, ücretlerin neden şimdi uygulandığıyla ilgili tarihsel ücretsiz erişim itirazı, yerel halkın kullanım süresi değişse de erişimin devam etmesine ilişkin beklenti itirazları bulunmaktadır. Öte yandan, ziyaretçilerin ücretlerin ödendiği parkta yönetim için kullanılacağından eminlerse ücret ödemeye daha istekli görüldükleri ifade edilmektedir.

Reynisdottir vd. (2008) rekreasyon alanların ücretlendirilmesiyle ilgili karşıt ve destekleyici argümanları “kamu yararı” ve “kullanıcı öder” olmak üzere iki karşıt görüş altında toplamıştır. Her iki görüşün de haklı yönleri bulunmaktadır. Bu iki görüşün argümanları temel olarak kullanım değeri ile kullanım dışı değer ve verimlilik ile adalet gibi konular etrafında toplanmıştır. “Kamu yararı” görüşü, vergi gelirlerini doğal cazibe merkezleri için tek geçerli finansman kaynağı olarak görmektedir. Bu görüşün temel argümanı, doğal güzelliklerin halka ait olan ulusal mirasın bir parçası olduğu ve bu nedenle herkes için özgür olması gerektiğidir. Bu görüş aynı zamanda toplumdaki vatandaşlar için dengeli bir yaşamın gerekli olduğunu desteklemektedir. “Kamu yararı” görüşüne sahip insanlar, erişim için ücret almayı, etik dışı ve adaletsiz olarak görmektedir. Ayrıca, yerel halkın mirasın korunması için bir alanın varlığına veya gelecekteki kullanım için bir seçenek olarak değer verebilmektedir (bu değer, vergilendirilmeye istekli olmaları ile ifade edilir). Bununla birlikte, “kullanıcı öder” görüşünün ana argümanı eşitliktir. Rekreasyon hizmetlerini kullananlar için fayda tahakkuk ettiğinden maliyetleri de üstlenmelerinin adil ve uygun olacağı kabul edilmektedir. Nüfusun önemli bir kısmı aslında doğal güzellikleri ziyaret etmektedir. Dolayısıyla, bu alanları kullanmayanlar, kullananları sübvansiyon etmektedir. Ayrıca, rekreasyon alanlarının yönetim maliyetlerine ve bakımına katkıda bulunmak için turistlerden giriş ücretlerinin alınmasının iyi bir yol olduğu belirtilmektedir. Öte yandan, sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı ziyaretçiler üzerindeki potansiyel ayrımcı etkiler, farklı fiyatlandırma yoluyla en aza indirilebileceği vurgulanmaktadır. Ancak, “kamu yararı” görüşü, kullanıcı ücretleri uygulanırsa doğal bir alana yapılan ziyaret düzeyinin düşeceğini ve bunun turizmin bölgeye getirdiği olumlu ekonomik faydaları daha da azaltacağını savunmaktadır. “Kullanıcı öder” görüşü ise giriş ücretlerinin bir sonucu olarak ziyaretçi sayısındaki azalmayla doğal cazibe merkezlerindeki tıkanıklığı azalacağı ve daha fazla ödemeye istekli olan ziyaretçiler için deneyimi iyileştireceğini savunmaktadır. Öte yandan, ziyaretçi sayısındaki azalma sonucu potansiyel gelir kaybının mutlaka dikkate edilmesi gerekmektedir.

Richer ve Christensen (1999)’a göre kamusal alanlar için uygun bir ziyaretçi ücreti, ücret gelirlerine duyulan ihtiyaç, erişimi sürdürme arzusu ve dört ilgili endişe - adalet, eşitlik, diğer kullanıcıların ödeme kabiliyeti ve yoğunluk - arasında denge kuran bir ücrettir. Kamusal alanlar tüm nüfus tarafından payla-

şılan ve toplumun geniş kesimlerine çeşitlerde şekilde fayda sağladığından birçok ziyaretçi rekreasyon alanlarının ücretlerini haksız bir “çifte vergilendirme” biçimi olarak görmekte ve bu alanların korunması ve yönetilmesine ilişkin maliyetlerin herkes tarafından üstlenilmesi ve dolayısıyla genel vergi gelirleriyle desteklenmesi gerektiği savunmaktadır. Alternatif olarak, kamu arazisi rekreasyonuna fiilen yalnızca sınırlı sayıda vergi mükellefi katıldığı için, “kullanıcı öder” ilkesinin savunucuları, rekreasyonla ilgili maliyetlerin tamamen rekreatif etkinliklere katılanlar tarafından karşılanması gerektiğine inanmaktadır.

McCallum ve Adams (1980) kırsal alanların fiyatlandırmasına yönelik 4 farklı argümanla eleştiri getirmiştir. *İyi/değerli mallar argümanına* (i) göre sosyal, kültürel ve sağlık açısından toplum için iyi olan hizmetler ulaşılabilirlik açısından ücretlendirilme ile kısıtlanmaması ve maliyetlerin vergilendirme ile karşılanması gerekmektedir. Örneğin; müze ziyareti ve kırsal alanlarda yürüyüş gibi hizmetler ücretsiz karşılanması gerekmektedir. Buna karşın, safari park ve kayak merkezi hizmetleri bunlar içinde değerlendirilmemektedir. *Dağıtım argümanı* (ii), özellikle kırsal rekreasyon için düşük gelirli insanların katılım ayrımcılığına sebebiyet veren ve ücretlendirme sonucu ortaya çıkan adaletsizliğine dayanmaktadır. Öte yandan, bir hizmeti ücretsiz sağlamanın, bir dereceye kadar toplum için neyin iyi olduğuna dair bir değer yargısı oluşturacağından, bazı hizmetlerin ücretlendirilmesi gerekmektedir. *Kuşaklar arası argümanı* (iii), birçok kırsal rekreasyon kaynağını, gelecek nesiller için korunması gereken bozulabilir ve değiştirilemez olarak tanımlamaktadır. Bu argümana göre; bu alanların gelecek nesillere (çıkarlarını korumak için şu anda hayatta olmayan) devredilmeleri gerekmektedir. Son olarak *yönetim maliyeti argümanı* ise açık alanlara erişim kontrolü zor veya mümkün olmadığından ücret ilgili yönetim maliyetlerinin de dikkate alınması gerekmektedir.

More (1999) ücretlerle ilgili eleştirideki argümanların eşitlik, verimlilik veya gelir yaratmaya ilgili olduğunu belirtmektedir. *Eşitlik* argümanı ücretlerin, bir alan veya faaliyet için ödeme yükünü onu gerçekten kullananlara kaydırarak eşitliği (maliyet ve faydaların dağılımındaki adalet) iyileştirebileceğini öne sürmektedir. *Verimlilik* argümanına göre ücretler kaynakları tahsis etmek için piyasa benzeri bir mekanizma sağlayarak verimliliği teşvik etmektedir. *Gelir yaratma* argümanına göre ücretler yöneticilere hedeflere ulaşmak için ihtiyaç duyulan gelirleri sağlamaktadır. Ancak, yazar bu üç argümanın da derinden kusurlu olduğuna inanmaktadır. Eşitlikle ilgili eleştiride, insanların ziyaret etmeseler de tarihi kaynakların korunması ve gelecek nesillere aktarımı düşük gelirli insanlar için önemli olabileceği dolayısıyla vergi gelirleriyle bu alanların desteklenmesi konusunda istekli olabilecekleri belirtilmektedir. Ayrıca, ücretler ne kadar düşük belirlense de faydalanmada adaletsizlik olabileceği ifade edilmektedir. Bunun yanında, ödeme istekliliğiyle ilgili araştırma yapılsa da düşük gelir grubundakilerin yeterince temsil edilemeyeceği vurgulanmaktadır. Öte yandan, devlet desteğiyle birlikte kısmi ücret uygulandığında düşük gelirli kullanıcılar katılım sağlayamadığında bu desteğin üst gelir gruplarına tahakkuk edeceği belirtilmektedir. Verimlilikle ilgili eleştiri eşitlik ilkesiyle çatışmasından kaynaklanmaktadır. Eşitlik açısından adil olarak herkesin bir kamusal alana girmesi gerekirken, kalabalıklaşma, alanın bozulması ve diğer olumsuzlukların ortaya çıkması verimliliğin kısıtlanmasına sebebiyet verebilmektedir. Verimlilik açısından, kalabalığı azaltmak, fiziksel bozulmayı önlemek, yoğunluğu diğer alanlarla dengelemek, çöp atma veya duvar yazısı gibi istenmeyen davranışları azaltmak gibi hedeflere ücretleri azalış/artışlarla ulaşılabilir. Ancak her insan için belirlenen ücret farklı gelir grubuna (düşük ve üst gelir grubu) ve kullanım süresi (3 gün veya 1 hafta tatil) aynı şeyi ifade etmeyebilmektedir. Gelir yaratma açısından kamu sektöründe amaç kâr değil, görünüşte kamu yararına hizmet eden diğer hedefleri (gelişmiş müşteri hizmetleri, gelişmiş bakım vb.) yerine getirme yeteneğidir. Ücretin olması gerektiğini savunanlar kendi kendini finanse eden alanların bu hedeflere daha iyi ulaşabileceğini belirtmektedirler. Ayrıca, daha büyük bir bütçeyle, bir parkın fiziksel kapasitelerinin (park alanları, kamp alanları, arazi edinimi vb.) çoğu genişletilebilir.

Berrett, Slack ve Whitson (1993) ücretlendirmeye ilgili eşitlik sorununa dikkat çekmektedir. Yazarlar eşitlik kavramını herkes için eşitlik ve fırsat eşitliği kavramlarıyla ele almaktadır. *Herkes için eşitlik* ilkesi açısından bir spor ve eğlence tesisi tüm kullanıcı grupları eşit kabul edilmekte ve aynı süreye ayrılmak-

tadır. Bu stratejiyle ilgili problemler; bazı zaman dilimlerinin diğerlerine tercih edilmesi, popüler olan kullanıcı gruplarında tesisin kalabalıklaşması, grup sayısı arttıkça her gruba ayrılan sürenin azalması, özel etkinliklere uyum sağlama esnekliğinin olmamasıdır. *Fırsat eşitliği* ilkesi açısından alanın her kullanıcı grubunun istenen süreleri elde etme konusunda eşit şansa sahip olacak şekilde tahsis edilmesi gerekmektedir. Bu süreler kura yoluyla belirlenebilse de çoğu zaman düşük gelirli bireylerin iş günleri esnek olmadığı için, talebin yoğun olduğu zamanlarda (akşamları) spor alanlarını ve diğer tesisleri kullanmaktan başka seçeneği bulunmayabilmektedir.

Lindberg (2001) ücretlerle ilgili aleyhte olan argümanların birçoğunun, ziyaretin *fiyata duyarlı (fiyat esnek)* olduğu varsayımına dayandığını belirtmektedir. Lindberg'e göre; fiyat duyarlılığı alanın özelliklerine ve siteyi ziyaret eden ziyaretçilere bağlı olarak oldukça değişken olabilmektedir. Bununla birlikte, araştırmalarda doğal alanlara yapılan ziyaretlerin genellikle fiyatların esnek olmadığı, bir fiyat tepkisi olsa da ziyaret sayısındaki düşüşün yüzde olarak fiyat artışından daha az azalacağını öne sürülmektedir. Örneğin, Rocky Mountain National Park, ziyaret başına ücretin 5\$'dan 10\$'a iki katına çıkarılmasına rağmen ziyarette belirgin bir düşüş görülmemiştir. Tur operatörleri de belirli düzeyde bireysel ziyaretçiler gibi davranacakları, ancak iyi bir ikame olduğunda turları ikame alana kaydırabilecekleri ifade edilmektedir. Öte yandan, fiyat duyarlılığına ilişkin tahminlerin kısa vadeli olduğundan insanların uzunda vadede farklı alanları tercih edebilecekleri veya tam tersi yeni ücrete alışarak bu ücretin yeni referans fiyat olarak kabul etme ihtimallerinin de olduğu vurgulanmaktadır. Özetle, doğal alanlara yönelik talebin genellikle fiyatlara duyarlı olmadığı, bu mütevazı ücretlerin (örneğin, 10 dolardan az) genellikle talep üzerinde yalnızca mütevazı bir etkisi olduğu görülmektedir. Bunun nedeni olarak; uygulanan ücretlerin otomobil veya diğer "büyük alımların" aksine, gelirin küçük bir parçası olma eğiliminde olmaları ve tatil ücreti içerisinde küçük bir ücreti temsil etmesinden kaynaklandığı belirtilmektedir.

Crompton (2016) fiyat artışlarında en yaygın yaklaşımın keyfi bir miktar veya yüzde ile yükseltmek olduğunu belirtmektedir. Buradaki varsayım mevcut fiyatın uygun olduğudur. Ancak ilk fiyat keyfi olarak türetilmişse, sonraki kademeli artışlar, nihai olarak bir rekreasyon alanının hedeflerini veya müşterileri çıkarlarını yansıtmaması muhtemel olmayan keyfi bir fiyata yol açacağı vurgulanmaktadır. Ayrıca, fiyatlama kararları toplulukların bakış açılarına ve paydaşların beklentilerine bağlı olduğundan herkese uyan tek bir yaklaşımın iş yaramayacağını belirtmektedir. Öte yandan, kullanıcıların bir satın alma kararı verirken yatırım yaptığı tüm kaynakları diğer bir ifadeyle çok daha geniş kapsamlı bir bileşik fiyatı dikkate aldıkları belirtilmektedir. Bileşik fiyat; programa katılma, tesise ulaşım, ek yiyecek-içecek, konaklama ekipman alımları, bebek bakıcısı gibi parasal kaynaklar ile hazırlık için harcanan zaman, aktiviteye katılmak için kuyrukta bekleme, tesise gidip gelme gibi boş zamana adanan parasal olmayan kaynakların fırsat maliyetini içermektedir. Bileşik fiyatın üç önemli anlamı bulunmaktadır. İlk olarak, toplam maliyetin büyüklüğü bir parasal fiyat artışının kabulünü veya reddini etkilemektedir. Tatil içerisinde bir alanın giriş fiyatında yapılan küçük artışlar bu bileşik fiyatın küçük bir bölümünü oluşturduğundan tepki almayabilir. İkinci olarak, bileşenlerin ikame edilebilir olmasıdır. Örneğin, zaman tasarrufu ücretten daha değerli olduğu için bazıları bir rezervasyon için yüksek bir parasal fiyat ödeyecektir. Üçüncü olarak, daha fazlasının mutlaka daha iyi olmadığıdır. Birçok orta gelirli kullanıcı için zaman, onların en kıt ve değerli kaynağıdır. Bu nedenle, bileşik fiyatların en önemli bileşenidir.

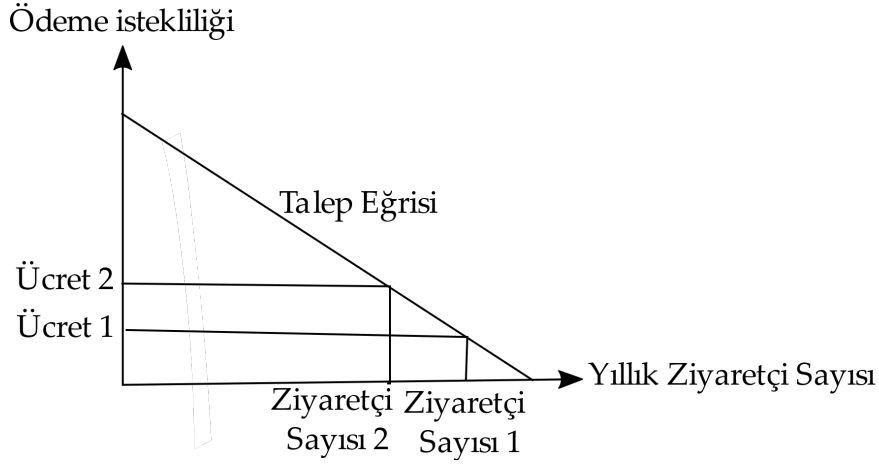
McCarville (1993) belirlenen fiyatların potansiyel kullanıcıları kısıtlayıcı olmaması gerektiğini belirtmektedir. Bunun için ilk olarak, potansiyel kullanıcılara farklı fiyat seçenekleri sunulmasını önermektedir. Bu stratejinin, yeni fiyat seviyelerinden kaynaklanan psikolojik tepkilerin çoğunu ortadan kaldıracabileceğini savunmaktadır. Fiyat farklılaştırma stratejisi, programların ve kaynakların birçok özelliğe sahip olduğu ve farklı ürün karışımları için fiyat seviyelerinin değiştirilmesi gerektiğini kabul etmektedir. Sezon yoğunluğu göre düşük/yüksek ücret talep ederek, daha maliyetli faaliyetler için daha yüksek ücret talep ederek fiyat seçenekleri oluşturulabilmektedir. Kullanıcı fiyat düzeyi konusunda söz sahibidir. Örneğin; kullanıcı için zaman ve rahatlık öncelik ise "prime-time (kullanım)" için daha yüksek ücretler ödemeyi seçebilir veya kullanıcının finansal kaynakları yoksa ancak büyük miktarda boş zamanı varsa, o zaman

finansal indirimden yararlanmak için düşük talep gören bir dönemde kaynağı kullanmaya daha istekli olabilir. Bu tür seçeneklerin, ücretlerin kamu tarafından reddedilmesini azaltacağı ve artan fiyatları ödeyebilecek durumda olmayanların rekreasyon hizmetlerinden faydalanmasını arttıracakđı belirtilmektedir. İkinci olarak, belirlenen fiyatın kullanıcıların zihnindeki fiyat beklentileriyle diğer bir ifadeyle referans fiyatla uyumlu olması gerekir. Ekonomik teori ve araştırmalar, tüketicilerin herhangi bir mal veya hizmet için beklenen bir fiyatı veya 'referans fiyatı' olduğunu göstermektedir. Bu referans fiyat, belirli bir mal/hizmet için en sık uygulanan fiyat, tüketicinin en son ödediği fiyat, tüketicinin genellikle satın aldığı hizmetin fiyatı, benzer hizmetlerin ortalama fiyatı, algılanan hizmet kalitesine göre fiyat gibi birkaç bileşenden oluşabilmektedir (Coalter, 2004). Son olarak, yöneticilerin fiyat belirlerken kullanıcılara anket yapması önerilmektedir. Genellikle kullanıcıların birçok türde kaynağa erişim için ücret ödemeyi istekli oldukları ifade edilmektedir. Ancak, keyfi belirlenen ücretlerin başarısız olacağı aktarılmaktadır.

Fiyat farklılaştırmasına ilişkin bazı eleştirilerde mevcuttur. Rekreasyon alanlarında fiyat farklılaştırması; alt gelir gruplarının kullanımını artırmaya yönelik bir sosyal amaç, gelire eklenerek maliyet kurtarma hedefi ve tesislerin kullanımı için farklı zamanlara yaymak üzere kapasite kullanım hedefiyle yapılabilmektedir. Özellikle sosyal açıdan optimal düzeyde bir hizmetin sağlanması pek olası görülmemektedir. Öneri olarak rekreasyon alanlarında kamu yararı niteliği taşımayan yönleri rekabete açarak, çapraz sübvansiyon yoluyla (bir işletmenin bir bölümünden elde edilen kârların, kendi başına maliyetleri karşılamayan diğer yönlerini sübvansiyon etmek için kullanılması) elde edilen gelirlerle diğer hizmetleri sunmak için kullanılabilmektedir. Örneğin, bir kayak tepesinden veya squash kortlarından elde edilen gelirler, bisiklet yollarının ve halka açık parkların bakımına yardımcı olmak için kullanılabilir. Bunun yanında, fiyat farklılaştırmasının ekonomik yönlerinin yanında psikolojik yönlerinin de dikkate alınması gerektiği belirtilmektedir. Kamusal alanlarda ücretler yüksek belirlenemediğinden talep sabitken maliyetler değişiklik arz etmesi durumunda sürekli fiyat değişikliklerinin tüketiciler açısından belirsizliğe yol açacağı ifade edilmektedir. Ayrıca kamusal alanda sağlanan sosyal faydaların marjinal maliyetlerinin hesaplanmasının zor olduğu vurgulanmaktadır. Diğer bir önemli husus ödeme istekliliğidir. Ödeme istekliliği, potansiyel kullanıcıların bir boş zaman etkinliği için harcamak istediği parasal değerini ifade etmektedir. Bütçe kararlarında, kullanıcıların daha fazla ödeme istekliliği olduğu alanlara öncelik verilmesi gerektiği düşünölmektedir (Berrett vd., 1993).

Richer ve Christensen (1999) ziyaretçilerin rekreasyon deneyimleri için ödeme istekliliğini tahmin etmek için anketleri kullanmanın, kamu arazisi yöneticilerine, yeni rekreasyon ücretlerinin seviyesini belirlerken daha yüksek gelir ve daha fazla kamu erişimi arasındaki dengeyi modellemek için yararlı bir yol sunacağını ifade etmektedir. Ayrıca bu yolla belirlenen ücretlerin bireysel tercihler ve gelir kısıtlamalarından, yani adalet, eşitlik, ödeme gücü ve yoğunluk gibi argümanlardan türetildiğini vurgulamaktadır. Buckley (2003; 58) Dünya genelinde turizm tesislerinin çoğunun (otel ve motel, kamp alanı ve karavan parkı, golf sahaları ve marinalar, oyun salonları ve eğlence parkları) özel arazilerde yer aldığını ve turistler ve tur operatörlerinin bu hizmetler için ödeme yaptığını, dolayısıyla kamusal alanlarda benzer ödeme istekliliği olacağını belirtmektedir. Rivera-Planter ve Muñoz-Piñ (2005) benzer olarak tüm turistlerin, doğal koruma alanlarını ziyaret etmek için belirli bir maksimum ödeme istekliliğinin olduğunu ve geziye karar vermeden önce karşılaştıkları gerçek fiyatlara kıyasla açıklanmayan bir değer olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca, farklı zevk ve gelir seviyeleri göz önüne alındığında, ödeme istekliliğinin bireyler arasında eşit olmayan bir şekilde dağıldığını ve ödeme isteği sıfır olan bazı bireylerin, yani herhangi bir ücret ödemek zorunda kalsalar parklara gitmeyecek insanların bulma olasılığının olduğunu belirtmektedirler. Ödemeye istekliliği en yüksek olan kişiden, ödemeye istekliliği en az olan kişiye göre sıralandığında, bir alan/yer için talep eğrisi ortaya çıkacağı (Şekil 1) ifade edilmektedir. Bu şekil aracılığıyla her bir ücret noktasında ziyaretçi sayısı belirli olacağından, özellikle alanların daha verimli kullanılacağı söylenebilir.

Şekil 1. Talep Eğrisi ve Tüketici Rantı

Kaynak: Rivera-Planter, M. & Muñoz-Piña, Carlos (2005). Fees for reefs: Economic instruments to protect Mexico's Marine Natural Areas, *Current Issues in Tourism*, 8:2-3, 195-213

Mendes (2003) giriş ücretlerinin ekonomik, sosyal ve ekolojik etkiler ürettiği için önemli bir sürdürülebilir araç olabileceğini belirtmektedir. *Ekonomik* açıdan, alanı doğayı önemseyen ve eşsiz güzellikte gören kişiler için ödemeye istekli olmaları beklenirken, tüm doğal alanların benzer olduğunu düşünenler için ödemeye yanaşmamaları beklenmektedir. Ayrıca, daha önce bahsedildiği üzere ücretlerin eşitlikle ilgili etkileri ve daha iyi yönetilme konusunda finansal etkileri bulunmaktadır. Ekonomik etkilerin azaltılması verimli, adil bir giriş ücretini tahmin etme ve uygulama yeteneğine bağlıdır. *Sosyal* açıdan ücretler bireyleri daha dikkatli çevresel tutumlar benimsemeye psikolojik olarak teşvik ederek, parkın gerçek değeri konusunda daha bilinçli hale getirmektedir. Ayrıca giriş ücreti gelirinin tamamı veya bir kısmı yerel halk arasında dağıtılsa ek bir teşvik yaratmaktadır. Son olarak, yoğunluğun kontrol edilebilmesi, bireylerin çevreyi korumaya yönelik uyumlu davranışları ile çevrenin korunması ve bakımıyla ilgili finansal imkanların artışıyla *ekolojik* etkiler azaltılabilmektedir.

Voltaire (2017) ücret ödeme politikasının, aşırı kalabalık alanlarda tıkanıklık sorununu hafifletmeye izin verse de giriş istasyonlarında daha uzun kuyruklar oluşturarak sorunu büyütebileceğini ifade etmektedir. Ayrıca, durumun makul olmayan bekleme sürelerine neden olabileceği, ziyaretçilerin memnuniyetini düşürebileceği ve dolayısıyla marjinal faydada aşağı yönlü bir kaymaya yol açabileceği belirtilmektedir. Öte yandan, ihlal edildikleri takdirde giriş ücretlerinin kullanımının ekonomik olarak verimsiz hale getiren iki varsayım bulunmaktadır. Birincisi, ek bir ziyaretçinin ek maliyetler oluştuğudur (tıkanıklık maliyeti, ekolojik hasar maliyeti ve/veya işletme maliyeti). İkincisi, kamusal alanları kullanma faydalarının yalnızca ziyaretçilerle sınırlı olduğu, yani topluma yayılma faydalarının olmadığıdır. Ancak, bazı yazarlar, bu alanları ziyaret etmenin suç oranlarını düşürmeye katkıda bulunduğu için pozitif dışsallıklar yarattığını iddia etmektedir. Dolayısıyla, ücretlendirme sonucunda sosyal fayda ihmal edilebileceği söylenebilir.

Lindberg (2001) yukarıda bahsedilen görüşüne ek olarak ücretlendirme de tek bir "doğru" sistem olmadığını belirtmektedir. Özellikle ücretlendirme ilgili sorunların dar kapsamlı gelir hedefleri ile turizm endüstrisi ve yerel topluluklar olmak üzere, etkilenen paydaşlarla çok az istişare ile veya hiç istişare yapılmadan alınmasından kaynaklı olduğu ifade edilmektedir. Bu yüzden ücretlendirme hedeflerinin gözden geçirilmesini, ücret belirlenirken tur operatörleri ve yerel topluluklar dahil ilgili paydaşlarla birlikte çalışılmasını ve karar verme sürecini yönlendirmek için araştırma yapılmasını önermektedir. Ayrıca bilgi toplamanın (araştırma) ücretlendirme sürecinin kritik bir parçası olabileceği belirtmektedir. Bu yüzden araştırma yapılırken; geçmiş ziyaretçi anketlerinin gözden geçirilmesi (özellikle ödeme istekliliği), ücretlerden kaynaklı sorunları çözmek üzere özel olarak tasarlanmış anketlerin yönetimi (örneğin, bir ücret düzeyinin ziyaret üzerinde etkisi olacak mı?) ve rakip alanlarda alınan ücretlerin gözden geçirilmesi gerekmektedir. Ücretler belirlenirken avantaj ve dezavantajların da göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Ziyaretçi ücretleri gelir yaratma, maliyet kurtarma (ziyaretçi merkezinin bakımı, ekolo-

jik hasar vb.), yerel iş fırsatları oluşturmak, ekonomik verimlilik (daha fazla değer veren ziyaretçilerin alana erişmesi), alanı sadece kullananları ücret ödemesi nedeniyle kullanıcılar ve kullanıcı olmayanlar arasında eşitlik, ziyaretçi yönetim aracı olarak kullanılabilmesi (olumsuz ekolojik etkiler, tıkanıklık veya kullanıcı çatışması azaltılabilir), gelişmiş alan ve deneyim kalitesi gibi avantajlar sunmaktadır. Öte yandan, ziyaretçi ücretleri; kültürel/politik değer ve öncelikler (milli park ve doğal alanların ulusal mirasın parçası olduğundan vergilerle sübvansede edilmesi sunulmakta ve ücret alma uygun görülmemekte), sosyo-demografik gruplar arasında eşitlik (düşük gelir grupların alandan faydalanamaması), ücret toplama maliyetleri, ziyaretçilerin beklentilerinin artması, çifte ücretlendirme kaygısı (vergiyle birlikte giriş ücretlerinin alınması) gibi dezavantajlı yönleri bulunmaktadır.

Laarman ve Gregersen (1996) kamu arazilerinin herkesin hakkı olduğundan ücretlerin düşük gelirli insanların bu alanlara erişimini kısıtlamaması gerektiğini belirtmektedir. Halkın protesto kaygısı nedeniyle yerel yönetimler kamu alanlarının ücretlendirilmesinde isteksiz davranırsa da gelişmekte olan Kosta Rika, Ekvador, Doğu Afrika ve gelişmekte olan dünyanın başka yerlerinde farklı ve pazar odaklı belirlenmektedir. Ayrıca ücret etkinliği ve kabul edilebilirliği arttırmak için bazı tavsiyelerde bulunmaktadır. Ücretler belirlenirken; hangi kişilerin hangi meblağları ödeyeceği konusunda net olması, adil olması (tüketicilerin ödeme kabiliyetini dikkate alması ve alınan faydalarla orantılı bir ücretin olması), beklenen ücret toplama ve idare maliyetlerine karşılması önerilmektedir. Müşteri ödeme kabiliyetinin sorun olduğu durumlarda, farklı türdeki ücret ve ücretleri birleştiren yaklaşımlar çekici olabilmektedir. Örneğin, bir tabiat parkına genel giriş ücretleri düşük tutulabilir, böylece kapıda çok az kişi dışarıda kalabilir. Ücretler konusunda haklı nedenler sunulduğunda ve bilgilendirme yapıldığında insanların ödeme istekliliği artabilmektedir. Bu stratejinin tam tersi olarak yüksek ücret durumunda tur programı içerisine gizlenebilmektedir. Örneğin, Orta Afrika'daki dağ gorillerini izlemek için yüksek ücretler tur paketlerinin fiyatlarına dahil edilmiştir. Bir başka çözüm önerisi olarak içerideki hizmetler ve tesisler, maliyetler üzerinden fiyatlandırılabilir. Ayrıca, genel olarak 'maliyete dayalı ücretler' in kendiliğinden açıklayıcı olduğu ve savunmanın kolay olduğu belirtilmektedir. Bunun yanında ücret belirlenirken ücretleri ek bir gelir kaynağı olarak düşünülmesi, ücret gelirlerinin en azından bir kısmının üreten alanları için ayrılması (ziyaretçiler ücretlerin alanda kullanıldığını bilirlerse ücret ödemeye daha istekli olabilirler), ücretlerin sahaya özel olarak belirlenmesi (yönetim hedefleri, ziyaretçi kalıpları değişiklik arz edebilir) tavsiye edilmektedir. Öte yandan ücret tahsilatının tüm alanlarda doğru olmayacağı (ziyaret talebinin düşük ve tahsilat maliyetlerinin yüksek olduğu yerlerde ücretler uygun maliyetli değildir) vurgulanmaktadır.

Crompton (2016) yukarıda bahsedilen görüşüne ek olarak ziyaretçi ücretlerinin kabul edilebilirliğini arttırmak üzere fiyatlandırma kararlarına personelin katılmasını önermektedir. Belirlenen bir ücret personele dayatıldığında, dirençli olacakları veya ilgisiz kalacakları, müşterilerden gelen soru ve Őikayetlere yapıcı ve olumlu bir Şekilde yanıt verememelerine neden olacağı belirtmektedir. Ayrıca personelin genellikle müşterileri ile duygusal bir bağ ve empati hissettiklerinden gelen olumsuz tepkileri pekiştirdiklerini ifade etmektedir. Bu yüzden tüm personelin fiyatlandırma politikasının değiştirilmesinin nedenlerini anlamasını ve revizyonların geliştirilmesine girdi sağlama fırsatına sahip olmasını önermektedir. Amaç, personele değişiklikleri sahiplenme duygusu aşılamak ve revizyonların dayandığı mantık ve ilkeleri anlatmaktır.

Sonuç ve Öneriler

Kamusal rekreasyon alanlarında birincil finansman kaynağı olarak vergiler kabul edilmektedir. Ayrıca bu alanlarda sunulan rekreasyon olanaklarının herkese tanınan bir hak olarak görüldüğünden ücretsiz olarak hizmet verilmesi gerektiği savunulmaktadır. Ancak, uzun vadede kullanım ücreti olmadan halka açık hava rekreasyon alanlarına yönelik artan talebin ışığında, yeterli hizmetleri sağlamak için vergilerin arttırılması gerekebileceği ve gelecekte bu alanların finansmanı için yeterli geliri toplamanın tek yolu kullanım ücretleri olabileceği belirtilmektedir. Öte yandan, kamu fonlarıyla birlikte kullanım ücretleri kombinasyonunun kullanılmasının, doğal cazibe merkezlerinin koruma, bakım ve işletilmesi için finansmanında daha adil, etkili ve gerçekçi olabileceği ifade edilmektedir.

Rekreasyon yöneticileri, ücretlendirme sistemlerinin kurulumuyla ilgili maliyetler, belirsiz gelir beklentisi, ücretlerin alınmasıyla ilgili yasal engellerin olması veya sadece bazı hizmetlerin ücretlendirilebilmesi, elde edilen gelirin alanda kullanılamaması, gelir sağlanması durumunda kamusal desteğin azalma ihtimali, ücretle birlikte ziyaretçi hizmet beklentilerinin artması gibi sebeplerle çok sıcak bakmamaktadırlar. Ancak her ne kadar bu alanların finansmanının devlet sübvansiyonu ve bağışlarla karşılanırsa da bu kaynaklarının her ikisinde de destek azalmaktadır. Bu nedenle çevrenin korunması ve bakım masraflarını korumak için kendi kendine finans etmenin daha önemli hale geleceği ifade edilmektedir.

Rekreasyon alanlarının ücretlendirilmesinde birçok engel bulunmakta ve çok sayıda eleştiri getirilmektedir. “Kamu yararı” ve “kullanıcı öder” iki temel karşıt görüş bulunmaktadır. Kamu yararı görüşüne göre; vergi gelirleri doğal cazibe merkezleri için tek geçerli finansman kaynağı olup, doğal güzellikler halka ait olan ulusal mirasın bir parçası ve dengeli yaşam için gerekli olduğundan erişim için ücret alma, etik dışı ve adaletsiz olarak görülmektedir. Ayrıca, kullanıcı ücretleri uygulanırsa doğal bir alana yapılan ziyaret düzeyinin düşeceği ve bunun turizmin bölgeye getirdiği olumlu ekonomik faydaları daha da azaltacağı savunulmaktadır. Kullanıcı öder görüşü; alanı kullananların ücret ödemesinin daha adil olacağını, sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı ziyaretçiler üzerindeki potansiyel ayrımcı etkilerin, farklı fiyatlandırma yoluyla en aza indirilebileceğini savunmaktadır. Ayrıca giriş ücretlerinin bir sonucu olarak ziyaretçi sayısındaki azalmayla doğal cazibe merkezlerindeki tıkanıklığın azalacağı ve daha fazla ödemeye istekli olan ziyaretçiler için deneyimi iyileştireceği belirtilmektedir.

Rekreasyon alanların ücretlendirmesinde yöneticiler politik, hukuki, ekonomik ve sosyal açıdan etkilenmektedir. *Politik* açıdan insanlar ücretlere eylem gibi güçlü itirazlarda bulunabilmekte, dernek ve lobi grupları oluşturarak oy kaygısı oluşturabilmektedir. *Hukuki* açıdan ziyaretçi ücret uygulamaları bazı yasal kısıtlamalara takılabilmektedir. *Ekonomik* açıdan ülkenin döviz kuru yabancı ziyaretçilerin ödeme kabiliyetini ve istekliliğini etkileyebilmektedir. *Sosyal* açıdan ise insanlar çifte vergilendirmeye ilgili itiraz, bu alanları finanse etmenin ekonomik açıdan savurgan bir yol olarak görüldüğünden ekonomik verimsizlik itirazı, ücretlerin neden şimdi uygulandığıyla ilgili tarihsel ücretsiz erişim itirazı, yerel halkın kullanım süresi değişse de erişimin devam etmesine ilişkin beklenti itirazları bulunmaktadır.

Kırsal alanların fiyatlandırmasına yönelik 4 farklı argümanla eleştiri getirilmiştir. *İyi/değerli mallar argümanına (i)* göre sosyal, kültürel ve sağlık açısından toplum için iyi olan hizmetler ulaşılabilirlik açısından ücretlendirilme ile kısıtlanmaması ve maliyetlerin vergilendirme ile karşılanması gerekmektedir. *Dağıtım argümanı (ii)*, ücretlendirme sonucu ortaya çıkan adaletsizliğine dayanmaktadır. *Kuşaklar arası argümanı (iii)*, birçok kırsal rekreasyon kaynağını, gelecek nesiller için korunması gereken bozulabilir ve değiştirilemez olarak tanımlamaktadır. *Yönetim maliyeti argümanı ise* açık alanlara erişim kontrolü zor veya mümkün olmadığından ücret ilgili yönetim maliyetlerinin de dikkate alınması gerekmektedir.

Ücretlerle ilgili eleştirilerde temel argümanlar eşitlik, verimlilik veya gelir yaratmayla ilgilidir. *Eşitlik açısından*, ücretler ne kadar düşük belirlense de faydalanmada adaletsizlik olabileceği ifade edilmektedir. Bunun yanında, ödeme istekliliğiyle ilgili araştırma yapılsa da düşük gelir grubundakilerin yeterince temsil edilemeyeceği, devlet desteğiyle birlikte kısmi ücret uygulandığında düşük gelirli kullanıcılar katılım sağlayamadığında bu desteğin üst gelir gruplarına tahakkuk edeceği belirtilmektedir. Öte yandan, bazı zaman dilimlerinin diğerlerine tercih edilmesi, popüler olan kullanıcı gruplarında tesisin kalabalıklaşması, grup sayısı arttıkça her gruba ayrılan sürenin azalması, özel etkinliklere uyum sağlama esnekliğinin olmaması eşitlikle ilgili getirilen diğer eleştirilerdir. Ayrıca fırsat eşitliği açısından süreler kura yoluyla belirlenebilse de çoğu zaman düşük gelirli bireylerin iş günleri esnek olmadığı için, talebin yoğun olduğu zamanlarda (akşamları) spor alanlarını ve diğer tesisleri kullanmaktan başka seçeneği bulunmayabilmektedir. Verimlilikle ilgili eleştiri eşitlik ilkesiyle çatışmasından kaynaklanmaktadır. Verimlilik açısından, kalabalığı azaltmak, fiziksel bozulmayı önlemek, yoğunluğu diğer alanlarla dengelemek, çöp atma veya duvar yazısı gibi istenmeyen davranışları azaltmak gibi hedeflere ücretleri azalış/ artışlarla ulaşılabilir. Gelir yaratma açısından kamu sektöründe amaç kâr değil, görünüşte kamu yararına hizmet eden diğer hedefleri (gelişmiş müşteri hizmetleri, gelişmiş bakım vb.) yerine getirme yeteneğidir. Ücretin olması gerektiğini savunanlar kendi kendini finanse eden alanların bu hedeflere daha

iyi ulaşabileceğini belirtmektedirler. Ayrıca, daha büyük bir bütçeyle, bir parkın fiziksel kapasitelerinin (park alanları, kamp alanları, arazi edinimi vb.) çoğu genişletilebilir.

Giriş ücretlerinin ekonomik, sosyal ve ekolojik etkiler ürettiği için önemli bir sürdürülebilir araç olabileceğini belirtmektedir. Ekonomik açıdan düşük gelir gruplarının rekreasyon alanından faydalanma isteği azalabileceği, ancak verimli, adil bir giriş ücretini tahmin etme ve uygulama yeteneğine bağlı olarak bu etkinin azaltılabileceği belirtilmektedir. *Sosyal* açıdan ücretler bireyleri daha dikkatli çevresel tutumlar benimsemeye teşvik etmekte, parkın gerçek değeri konusunda daha bilinçli hale gelmektedir. Ayrıca, yoğunluğu kontrol edilebilmesi, bireylerin çevreyi korumaya yönelik uyumlu davranışları ile çevrenin korunması ve bakımıyla ilgili finansal imkanların artışıyla *ekolojik* etkiler azaltılabilmektedir.

Doğal alanlara yönelik talebin genellikle fiyatlara duyarlı olmadığı, bu mütevazı ücretlerin (örneğin, 10 dolardan az) genellikle talep üzerinde yalnızca mütevazı bir etkisi olmaktadır. Ücret ödeme politikasının, giriş istasyonlarında daha uzun kuyruklar oluşturarak sorunu büyütebileceği, durumun makul olmayan bekleme sürelerine neden olabileceği, ziyaretçilerin memnuniyetini düşürebileceği ve dolayısıyla marjinal faydayı aşağı yönlü bir kaymaya yol açabileceği belirtilmektedir. Rekreasyon alanların ücretlendirilmesindeki engeller ve yapılan eleştiriler doğrultusunda alan yazından faydalanılarak aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir;

- Ücretler belirlenirken keyfi karar verilmemeli, rekreasyon alanının hedeflerini veya müşterilerin çıkarlarını yansıtmalı, tatil içerisindeki (bileşik fiyat) payı dikkate alınmalıdır.
- Ziyaretçiler ücretlerin ödendiği parkta yönetim için kullanılacağından eminlerse ücret ödemeye daha istekli olduklarından bu konuda bilgilendirme yapılmalıdır.
- Ücretler konusunda haklı nedenler sunulduğunda ve bilgilendirme yapıldığında insanların ödeme istekliliği arttığından bu konuda bilgilendirme yapılmalıdır. Bu stratejinin tam tersi olarak yüksek ücret durumunda tur programı içerisinde gizlenebilir.
- Belirlenen fiyatlar potansiyel kullanıcıları kısıtlamamalı ve kullanıcılara göre farklı fiyat seçenekleri oluşturulmalıdır. Bu strateji, yeni fiyat seviyelerinden kaynaklanan psikolojik tepkilerin çoğunu ortadan kaldıracaktır. Müşteri ödeme kabiliyetinin sorun olduğu durumlarda, farklı türdeki ücret ve ücretleri birleştiren yaklaşımlar çekici olabilmektedir. Örneğin, bir tabiat parkına genel giriş ücretleri düşük tutulabilir, böylece kapıda çok az kişi dışarıda kalabilir.
- Belirlenen fiyat kullanıcıların zihnindeki fiyat beklentileriyle diğer bir ifadeyle referans fiyatla uyumlu olmalıdır.
- Ücretler belirlenirken; hangi kişilerin hangi meblağları ödeyeceği konusunda net olmalı, adil olmalı (tüketicilerin ödeme kabiliyetini dikkate alması ve alınan faydalarla orantılı bir ücretin olması), belirlenen ücret toplama ve idari maliyetleri karşılamalıdır.
- Yöneticilerin fiyat belirlerken kullanıcılara anket yapmalıdır. Araştırma yapılırken; geçmiş ziyaretçi anketlerinin gözden geçirilmeli (özellikle ödeme istekliliği), ücretlerden kaynaklı sorunları çözümlenmek üzere özel olarak tasarlanmış anketlerin incelenmeli (örneğin, bir ücret düzeyinin ziyaret üzerinde etkisi olacak mı?) ve rakip alanlarda alınan ücretler gözden geçirilmelidir. Öte yandan, kullanıcıların daha fazla ödeme istekliliği olduğu alanlarda kamu harcamalarına öncelik verilmelidir.
- Alan içerisinde hizmetler ve tesisler, maliyetler üzerinden fiyatlandırılabilir. Genel olarak 'maliyete dayalı ücretler' in kendiliğinden açıklayıcı olmakta ve savunmanın kolay olmaktadır.
- Ücretler sahaya özel olarak (yönetim hedefleri, ziyaretçi kalıpları değişiklik arz edebilir) belirlenmelidir.
- Ziyaret talebinin düşük ve tahsilat maliyetlerinin yüksek olduğu yerlerde ücretler uygun maliyetli olmadığından bu alanlarda ücretlendirme yapılmamalıdır.
- Belirlenen bir ücret personele dayatıldığında, dirençli olacakları veya ilgisiz kalacakları, müşterilerden gelen soru ve şikayetlere yapıcı ve olumlu bir şekilde yanıt verememelerine neden olacağı belirtilmektedir. Bu yüzden tüm personelin fiyatlandırma politikasının değiştirilmesinin nedenlerini anlamalı ve fiyatlama kararlarına katılmalıdır.

- Rekreasyon alanlarında kamu yararı niteliği taşımayan yönleri rekabete açarak, çapraz sübvansiyon yoluyla (bir işletmenin bir bölümünden elde edilen kârların, kendi başına maliyetleri karşılamayan diğer yönlerini sübvansiyon etmek için kullanılması) elde edilen gelirler diğer hizmetleri sunmak için kullanılabilir.

Kaynakça

- Berrett, T., Slack, T., & Whitson, D. (1993).** Economics and the pricing of sport and leisure. *Journal of Sport Management*, 7, 199-215.
- Buckley, R. (2003).** Pay to play in parks: An Australian policy perspective on visitor fees in public protected areas. *Journal of Sustainable Tourism*, 11(1), 56-73.
- Coalter, F. (2004).** Reference pricing: Changing perceptions of entrance charges for sport and recreation. *Managing Leisure*, 9, 73-86.
- Crompton, J. L. (2016).** *Pricing recreation and park services: The science and the art*. the United States: Sagamore Publishing.
- Dharmaratne, G. S., Sang, F. Y., & Walling, L. J. (2000).** Tourism potential for financing protected areas. *Annals of Tourism Research*, 27(3), 590-610.
- Kotler, P., Armstrong, G., Saunders, J., & Wong, V. (1999).** *Principles of Marketing*. New Jersey: Prentice Hall Inc.
- Kyle, G. T., Graefe, A. R., & Absher, J. D. (2002).** Determining appropriate prices for recreation on public lands. *Journal of Park and Recreation Administration*, 20(2), 69-89.
- Laarman, J. G., & Gregersen, H. M. (1996).** Pricing policy in nature-based tourism. *Tourism Management*, 17(4), 247-254.
- Lamborn, C. C., Smith, J. W., & Burr, S. W. (2017).** User fees displace low-income outdoor recreationists. *Landscape and Urban Planning*, 167, 165-176.
- Lindberg, K. (2001).** *Protected area visitor fees: Overview*. Part of project: generating revenue through ecotourism for marine protected areas. The International Ecotourism Society and Programme for Belize.
- McCallum, J. D., & Adams, J. G. (1980).** Charging for countryside recreation: A review with implications for Scotland. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 5(3), 350-368.
- McCarville, R. (1993).** Prices and pricing for outdoor recreation opportunities. G. A. Stoep (Dü.), Proceeding of the 1993 Northeastern recreation research symposium içinde (s. 38-39). New York: State Parks Management and Research Institute.
- Mendes, I. (2003).** Pricing recreation use of national parks for more efficient nature conservation: An application to the Portuguese case. *European Environment*, 13, 288-302.
- More, T. A. (1999).** A functionalist approach to user fees. *Journal of Leisure Research*, 31(3), 227-244.
- Ostergren, D., Solop, F. I., & Hagen, K. K. (2005).** National Park Service fees: Value for the money or a barrier to visitation?. *Journal of Park & Recreation Administration*, 23(1), 18-36.
- Reynisdottir, M., Song, H., & Agrusa, J. (2008).** Willingness to pay entrance fees to natural attractions: An Icelandic case study. *Tourism Management*, 29, 1076-1083.
- Richer, J. R., & Christensen, N. A. (1999).** Appropriate fees for wilderness day use: Pricing decisions for recreation on public land. *Journal of Leisure Research*, 31(3), 269-280.
- Rivera-Planter, M., & Muñoz-Piña, C. (2005).** Fees for reefs: Economic instruments to protect Mexico's Marine Natural Areas. *Current Issues in Tourism*, 8(2-3), 195-213.
- Samnaliev, M., More, T., & Stevens, T. (2006).** Financing public recreation lands: Attitudes about alternative policies. *Journal of Park and Recreation Administration*, 24(3), 24-49.
- Schroeder, H. W., & Louviere, J. (1999).** Stated choice models for predicting the impact of user fees at public recreation sites. *Journal of Leisure Research*, 31(3), 300-324.
- Stoakes, R. (1982).** Charging and pricing for countryside recreation. N. Mays (Dü.), Proceedings of the Countryside Recreation Research Advisory Group Conference 1982 içinde (s. 129-138). Bath: Countryside Recreation Research Advisory Group.
- Torkildsen, G. (2005).** *Leisure and Recreation Management (Cilt Fifth edition)*. New York: Routledge, Taylor and Francis Group.
- Voltaire, L. (2017).** Pricing future nature reserves through contingent valuation data. *Ecological Economics*, 135, 66-75.

HATTUŞA'DA MİRAS TURİZM*

Salih Zeki ŞAHİN**

Giriş

Turizm, tarihsel gelişim sürecinde yaşanan ulusal ve uluslararası krizler, savaşlar, salgın hastalıklar gibi istisnai dönemler hariç, sürekli bir ivme ile hem turist sayılarında hem de turizm gelirlerinde önemli artışlar göstermekte olup (Şahin, 2021), Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) ve diğer uluslararası kuruluşların turizm istatistikleri de bu durumu ortaya koymaktadır. KOVİD-19 salgını etkilerinden önce, 2019 yılı Dünya turizm istatistiklerine göre uluslararası turizm hareketlerine 1 milyar 460 milyon kişi katılmış ve 1 trilyon 481 milyar dolar harcama yapmıştır (UNWTO, 2020). 2019 yılında turizm sektörü (doğrudan, dolaylı ve uyarılmış etkileri dâhil) dünya çapında yaratılan tüm yeni işlerin (yeni istihdamın) 4'te 1'ini, tüm işlerin (toplam istihdamın) % 10,6'sını (334 milyon) ve küresel GSYİH'nun %10,4'ünü (9,2 trilyon \$), uluslararası ziyaretçi harcamaları ile toplam ihracatın % 6,8'ini, küresel hizmet ihracatının ise % 27,4'ünü sağlayan (WTTC, 2021); petrol ve kimya sektörlerinden sonra dünyanın en büyük 3.sektörü konumundaydı (UNWTO, 2020). Pandemi etkisiyle; ziyaretçi sayıları, turizm gelirleri, istihdam verileri gibi göstergelerde yaşanan %73 ve üzeri düşüşlere rağmen turizm, önemini ve değerini halen korumaktadır (UNWTO, 2021).

Turizm destinasyonları bir yandan başta ekonomi olmak üzere, sosyo-kültürel faydalarından yararlanmak amacıyla çeşitli yatırımlar ve desteklerle turistik alt ve üst yapıyı geliştirmeye, toplumu turizme ve turiste hazırlamaya çalışırken; diğer yandan tanıtım ve pazarlama faaliyetleri ile turistik çekim merkezi olmaya çalışmaktadır (Olalı, 1990; İçöz vd. 2009). Destinasyon çekim öğeleri olarak kültürel miras, seyahat motivasyonlarının en ilgi çekici olanlarından biri olarak nitelendirilmekte olup (Goeldner and Ritchie, 2003). arkeolojik alanlar, antik yapılar ve eserler ile ören yerleri gibi değerler de önemli çekim unsurlarındandır (Şahin, 2021). Söz konusu değerlere sahip olan, Türkiye'de ve Dünya'da iyi bilinen antik Hitit medeniyetinin merkezi ve başkenti olan Hattuşa, miras turizminin önemli merkezlerinden biri olarak tescil edilmiştir.

Bu çalışmada, Türkiye'nin ve Dünya'nın önemli kültürel miras alanlarından olan Hattuşa'nın turistik talep yönlü gelişimi araştırılmış ve turistik arz değerleri üzerinde durulmuştur. Hattuşa'nın, alan yönetimi ve ziyaretçi ilgisi yönünden mevcut durumun ne olduğu, turistik çekim öğelerinden hangilerinin öne çıkarılması ve turistik gelişim için neler yapılması gerektiği hususları, araştırmanın çıkış noktalarını oluşturmuştur. Bu çalışma ile UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alan Hattuşa'nın, miras turizmi merkezi olarak gelişimini talep boyutuyla inceleyerek, sahip olduğu turizm değerlerini ve önemini ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırmada, miras turizminin önemli verilerinden olan müze ve ören yerleri

* Bu çalışma, II. Uluslararası Turizmde Yeni Jenerasyonlar ve Yeni Trendler Kongresi'nde bildiri olarak sunulan 'Hattuşa'da Miras Turizmi Üzerine Bir Değerlendirme' adlı çalışmaya dayanmaktadır.

** Dr. Öğretim Üyesi, Hitit Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü salihzekisahin@hitit.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-7304-3544

istatistikleri doğrultusunda, Türkiye ve Çorum genelinde durumun ne olduğu, Hattuşa'ya yönelik turizm talebinin (ziyaretçi sayılarının) ne olduğu, Türkiye'de benzer özellikler taşıyan merkezler (ören yerleri) içerisindeki yerinin ne olduğu sorularına cevaplar aranmıştır. Araştırma, Hattuşa'ya yönelik turizm odaklı nadir çalışmalarından biri olmasının yanında, kültürel mirasın korunması, sürdürülebilir turizm gelişimine katkıda bulunabilmesi ile olumlu sosyo-kültürel etkiler sağlayabilecek potansiyelindedir.

Kavramsal Çerçeve

Miras Turizmi

Miras, en geniş anlamıyla 'bir kişinin veya toplumun, kendinden sonra gelenlere bıraktıkları şey' olarak tanımlanmaktadır (TDK Sözlük, 2021). Miras, sadece önemli tarihi yerleri değil, aynı zamanda bölgenin coğrafiyasını ve yaşam kültürünü de içerecek şekilde değerlendirilmektedir (Bowes, 1989). Miras, somut taşınmaz kaynaklar (arkeolojik alanlar, binalar, nehirler, doğal alanlar vb.), somut taşınabilir kaynaklar (müzelerdeki nesnelere, arşivlerdeki belgeler vb.) veya somut olmayan kaynaklar (değerler, gelenekler, törenler, yaşam tarzları ve deneyimleri içeren festivaller, sanat ve kültürel etkinlikler vb.) şeklinde sınıflandırılabilir (Timothy and Boyd, 2003). Miras unsurları, turizm açısından önemli çekicilikleri oluşturmaları nedeni ile de miras turizminin konusunu oluşturmaktadır.

Miras turizmi, başka bir bölgenin veya ülkenin doğal tarihine, insan mirasına, sanatına, felsefesine ve kurumlarına bir yönelimdir (Timothy and Boyd, 2003). Destinasyon çekim öğeleri olarak kültürel miras, hem çağdaş eserler hem de uzun zaman önce yok olmuş medeniyetlerin izlerini taşıyan tarih öncesi ve arkeolojik alanlar hakkında daha fazla bilgi edinmek isteyenlere hitap eden önemli cazibe unsurlarıdır (Goeldner and Ritchie, 2003). Miras turizmi kapsamında değerlendirilebilecek çekicilik türlerini aşağıdaki şekilde gruplandırmak mümkündür (Prentice, 1994'ten aktaran, Timothy and Boyd, 2003):

Doğal miras cazibe merkezleri (doğa koruma alanı, doğa parkurları, sulak alanlar, vahşi yaşam parkları, hayvanat bahçeleri, mağaralar, boğazlar, uçurumlar, şelaleler)

- Bilimsel cazibe merkezleri (bilim müzeleri, teknoloji merkezleri, uygulamalı bilim merkezleri)
- Birincil üretim cazibe merkezleri (çiftlikler, mandıralar, tarım müzeleri, üzüm bağları, balıkçılık, madencilik)
- El sanatları merkezleri ve atölyeleri (su ve yel değerirmenleri, heykeltıraşlar, çömlekçiler, oymacılar, metal dükkânları, cam üreticileri, ipek işçiliği, dantel yapımı, zanaat köyleri)
- Üretim merkezleri (seramik ve porselen fabrikaları, bira fabrikaları, elma şarabı fabrikaları, içki fabrikaları, endüstriyel tarih müzeleri)
- Ulaşım cazibe merkezleri (ulaşım müzeleri, demiryolları, kanallar, denizcilik ve rıhtımlar, sivil havacılık, motorlu araçlar)
- Sosyokültürel cazibe merkezleri (tarih öncesi ve tarihi yerler ve sergiler, ev evleri, tarih müzeleri, kostüm müzeleri, mobilya müzeleri, çocuk müzeleri, oyuncak müzeleri, antik kalıntılar)
- Tarihi insanlarla ilişkili ilgi çekici yerler (ünlü yazarlar, ressamlar ve politikacılarla ilişkili yerler, alanlar ve binalar)
- Sahne sanatları etkinlikleri (tiyatrolar, sahne sanatları, sirkler)
- Keyif bahçeleri (süs bahçeleri, dönem bahçeleri, arboretumlar, model köyler)
- Tema parkları (nostalji parkları, tarihi macera parkları, masal parkları)
- Galeriler (sanat ve heykel)
- Festivaller ve yarışmalar (tarihî fuarlar, festivaller, geçmiş çağları yeniden yaratma, kırsal festivaller)
- Görkemli ve atalardan kalma evler (saraylar, kaleler, kır evleri, malikâneler)
- Dini yerler (katedraller, kiliseler, manastırlar, camiler, türbeler, tapınaklar, kaynaklar, kuyular)
- Askeri çekimler (savaş alanları, askeri hava alanları, deniz tersaneleri, savaş esiri kampları, askeri müzeler)

- Soykırım anıtları (diğer ırkların imhası veya diğer toplu katliamlarla bağlantılı alanlar)
- Kasaba ve Şehir manzaraları (tarihi kent merkezleri, bina grupları, mağazalar, kentsel ortamlar)
- Köyler ve mezralar (kırsal yerleşimler, mimariler, meralar)
- Kırsal ve değerli manzaralar (milli parklar, kırsal manzaralar)
- Sahil beldeleri ve deniz manzaraları (sahil kasabaları, deniz manzarası, kıyı alanları)
- Bölgeler (bölge sakinleri ve ziyaretçiler tarafından ayırt edici olarak tanımlanan ilçeler ve diğer tarihi bölgeler)

Miras unsurlarının sosyal, politik ve ekonomik nedenlerle kötüye kullanımının engellenmesinde, sahip olunan mirasın bütüncül ve kapsayıcı anlayışla ele alınması önemlidir. Bu çerçevede, miras turizmi çekim ögelerinin yönetiminde destinasyonların; miras alanlarının korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması, erişilebilirliğinin ve kontrolünün sağlanarak, aşırı kullanımına dikkat edilmesi, ziyaretçilerin alan ve eserlere hakkında bilgilendirilmesi ve eğitimlerinin sağlanması, mümkün olduğunca geniş kesimlere hitap edecek Şekilde düzenlemelerle ilginin çekilmesi, ziyaretçi deneyimlerinin hoş ve memnuniyet verici olmasına çalışılması, giriş ücretleri dışında kaynak temini ve finansal yönetim konularının başarılı bir Şekilde organize edilmesi, yerel halkın hem miras kaynaklarına sahip çıkmalarının hem de gelen ziyaretçileri benimsemelerinin yanında ekonomik fayda sağlamalarına da çalışılması, alanda verilen hizmetlerin standartlarının ve kalitelerinin artırılması (Garrod and Fyall, 2000) konularında, etkin ve verimli çalışmalar yürütmeleri gerekmektedir.

Uluslararası literatürde ‘miras turizmi’ (heritage tourism) adı ile bilinen araştırmalar, Türkiye’de ise ‘kültürel miras turizmi’ adıyla literatürde ele alınmakta ve araştırmalara konu olmaktadır (Aliağaoğlu, 2004; Uslu ve Kiper, 2006;  zdemir, 2009;  etin, 2010; Türker ve  elik, 2012; T ren vd., 2012; Vatan ve Zengin, 2015; Genç ve Őeng l, 2015; Er ve Bardakoğlu, 2016; Diker, 2016; Karapınar ve Barakazi, 2017; Kuşcuoğlu ve Taş, 2017; Sezer, 2017; Güneş ve Alagoz, 2018; Pekerşen ve Güneş, 2019; G l ve G l, 2019; Keskin vd., 2020)

Hattuşa (Boğazkale/Boğazköy) ile ilgili tarih, arkeoloji, inanç, mitoloji, hatta coğrafya ve mimari gibi alanlarda yayınların varlığı dikkati çekerken, turizm alanında çalışmaların oldukça kısıtlı olduğu g r lmektedir. Özlü ve Kaleli’nin (2019) yapmış oldukları ‘Boğazkale (Hattuşa) Şehrinin Yavaş Şehir (Cittaslow) Potansiyeli’ adlı  alışma, Bilgili ve Koçoğlu’nun (2020) ‘Kırsal Turizm İşletmelerinin Menülerinde Yöresel Yemekleri Kullanım Düzeyleri: Boğazkale  rneği’ adlı çalışma ile Yılmaz ve Atila’nın (2021) ‘Profesyonel Turist Rehberlerinin Gözüyle Hattuşa’ adlı çalışma, yapılan literatür taramasında turizm alanı ile ilişkilendirilecek çalışmalar olmuşlardır. Ayrıca, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu (2009) tarafından hazırlanan ‘Türkiye’nin Dünya Miras Alanları: Koruma ve Yönetimde Güncel Durum’ adlı çalışmanın 2.bölümünde işlenen Hattuşa içeriği de dikkate değer özgün bir çalışma olarak turizm araştırmalarında değerlendirilebilecek bir yapıdadır.

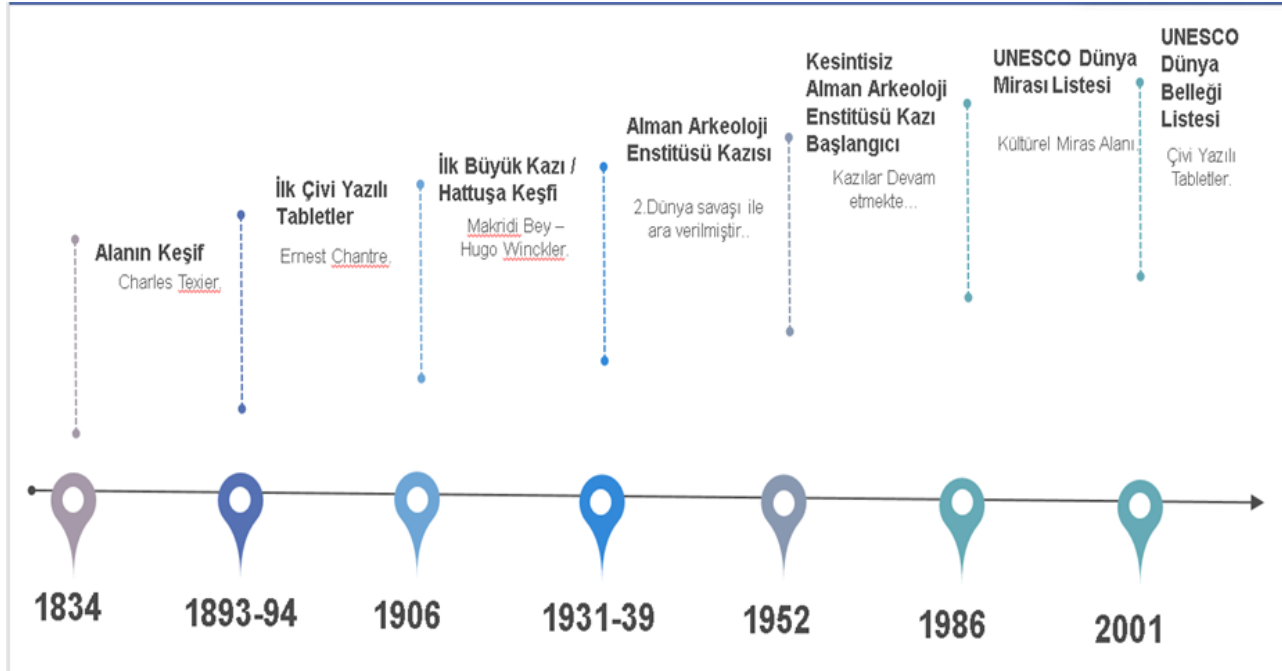
Hattuşa

Hattuşa, İç Anadolu Bölgesi’nde  orum İli’ne bağlı Boğazkale İlçesi sınırları içinde,  orum’a 82 km, Ankara’ya 208 km uzaklıkta olup; Sungurlu-Çorum Karayolu’nun 7. km’sinden güneydoğuya d n ld kten 22 km sonra ulaşılan (UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, 2009), hem bir Dünya Miras Alanı, hem bir Milli Park hem de bir  ren Yeri’dir (Harita 1).

Harita 1. Hattuşa / Boğazkale (UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, 2009).

Hattuşa 1834 yılında Fransız mimar Charles Texier tarafından keşfedilmiştir. Bu sadece Hattuşa'nın keşfi değil, tamamen unutulmuş olan Hititlerin keşfi olarak da algılanabilir (Bkz.Grafik 1). 1893-94'te Ernest Chantre'nin birkaç sondaj yapmasına ve ilk çivi yazılı tabletleri yayınlamasına kadar ki dönemde pek çok bilim adamı ve gezgin Hattuşa'yı ziyaret etmiştir. Müze-i Hümayun Müdürü Osman Hamdi Bey'in desteğini alan aynı müzenin konservatörü Theodor Makridi Bey, 1906 yılında ilk büyük çaplı kazıyı başlatır, zamanın çiviyazısı uzmanı Assiriyolog Hugo Winckler'i de kazı heyetine alarak, burasının Hitit başkenti Hattuşa olduğunu tespit ederler. 1931-39 yılları arasında ve II. Dünya Savaşı nedeniyle verilen aradan sonra 1952'de yeniden başlatılan kazılar, kesintisiz olarak Alman Arkeoloji Enstitüsü tarafından sürdürülmektedir (Çorum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021a).

Grafik 1. Hattuşa'da Tarihsel Dönüm Noktaları (Yazar tarafından düzenlenmiştir).

UNESCO tarafından Türkiye'de tescilli 19 Dünya Mirası alanından biri olan Hattuşa, Kültürel Miras Alanı ülkenin merkezinde yer alan bir konumdadır (Fotoğraf 1). Hattuşa, ziyaretçilerine 3 farklı durak ile (Fotoğraf 2) miras turizmi kapsamında hizmet vermektedir. Boğazköy Müzesi, Hititlerin başkenti Hattuşa Ören Yeri ve bu iki yere de oldukça yakın olan Yazılıkaya Açık Hava Tapınağı, söz konusu durakları oluşturmaktadır (Şahin, 2021).

Fotoğraf 1. UNESCO Türkiye Dünya Miras Alanları Uydu Görüntüsü (UNESCO, 2021a).

Fotoğraf 2. Hattuşa Uydu Görüntüsü (Google Earth, 2021).

UNESCO'nun 'Dünya Kültür Mirası Listesi'ne 1986 yılında dâhil edilen ve çıkarılan çivi yazılı tablet arşivleri de 2001'den itibaren UNESCO'nun "Dünya Belleği Listesinde" yer alan ve 1988 yılında Milli Park alanı olarak ilan edilen, 167,69 ha ölçüsü ile tescilli sit alanı Hattuşa'da (UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, 2009), bugüne kadar bulunan birçok eser, İstanbul, Ankara, Çorum, Boğazköy Müzelerinde korunmakta ve ziyaretçilere sergilenmektedir. Hattuşa'nın (Fotoğraf 1); a) sahip olduğu kapılar (Aslan Kapı, Yer Kapı, Sfenksli Kapı, Kral Kapısı), şehrin surları, yer altı geçitleri (poternleri) ile Yazılıkaya Açık Hava Tapınağında bulunan taş kabartmalarla benzersiz bir anıt olması, b) M.Ö.II. ve M.Ö.I. bin yıllarında, Anadolu ve Suriye'nin kuzeyinde bulunan medeniyetleri etkilemesi c) Dini ve politik önemli bir merkez olarak; sarayı, tapınakları, nekropolü, pazar yeri ile başkent hakkında kapsamlı bir resim oluşturması ve kaybolmuş Hitit medeniyetine tanıklık ediyor olması, d) Alanda (Hattuşa'da), çeşitli bina

ve mimari yapıların (tapınaklar, surlar ve saray gibi) çok iyi korunmuş olması özellikleri ile, UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer bulmuştur (UNESCO, 2021b).

Bulunan tabletlerde "bin tanrılı Şehir" olarak adlandırılan Hattuşa'da ayakta duran anıtsal kapılar (Sfenksli kapı, Yer kapısı, Kral kapısı, Aslanlı kapı), kralın kaldığı Büyükkale Saray Kompleksi, Aşağı Şehir'de ülkenin en büyük tanrıları olan Arinna Güneş Tanrıçası ile Fırtına Tanrısı Teőup'a adanmış Büyük Tapınak, Hitit Büyük Kralı II. Őuppiluliuma'nın yaptıklarını anlatan yazıtın olduğu Hiyeroglifli Oda, devasa ölçekli tahıl ambarları, bir kısmı silinmiş Hititlere ait en uzun hiyeroglif olan Niőantepe Yazıtı gibi birçok eser ve yapı ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca, 2007'de bitirilen Hitit sur duvarı örnek yapısı, kilden yapılmış tarzı ile özgün örneklerindedir (Şahin, 2021). Güneyde, Yer Kapı'nın olduğu yerde, piramit Őeklindeki yapıda, 30 m. yükseklikte, 250 m. uzunlukta ve 80 m. genişlikte toprak bir set oluşturulmuştur. Setin üstünden geöen kent surunun orta kısmında Sfenksli Kapı bulunur ve onun tam altında, Hattuşa'nın iöinden geöilebilen, 71 m. uzunluğunda, 3 m. yüksekliğinde, 35 m² taban alanlı tamamen yığma taőlarla yapılmış poterninden (tünelinden) sur dıőına çıkış vardır (UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, 2009). Görsellerden de (Fotoğraf 3-8) anlaşılacağı gibi Hattuşa, hem ziyaretöilerine eşsiz bir ziyaret deneyimi sunmaktadır.

Fotoğraf 3. Poternli Sur

Fotoğraf 4. Yukarı Şehir Tapınak ve Silolar

Fotoğraf 5. Aslanlı Kapı

Fotoğraf 6. Büyük Kale (Kral Sarayı)

Fotoğraf 7. Sfenksli Kapı (Replika)

Fotoğraf 8. Kral Kapısı (Replika)

Kaynak: Türkiye Kültür Portalı (2021a), Çorum İKTM (2021a).

Kayaya oyulmuş iki doğal odaya sahip bir açık hava tapınağı olan Yazılıkaya, Hattuşa'nın 2 km kuzeydoğusunda, bir dağ bariyerinin yamacında yer almaktadır. Kaya odalarının duvarları, Hitit döneminin en zengin ve en çarpıcı örnekleriyle bezeli figürleri içermektedir. Tapınak'ta 90'dan fazla tanrı, tanrıça, hayvan ve hayal ürünü yaratıklar kayalara işlenmiştir. A ve B olmak üzere iki bölüm halinde gezilebilen Yazılıkaya (Fotoğraf 9-10), görkemli kaya betimlemeleri ile Hitit tapınak inancını yansıtmaktadır (Şahin, 2021; Türkiye Kültür Portalı, 2021b).

Fotoğraf 9. A Odası

Fotoğraf 10. B Odası

Kaynak: Türkiye Kültür Portalı (2021b).

Hattuşa kazılarında ortaya çıkarılan Kalkolitik, Eski Tunç Çağı, Asur Ticaret Kolonileri Çağı eserleri ile Frig, Galat, Roma Dönemi ve Bizans dönemi eserleri, Boğazköy müzesinde sergilenmektedir (Müzeler, 2021). Müzede bulunan eserlerden; Hattuşa'nın Sfenksli Kapısında yer alan 2 orijinal sfenks (Fotoğraf 11) ile boğa başlı vazo (Fotoğraf 12, en çok bilinen ve değerli görülenlerdendir).

Fotoğraf 11. Sfenksler **Fotoğraf 12.** Boğabaşlı Vazo

Kaynak: Türkiye Kültür Portalı (2021c), Çorum İKTM (2021b), Yazar Arşivi.

Boğazköy Müzesi, 1966 yılından günümüze hizmet vermekte olup, Çorum Müzesi Müdürlüğü'ne bağlı olan 'yerel müze' statüsündedir (Çorum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021c).

Yöntem

Çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden belge/doküman incelemesinden yararlanılmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Çorum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından yayınlanmış bilgiler ve istatistiklerin (müze ve ören yerleri) yanında, Hattuşa hakkında yayınlanmış çalışmalardan faydalanılarak, araştırma sorularına cevaplar aranmıştır. Araştırma alanını, Hattuşa Ören Yeri, Yazılıkaya Açık Hava Tapınağı ile Boğazköy (Hattuşa) Müzesi oluşturmaktadır. Araştırma alanına ilişkin, ikincil veri kaynaklarından elde edilen veriler, betimsel analizlerle değerlendirilmif ve katılımcı gözlem bulguları ile desteklenmiştir.

Bulgular ve Yorumlar

Hattuşa destinasyonuna yönelik miras turizmi talebinin incelenmesinde esas alınan temel göstergeler, müze ve ören yerleri istatistikleridir. Hattuşa verilerinin değerlendirilmesinde, Boğazköy Müzesi ziyaretçi sayıları ile Hattuşa Ören Yeri ziyaretçi sayılar birlikte değerlendirilmiştir. Çünkü her iki yer de Hattuşa bölgesi içerisinde, birbirine oldukça yakın yerde bulunan çekim merkezlerdir.

2020 yılında Türkiye’de, Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı 204 müze, 142 ören yeri (toplam 346 müze ve ören yeri); ziyaretçilere hizmet vermektedir (Şahin, 2021). Kültür ve Turizm Bakanlığı, Döner Sermaye İşletmeleri Merkez Müdürlüğü (DÖSİMM, 2021) verilerine göre düzenlenen Tablo 1 verileri incelendiğinde;

- Türkiye genelindeki müze ve ören yeri ziyaretçi sayılarına kıyasla, Çorum genelinde ziyaretçi sayılarının hem sayısal, hem oransal hem de sıralama olarak geriye gittiği,
- Hattuşa Ören Yeri’nin, Boğazköy Müzesi ile birlikte en fazla ziyaretçi çektiği ancak özellikle Alaca Müzesi ve Ören Yeri’ne olan talep artışının altında kaldığı,
- 2009-2019 yılları arasında müze ve ören yeri ziyaretçi istatistiklerinde Çorum genelinde yaşanan %25,3’lük artışa karşın aynı dönemde Hattuşa’da (Boğazköy Müzesi+Hattuşa Ören Yeri) yaşanan % -5,6’lık azalış yaşandığı görülmüştür.

Tablo 1. Türkiye ve Çorum Müze ve Örenyeri Ziyaretçi İstatistikleri (2009-2020)

Müze ve Ören Yerleri	2009	2010	2016	2017	2018	2019	2020	Değişim % (09-19)
Çorum Müzesi	29.532	34.043	23.679	20.516	25.234	29.731	7.925	0,7
Alacahöyük Müzesi ve Ören Yeri	19.758	23.917	32.079	28.946	44.766	40.955	22.213	107,3
Boğazköy Müzesi	5.745	-	8.866	6.693	8.412	11.615	4.585	102,2
Boğazköy/ Hattuşa Örenyeri	43.269	55.173	29.076	28.822	33.282	40.832	18.062	-5,6
Çorum	98.304	113.133	93.700	84.977	111.694	123.133	52.785	25,3
Türkiye (000)	21.233	25.854	17.409	20.508	28.298	35.048	8.919	65,1
İller İçinde Çorum’un Sıralamadaki Yeri ve Payı%	20. (64 il) %0,46	20. (65 il) %0,43	20. (63 il) %0,54	23. (63 il) %0,41	24. (65 il) %0,39	29. (64 il) %0,35	24. (65 il) %0,59	

Kaynak: DÖSİMM (2021) verilerine göre düzenlenmiştir.

1990-2020 yıllarına ilişkin Hattuşa’ya (Boğazköy Müzesi+Hattuşa Ören Yeri) yönelik ziyaretçi sayılarının verildiği Tablo 2 incelendiğinde ise; yıllar içerisinde yaşanan dalgalanmalar hariç, destinasyona yönelik turizm talebinin (ziyaretçi sayısının) durağan bir seyir izlediği görülmektedir. 1990 yılında 52.714 ziyaretçiye ev sahipliği yapan Hattuşa’nın, pandeminin etkisinin kapsam dışı bırakıldığı 2019 yılı ziyaretçi sayısının 52.394 olması, bu durumun somut bir göstergesidir. Türkiye genelinde 2009 yılında hizmet veren 281 müze ve ören yerleri arasında, ziyaretçi sayısı itibarı ile %0,23’lük bir pay ile 64. sırada yer alan Hattuşa; , 2019 yılında 276 müze ve ören yeri içerisinde %0,15’lik pay ile 98. sırada yer almıştır. Hizmet veren müze ve ören yeri sayısında yaşanan azalmaya ve de artış göstermiş olan ziyaretçi sayılarına rağmen Hattuşa’da yaşanan hem sıralama hem de oransal gerileme, üzerinde düşünülmesi gereken önemli bir husustur.

Tablo 2. Hattuşa Ziyaretçi İstatistiklerinin Türkiye Verileri İçindeki Yeri

Yıllar	Hattuşa (Müze+Ören Yeri)			Türkiye Müze+Ören Yeri	
	Yerli	Yabancı	Toplam	Sıralaması	%Payı
1990	14.010	38.704	52.714	-	-
1991	8.504	14.696	23.200	-	-
1992	19.427	25.656	45.083	-	-
1993	13.586	20.873	34.459	-	-
1994	12.681	12.341	25.022	-	-
1995	19.429	14.637	34.066	-	-
1996	17.624	17.149	34.773	-	-
1997	13.708	17.795	31.503	-	-
1998	15.688	19.484	35.172	-	-
1999	17.800	7.426	25.226	-	-
2000	15.545	14.213	29.758	-	-
2001	16.765	21.165	37.930	-	-
2002	18.395	21.023	39.418	-	-
2003	18.846	11.756	30.602	-	-
2004	30.804	20.640	51.444	-	-
2005	22.343	27.472	49.815	-	-
2006	13.982	18.433	32.415	-	-
2007	11.568	21.429	32.997	-	-
2008	14.953	21.344	41.208	-	-
2009	28.579	20.402	48.981	64.(281'de)	0,23
2010	16.951	30.221	55.173	-	-
2011	35.209	32.912	68.121	-	-
2012	43.591	38.546	82.137	-	-
2013	40.298	35.778	76.076	-	-
2014	-	-	67.508	-	-
2015	32.423	19.465	51.888	-	-
2006	-	-	37.894	-	-
2017	-	-	35.515	-	-
2018	34.115	7.582	41.697	-	-
2019	40.404	11.990	52.394	98.(276'da)	0,15
2020	-	-	22.647	-	-
Değişim (09-19)	188,4	-69,1	-0,6		

Kaynak: Çorum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2020), DÖSİMM (2021).

Yine pandemi etkilerinin hariç tutulduğu 1990-2019 döneminde yerli ziyaretçi sayısında meydana gelen %188,4'lük artışa karşın aynı dönemde yabancı ziyaretçi sayısında meydana gelen % - 69,1 azaldığı verileri de bir diğer çarpıcı sonuçtur. Yerli ziyaretçi sayısında Hattuşa'yı ziyaret eden yerli ve yabancı ziyaretçilerin, temel ziyaret motivasyonlarının destinasyondaki miras öğeleri olduğu dikkate alındığında, azalan ilgi ve ziyaretçi sayılarının artırılması için destinasyon yöneticilerinin, geniş katımlı ve kapsamlı bir hazırlık yapması gerektiği ortadadır.

Sonuç ve Öneriler

Boğazköy Müzesi, Yazılıkaya Açık Hava Tapınağı ve Hattuşa Ören Yeri olarak yerli ve yabancı kültür turistlerinin ziyaretlerine açık olan, yüz yıldan uzun bir süredir arkeolojik kazıların yürütüldüğü, geniş alana yayılmış ve birçok önemli esere ev sahipliği yapan Hattuşa, kültürel değerlerine rağmen, miras turizmi kapsamında hak ettiği ilgiyi ve turist sayılarını yakalayamamıştır. 1990 yılında bölgeyi ziyaret eden turist sayısı (52.714) ile salgın hastalığın etkisinin dikkate alınmadığı 2019 yılında bölgeyi ziyaret eden turist sayılarının (52.394) hemen hemen aynı olması, bu durağanlığın somut göstergesidir. Aradan geçen 30 yıllık sürede, Türkiye genelinde ve Çorum özelinde yaşanan turist sayıları artışları ile miras turizmi amaçlı ziyaretçilere ev sahipliği yapan müze ve ören yerleri gibi merkezlere yönelik artan

ilgiden, Hattuşa'nın nasiplenemediği açıktır. Dikkat çeken bir diğer husus da müze ve ören yeri ziyaretçi istatistiklerinde Çorum genelinde yaşanan artışa karşın aynı dönemde Hattuşa'da yaşanan azalışlardır. İlginç bir nokta da, Türkiye'de 2016 yılında yaşanan darbe girişimi ve salgın hastalığın etkilediği 2020 yıllarında yaşanan krizlerin etkisi ile azalan ziyaretçi sayılarının, Hattuşa özelinde, olumsuz etkilerinin daha az olmasıdır. Düşük ziyaretçi yoğunluğu, konumu ve ziyaretçi profil yapısının, Hattuşa'nın bu olumsuzluklardan daha az etkilenmesine neden olduğu söylenebilir.

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu (2009) tarafından hazırlanan çalışmada, Hattuşa'ya ilişkin olarak tespit edilen sorunların (alan yönetim planı ile ziyaretçi yönetim planlarının olmayışı, bilgilendirme/yönlendirme levha ve tabelaların eksikliği, yerel paydaşların alan hakkında bilgisizliği-ilgisizliği, kurumlar arasındaki yetki karmaşası, ziyaretçi alanlarının yetersizliği-eksiklikleri, güvenlik problemleri, alanın tahribata açık oluğu, müze alanı, kamulaştırma gibi), aradan geçen 12 yıllık sürede de pek çözülemediği, araştırmacının da katılımcı gözlemlerinde gördüğu sorunlar olarak varlığını devam ettirmektedir. Söz konusu sorun ve eksikliklerin, destinasyon yöneticileri tarafından çözümlenmesi için gerekli adımların atılması halinde Hattuşa, sahip olduğu eşsiz miras ögeleri ile önemli bir turizm destinasyonu olmaya adaydır.

Hattuşa'nın hem müstakil olarak hem de miras turizminin en önemli destinasyonlarından komşu Kapadokya bölgesiyle değerlendirileceği plan ve uygulamalar ile yerli ve yabancı turistler için benzersiz bir turizm destinasyonu olarak çekicilik kazanacağı muhakkaktır.

Çalışma, Hattuşa Ören Yeri'ne yönelik turizm talebi gelişimini incelemesi açısından bir ilk olmasının yanında, turizm odaklı nadir çalışmalardanır. Hattuşa'da kültürel mirasın korunması, sürdürülebilir turizm gelişimine katkıda bulunması ile olumlu sosyal etkiler sağlayabilecek potansiyeldedir. Araştırma çalışması, ikincil verilerden yararlanılarak gerçekleştirilmesinin yanında erişilen ve işlenen zaman serisi kısıtı olması gibi sınırlılıklar taşımaktadır. Gelecekte yapılacak çalışmalarda, birincil veri kaynaklarından da yararlanılarak konunun işlenmesinin, çalışmalara zenginlik katacağı düşünölmekte ve araştırmacılara önerilmektedir.

Kaynakça

- Aliağaoğlu, A. (2004). Sosyo-Kültürel Miras Turizmi ve Türkiye'den Örnekle. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2(2): 50-64.
- Bilgili, R. ve Koçoğlu, C. M. (2020). Kırsal Turizm İşletmelerinin Menülerinde Yöresel Yemekleri Kullanım Düzeyleri: Boğazkale Örneği, *Uluslararası Kırsal Turizm ve Kalkınma Dergisi*, 4(2): 2602-4462.
- Bowes, R.G. (1989). Tourism and Heritage: A New Approach to the Product. *Recreation Research Review*, 14(4): 35-40.
- Çetin, T. (2010). Cumalıkızık Köyünde Kültürel Miras ve Turizm Algısı. *Millî Folklor*, 22(87): 181-190.
- Çorum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2021a). *Gezilecek Yerler: Ören Yerleri*, <https://corum.ktb.gov.tr/TR-58708/orenyerleri.html>, (Erişim: 01/03/2021).
- Çorum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2021b). *Gezilecek Yerler: Müzeler*, <https://corum.ktb.gov.tr/TR-58707/muzeler.html>, (Erişim: 01/03/2021).
- Çorum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2021c). *Çorum'da Müze*, <https://corum.ktb.gov.tr/TR-58767/corumda-muze.html>, (Erişim: 10/04/2021).
- Diker, O. (2016). Kültürel Miras ile Kültürel Miras Kavramları Üzerine Kavramsal Bir Çalışma, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(30): 365-374.
- DÖSİMM -Döner Sermaya İşletmesi Merkez Müdürlüğü-(2021). *Müze ve Ören Yeri İstatistikleri*, <http://dosim.gov.tr/muze-istatistikleri> (Erişim: 30/03/2021).
- Er, Ö. ve Bardakođlu, Ö. (2016). Kültürel Mirasın Sürdürülebilir Turizm ürünü Çeşidi Olarak Değerlendirilmesi: Edirne Örneği. *İşletme Fakóltesi Dergisi*, 17(2): 95-111.
- Garrod, B. and Fyall, A. (2000). Managing Heritage Tourism. *Annals of Tourism Research*, 27:682-708.
- Genç, K. ve Şengöl, S. (2015). Kültürel Miras Turizmine Yönelik Yerel Halkın Görüşlerinin Ortaya Çıkarılması: Mudurnu Ölçeğinde Bir Araştırma. *16. Ulusal Turizm Kongresi*, Çanakkale: Çanakkale 18 Mart Üniversitesi 12-15 Kasım 2015, ss. 218-237.

- Goeldner, C. R. and Ritchie, J. R. B. (2003). *Tourism: Principles, Practices, Philosophies*; (Ninth Edition), USA: John Wiley&Sons, Inc.
- Google Earth (2021). Boğazkale, <https://earth.google.com/web/@40.01989114,34.61900544,1045.3605459a,3810.0795235d,35y,304.25716891h,0t,0r> web adresinden 10/08/2021 tarihinde alındı.
- Gül, K. ve Gül, M. (2019). Etnik Kültürel Mirasın Turizmde Değerlendirilmesi: Küçükköy Boşnak Göçmenleri Örneği *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7(2), 1236-1251.
- Güneş, E. ve Alagöz, G. (2018). Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Kültürel Miras Tutumları Üzerine Bir Araştırma. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(29): 753-777.
- İçöz, O., Var, T. ve İlhan, İ. (2009). *Turizm Politikası ve Planlaması: Bölgesel Planlama. (2.Basım)*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Karapınar, E. ve Barakazi, M. (2017). Kültürel Miras Turizminin Sürdürülebilir Turizm Açısından Değerlendirilmesi: Göbeklitepe Ören Yeri. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(1): 5-18.
- Keskin, İ., Furat, M. F. ve Güler, C. (2020). Kültürel Miras Turizminin Neden Arşivlere İhtiyacı Var? *Bilgi ve Belge Araştırmaları Dergisi*, 14: 43-84. <http://doi.org/10.26650/bba.2020.14.02>
- Kuşcuoğlu, O. G. ve Taş, M. (2017). Sürdürülebilir Kültürel Miras Yönetimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Yalvaç Akademi Dergisi*, 2(1): 58-67.
- Müzeler (2021). Boğazköy Müzesi ve Ören Yeri Broşürü, <https://muze.gov.tr/s3/MysFileLibrary/%C3%87orum%20Bo%C4%9Fazk%C3%B6y%20M%C3%BCzesi%20ve%20%C3%96ren%20Yeri-a21f2d31-245a-4345-ae7a-74d6ad7722d1.pdf>, (Erişim: 27/07/2021).
- Olalı, H. (1990). *Turizm Politikası ve Planlaması*, Yayın No: 228, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları.
- Özdemir, N. (2009). Kültür Ekonomisi ve Endüstrileri İle Kültürel Miras Yönetimi İlişkisi. *Milli Folklor Dergisi*, 21(84):73-86.
- Özül, T. ve Kaleli, C. (2019). Boğazkale (Hattuşa) Şehrinin Yavaş Şehir (Cittaslow) Potansiyeli, *AMISOS*, 4(7): 176-194.
- Pekerşen, Y. ve Güneş, E. (2019). Kültürel Miras Turizmi Değerlerinin Korunması ve Sürdürülebilirliği Kapsamında Yerel Halkın Tutumu: Cumalıkızık Örneği, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(3): 350-368.
- Sezer, İ. (2017). Kültürel Mirasın Turizm Açısından Değerlendirilmesi: Taşköprü İlçesi Örneği, *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(2): 175-198.
- Şahin, S.Z. (2021). Destinasyon Çekim Ögeleri Olarak Müzeler ve Ören Yerleri: Çorum Örneği, M.C. BİRİNCİ ve Ö. YAYLA (Eds.), içinde *Turizm ve Rekreasyon Araştırmaları* (s.230-257), Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- TDK Sözlük (2021). *Miras*, 03/05/2021 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> web adresinden alındı.
- Timothy, D. J. and Boyd, S. W. (2003). *Heritage Tourism* (First Edition), UK: Pearson Education Limited.
- Tören, E., Kozak, N. ve Demiral, G. N. (2012). Eskişehir'in Kültürel Miras Varlıklarının Korunmasında Kamu Kurumlarının Rolü, *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(2): 69-88.
- Türker, A. ve Çelik, İ. (2012). Somut Olmayan Kültürel Miras Unsurlarının Turistik Ürün Olarak Geliştirilmesine Yönelik Alternatif Öneriler. *Yeni Fikir Dergisi*, 9: 86-98.
- Türkiye Kültür Portalı (2021a). <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/corum/gezilecekyer/hattusa>, (20/07/2021).
- Türkiye Kültür Portalı (2021b). <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/corum/gezilecekyer/yazilikaya-acikhava-tapinagi>, (20/07/2021).
- Türkiye Kültür Portalı (2021c). Çorum, <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/corum/gezilecekyer/bogazkoy-muzesi>, (Erişim: 20/07/2021).
- UNESCO (2021a). Turkey: Properties inscribed on the World Heritage List, <http://whc.unesco.org/en/statesparties/tr>, (Erişim: 18/08/2021)
- UNESCO (2021b). Hattusa: The Hittite Capital, <http://whc.unesco.org/en/list/377>, (Erişim: 05/07/2021)
- UNESCO Türkiye Milli Komisyonu (2009). Türkiye'nin Dünya Miras Alanları: Koruma ve Yönetimde Güncel Durum, Ankara: UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Somut Kültürel Miras İhtisas Komisyonu Raporu.
- UNWTO (2020). *Tourism Highlights*, 05/09/2020 tarihinde <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284422456> web adresinden alındı.

- UNWTO (2021). *COVID-19, Rebuilding Tourism*, 02/05/2021 tarihinde <https://www.unwto.org/covid-19-highlights> web adresinden alındı.
- Uslu, A. ve Kiper T. (2006). Turizmin Kültürel Miras zerine Etkileri: Beypazarı / Ankara rneğinde Yerel Halkın Farkındalığı, *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 3(3): 305-314.
- Vatan, A. ve Zengin, B. (2015). Söğüt İlçesi'nde Kültürel Miras ve Yerel Halkın Turizme Bakışı, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(10): 634-650.
- WTTC (2021). *Economic Impact Reports*, 02/05/2021 tarihinde <https://wttc.org/Research/Economic-Impact> web adresinden alındı.
- Yılmaz, A. İ. & Atila, N. (2021). Profesyonel turist rehberlerinin gözüyle "Hattuşa". *Turkish Studies-Social*, 16(3), 1375-1404. <https://dx.doi.org/10.47356/TurkishStudies.49587>.

TÜRKİYE’DE KORUNAN ALANLAR ÖZELİNDE MİLLİ PARKLAR ve EKOTURİZM POTANSİYELLERİ

Özlem DAĞDELEN*
İlker ÇİNBİLGEL**

Giriş

Ekosistem, biyom ve biyolojik çeşitlilik gibi birçok kavramı kapsayan doğa insan varlığının doğal dengeyle uyumlu olarak refah bir şekilde sürmesi için oldukça önem taşımaktadır. Ancak insanlık tarihinin son 50 yılını kapsayan bölümünde doğadaki küresel değişimin muazzam boyutlarda olduğu görülmektedir. Bu değişimin sebepleri özellikle nüfus artışı, aşırı üretim ve tüketim, teknolojik gelişmeler, ticaret gibi temel itici sebepler nedeniyle ortaya çıkan kara ve deniz kullanımındaki olumsuz davranışlar, kirlilik, iklim değişikliği, canlıların yok olması, yabancı türlerin istilası olarak tanımlanabilmektedir (IPBES Global Report, 2020). Türlerin ve özellikle habitatlarının insan temelli faaliyetler sebebi ile hızlı bir şekilde yok olmaya başlaması acil olarak doğa korumaya yönelik önlemlerin alınması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Habitat varlığının sürdürülebilirliğinin sağlanması, türlerin popülasyon seviyelerinin korunması ve insanlar için daha yaşanabilir çevre sağlamak gibi doğa korumaya hizmet eden en etkili yöntemlerden birisi korunan alanların ilan edilmesi olarak görülmektedir (Bhola ve ark., 2021). Korunan alanlar, doğayı korumaya yönelik çabaların yanı sıra insanoğlu için gıda ve temiz su ihtiyacını giderme, ilaçlar ve doğal afetlerin etkilerinden korunmaya da hizmet etmektedir (Avrupa Çevre Ajansı, 2021). Küresel olarak tüm biyoçeşitliliğin bugün ve daha sonraki nesiller için sürdürülebilirliğinin sağlanması, sahip olunan doğal ve kültürel değerlerin korunabilmesi amacıyla belirlenmiş kanuni düzenlemelere göre yönetilen kara veya deniz alanlarından oluşan bölgeler “Korunan Alan” olarak adlandırılmaktadır (WWF, 2021a). Tüm dünyada korunan alanlar ağının karasal karbonun en az %15’ini depoladığı tahmin edilmekte ve bununla birlikte sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesine yaptığı katkılar ve bu katkılara yönelik farkındalığın artması, daha etkili bir şekilde küresel ve ulusal ağlara yatırım yapmak için güçlü bir gerekçe sağlamaktadır (IUCN, 2021). Küresel olarak korunan alanlara yönelik Dünya Korunan Alanlar Veri Tabanı Ağustos 2021 sürümünde, 245 ülke ve bölgeyi kapsayan korunan alan sayısının yaklaşık 266 bin olduğu ve Korunan Gezegen Mayıs 2021 raporunda ise korunan alanların kara ve iç su ekosistemleri olarak yerkürenin %16.64’ünü, kıyı suları ve okyanusun ise yerkürenin %7.74’ünü oluşturduğu ifade edilmektedir (UNEP, 2020). Dünya Turizm Örgütü (UNWTO)’nün 2019 yılında sunduğu rapora göre, küresel olarak toplam gelen turist sayısı bir önceki yıla oranla %5 artış kaydederek 1.4 milyar ziyaretçiye ulaşırken, toplam uluslararası turizm ihracatı ise bir önceki yıla oranla %4 artış ile 1.7 trilyon dolara ulaşmıştır (UNWTO, 2021). Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve

* Bilim Uzmanı, zdagdelen671@gmail.com 0000-0001-6244-2064

** Dr. Öğretim Üyesi, Akdeniz Üniversitesi, Manavgat Turizm Fakültesi icinbilgel@akdeniz.edu.tr 0000-0003-3084-5998

Esaslara Dair Yönetmelik kapsamında korunan alanların tanımı; Biyolojik çeşitliliğin, doğal ve bununla ilişkili kültürel kaynakların korunması ve devamlılığının sağlanması amacıyla ilgili mevzuata göre yönetilen; milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, doğal sit alanları, sulak alanlar, özel çevre koruma bölgeleri ve benzeri koruma statüsü bulunan kara, su ya da deniz alanlarını ifade etmektedir (Resmi Gazete, 2012). Korunan alanlar kapsamı altında bulunan milli parklar, el değmemiş doğal alanlar ve doğa rezervleri biyoçeşitliliğin korunmasında temel faktörleri oluştururken yerel halkın geçim kaynaklarına katkıda bulunmakta ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamaktadır (Uluslararası Doğayı Koruma Birliği, 2021). Günümüzde dünyanın en büyük endüstrisi haline gelen turizm endüstrisi ticari amaçlar ile yürütülen, büyük bir ekonomik yapıdan oluşmaktadır (Keleş ve Keleş, 2020). Turizm endüstrisi, sürdürülebilir kalkınmayı hedefleyen bir seçenek olmasının yanı sıra çoğunlukla korunan alanlarda bir kalkınma yöntemi ve doğa temelli bir turizm çeşidi olan ekoturizm olarak faaliyetine devam etmektedir (Obua, 1997). Korunan alanlardaki ilk koruma girişiminin 1872 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde kurulan ve dünyanın ilk milli parkı ünvanını taşıyan "Yellowstone Milli Parkı" olduğu bilinmektedir. İlk kurulduğu yıllarda milli park sınırları içinde yaşamını sürdüren yerli halkın bu alan dışında yaşamaya yönlendirilmesi şeklinde bir koruma biçimi geliştirilmiş fakat 1970 yılından sonra bu yöntem önemini kaybetmeye başlayarak yerel topluluğun koruma faaliyetlerine aktif katılımı ile sürdürülebilirliğin sağlanması yönünde önem kazanmıştır (Koç ve Soykan, 2020). Amerika'da başlayan milli park hareketini sırası ile Avrupa'da öncelikle İsveç ve sonra İsviçre takip etmiştir (Kervankıran ve Eryılmaz, 2014). Günümüzde küresel olarak en büyük milli parklar Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere Brezilya, Japonya, Hindistan ve Avustralya'da bulunmaktadır (AA Yaşam, 2021). Dünyada bilinen en büyük korunan alanlar ise; *Mercan Denizi Tabiat Parkı*, *Güney Georgia ve Güney Sandviç Adaları Deniz Koruma Alanı*, *Pasifik Uzak Adaları Deniz Ulusal Anıtı*, *Mercan Denizi Topluluğu Deniz Koruma Alanı*, *Hoggar Ulusal Parkı*, *Kuzeydoğu Milli Parkı*, *Phoneix Adaları*, *Chagos Takımadaları*, *Papahanaumokuakea Ulusal Deniz Anıtı* ve *Kavango-Zambezi Sınır Ötesi* olarak bilinmektedir (Yeşilist, 2021).

Bu çalışma kapsamında Türkiye'deki milli parkların ekoturizm değeri açısından başlıcalarının ekoturizm potansiyeli, ilgili literatür taramaları eşliğinde derlenerek sunulmuştur.

Kavramsal Çerçeve

Üç tarafı denizler ile çevrelenmiş olan Türkiye, sahip olduğu yükseklik farkları, iklim çeşitliliği ve bunun gibi özelliklerden kaynaklanan zengin biyoçeşitliliği ile Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları arasında bulunan en önemli geçiş yolları üzerinde konumlanmaktadır. Eşsiz ekosistem ve habitat zenginliği dikkate değer ölçüde bir tür çeşitliliği oluşturmaktadır. Özellikle sahip olduğu bitki zenginliği tüm Avrupa Kıtası'nda bulunan bitki varlığına neredeyse eşittir. Sayı ile ifade etmek gerektiğinde tüm Avrupa'nın tamamında toplam 12500 bitki türü bulunmaktayken, Türkiye'de ise 9996 (11707 takson) bitki türü vardır ve bunların yaklaşık üçte biri Türkiye'ye özgüdür (Güner ve ark., 2012; DKMP, 2021c). Türkiye'de korunan alanları konu alan tüm faaliyet, işlem ve kanunlarda Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, Kültür ve Turizm Bakanlığı birlikte faaliyet göstermektedir (Sezen, 2017; Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2021; DKMP, 2021; Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021). Milli Parklar Kanunu'na göre; *Milli park*; bilimsel ve estetik bakımından, küresel anlamda ender bulunan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçalarını; *Tabiat parkları*, bitki örtüsü ve yaban hayatı özelliğine sahip, manzara bütünlüğü içinde halkın dinlenme ve eğlenmesine uygun tabiat parçalarını, *Tabiat anıtı*; tabiat ve tabiat olaylarının meydana getirdiği özelliklere ve bilimsel değere sahip ve milli park esasları dâhilinde korunan tabiat parçalarını, *Tabiatı koruma alanı*; bilim ve eğitim bakımından önem taşıyan nadir, tehlikeye maruz veya kaybolmaya yüz tutmuş ekosistemler, türler ve tabii olayların meydana getirdiği seçkin örnekleri ihtiva eden ve mutlak korunması gerekli olup sadece bilim ve eğitim amaçlarıyla kullanılmak üzere ayrılmış tabiat parçalarını ifade etmektedir. Türkiye'de 2019 yılında 4224 olan korunan alan sayısı Tablo 2.1'de görüldüğü gibi 2020 yılı itibari ile 4537'ye ulaşmıştır (Resmi Gazete, 1983; Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021).

Tablo 2.1. Türkiye’de Bulunan Korunan Alanlar Listesi

Tarım ve Orman Bakanlığı Uhdesindeki Korunan Alanlar
Milli Parklar
Tabiat Parkları
Tabiat Anıtları
Tabiat Koruma Alanları
Ramsar Alanı
Ulusal Öneme Sahip Sular
Mahalli Öneme Sahip Sular
Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları
Muhafaza Ormanı
Kent Ormanı
Gen Koruma Ormanı(in-situ)
Tohum Meşçeresi(in-situ)
Tohum Bahçesi(ex-situ)
TOPLAM
Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Uhdesindeki Korunan Alanlar
Özel Çevre Koruma Bölgesi
Doğal Sit
GENEL TOPLAM

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yayımlanan “Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik”in amacı korunan alan statüleri olarak; *Milli Park*; *Tabiat Parkı*, *Tabiat Anıtı*, *Tabiatı Koruma Alanı*, *Sulak Alanların* tescil, onay ve ilanı ile *Tabiat Varlığı*, *Doğal Sit Alanı* ve *Özel Çevre Koruma Bölgelerinin* tespit, tescil, onay, değişiklik ve ilanına dair usul ve esasların belirlenmesidir (Resmi Gazete, 2021). Türkiye’de 1940 yılından itibaren ortaya çıkmaya başlayan “Milli Park” anlayışı, 31.08.1956 tarihinde 6831 sayılı Orman Kanunu’nun 4. ve 25. maddeleri ve 1983 yılı itibari ile 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu olarak resmileştirilmiştir (Kılıç ve Kervankıran, 2019; Resmi Gazete, 2021). Ülkemizde kara üzerindeki korunan alanlar 2020 yılı itibari ile Türkiye yüzölçümünün 5 415 252,00 hektarlık bir bölümünü kapsamakta iken, ülke yüzölçümüne oranı ise %6.94 olarak belirtilmiştir. Deniz koruma alanları ise 2020 yılı itibari 1 494 616,00 ha olarak belirlenirken, 46 200 000,00 ha olan Türkiye denizel alan yüzölçümüne oranı %3.23 olarak ifade edilmektedir (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021). Türkiye genelinde korunan alanlardaki ziyaretçi sayısı 2020 yılında yaklaşık olarak 25 milyon kişiye ulaşmışken bu sayının 2021 yılı Eylül ayına kadar yaklaşık 30 milyon (29 812 169) kişiye yükseldiği görülmektedir (DKMP, 2021). Türkiye’de 2019 yılı itibari ile yer alan milli parklar Şekil 2.1’de görülmektedir (Pinterest, 2021).

Şekil 2.1 Türkiye Milli Parkları

Kaynak: tr.pinterest.com (Düzenleyen: Feridun Akyıldız).

Türkiye’de bulunan Milli parkların başlıcaları ekoturizm potansiyeli açısından aşağıda değerlendirilmiştir.

Altınbeşik Mağarası Milli Parkı: Türkiye’nin hem kitlesele turizm hem de alternatif turizm faaliyetlerinde dünyaca ünlü destinasyonlarından birisi olan Antalya’nın İbradı ve Akseki İlçeleri arasında, Manavgat Vadisi’nin batı yönünde konumlanmaktadır. İbradı İlçesi’nin bir mahallesi olan Ürünlü Mahallesi’ne 1 km uzaklıkta bulunmaktadır. Altınbeşik Mağarası Milli Parkı 31.08.1994 tarihinde ilan edilmiştir. Milli parkın ismi turistik cazibeye sahip olan Altınbeşik Tepesi ve Altınbeşik Mağarası’ndan gelmektedir. Yüzölçümü 1146,65 hektarlık bir alanı kaplamaktadır (DKMP, 2013; DKMP, 2021b). Birbiri üzerine konumlanmış üç seviyeden oluşan ve 450 m yükseklikte bulunan Altınbeşik Mağarası, 1966 yılında Türkiye Speleoloji Derneği kurucusu olan Dr. Temuçin Aygen tarafından keşfedilmiştir. İngiliz ve Fransız mağaracılar 1966-1967 yılları arasında çalışmalar yapmış ve mağara kamuoyunun bilgisine sunulmuştur (Çinbilgel ve Gökçeoğlu, 2010a; İbradı Kaymakamlığı, 2021). Altınbeşik Mağarası 1984 yılında Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) tarafından korunmaya alınmıştır ve dünyanın ilk mağara milli parkı ünvanına sahiptir. Altınbeşik Mağarası sahip olduğu jeolojik oluşumlar sebebi ile Türkiye’de ilk Dünya’da ise üçüncü sırada yer alan en büyük yeraltı mağara gölü özelliğini taşımaktadır. Mağara nemli ve 16-18 °C sıcaklıklar arasında bir havaya sahiptir (Yeşildal, 2008; İbradı Kaymakamlığı, 2021). Bölge yaz mevsiminde yarı kurak, kış mevsiminde ise soğuk havanın hâkim olduğu iklimsel özelliğe sahip olmaktadır. Altınbeşik Mağarası Milli Parkı bitki örtüsü bakımından zenginlik göstermektedir. Genel olarak orman ve maki bitki örtüleri hâkim vejetasyon olarak görülmektedir (Çinbilgel ve Gökçeoğlu, 2010b). Bölge sınırları içinde 605 bitki türü tespit edilmiştir (Çinbilgel ve Gökçeoğlu, 2010a). Floristik yapısında kızılçam, boylu ardıç, menengiç, pırnal meşesi, sandal ağacı, defne, zeytin, akçakesme, doğu cınarı, alıç, zakkum ve incir ağaçları vs. bulunmaktadır (Çinbilgel ve Gökçeoğlu, 2010a). Altınbeşik Mağarası Milli Parkı’nın faunası oldukça zenginlik göstermektedir. Bölgede 169 tür böcek, 2 adet 2 yaşamlı, kınalı keklik, yaban keçisi, kaplumbağa, yaban domuzu gibi hayvanlar yaşamlarını sürdürmektedir. Mağara içinde çok az popülasyonda dev yarasa, büyük nal burunlu yarasa, küçük sakallı yarasa gibi çeşitli yarasa türleri yaşamını sürdürmektedir (DKMP, 2013). Kaynak zenginlikleri ve ayrıca sınırları içinde sahip olduğu kültürel ve tarihi kaynak zenginlikleri ile botanik turizmi, kamp-karavan turizmi, hiking, trekking, mağara turizmi ve doğa fotoğrafçılığı gibi ekolojik turizm faaliyetleri için zengin bir potansiyel oluşturmaktadır. Bölgede ekoturizm faaliyetleri oldukça kısıtlı bir zaman dilimi içinde gerçekleşmekte ve bu da ekoturizmin yerel halkın ekonomik anlamda kalkınmasını

amaçlayan ilkelerine uymamaktadır. Kaynak zenginlikleri açısından oldukça şanslı olan bölgede ekoturizm faaliyetlerinin canlandırılması için yerel yönetimler, yerel halk, turizm şirketleri, üniversiteler, kamu kuruluşları, reklam ve tanıtım şirketleri desteği ile tanıtımına katkıda bulunulması gerekmektedir (Dağdelen, 2021).

Altındere Vadisi Milli Parkı: Altındere Vadisi Milli Parkı Doğu Karadeniz’de bulunan Trabzon’un Maçka İlçesi’nde yer almaktadır. Yüzölçümü 4467,71 ha’dır (DKMP, 2021b). 1987 yılına kadar Meryemana Araştırma Ormanı olarak kabul gören bölge 09.09.1987 yılında Milli Park olarak ilan edilmiştir. Trabzon İl merkezine 49 km mesafede yer alan Milli Park dağlık bir arazide konumlanmıştır. En önemli tarihi ve kültürel zenginliği olan “Sümela Manastırı” bölgenin değerini arttırmış, yerli ve yabancı turistlerin her mevsim ziyaret ettiği bir destinasyon halini almıştır. Doğal kaynak zenginliği olan Altındere Vadisi ise bitki ve hayvan varlığı açısından çeşitlilik göstermektedir (Aksu ve ark., 2017). Avrupa-Sibirya Bitki Coğrafyası’nın Kolşik Flora kısmında konumlanan milli parkta doğu ladini en geniş yayılışı olan ağaç türlerinden birisidir. Doğu Karadeniz göknarı, Doğu Karadeniz akçaağacı, adi fındık, orman gülü, tüylü huş, sakallı kızılağaç, titrek kavak, Anadolu kestenesi, ova akçaağacı, Kafkas ihlamuru, sarıçam, meşe, söğüt, karaağaç, gürgen ve Kafkas hanımeli gibi türlerden oluşan bitki örtüsü alanda varlığını göstermektedir (Özbey, 2021). Altındere Milli Parkı’nın 3 hektara yakın bir kısmı yaban hayatı koruma alanı olarak belirlenmiştir. Bölgede bulunan yaban hayvanları envanteri tilki, akal, geyik, yaban kedisi, kurt, ayı, karaca, engel boynuzlu yaban keçisi gibi türlerden oluşurken, kuş türleri ise şahin, karga, atmaca, çulluk, karatavuk, bildircin, doğan ve ağaçkakan gibi hayvanlardan meydana gelmektedir (DKMP, 2013; Özbey, 2021). Milli Park içinde yer alan Sümela Manastırı ve etrafındaki bölgede geniş rekreasyon alanları bulunmakta olup, sert ve kayalık coğrafyasının mümkün kıldığı şartlar doğrultusunda hiking ve trekking, kamp-karavan turizmi, foto safari, botanik turizmi gibi ekoturizm çeşitleri için yüksek potansiyel bulunmakta ve aktif halde bu ekoturizm çeşitleri gerçekleştirilmektedir. Ancak botanik turizminin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılabilir (DKMP, 2013; Aksu ve ark., 2017).

Beydağları Sahil Milli Parkı: Bölgede biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması amacı 16.03.1972 yılında milli park olarak ilan edilmiştir. Beydağları Sahil Milli Parkı, 31165,88 hektarlık yüzölçümü ile Antalya Körfezi kıyılarının batı yönünde yer almaktadır. Beydağları Sahil Milli Parkı’nın etrafında Antalya şehir merkezi, Beldibi, Göynük, Kemer, Tekirova, amyuva, Adrasan gibi turistik yerleşim bölgeleri konumlanmaktadır. 1972 yılında 68800,00 ha olan yüzölçümü 1988 yılında 31165,88 ha olarak sınırlandırılmıştır. Bölge içerisinde bulunan Phaselis ve Olympos Antik Kentleri kalıntıları ve tepelik alanlarda Roma ve Bizans İmparatorluğu dönemine ait olduğu düşünölen birçok antik kalıntı, Beldibi Mağarası’ndaki antik kalıntılar, Idyros Antik Kenti kalıntıları, Chimaera Antik Kenti, Adrasan Limanı ve Gagai Antik Kenti bulunmaktadır. Hem tarihi hem doğal bir başka kaynak zenginliği olan Yanartaş (Kimera, Chimera) ise bölgenin önemli bir turizm çekiciliği olarak yer almaktadır (DKMP, 2013; etin, 2020; DKMP, 2021b; Uslu, 2021). Zengin bir biyoçeşitliliğe sahip olan parkın denize kıyısı olan alçak kesimlerinde fıstık amları, daha üst kesimlere doğru kızılçam (*Pinus brutia*), karaçam (*Pinus nigra* subsp. *pallasiana*), bölgesel olarak boylu ardıç (*Juniperus excelsa*), kokulu ardıç (*Juniperus foetidissima*), gürgen yapraklı kayacık (*Ostrya carpinifolia*), mazı meşesi (*Quercus infectoria*), 1000 m ve yukarı kesimlerinde ise sedir (*Cedrus libani*) ağaçlarından oluşan ormanlık alanlar bulunmaktadır. Beydağları Milli Parkı sınırları içinde yer alan Tahtalı Dağı, Türkiye sınırları içindeki en büyük ve en alçak arazi kızılçam ormanı olarak uluslararası arenada önemli bir konuma sahip olmaktadır. Bölgede 25 tanesi endemik olan 865 adet bitki türü bulunmaktadır (DKMP, 2013). Milli parkın faunası, tavşan, akal, kurt, porsuk, domuz, yabankeisi, kaya sansarı, meyve yarasası, sincap, fare kulaklı yarası gibi memeliler; yılan kartalı, atmaca, şahin, kara doğanı, kınalı kekelik, bildircin, kaya güvercini, kerkenez, gezginci doğan, arıcıl, küçük kerkenez, tahtalı güvercin gibi türlerden oluşan 85 adet kuş türüne ev sahipliği yapmaktadır. Bölgede bulunan sürüngenler ise Ulupınar semenderi, gece kurbağası, tosbağa, ince yılan, sikkeli yılan, kör yılan, Toros kertenkelesi, kocabaş yılan, yarı sucul yılan, çizgili kaplumbağa, iri yeşil kertenkele, ova kurbağası gibi türlerden oluşmaktadır. Bunun dışında bölgede endemik olan Ulupınar

semenderi (*Lyciaslamandra arikani*) ve Kemer semenderi (*Lyciasalamandra yehudahi*) isimli iki yeni tür bulunmuştur (DKMP, 2013; Uslu, 2021). Milli park sınırları içinde günübirlik kullanım ve piknik alanları, 3 tane kamp alanı, teleferik, çocuk oyun alanları, 3 tane tur gzerghları, çeşitli doğa yürüyüş yolları, 3 tane mola noktası, 2 tane manzara seyir tepesi, yaban hayatı gözlem noktaları, kaya tırmanış alanları ve 2 tane yamaç paraşütü atlama alanını bünyesinde barındırmaktadır. Milli park içerisinde yer alan ve üç kilometre uzunluğunda olan ıralı sahili ise iribaş deniz kaplumbağası (*Caretta caretta*)'nın yumurtalarını bıraktıkları özel bir üreme alanı olması sebebi ile koruma altına alınmıştır. Park içinde bulunan plajların en uzununu ıralı (3 km) ve Adrasan (2 km) plajları olarak bilinmektedir (Dekamer, 2021; Doğaya Gel, 2021; Wikipedi, 2021). Beydağları Sahil Milli Parkı'nın sahip olduğu kültürel, tarihi ve doğal kaynak zenginlikleri ile ekoturizm için güçlü bir potansiyel oluşturduğu grlmektedir. Deniz kıyısı boyunca yer aldığı için deniz sporlarının tamamı için elverişli konumda bulunmaktadır. Bitki örtüsünün çeşitliliği ile botanik turizmi, Olympos ve Akyarlar bölgesinde kaya tırmanışı, hiking, trekking, Kındıleşme, Göynük, Göynük Kanyonu çomaklar mevkiinde kamp-karavan turizmi kamp ve karavan turizmi, Tahtalı Dağı ve Tnektepe'de bulunan noktalardan yamaç paraşütü, Olympos, Gagai, Phaselis, Chimaera ve Likya Yolu Antik Kentleri gibi kültürel ve tarihi mirası oluşturan kaynak zenginliklerini inceleme, Kuzuburnu ve Fenerburnunda yer alan manzara seyir noktalarında foto safari gibi ekolojik turizm faaliyetleri yoğun olarak gerçekleştirilmektedir (Doğaya Gel, 2021; Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021).

Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı: Milli park Türkiye'nin Aydın İli'ne bağlı bulunan Kuşadası ve Söke İlçe sınırları arasındaki bölgede yer almaktadır. 19.05.1966 yılında Milli Park olarak ilan edilmiştir. Yüzölçümü 27598,00 ha'dır (DKMP, 2021b). Dilek Yarımadası ve Menderes Deltası olarak tarihi, kültürel ve doğal tüm kaynak zenginliklerine sahip olan 2 ayrı bölgeden oluşmakta ve eşsiz bir örnek sergilemektedir. Dilek Yarımadası 10908,00 ha'lık bir kısımdan oluşmaktadır. Dilek Yarımadasının güneyinde bulunan ve 16690,00 hektarlık bir alanı kaplayan Büyük Menderes Deltası 1994 yılında milli parkın sınırları içine dâhil edilmiştir (Turan, True ve Trel, 2020). Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı dünyada bir eşi bulunmayan doğal bir botanik bahçesi özelliği göstermekte ve uluslararası büyük bir önem taşımaktadır. Akdeniz Bölgesi'nden Karadeniz Bölgesi'ne kadar tüm bitki türlerinin bir arada bulunması sebebi ile adeta bir tabiat müzesi olarak tanımlanmaktadır. Bu zengin ve eşsiz çeşitliliği sebebi ile Dilek Yarımadası Avrupa Biogenetik Rezervleri şeması'nda "Flora Biogenetik Rezerv Alanı" olarak kabul edilmiştir (DKMP, 2013; Keçeci, 2020). Dilek Yarımadası'nın killi, kumlu, yatık ve aynı zamanda yüksek kıyı Őekillerinden oluşan çok özel plajlara sahiptir. Büyük Menderes Deltası'nın ise bünyesinde bataklık ve lagünleri barındıran uluslararası öneme sahip "A Sınıfı Sulak Alan" zelliğinde olduğu bilinmektedir. 1237 m yüksekliği ile en yüksek tepe ünvanını taşıyan Dilek Tepe'nin Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı sınırları içinde bulunmasından dolayı milli parka bu isim verilmiştir (DKMP, 2013; Wikipedi, 2021). Milli park sahip olduğu bu özel biyoçeşitlilik, soyu tükenmekte olan çalılar ve içerdiği endemik türler sebebi ile uluslararası arenada büyük önem taşımakta ve Ramsar, Bern ve Rio Sözleşmeleri ve Barselona Konvansiyonu ile korunmaktadır (DKMP, 2013). Bu biyoçeşitliliği korumak amacı ile milli park sınırları içinde konaklama yapılmasına izin verilmemekte, günübirlik olarak ziyaret edilebilmektedir. Milli parka çok yakın mesafelerde yer alan Efes, Meryem Ana, Miyos, Milet, Aseşos, Didyma, Labraunda, Euomos ile Lasos antik kentleri milli parka olan ilginin daha atmasına oldukça katkıda bulunmaktadır (Bekdemir, Elmacı ve Sezer, 2010). Öncelikle kuş gözlemciliği olmak üzere, yaban hayatı gözlemciliği, mağara turizmi, hiking, biking, scuba diving, botanik turizmi, olta balıkçılığı, kültürel ve tarihi mirası inceleme gibi ekoturizm aktiviteleri için güçlü bir potansiyel oluşurmaktadır (Bekdemir, Elmacı ve Sezer, 2010; DKMP, 2013).

Güllük Dağı-Termessos Milli Parkı: Güllük Dağı-Termessos Milli Parkı Toros Dağları üzerinde ve Antalya İli, Korkuteli İlçesi sınırları içinde konumlanmakta ve yüzölçümü 6699,98 hektarlık bir alanı kapsamaktadır. 03.11.1970 tarihinde Milli Park olarak ilan edilmiştir (DKMP, 2021b). Bölge arkeolojik, botanik, jeolojik ve jeomorfolojik açıdan önemli kaynak zenginliklerine sahiptir. Adını antik ağlarda Anadolu'da yaşamış eski Luwi halkının soyundan gelen Solym halkı tarafından kurulmuş Termessos

Antik Kenti'nden alan ve deniz seviyesinden 1150 m yükseklikteki Güllük Dağının güneybatı yamaçlarında çok iyi planlanmış bir şekilde kurulduğu ve günümüze kadar fazla tahribata uğramadan geldiği görülebilmektedir. Milli parkın ismini aldığı bu antik kentin etrafında derin vadiler ve tepeler bulunmaktadır (Sayan ve Atık, 2011; Gezimanya, 2021; Wikipedi, 2021). Antik kentte bulunan kalıntıların Hellenistik ve Roma devrine ait olduğu tespit edilmiştir. En çok görülen antik eserler başta mezarlar olmak üzere surlar, kuleler, agora, kral yolu, tiyatro, sarnıçlar ve süslemeli mezarlar olarak dikkat çekmektedir (Sayan ve Atık, 2011; Wikipedi, 2021). Güllük Dağı-Termessos Milli Parkı sahip olduğu jeolojik yapısı ve bereketli toprakları ile yaban hayatı için elverişli bir ortam sunmaktadır. Milli park sınırları içinde dağ keçisi, alageyik, vaşak, tilki, karakulak, yaban kedisi, porsuk, sansar, sincap, kirpi, ağaç yedi uyuru, yarasa gibi memeliler ile şah kartal, dağ kuyruksallayanı, kaya sıvacısı, kestane kargası, florya, karataavuk, ebabil, ispinoz, baykuş, baştankara, çam bülbülleri, kızılkuş, ağaç tırmaşığı, leş kargası gibi 113 kuş türü yaşamını sürdürmektedir (Sert, 2017). Milli parkın Akdeniz bitki coğrafyası içinde bulunmasına karşın bölgedeki topoğrafik yapının değişiklik göstermesi nedeniyle, maki, orman, kaya, higrofil ve kültür bitkileri olmak üzere 5 farklı vejetasyon tipi görülmektedir. Bölgede çoğunlukla maki vejetasyonu hâkim olmakla beraber 250-1200 m yüksekliklerde genel olarak orman vejetasyonu görülmektedir. 80 tanesi endemik, 680 adet bitki türü tespit edilmiştir. Bitkilerden sakız ağacı, yabani zeytin, sandal, keçiboynuzu, defne, tespih ağacı öncelikli olan türler olarak bilinmektedir (Alçitepe, 1998; Sayan ve Atık, 2011). Milli park sınırları içinde 250 metreden 600 metreye kadar olan yükseklikte kızılçam ağaçlarının oluşturduğu orman yapısının hâkim olduğu ve Mecine Boğazı bölgesinde ise kızılçam ormanlarının daha sık olarak yayılış gösterdiği görülmektedir. Bölge Akdeniz ikliminin hâkim olduğu bitki örtüsüne sahiptir. Maki toplulukları alanda en sık yayılışı olan bitki türlerini içermektedir. Milli park içinde eğitime yönelik olarak birçok doğa ve araştırma gezintisi yapılabilmektedir. Ayrıca alanda hem turistik hem de sportif amaçlı olarak doğa yürüyüşleri yapılabilmektedir (DKMP, 2013; Gezimanya, 2021; Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021). Milli Park sahip olduğu zengin biyoçeşitliliği, sınırları içinde bulunan surlar, amfi tiyatro, agora, görkemli mezarlar, su sarnıçları, odeon ve gymnasium gibi kültürel ve tarihi kaynak zenginliklerini inceleme ve foto safari, doğa yürüyüşleri, kuş ve yaban hayatı gözlemciliği, kamp ve karavan turizmi, botanik turizmi, mağara turizmi gibi ekolojik turizm faaliyetleri için çok değerli ve elverişli olanaklar sağlamakta ve günümüzde bölgede ekoturizm faaliyetleri aktif bir şekilde gerçekleşmektedir (Sarı, 2007).

Hatila Vadisi Milli Parkı: 16943,78 ha yüzölçümü ile Türkiye'nin Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Artvin İli, Merkez İlçe sınırları içerisinde konumlanmaktadır. 31.08.1994 yılında milli park olarak ilan edilen bölge; 1-Sıkı koruma bölgesi 2-Sınırlı kullanım bölgesi ve 3-Rekreasyon ve yönetim Bölgesi olmak üzere 3 bölümden oluşmaktadır (DKMP, 2021b; Turgut, Özalp ve Akıncı, 2021). Biyoçeşitlilik bakımından oldukça zengin olan parkta peyzaj değeri önemli seviyede olan jeolojik, jeomorfolojik ve topoğrafik oluşumlar bulunmaktadır. Değerli ekosistemleri içinde barındıran bölge, araştırma, eğitim ve boş zaman değerlendirme olanakları bakımından uygun bir ortam sağlamaktadır. Milli park içinde Akdeniz, Karadeniz ve Alp çayır bitki örtüsünün bütünü, 135 adet nadir ve endemik takson ve dikkat çekici miktarda tıbbi ve aromatik bitki varlığı yer almaktadır. Hatila Vadisi genel olarak V şeklinde, dar tabanlı, genç vadi karakter özelliğindedir. Vadi yatağının derinlere doğru yoğun aşındırma yapması nedeniyle bazı vadi yamaçları %80, bazıları ise %100 eğimli olarak oluşum göstermiştir. Milli park Avrupa-Sibirya Flora Bölgesi'nde kalmaktadır. Fakat bölgede bulunan Çoruh Vadisi mikro klima özelliği yaratmakta ve bu da parkın alt kesimlerinde Akdeniz flora yapısının oluşmasına neden olmaktadır (DKMP, 2013; Turgut, Özalp ve Akıncı, 2021). Hatila Vadisi Milli Parkı'nda bölgedeki bitki örtüsünün rakım yüksekliğine göre farklılaşma gösterdiği tespit edilmiştir. Buna göre; Akdeniz bitki türleri 250-750 m yükseklikte yer alırken, Akdeniz-Karadeniz'e ait olan türler 750-1100 m yükseklikte, belirgin Karadeniz bitkileri ise 1250-2000 m yükseklikte ve alpin steplerin yer aldığı İran-Turan Flora Bölgesi şeklinde 2000 m üzerinde varlığını sürdürmektedir (Turgut ve Tırnakçı, 2020). Milli park sınırları içinde 50 adedi endemik olmak üzere 783 bitki türü tespit edilmiştir. Bölgede doğu ladini sık olarak görülmekte ayrıca sarıçam (*Pinus sy-*

lvestris), kayın (*Fagus*), gürgen (*Carpinus betulus*), göknar, kestane (*Castanea sativa*), ladin (*Picea*), ıhlamur (*Tilia*), meşe (*Quercus*) ağaçları geniş yayılış göstermektedir. Ağaçlık türleri olarak orman gülü, fındık, şimşir, karayemiş, üvez; çalı formasyonları olarak, yaban gülü, böğürtlen, ayı üzümü; otsu bitki türleri olarak, çobanpüskülü, çilek, eğreltiotu, kekik, mürver ve ısırgan yetişmektedir (DKMP, 2013; Kültür Portalı, 2021). Yaban hayatı ise ayı, domuz, porsuk, yaban keçisi, sansar, kurt, tilki, tavşan, çakal, dağ keçisi gibi hayvanlardan oluşmaktadır. Bölgede kuş türleri olarak keklik, serçe, atmaca, bildircin, doğan, ağaçkakan, Kafkas dağ horozu, karatavuk balık türleri olarak dağalası, sürüngen türleri olarak da Hopa engereği, yılan, kaplumbağa ve kertenkele türleri yaşamlarını sürdürmektedir (DKMP, 2013; Anonim, 2021; Türkiye Kültür Portalı, 2021). Hatila Vadisi Milli Parkı sahip olduğu biyoçeşitlilik ve elverişli alt yapı imkanları ile ekolojik turizm için uygun bir potansiyel taşımaktadır. Bölgede atlı safari, dağcılık, olta balıkçılığı, doğa yürüyüşü, kamp-karavan turizmi, yayla turizmi, botanik turizmi ve foto safari gibi ekoturizm faaliyetleri yapılmaktadır (Ekinci, 2021).

Kaçkar Dağları Milli Parkı: Büyük bölümü Rize İli'ne bağlı bulunan Çamlıhemşin İlçesi sınırları içinde diğer kısımları ise Artvin ve Erzurum İl sınırları içinde konumlanan Kaçkar Dağları Milli Parkı 52970,08 ha alanı kapsamaktadır. 31.08.1994 yılında milli park olarak ilan edilmiş ve sınırları içinde 9 tane köy ile 33 tane yayla yer almaktadır (DKMP, 2021b; Türkiye Kültür Portalı, 2021). 3932 m yüksekliği ile Karadeniz Bölgesi'nin doruk noktasını oluşturan Kaçkar Dağları'nın zirvesinde birçok buzul ve buzulların aşındırması ile oluşan önü açık çanaklar olan sirkler ve eriyen buzulların bu çanakları doldurması ile oluşan sirk göl oluşumları bulunmaktadır. Sahip olduğu eşsiz biyolojik zenginliği ile Dünya Doğayı Koruma Vakfı (WWF)'nin küresel olarak korunması gerekli olan 200 ekolojik sıcak bölge ve Avrupa'da öncelikli korunması gerekli olan 100 ormanlık bölgenin bulunduğu listede yer almaktadır. Kaçkar Dağları sahip olduğu flora ve fauna zenginliği, endemik bitkileri, aktüel buzulları, doğal havası, şelale ve buzul gölleri, buzul vadileri, zengin ağaç ve bitki varlığına sahip ormanları, eşsiz bir görsel güzellik sağlayan hörgüç kayaları, termal kaynak zenginlikleri, derin vadileri, sirk ve morenleri, yüksek dağ çayırıları, jeomorfolojik, jeolojik ve iklimatik oluşumları, patika yolları, özellikle Ayder Yaylası başta olmak üzere yüksek turizm çekiciliğine sahip yaylaları, foto safari için elverişli eşsiz doğa manzaraları, kamp ve karavan turizmi için uygun doğa destinasyonları, geniş rekreasyonel alanları kültürel ve tarihi kaynak zenginlikleri ile ekoturizm için çok yüksek potansiyele sahip olan ve ekoturizm faaliyetlerinin aktif olarak sürdürüldüğü ulusal bir değerimiz olarak bilinmektedir. Avrupa-Sibirya Bitki Coğrafyası'nın Kolşik Flora özelliğinde bulunmaktadır (Zaman, 2008; DKMP, 2013; Temizkan ve Yıldırım, 2014; Özçelik ve Ömürüş, 2020; AA Gündem, 2021). Milli park iğne ve geniş yapraklı ağaç ve bitki çeşitliliği ile kaplanmış yarı tropikal ormanları ile zengin bir flora yapısına sahiptir (Sarıgül, 2018). Türkiye'de yetişmekte olan orman gülleri (*Rhododendron*) 3932 m yüksekliği ile Karadeniz Bölgesi'nin doruk noktasını oluşturan Kaçkar Dağları'nın 3000 m'lik zirvelerinde yetişmektedir (Ayan, Öztürk ve Yiğit, 2009; Sarıgül, 2018). Bölgede 756 bitki türü bulunmakla beraber bu türlerden 56 tanesi endemik bitkilerdir. 300-1500 m yükseklikte kızılâğaç ve kestane ağaçları ve seyrek olarak doğu ladini, 1600-1700 m yükseklikte doğu kayını, vadi diplerinde kızılâğaç, saf ve karışık orman alanları, 1800-2100 metrede titrek kavak, huş ve karışık orman vejetasyonundan oluşmaktadır. Kaçkar Dağları Milli Parkı'nda seyrek olarak saf huş ormanları ve fındıklık bölgeleri bulunmaktadır (DKMP, 2013). Bölge 69 kuş türü, 6'sı endemik 149 omurgasız tür ve omurgalı 178 takson için ev sahipliği yapmaktadır. Geyik, sansar, çakal, yaban tavuğu, doğan, kartal, sülün, atmaca, dağ horozu, kurt, ayı, domuz, tilki, doğal alabalık ve Fırtına Deresi'nde bulunan deniz alaları ve yaban keçisi gibi hayvanlar Kaçkar Dağı Milli Parkı'nın fauna yapısını oluşturan hayvan türlerinden bazıları olarak bilinmektedir (DKMP, 2013; Özçelik ve Ömürüş, 2020). Zaman (2008)'ın yaptığı çalışmada milli park ve etrafındaki bölgelerin yırtıcı kuşların göç yolu üzerinde bulunması ve konaklamaları için elverişli şartlar sağlamanın alanda fazla sayıda kuş türünün bulunmasını mümkün kıldığını ve aynı zamanda kuş ve yaban hayatı gözlemciliğine yönelik ilginin geliştiğini ifade etmiştir. Kaçkar Dağları Milli Parkı sınırları içinde yayla turizmi öncelikli olmak üzere, kuş ve yaban hayatı gözlemciliği, trekking, dağcılık, kaya tırmanışı, hiking, mağara turizmi, botanik turizmi, kamp-karavan turizmi, foto

safari gibi ekoturizm çeşitleri için çok yüksek bir potansiyel sağlamak ile birlikte günümüzde bu aktiviteler aktif bir şekilde faaliyetlerine devam etmektedir (Zaman, 2008; Türkiye Kùltür Portalı, 2021).

Karagöl-Sahara Milli Parkı: Artvin'in Şavşat İlçesi sınırları içinde konumlanan Karagöl-Sahara Milli Parkı 3250,97 ha bir alanı kapsamaktadır. 31.08.1994 yılında milli park olarak ilan edilmiştir (DKMP, 2021b). Milli park kuzey yönünde konumlanan Karagöl ve güney yönünde yer alan Sahara Bölgesi olarak 2 kısımdan meydana gelmektedir. Bölge sarp dağlara ve derin vadilere sahiptir. Karagöl Bölgesi'nin rakımı kuzey yönüne doğru artmakta iken Sahara Bölgesi'nin yüksekliği batıdan doğuya yükselmektedir. %20 ile %70 arası eğimler milli parkın büyük çoğunluğunu oluşturmaktadır. Türkiye'nin en önemli su kaynağı olan ve bir heyelan gölü olan Karagöl 50000 m²lik bir alanı kaplamaktadır. Gölün etrafı ladin ve çam ormanlarıyla çevrelenmiştir. Bölge 11-12 °C sıcaklığı olan bir mineral su kaynağına sahiptir fakat ticari olarak değerlendirilmemiştir (Cengiz, 2009; DKMP, 2013). Parkın her iki bölümünde iğne yapraklı orman vejetasyonu daha fazla yayılış göstermektedir. Avrupa ve Orta Asya bölgesindeki en büyük orman ekosistemleri burada bulunmaktadır. Sahara Bölgesi'nin orman vejetasyonu ladin (*Picea orientalis*) ve göknar (*Abies nordmanniana*) ağaçlarından oluşmuştur ve alt zonlarda ise sarıçam (*Pinus sylvestris*) yer almaktadır. Karagöl-Sahara Milli Park sınırları içinde 91 aile ve 364 türe ait 872 takson tespit edilmiştir. Bölgenin %6.3'ü endemik bitkilerden oluşmaktadır. Asteraceae, Fabaceae, Poaceae aileleri alanda en fazla yayılışı göstermektedir (Cengiz, 2009; DKMP, 2013). Karagöl-Sahara Milli Parkı'nın fauna varlığı ayı, kurt, porsuk, tavşan, tilki, sincap, keklik, doğan, yabani güvercin, saksaağan, sığırcık, alakarga, alabalık, sazan, yılan, kertenkele ve kaplumbağa gibi hayvanlardan meydana gelmektedir. Bölge 10 tane 2 yaşamlı, 10 tane sürüngen, 75 tane memeli ve 166 tane kuş türü için elverişli yaşam ortamı sunmaktadır (DKMP, 2013; Türkiye Kùltür Portalı, 2021). Sahara düzlüğünde her yıl "Sahara Pancar Şenlikleri" düzenlenmekte bölge halkına önemli ölçüde gelir sağlamaktadır (Yavuz ve Vatandaşlar, 2018). Bölge zengin flora ve faunası, bulunduğu coğrafi konum, jeolojik yapısı ve doğal güzellikleri yayla turizmi, kamp-karavan turizmi, botanik turizmi, dağcılık, kaya tırmanışı, kuş ve yaban hayvanı gözlemciliği, trekking, hiking, foto safari, jeolojik yapı oluşumu gibi ekoturizm için en önemli milli parklarımızdan birisi olma önceliğindedir (DKMP, 2013; Wikipedi, 2021).

Kazdağı Milli Parkı: Yüzölçümü 20934,83 ha bir alanı kaplayan Kaz Dağları Milli Parkı, Çanakkale İli ve Balıkesir İli'nin Edremit İlçesi sınırları içinde bulunmaktadır. İsmi milli park sınırları içinde yer alan ve Marmara ile Ege bölgelerini birbirinden ayıran bir sınır özelliğinde olan Kazdağları'ndan alan milli park, bünyesinde barındırdığı büyüleyici doğası ile dikkat çekmektedir. Bölge 17.04.1994 yılında Kazdağı Milli Parkı olarak ilan edilmiştir (DKMP, 2021b; Wikipedi, 2021). "İda Dağı" olarak da bilinen Kazdağları Biga Yarımadası'nın en yüksek dağı olma özelliğini taşımaktadır (DKMP, 2013). Irmakların yol açtığı parçalanmalar ile oluşan kanyonlar bölgeyi farklı alanlara bölmüştür. Bu sebeple bölgede deniz ve dağ ikliminin birbirine karışması gibi farklı iklim koşulları ortaya çıkmıştır (Wikipedi, 2021). İklim koşullarının farklılığı, coğrafi konumu, jeolojik ve topoğrafik özellikleri ile bölgede başta Kazdağı göknarı olmak üzere çeşitli endemik türlerin ortaya çıkmasını ve flora ile fauna yapısının zenginleşmesini mümkün kılmıştır Kazdağı göknarı'nın yetiştiiği alan milli parktan bağımsız olarak "Kazdağı Göknarı Tabiatı Koruma Alanı" olarak korunmaktadır (Arı, 2009; DKMP, 2013). Kazdağları'nda sadece Türkiye'ye özgü 77 adet tür keşfedilmiştir ve bunlardan 29'unun sadece Kazdağları'nda yetiştiiği tespit edilmiştir (Türkiye Kùltür Portalı, 2021; Wikipedi, 2021). Milli parkın bitki örtüsü orman vejetasyonu, maki vejetasyonu ile yüksek dağ stepi olarak 3 farklı yapıda gelişmiştir (Deniz, 2020). Kazdağı Milli Parkı'nın bitki vejetasyon yapısında en sık yayılışı karaçam (*Pinus nigra*), kızılçam (*Pinus brutia*), meşe (*Quercus sp.*), Kazdağı göknarı (*Abies equi-trojani*), kestane (*Castanea sativa*) ve çınar (*Platanus orientalis*) ağaçlarından oluşan ormanlar göstermektedir. Parkın alt kesimlerinde kızılçam ve meşe, daha yükseklerde ise karaçam ve meşe ağaç varlığı görölmektedir. 1400 m'ye kadar seyrek bir şekilde meşe karaçam ve kızılçam orman formasyonu görölmektedir (Yıldırım ve Ölmez, 2005; Deniz, 2020). Alanın engebeli ve sarp kayalık oluşumlarından meydana gelmesi ve insan varlığının bu alanlara çok fazla girememesi yaban hayatının varlığını sürdürmesi için elverişli bir ortam sunmaktadır. Karaca, ayı, yaban kedisi, domuz, çakal, tilki,

ağaç sansarı, yaban tavşanı memeli hayvan türleri; kartal, doğan, şahin, çulluk, keklik gibi kuş türleri milli park sınırları içinde yaşamlarını sürdürmektedir (DKMP, 2013). Kazdağı Milli Parkı sahip olduğu en başta doğal kaynak zenginliği ile tarihi ve kültürel kaynak zenginlikleri ekoturizm için yüksek potansiyel taşımaktadır. Bölgede bulunan Hasanboğuldu ve Pınarbaşı mesire yerleri, Mehmetalan köyü ve yöreye özgü bir efsane kahramanı olan Sarıkız ismi ile anılan kişinin mezarının park sınırları içinde bir tepede bulunması bölgeye ait turistik çekiciliği arttıran unsurlar olarak bilinmektedir. Bölgenin milli park olarak ilan edilmesinden sonra özellikle ekoturizme yönelik ilgi artmış ve ekoturizm faaliyetleri hızla gelişme göstermiştir. Botanik turizmi, safari turları, kamp ve karavan turizmi, trekking, hiking, rekreasyonel aktiviteler artmıştır. Ekoturizm faaliyetlerini geliştirmek için Avcılar Köyü'nde kurulan bir kooperatif günümüzde faaliyetlerini sürdürmektedir. Ayrıca bölgede çoğunlukla yabancı turiste yönelik olarak botanik turizmi amaçlı turlar düzenlenmektedir. Kazdağları'nın güney bölgelerinde ekoturizmin daha fazla hareketlenmeye başladığı görülmektedir (Arı, 2009; Wikipedi, 2021).

Kızıldağ Milli Parkı: Isparta İli Yenişarbademli, Şarkikaraağaç, Sütçüler ve Aksu İlçe sınırları arasında yer almaktadır. Yüzölçümü 80203,00 ha bir bölgeden oluşmaktadır. 09.05.1969 yılında Milli Park olarak ilan edilmiştir. İlk milli park olarak ilan edildiği tarihte 2316,00 ha alana sahip olan park 27.11.2018 yılında sınırları daha da genişletilerek 80203,00 hektara ulaşmıştır (Akşap, 2018; DKMP, 2021a;b). Doğal kaynak zenginlikleri öncelikli olan bu milli parkımızda Kızıldağ ve Küçüksivritepe olarak isimlendirilen mevkilerde Toros Sediri (Mavi Sedir) orman varlığının zenginliği bu bölgede daha çok oksijenin var olmasına neden olmuş ve koah, astım gibi solunum rahatsızlıkları için tedavi edici özelliği olması sebebi ile de yüksek turistik çekicilik oluşturmuştur (Akşap, 2018). Bölgede varlığını sürdüren mavi sedir ormanları milli parkın sahip olduğu en önemli doğal kaynak zenginliklerinin başında gelmektedir. Kızıldağ Milli Parkı'nda saf sedir ağaçlarının oluşturduğu zengin orman varlığı ile Konya-Isparta-Ankara yol güzergâhının milli parkın etrafından geçmesi bu bölgenin milli park olarak ilan edilmesi için en etkili sebepler olmuştur. Milli park sınırları içinde Şarkikaraağaç, Yenişarbademli, Sütçüler ve Aksu İlçeleri ile Yassıbel, Belceğiz, Armutlu, Çeltik, Yenicekake, Beyköy, Yeniköy, Fakılar, Karayaka, Gölyaka, Sarıkaya, Çaltı, Sarıkabalı, Topaktaş, Gedikli, Eldere, Yaka köyleri ve güney yönünde Türkiye'nin 2. en büyük gölü olan Beyşehir Gölü bulunmaktadır (DKMP, 2021a). Kızıldağ Milli Parkı'nın içinde batı tarafı park içinde kalan ve 2992 m ile Isparta'nın en yüksek dağı olan "Dedegöl Dağı" bulunmaktadır. Yılın 11 ayına yakın bir süre üzerinde kar olan ve Türkiye'nin tek buzul bulunan dağı olma özelliği taşıyan Dedegöl Dağı'nın batı tarafı Kızıldağ Milli Parkı'na, doğu tarafı ise Beyşehir Gölü Milli Parkı'na dâhil edilmiştir. Hem Dedegöl Dağı'nın hem de milli park sınırları içinde kalan ve hem Avrupa hem de Türkiye'nin en uzun mağarası ünvanını taşıyan Pınargözü Mağarası (15 km) bölgeye ait doğal kaynak zenginliklerinden birisi ve önemli bir su kaynağı olarak bilinmektedir (Akyol ve ark., 2018). Pınargözü Mağarası'nın içinde büyük bir sifon, çağlayan, farklı büyüklüklerde gölcükler, şelaleler, damlataş havuzları ve çeşitli damlataş toplulukları yer almaktadır (Akşap, 2018; Türkiye Kültür Portalı, 2021). Milli parkın orman ağaçlarını başta sedir, ardıç, karaçam, köknar, meşe olmak üzere kavak, söğüt ve az miktarda ıhlamur oluşturur. Bölgenin oldukça çeşitli olan alt florası çok yıllık bitkiler olan karamuk, laden, yabani gül, böğürtlen, boyacı sumacı ve geven bitkilerinden oluşmakta ve toplam sahip olduğu bitki örtüsünün %17.0'ı endemik bitkilerden oluşan park sınırları içinde 966 bitki taksonu tespit edilmiş ve yaklaşık 35 çeşit mantar türü bulunmaktadır (DKMP, 2021a; Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021). Kızıldağ Milli Parkı'nın en önemli doğal kaynak zenginliğini oluşturan ormanları başta mavi sedir olmak üzere ardıç, karaçam, meşe, köknar, kavak, söğüt ve daha seyrek olarak ıhlamur ağaçlarından meydana gelmiştir. Bölgenin fauna yapısı memelilerden ayı, kurt, çakal, sırtlan, pars, geyik, dağ keçisi; kuş türleri olarak akbaba, kartal, şahin, doğan, atmaca, baykuş, keklik, ardıç kuşu, kaya güvercini, üveyik gibi hayvanlardan oluşmaktadır. Alanda 181 kuş türü tespit edilmiş olup bunlardan 62'si yerli, 43'ü kış göçmeni, 49'u yaz göçmeni ve 27'si transit göçmen kuşlar olmaktadır (Akşap, 2018). Milli park sınırları içinde kalan Beyşehir Gölü'nde ise kadife, tatlısu kefalı, gümüş balığı, havuz balığı, sazan, gökçe balığı, siraz balığı, sudak, çöpçü balığı, kababurun ve endemik olan yağlıca ve yağ balığı gibi balıklar yaşamını sür-

dürmektedir (DKMP, 2021a). Kızıldağ Milli parkı sahip olduğu biyoçeşitliliği ile ekoturizm için yüksek bir potansiyel teşkil etmektedir. Bölgede her yıl Mayıs ayında dağcılık federasyonunun düzenlediği dağ tırmanışları yapılmaktadır. Ayrıca Şarkikaraağaç ve Yenişarbademli ilçesinde her sene Temmuz ayında “Helva Bayramı” düzenlenmektedir. Kızıldağ Milli Parkının sahip olduğu yaylalar öncelikli olarak Çayır (Anamas) Yaylası, Sindel Yaylası, Karamık Yaylası, Malanda Yaylası, Kızıloğu Yaylası, Çiçekli Yaylası ve Melikler Yaylası olarak bilinmekte ve birçok yörük aile bu yaylalarda yaşamını sürdürmektedir. Her yıl Temmuz ayında dünya sıralamasında 68., Asya kıtasında 3. ve Türkiye’nin en ve ilk karanlık bölgesi olma ünvanına sahip Melikler Yaylası’nda “Gökyüzü Şenlikleri” ve “Geleneksel Yörük Şenlikleri” yapılmaktadır. Ayrıca Dedegöl Dağı’nın 1750 m yüksekinde bulunan Melikler Yaylası’nda her yıl “Dağcılık Şenlikleri” düzenlenmekte ve hem amatör hem de profesyonel kaya ve dağ tırmanışları mevcut bulunan çeşitli parkurlarda yapılmaktadır. Bundan başka Kuzukulağı Yaylası’nda yapılan dağ tırmanışları da dünyaca ünlüdür. Bu gibi etkinlikler ile hem milli parkın hem de Isparta’nın turizm açısından tanıtımı yapılmaktadır (Korkmaz, 2001; Çuhadar ve Meydan, 2014; DKMP, 2021a; Hürriyet Seyahat, 2021; Isparta Valiliği, 2021;). Kızıldağ Milli Parkı sınırları içinde yer alan Dedegöl Dağı, kamp ve karavan turizmi, trekking, hiking ve tırmanma faaliyetleri için elverişli konumda iken, kuş ve yaban hayatı gözlemciliği, eşsiz doğasının sunduğu foto safari imkanı, sahip olduğu özel flora yapısı ve bitki örtüsü ile botanik turizmi, eşsiz güzellikteki yaylarında yayla turizmi gibi ekolojik turizm faaliyetleri için uygun ortam sağlamaktadır (Kervankıran ve Eryılmaz, 2014; Örucü ve Arslan, 2020).

Kovada Gölü Milli Parkı: Isparta’nın Eğirdir İlçesinde konumlanmaktadır. Yüzölçümü 6550,71 ha’dır. 03.11.1970 yılında Kovada Milli Parkı ve 1992 yılında da 1. derece doğal sit alanı olarak ilan edilmiştir (DKMP, 2021b). Oldukça sığ bir göl olan Kovada Gölü’nün karstik bir yapısı bulunmaktadır ve kapladığı alan 790 ha genişliğindedir (Aslan ve Karaca, 2012; Türkiye Kültür Portalı, 2021). Göl derinliği yaklaşık olarak 7 m’yi bulmaktadır. Kovada Gölü’nün güneybatı yönünde bulunan Denizaltı-Bağcağız kesiminde oldukça hasar almış olan ve geç Roma dönemine ait olduğu tahmin edilen antik kalıntılar bulunmakta ve bölgenin kültürel ve tarihi çekiciliğine katkı yapmaktadır (DKMP, 2013). Milli parkta 361 bitki türü bulunmaktadır (Aslan ve Karaca, 2012). Milli parkın yaban ördeği, kaz, çulluk, keklik ve çulluk gibi 153 su kuşu türü bulunmaktadır (Bahadır, 2014). Uluslararası öneme sahip bir sulak alan özelliği taşımaktadır. Zengin bitki örtüsü ve fauna çeşitliliğini barındıran milli park rekreasyonel olarak elverişli imkanlara sahip olma özelliği ile milli park statüsünü elde etmiştir. Bölgenin bitki örtüsü kızılçam, karaçam, saplı ve sapsız meşeler, kokar ağaç, pırnal meşesi ve ardıç ağaçlarından oluşan orman ve ayrıca menengiç, mersin, muşmula, alıç, dağ muşmulası, boyacı sumadı, defne, böğürtlen, tesbih ağacı, yabani gül, dağ muşmulası, karaçalı ve kördiken gibi maki formasyonlarından meydana gelmektedir (Bahadır, 2014). Kovada Gölü’nde tatlı su ıstakozu, sudak, sazan, gümüş havuzbalığı ve kadife gibi türler ile birlikte yaban hayatını sansar, yaban domuzu, porsuk, tilki, tavşan, sincap ve 167 adet kuş türü oluşturmaktadır (DKMP, 2013; Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021). Sahip olduğu eşsiz doğal kaynak zenginlikleri, rekreasyonel imkânları ile ekolojik turizm faaliyetleri için uygun şartlara sahip olan Kovada Gölü Milli Parkı’nda konaklama imkanı bulunmamaktadır. Milli parka 23 km mesafede bulunan Eğirdir İlçesi konaklama hizmetini sağlamaktadır. Milli park içinde yalnızca kamp ve karavan turizmine izin verilmektedir. Bölgede yapılan kaçak avlanmalar yaban hayatının zenginliğine olumsuz yönde etki etmiştir. Bunun dışında flora yapısı ile botanik turizmine, doğal güzellikleri ile foto safari, kuş türleri ile kuş gözlemciliğine, doğa yürüyüşü ve tırmanma gibi ekoturizm aktivitelerine katkı sağlamaktadır (DKMP, 2013; Türkiye Kültür Portalı, 2021).

Köprülü Kanyon Milli Parkı: Antalya’nın Manavgat İlçesi sınırları içerisinde konumlanmakta ve 35719,16 ha bir alanı kaplamaktadır. 12.12.1973 yılında milli park olarak ilan edildiğinde 36614,00 hektarlık bir bölgeyi içine alırken günümüzde bu rakam daha aşığı çekilerek 35719,16 hektarlık bir alan ile sınırlandırılmıştır (DKMP, 2021b; Mansuroğlu ve Dağ, 2020). Bölgenin en önemli doğal kaynak zenginliği olan Köprüçay’ın oluşturduğu vadi Türkiye’nin en uzun kanyonlarından birisi olma özelliğini taşımaktadır. Köprülü Kanyon Milli Parkı’nın güney yönünde Beşkonak ve Taşadı, batı yönünde Bozburun

Dağı, doğu yönünde ise Dzağa bulunmaktadırdır (Mansuroğlu ve Dağ, 2020). Milli park coğrafi konumuna ait rakım farkı ve iklim özellikleri ile içinde çok farklı ekosistemlerin buluştuğu özel ve değerli bir bölgedir. En zirve noktası 2505 m yksekklik ile Bozburun Dağı olan Kprl Kanyon Milli Parkı kil, kumtaşı, konglomera ve kalker kayaalardan oluşan özel jeolojik yapısı ile karstik yer formlarından meydana gelmiştir ve Köprü ay bu olduğaa sert ve eğimli kayalıklardan aşağı doğu akmaktadır (DKMP, 2013; Mansuroğlu ve Dağ, 2020). Sahip olduğu bu özel jeolojik ve topoğrafik durum Bozburun Dağı, Selge Antik alanı, Adam Kayalar, Krallar Kanyonu, Konglomeralar gibi ilgi çekici gzelliikte farklı formlara neden olmuştur (Akıllı, 2005). Bölge Akdeniz'in en değerli orman varlıklarından birisi olma özelliğini korumaktayken aynı zamanda 400 ha bir bölgede yayılış gösteren ve Ortadoğu'nun en zengin, en büyük kapasiteye sahip servi (*Cupressus sempervirens*) ormanı ve biyogenetik rezervi olma önceliğini taşımaktadır. Milli park sınırları içinde 950 takson bulunmaktadırdır ve bu bitkilerden 230 tanesi Türkiye, 12 tanesi bölge endemiği olarak tespit edilmiştir. Sandal ağacı, keçi boynuzu, yabani zeytin, mersin, zakkum gibi Akdeniz maki bitkileri ile Alpin kuşağında bulunan ve geofit olan salep, kardelen, orkide ve lale bitkilerini de bünyesinde barındırmaktadır (DKMP, 2013; Türkiye Kültür Portalı, 2021). Kprl Kanyon Milli Parkı içerdiği zengin biyoçeşitliliği, farklı jeolojik yapısı, kültürel ve tarihi kaynak zenginlikleri ile ekoturizm için büyük bir potansiyel taşımaktadır. Kprl Kanyon Milli Parkı'nda, Kayseri'de Sultan Sazlığı Tabiatı Koruma Alanı, Artvin'de Camili (Maçahel) Biyosfer Alanı ve Kırklareli'nde İğneada Longoz Ormanları gibi sahip olduğu biyoçeşitlilik ve ekosistemlerin uluslararası arenada büyük önem taşır ve bu çeşitliliğin korunup sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla zamanında evre ve Orman Bakanlığı ve Dünya Bankası ortaklığı ile oluşturulan "Türkiye Biyoçeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi (Gef II) Projesi yrtlmştir. Yürütülen bu proje çerçevesinde Kprl Kanyon Milli Parkı'nın projenin amacı doğrultusunda olumlu ilerleme gösterdiği tespit edilmiştir (evreciyiz, 2021). Bölgede özellikle ekoturizm faaliyetlerinden birisi olan rafting hem yerli hem de yabancı turist tarafından olduğaa yoğun talep görmektedir. Bunun dışında tırmanma, trekking, mağara turizmi, hiking, olta balığılığı, atlı dağ yürüyüşü, kamp ve karavan turizmi, kanyoning, foto safari, kuş ve yaban hayatı gözlemciliği, yayla turizmi milli park sınırları içinde aktif olarak yürütülmektedir. Sahip olduğu flora yapısı nedeni ile botanik turizmi içinde elverişli konumda olmakla birlikte bu yönde daha fazla girişim yapılmalı, botanik turizmine yönelik tanıtım ve reklam çalışmaları geliştirilmelidir (Akıllı, 2005; DKMP, 2013; Mansuroğlu ve Dağ, 2020; Türkiye Kültür Portalı, 2021).

Küre Dağları Milli Parkı: Batı Karadeniz Bölgesi'nde Kastamonu ve Bartın İl sınırları içinde konumlanmaktadır. Yüzölçümü 37753,38 ha'dır. 07.07.2000 yılında Türkiye'nin 28. milli parkı olarak ilan edilmiştir. Küre Dağları üzerinde doğu ve batı yönünde uzanan milli parkın bulunduğu sınırlar içerisinde yerleşim bulunmamasından dolayı parkın etrafındaki bölge tampon zon olarak belirlenmiş ve planlama alanı olarak kabul edilmiştir (DKMP, 2021b). Küre Dağları Milli Parkı'nın çevresinde %52'si Bartın'da, %48'i Kastamonu sınırları içinde kalan 8 ilçeye bağlı bulunan 123 köyün sahip olduğu tarihi ve kültürel kaynak zenginlikleri, yöresel ürünleri bölgede ekolojik turizm faaliyetlerine katkı sağlayabilecek potansiyele sahiptir. Dünya'da ilk olarak Küre Dağları Milli Parkı'nda "Engelli Dostu Milli Parkı" projesi devam etmektedir (Anonim, 2021). 43 tanesi endemik olan 1050 bitki türünü barındırmaktadır. Ülkemizde korunması gerekli olan 9 sıcak noktadan birisi olan milli park, 2012 yılında Avrupa'nın 13., Türkiye'nin ilk "Pan Parkı" olarak ilan edilmiştir. Dünyanın en zor geçişli kanyonu olan "Valla Kanyonu" Küre Dağları Milli Parkı sınırları içinde yer almaktadır (DKMP, 2013; Anonim, 2021). Küre Dağları orta yksekklikte dağ sıraları olarak tanımlanabilirken en yüksek noktası 2019 m yksekklikte olan Yaralıgz Dağı olarak bilinmektedir. "Karadeniz Nemli Karstik Orman" ekosistemleri için en güzel örnek olan milli park Avrupa'da biyoçeşitliliği ve sahip olduğu kaynak zenginlikleri bakımından korunması gerekli olan ve sıcak nokta olarak belirttiği Avrupa'nın 100 orman alanından birisidir (Anonim, 2021). Bölge sınırları içinde 157 endemik bitki ve soyu tehlike altında olan 59 bitki taksonu bulunmaktadırdır (WWF, 2021). Dünya Doğayı Koruma Vakfı (WWF)'nın tarafından Türkiye'de bulunan "122 önemli Bitki Alanı"ndan birisi olarak ilan ettiği Küre Dağları Milli Parkı aynı zamanda tüm dünyadaki "200 Ekolojik Bölgeden

Biri” olarak “Kuzey Anadolu ve Kafkasya Kuşak Ormanları” içinde bulunmaktadır (Yıldız, 2019). Küre Dağları Milli Parkı’nın önemi, özellikle sahip olduğu farklı ekosistemler ve habitat çeşitliliğinden ileri gelmektedir. Ana ekosistem tipleri, doğal orman ekosistemleri, bozuk orman ekosistemleri, geleneksel tarım ekosistemleri ve akarsu ekosistemlerini; mikro ekosistemler ise örneğın kanyon ekosistemleri ve orman içi çayır ekosistemlerini içermektedir (Özkazanç ve Yılmaz Oğuz, 2017). Milli park sınırları içinde 113 omurgasız türü, 10 çift yaşamlı, 23 sürüngen, 129 kuş türü yaşamını sürdürmektedir. Bölgenin sarp kayalık ve yüksek noktalarında soyu tükenme tehlikesi altında olan küçük akbaba, şahin, kartal gibi kuş türleri yaşamaktadır. Bölgede hem yırtıcı hem de su kuşlarının yaşamını sürdürmesi için elverişli konumda bulunması nedeniyle 2004 yılında Doğa Derneği ve BirdLife International (Dünya Kuşları Koruma Organizasyonu) tarafından “Türkiye’nin Önemli Kuş Alanları” listesine dâhil edilmiştir (DKMP, 2013; Anonim, 2021). Küre Dağları Milli Parkı sahip olduğu biyoçeşitliliği, iklim ve jeomorfolojik özellikleri, kültürel kaynak zenginlikleri ile yayla turizmi, mağara turizmi, botanik turizmi, trekking, hiking, dağcılık, kaya tırmanışı, kanyoning, kuş ve yaban hayatı gözlemciliği, foto safari, jeolojik yapı inceleme, tarihi ve kültürel mirası inceleme, kamp-karavan turizmi ekoturizm çeşitleri için çok yüksek bir potansiyele sahip olmasına rağmen Akbulut, Atmış ve Gülşen (2015)’in yaptıkları çalışmanın sonuçlarına göre milli park sınırları içinde en çok ilgi gösterilen ekoturizm çeşitlerinin trekking, yayla turizmi ve dağcılık olduğu tespit edilmiştir. Bölge’de ekoturizmin daha aktif hale getirilmesi için tanıtım çalışmalarının daha aktif olması gerekmektedir.

Saklıkent Milli Parkı: Muğla’nın Fethiye İlçesi ve Antalya’nın Kaş İlçesi sınırlarını kapsayan bölge içinde ve Eşen Çayı’nın bir kolu üzerinde konumlanmaktadır. 06.06.1996 yılında milli park statüsünü kazanmıştır. Yüzölçümü 1643,00 ha’dır. 9 km uzunluğa sahip olan ve milli parka adını veren Saklıkent Kanyonu 1000 ile 1100 metre yüksekte yer almaktadır. Sarp ve dik vadi yamaçları olan kanyonun başlangıç bölümünden çıkış yapan kaynak suları, güçlü bir ırmak halinde aşağı doğru akmaktadır. Kanyon yamaçlarında büyüklükleri çeşitlilik gösteren birçok mağara bulunmaktadır (Çoban, 2016; DKMP, 2021b). Saklıkent Milli Parkı alanında hâkim olan orman bitki örtüsü, kızılçam (*Pinus brutia*), karaçam (*Pinus nigra*) ve sedir (*Cedrus libani*) ağaçlarından oluşmaktadır (DKMP, 2013). Alanın jeomorfolojik oluşumuna göre sıralı şekilde öncelikle kızılçam, karaçam ve sedir ağaçları yayılış göstermektedir. Kanyonun ilk giriş bölümlerinde çoğunlukla kızılçam yaygın iken 1000 m ve daha yükseklerde karaçam ve Dumanlıdağ’da ise çoğunlukla sedir görülmektedir (Çoban, 2016). Bölgede bulunan Aktar Yaylası, endemik geofitler bakımından oldukça zengin bir durumdadır (DKMP, 2013). Yaban hayatı sakar porsuk, kirpi, arı kuşu, şahin, ibibik, yılan, kertenkele gibi hayvan türlerinden meydana gelmektedir (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021). Milli parkın yüksek bölgelerinde birçok yayla bulunması nedeniyle ekoturizmin bir çeşidi olan yayla turizmi için oldukça elverişli bir konumdadır. Milli park bulunduğu coğrafi konumu, jeomorfolojik yer şekilleri, zengin biyoçeşitliliği ile oldukça yüksek bir ekoturizm potansiyeline sahip bulunmaktadır. Botanik turizmi, trekking, olta balıkçılığı, flora ve fauna inceleme, hiking, biking, kamp-karavan turizmi, foto safari, yayla turizmi, mağara turizmi, kanyoning, rafting, atlı doğa yürüyüşü gibi ekoturizm çeşitleri günümüzde halen sürdürülmekte olup özellikle botanik turizmi daha da geliştirilebilir (DKMP, 2013; Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021).

Spil Dağı Milli Parkı: Ege Bölgesi’nde Manisa İl sınırları içinde bulunmaktadır. Yüzölçümü 6801,03 ha bir bölgeyi kapsayan milli park sahip olduğu tarihi, kültürel, jeomorfolojik ve doğal kaynak zenginlikleri ile 22.04.1968 yılında milli park statüsünü kazanmış ve Spil Dağı Milli Parkı olarak ilan edilmiştir (Kızılaslan ve Ünal, 2013; DKMP, 2021b). Bölgenin doğu yönünde yer alan ve kalkerlerin erimesi sonucu oluşmuş olan “Sütlüklü Göl” ilgi çekici dolin göllerden biri olma özeliğindedir. Bunların yanı sıra alan içinde birçok kalker kayalar, dolin gölleri, lapyalar, ve mağaralar yer almaktadır. Bölgede en büyüğü “Paşaini” olarak bilinen birçok in oluşumu bulunmaktadır (DKMP, 2013). Akdeniz iklim kuşağının hâkim olduğu bölge Akdeniz Bitki Coğrafyası Bölgesi’nde konumlanmaktadır. Flora bakımından oldukça zengin olan milli park sınırları içinde 81 familya ve bu familyalara ait 329 cins ve 593 tür bulunmaktadır. Alan içinde 600 m’ye kadar olan bölgelerde kızılçam (*Pinus brutia*) ve daha yükseklerde karaçam (*Pinus*

nigra) ağaçları hâkim durumdadır (Demirözer, 2019; Türkiye Kùltür Portalı, 2021). Funda, defne, mersin, saçlı meşe, ınar, ladin ve ardıç ağaçları, otsu bitkiler olarak gül görünömlü şakayık, geven, eğreltiotları, çayırotları bölgede yayılışı olan diğer türler olarak bilinmektedir. Milli parkta sayısı 120'yi geçen endemik bitki ve 70'e yakın şifalı bitki varlığı bulunmaktadır (Türkiye Kùltür Portalı, 2021). Spil Dağı Milli Parkı içinde tüm mevsimlerde çiçekler açmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde bir devre adını veren "Manisa Lalesi" tüm dünyada sadece milli park sınırları içinde ormanlık alanda ve dere boylarında yetişmektedir (Taşlıgil, 1994). Mitolojik hikâyelere konu olan Spil Dağı doğal zenginliklerinin yanı sıra birçok tarihi ve kùltürel kaynak zenginliklerine de sahip bulunmaktadır. Niobe Doğal Kaya Anıtı ve Manisa Kalesi kùltürel kaynak zenginlikleri olarak bilinmektedir. Bölge tavşan, kurt, akal, domuz, tilki gibi hayvanlar bakımından olduğuça zengin bir durumda iken, akbaba, kartal, şahin, doğan, ötücü kuşlar, keklik ve sülün gibi kuş türleri ile ayı, karaca, yıldı atları, ve dağ keçisi gibi türler için de uygun yaşam koşulları sağlamaktadır (DKMP, 2013; Demirözer, 2019). Bölge ekoturizm faaliyetleri için elverişli durumda bulunmaktadır. Özellikle bölgede jeomorfolojik oluşumları nedeni ile dağcılık, yamaç paraşütü, özellikle sahip olduğu bitki ve endemik türler açısından botanik turizmi, sahip olduğu eşsiz doğal güzellii ile foto safari, kamp-karavan turizmi, trekking, hiking, jeolojik yapı inceleme ve tarihi ve kùltürel mirası inceleme, mağara turizmi gibi ekoturizm aktiviteleri yapılmaktadır (DKMP, 2013).

Yozgat amlığı Milli Parkı: Yozgat İl Merkezi'ne 2 km mesafede yer alan Sođukoluk Tepesi'nin kuzey yönünde 26690,00 ha bir alanda konumlanmaktadır. 05.02.1958 yılında Türkiye'nin ilk Milli Parkı olarak ilan edilmiştir (DKMP, 2021b). Milli park antropojenik sebepler ile meydana gelen step içinde bulunan bir "Relikt Orman" özelliğini taşımaktadır (Wikipedi, 2021). Karasal iklim koşullarının hâkim olduğu bölgede buna bağlı olarak oluşum gösteren bitki vejetasyonu step ve bozkır formunda olmaktadır. Bölge tepeler, sırtlar ve vadiler ile ayrılmış dalgalı düzlüklerden oluşmuştur. Yozgat amlığı Milli Parkı'nda 43 familyaya ait 144 cins içinde toplam 212 bitki türü yer almaktadır. Bu türlerden yaklaşık olarak 30 tanesini endemik türler oluşturmaktadır. Bitki varlığı ve karaçam ormanları ile özellikle botanik turizmi için son derece elverişli konumda bulunmaktadır (Türkiye Kùltür Portalı, 2021). Meşe ve ardıç ağacı topluluklarının yanı sıra çalı formunda geven otu (*Astragalus*), katran ardıcı (*Juniperus oxycedrus*), dağ muşmulası (*Cotoneaster*), Katran Deresi kısmında az miktarda titrek kavak (*Populus tremula*), ormanın alt kısımlarında karaçam türlerinin yanı sıra ardıç, alı ve ahlut ağaçları, alımsı orman bitkileri formunda ise kuşburnu (*Rosa canina*), alılık (*Euonymus verrucosus*), sarı alı (*Berberis crataegina*), otsu bitkiler formunda orman meşesi (*Viola odor*), gül tırnakotu (*Pilosella hoppeana*), Meşe fiđi (*Vicia cracca* subsp. *stenophylla*), piekli (*Anthriscus nemorosa*), talı fiđ (*Securigera varia*), yuğuşyüreği (*Silena italica*), soğanlı bitkilerden çiğdem (*Crocus sp.*), öksüzali (*Colchicum sp.*), zambakgiller (*Gagea sp.*), kazgagası (*Corydalis sp.*), sümbölcük (*Scilla sp.*), tükürük otu (*Ornithogalum sp.*) gibi bitkiler genel bitki örtüsünü oluştururken birçok anıt ağaç bulunmaktadır (Kılıç, 2018). Ekolojik turizm için yüksek bir potansiyeli bulunan milli parkta kamp-karavan turizmi, trekking, bisiklet, mağara turizmi, kuş ve yaban hayatı gözleme, foto safari gibi ekoturizm faaliyetler daha aktif bir şekilde uygulanabilir. Yozgat amlığı Milli Parkı kartal, kızıl şahin, küçük atmaca, kumru, sığırcık, deli kuşu, arı kuşu, ardıç, sariasma, sığırcık kuşu, karga, serçe, tepeli toygar zengin kuş türlerine ve kızıl tilki, tarla faresi, domuz, tavşan, kaplumbağa, yılan, kertenkele, sincap gibi türler için elverişli yaşam koşulları sağlamaktadır (DKMP, 2013; Kılıç ve Kervankıran, 2019; 2021; Yozgat Valiliđi, 2021).

Kaynakça

- About, What Is A Protected Area?. IUCN (Uluslararası Doğayı Koruma Birliği). (2021). <https://www.iucn.org/theme/protected-areas/about>, (ET: 26.07.2021).
- Akbulut, G., Atmış, E., Gülşen, H.B. (2015). "Farklı İlgi Gruplarının Milli Park Algıları Üzerine Bir Değerlendirme: Küre Dağları Milli Parkı Örneği". *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakùltesi Dergisi*, 15 (1): 133-145.
- Akıllı, H. (2005). "Ekoturizm: Köprölü Kanyon Milli Parkı Örneği". *Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu, 8-10 Eylül 2005, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta*.

- Aksu, V.Ö., Kılıç, C., Düzgüneş, E., Araz, N., Öztürk, K. (2017). "Altındere Vadisi Milli Parkı Kullanıcılarının Rekreasyonel Memnuniyetini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi". *Ormancılık Araştırma Dergisi*, 4(1): 30-45. <https://doi.org/10.17568/ogmoad.298806>.
- Akyol, A., Türkoğlu, T., Bekiroğlu, S., Tolunay, A. (2018). "Resident Perceptions of Livelihood Impact Arising from the Kızıldağ National Park". *Environ Dev Sustain*, 20: 1037-1052. <https://doi.org/10.1007/s10668-017-9921-0>
- Akşap, Y. (2018). "Kızıldağ Milli Parkı'nın Sağlık Turizmi Kapsamı'nda Değerlendirilmesi". *Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(2): 70-78.
- Alçıtepe, E. (1998). "Termessos Milli Parkı (Antalya) Florası Üzerinde Bir Araştırma". Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Altınbeşik Mağarası. T.C İbradı Kaymakamlığı. (2021). <http://www.ibradi.gov.tr/kultur-turizm-altinbesik>, (ET: 09.09.2021).
- Arı, Y. (2009). "Ekoturizm mi Ego Turizm mi? Kazdağı (Balıkesir) Örneği". Ankara Üniversitesi Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi, Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi, V. *Ulusal Sempozyumu*. Ankara, 1-10.
- Aslan, B., Karaca, İ. (2012). "Kovada Gölü Milli Parkı (Isparta, Türkiye) Havzasının Böcek Faunası". *Türk Entomoloji Dergisi*, 36(4): 473-489.
- Ayan, S., Öztürk, S., Yiğit, N. (2009). "Karadeniz Bölgesi Milli Parkları'nın Korunan Alan Ağı Sertifikalandırma Sistemine Uygunlukları". *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 9(1): 66-79.
- Bahadır, M. (2014). "Kovada Gölü Milli Parkı'nın Sürdürülebilir Yönetimi". *Doğu Coğrafya Dergisi*, 18(30): 287-310.
- Bekdemir, Ü., Elmacı, S., Sezer, İ. (2010). "Turizmin Kıskaçında Bir Doğa Koruma Alanı: Dilek Yarımadası –Büyük Menderes Deltası Milli Parkı", *Turkish Studies*, 5 (4): 890-913.
- Beydağları Sahil Milli Parkı. T.C Tarım ve Orman Bakanlığı, 6. Bölge Müdürlüğü. (2021). <https://bolge6.tarimorman.gov.tr/Menu/17/Milli-Parklar>, (ET: 13.09.2021).
- Beydağları Sahil Milli Parkı. Doğaya Gel. (2021). <https://www.dogayagel.com/beydaglari-sahil-milli-parki.html#Beydaglari-Sahil-Milli-Parki-Kamp-Alanlari>, (ET:11.10.2021).
- Bhola, N., Klimmek, H., Kingston, N., Burgess, N. D., Van Soesbergen, A., Corrigan, C., Harrison, J., Kok, M.T.J. (2020). "Perspective on area Based Conservation and Its Meaning for Future Diversity Policy". *Conservation Biology*, 35(1): 168–178. DOI: 10.1111/cobi.13509
- Biyoeşitlilik-Ekosistemler. Avrupa Çevre Ajansı. (2021). <https://www.eea.europa.eu/tr/themes/biodiversity/intro>, (ET: 01.09.2021).
- Cengiz, T. (2009). "Tourism, an Ecological Approach in Protected Areas: Karagöl-Sahara National Park, Turkey". *International Journal of Sustainable Development and World Ecology*, 14(3): 260-267. <https://doi.org/10.1080/13504500709469726>
- Çamlık Milli Parkı- Yozgat. Türkiye Kültür Portalı. (2021). <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/yozyat/gezilecekyer/camlık-milli-parki>, (ET: 24.09.2021).
- Çetin, Ö.T. (2020). "Beydağları Sahil Milli Parkı (Antalya)'nda ve Yakın Çevresinde Bulunan Bazı Antik Kent ve Alanların Likenleri". *Eskişehir Teknik Üniversitesi Bilim Teknik Dergisi C: Yaşam Bilim ve Biyoteknoloji*, 9 (2): 198 – 210. DOI: 10.18036/estubtdc.640693
- Çıralı, Kemer. Wikipedi. (2021). https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87%C4%B1ral%C4%B1_Kemer, (ET: 13.09.2021).
- Çinbilgel, İ., Gökçeoğlu, M. (2010a). "Flora of Altınbeşik Cavern National Park (İbradı-Akseki, Antalya/Turkey)". *Biological Diversity and Conservation*, 3(3): 85-110.
- Çinbilgel, İ., Gökçeoğlu, M. (2010b). "The Vegetation of Altınbeşik Cavern National Park (İbradı-Akseki/Antalya-Turkey). A Synecological Study". *Spanish Journal of Rural Development*, 1(2). <http://dx.doi.org/10.5261/2010.GEN2.01>
- Çoban, G. (2016). "Milli Parklarda Koruma Kullanma Dengesinin Sağlanması Yönünde Geliştirilen Ziyaretçi Yönetim Araçlarının İncelenmesi". Adnan Menderes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Aydın.
- Çuhadar, M., Meydan, Ç. (2014). "Dedegöl Dağcılık Şenliği Katılımcılarının Harcama Profili ve Isparta Ekonomisine Katkılarına Yönelik Bir Araştırma", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 19(1): 207-221.

- Dağdelen, Ö. (2021). "Ekolojik Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi ve Yerel Halkın Ekolojik Turizme Yönelik Algısı ve Tutumları: İbradı Örneği". Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Dedegöl Dağı. Wikipedi. (2021). https://tr.wikipedia.org/wiki/Dedegöl_Dağı, (ET: 23.09.2021).
- Demirözer, A.İ. (2019). "Spil Dağı Milli Parkı'nda Kültürel Ekoloji: Ayvacık Köyü Örneği". Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Deniz, D. (2020). "Kazdağı Milli Parkı'nın (Edremit/ Balıkesir) Çalı ve Ağaç Taksonları Üzerine Araştırmalar". Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Balıkesir.
- Dilek Yarımadası- Büyük Menderes Deltası Milli Parkı. Wikipedi. (2021). Wikipedi. https://tr.wikipedia.org/wiki/Dilek_Yarımadası-Büyük_Menderes_Deltası_Milli_Parkı, (ET: 14.09.2021).
- Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı. DKMP (Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü). (2021). <http://www.dilekyarimadası.gov.tr/hakkimizda.asp?id=1>, (ET: 14.09.2021).
- DKMP (Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü), Milli Parklarımız. Katalog. T.C Tarım ve Orman Bakanlığı. (2013).
- DKMP (Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü), T.C Tarım ve Orman Bakanlığı. (2021a). Kızıldağ Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Revizyon Planı Etüt ve Sentez Raporları. Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- DKMP (Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü), T.C Tarım ve Orman Bakanlığı. (2021b). Milli Parklar, <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/KorunanAlanlarListesi/1-MilliParklar.pdf>, (ET: 04.09.2021).
- DKMP (Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü), T.C Tarım ve Orman Bakanlığı. (2021c). Türkiye'nin Biyoçeşitliliği, <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP>, (ET: 09.08.2021).
- Dünyanın Koruma Altındaki Ekosistemleri: Milli Parklar. AA Yaşam. (2021). <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/dunyanin-koruma-altindaki-ekosistemleri-milli-parklar/1077854#:~:text=En%20b%C3%BCy%C3%BCK%20ulusal%20parklar%2C%20ABD,ve%20Avustralya'da%20yer%20al%C4%B1yor>, (ET: 13.09.2021).
- Dünyanın En Büyük 8 Koruma Alanı. Yeşilist. (2021). <https://www.yesilist.com/dunyanin-en-buyuk-8-dogal-koruma-alani/>, (ET: 04.09.2021).
- Ekinci, E. (2021). "Artvin'in Doğa Sporları ve Aktivite Potansiyelinin SWOT Analizi". *Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 8(1): 1-18. doi:10.33468/sbsebd.139
- Ekosistemler, Çevre ve Orman Bakanlığı GEF II Projesi. Çevreciyiz. (2021). <http://www.cevreciyiz.com/makale-detay/688/cevre-ve-orman-bakanligi-gef-ii-projesi>, (ET: 24.09.2021).
- Engelli Dostu Milli Park Projesi Devam Ediyor. Küre Dağları Milli Parkı. Anonim. (2021). <https://www.kdmp.gov.tr/haberler/engelli-dostu-milli-park-projesi-devam-ediyor.6>, (ET: 13.10.2021).
- Güllük Dağı Milli Parkı. Wikipedi. (2021). https://tr.wikipedia.org/wiki/Güllük_Dağı_Milli_Parkı, (ET: 15.09.2021).
- Güner, A., Aslan, S., Ekim, T., Vural, M., Babaç, M.T. (2012). Türkiye Bitkileri Listesi, Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi ve Flora Araştırmaları Derneği Yayını, İstanbul.
- Hatila Vadisi Milli Parkı-Artvin. Türkiye Kültür Portalı. (2021). <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/artvin/gezilecekyer/hatila-vadisi-milli-parki>, (ET: 17.09.2021).
- Hatila Parkı Milli Parkı Nerede Nasıl Gidilir?. Anonim. (2021). Turna.com. <https://www.turna.com/blog/hatila-vadisi-nasil-gidilir>, (ET: 17.09.2021).
- Her Mevsim Ayrı Güzel: Kızıldağ Milli Parkı. Hürriyet Seyahat. (2021). <https://www.hurriyet.com.tr/seyahat/her-mevsim-ayri-guzel-kizildag-milli-parki-40644636>, (ET: 23.09.2021).
- International Tourism Highlights, 2019 Edition. UNWTO. (2021). <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284421152>, (ET: 31.07.2021).
- IPBES Global Report 2020, Hükümetlerarası Bilim, Politika ve Ekosistem Hizmetleri ve Biyolojik Çeşitlilik Platformu Raporu. (2020). https://ipbes.net/sites/default/files/2020-02/ipbes_global_assessment_report_summary_for_policymakers_en.pdf, (ET: 30.08.2021).

- Kaçkar Dağları Milli Parkı. Türkiye Kültür Portalı. (2021). <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/rize/gezilecek-yer/kackar-daglari-milli-parki>, (ET: 29.09.2021).
- Kaçkarlar Doğa Severlerin İlgisini Çekiyor. AA Gündem. (2021). <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/kackarlar-dogaseverlerin-ilgisini-cekiyor/1245793>, (ET: 21.09.2021).
- Karagöl-Sahara Milli Parkı. Wikipedi. (2021). https://tr.wikipedia.org/wiki/Karag%C3%B6l-Sahara_Mill%C3%AE_Park%C4%B1, (ET: 21.09.2021).
- Kazdağı Milli Parkı. Wikipedi. (2021). https://tr.wikipedia.org/wiki/Kazdağı_Millî_Parkı, (ET: 23.09.2021).
- Keçeci, B. (2020). "Dilek Yarımadası- Büyük Menderes Deltası Milli Parkı (Aydın) Zerkonid Akarların (Acarı, Zerkonidae) Sistematik Yönden İncelenmesi". Pamukkale Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Keleş, A. ve Keleş, H. (2020). *Birdwatching in Titreyengöl: The evaluation of it as an alternative tourism type*. In *The Current Approaches in Tourism* (Eds: Associate Professor Alper ATES, Ph.D. Kadriye Alev AKMESE), Ankara: İksad Publishing, 141-165.
- Kervankıran, İ., Eryılmaz, A., G. (2014). "Isparta Milli Parklarının Rekreasyonel Faaliyetlerde Kullanımı". *Marmara Coğrafya Dergisi*, 29: 81-110.
- Kılıç, M. (2018). "Türkiye'de Milli Parkların Gelişimi: Yozgat Çamlığı Milli Parkı Örneği". T.C Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Kılıç, M., Kervankıran, İ. (2019). "Türkiye'de Milli Parkçılığın Kısa Bir Hikayesi: Yozgat Çamlığı Milli Parkı Örneği". *Türk Coğrafya Dergisi* 72: 21-34.
- Kızılaslan, N., Ünal, T. (2013). "Manisa Spil Dağı Milli Parkı Kırsal Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi". *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 7(10): 10-29.
- Kızıldağ Milli Parkı. T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı, Isparta Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü. (2021). <https://isparta.ktb.gov.tr/TR-103632/kizildag-milli-parki.html>, (ET: 23.09.2021).
- Koç, Y., Soykan, A. 2020. "Dünyada ve Türkiye'de Doğa Korumanın Kuramsal Temelleri", *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (7): 86-99. DOI: 10.21733/ibad.667519
- Korkmaz, M. (2001). "Orman Kaynaklarında Doğa Turizmi Etkilerinin Ekonomik Çözömlenmeleri (Kızıldağ Milli Parkı Örneği)". *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, A (2): 111-134.
- Korumazsak Kaybederiz. WWF (Dünya Doğayı Koruma Vakfı), Rapor. (2021a). https://wwftr.awsassets.panda.org/downloads/korunanalanlar_korumazsakkaybederiz_rapor_web.pdf, (ET: 26.07.2021).
- Korunan Alan Ziyaretçi Sayısı Rekora Koşuyor. T.C Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü. (2021). <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Haber/47/Korunan-Alan-Ziyaretci-Sayisi-Rekora-Kosuyor%E2%80%A6>, (ET: 15.10.2021).
- Korunan Alanlar. T.C Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2021). [ps://csb.gov.tr/sss/korunan-alanlar#:~:text=Korunan%20alan%3B%20Milli%20parklar%2C%20tabiat,devamlılığının%20sağlanması%20amacıyla%20ilgili%20mevzuata](https://csb.gov.tr/sss/korunan-alanlar#:~:text=Korunan%20alan%3B%20Milli%20parklar%2C%20tabiat,devamlılığının%20sağlanması%20amacıyla%20ilgili%20mevzuata), (ET: 14.10.2021).
- Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik. T.C Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, Resmi Gazete, (2012). Tarih 19.07.2012, Sayı 28358, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=23605&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>, (ET: 09.08.2021).
- Korunan Alanlar. T.C Tarım ve Orman Bakanlığı. (2021). https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/Tabiat%20Koruma%20Durum%20Raporu/TKDR_TR_2020.pdf, (ET: 14.10.2021).
- Kovada Gölü Milli Parkı-Isparta. Türkiye Kültür Portalı. (2021). <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/isparta/gezilecek-yer/kovada-golu-milli-parki>, (ET: 24.09.2021).
- Kovada Gölü Milli Parkı. T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı, Isparta İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2021). <https://isparta.ktb.gov.tr/TR-103631/kovada-golu-milli-parki.html>, (ET: 23.09.2021).
- Köprülü Kanyon Milli Parkı-Antalya. Türkiye Kültür Portalı. (2021). <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/antalya/gezilecek-yer/koprulu-kanyon-milli-parki>, (ET: 24.09.2021).
- Küre Dağları Milli Parkı, Anonim. (2021). <https://www.kdmp.gov.tr/kdmp-hakkında/kure-daglari-milli-parki>, (ET: 24.09.2021).
- Küre Dağları. WWF (Dünya Doğayı Koruma Vakfı). (2021). https://www.wwf.org.tr/ne_yapiyoruz/doga_koruma/doal_alanlar/kure_daglari/, (ET: 13.10.2021).

- Mansuroğlu, S., Dağ, V. (2020). "Antalya'daki Korunan Alanlarda Turizm ve Rekreasyon Etkinliklerine Bağlı Kullanım Sorunları: Koprulü Kanyon Milli Parkı Örneği". *Peyzaj Araştırmaları ve Uygulamaları Dergisi*, 2(2): 85-95.
- Melikler Yaylasında Gökyüzü Şöleni. T.C Isparta Valiliği. (2021). <http://www.isparta.gov.tr/melikler-yaylasinda-gokyuzu-soleni>, (ET: 18.10.2021).
- Milli Parklar. T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı. 2021. https://www.ktb.gov.tr/arama?_Dil=1, (ET: 14.10.2021).
- Milli Parklar Kanunu. Resmi Gazete. (1983). Tarih 11/8/1983, Sayı 18132. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2873.pdf>, (ET: 08.09.2021).
- Obua, J. (1997). "The Potential, Development and Ecological Impact of Ecotourism in Kibale National Park, Uganda". *Journal of Environmental Management*, 50(1): 27-38. doi:10.1006/jema.1996.0092
- Örücü, Ö.K., Arslan, E.S. (2020). "Beyşehir Gölü ve Kızıldağ Milli Parkı Sınır Değişikliğinin Arazi Örtüsü ve Arazi Kullanımı Açısından Analizi". *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, 41: 292-318.
- Özçelik, M.Ö., Ömürüş, E. (2020). "Dönüşümsel Seyahat: Kaçkar dağları Milli Parkı Örneği". *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 31(2): 172-182. <https://doi.org/10.17123/atad.777536>
- Özbey, V. (2021). "Sümela Manastırı Kültürel Mirası İçin Tanımlanması Gereken Miras Alanı ve Tampon Bölgesine Yönelik Öneriler". *SEFAD*, (45): 295-312. <https://doi.org/10.21497/sefad.944092>
- Özkazanç, N.K., Yılmaz Oğuz, M. (2017). "Küre Dağları Milli Parkı'nın Kastamonu İli Sınırlarında Kalan Bölümünün Makrofungusları". *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 7(4): 643-651. Doi: 10.17475/kastorman.369219
- Sahara-Karagöl Milli Parkı. Türkiye Kültür Portalı. (2021). <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/artvin/gezilecekyer/sahara-karagol-milli-parki>, (ET: 21.09.2021).
- Saklıkent Milli Parkı. T.C Tarım ve Orman Bakanlığı. (2021). <https://bolge6.tarimorman.gov.tr/Menu/17/Milli-Parklar>, (ET: 13.10.2021).
- Sarı, C. (2007). "Çeşitli Koruma Statülerindeki Alanların Turizm Amaçlı Kullanımı: Güllük Dağı (Termessos) Milli Parkı Örneği". *Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(39):249-266.
- Sargül, M.B. (2018). "Kaçkar Dağları Milli Parkı (Rize) Eğreltiotu Florasına Katkıları". Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Rize.
- Sayan, M., Atık, M. (2011). "Recreation Carrying Capacity Estimates for Protected Areas: A Study of Termessos National Park". *Ekoloji*, 20 (78): 66-74. doi:10.5053/ekoloji.2011.7811
- Sert, H. (2017). "Termessos National Park as a Education and Tourism Area". *Journal of Current Researches on Social Sciences (JoCRSS)*, 7(1): 89-102.
- Sezen, J. (2017). "Türkiye ve Dünya'da Korunan Alanlara Yönelik Çevre Bilincinin Önemi", II. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD), 2(2): 165-177.
- Spil Dağı Milli Parkı. Türkiye Kültür Portalı. (2021). <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/manisa/gezilecekyer/spl-dagi--mll-parki>, (ET: 02.10.2021).
- Taşlıgil, N. (1994). "Spil Dağı Milli Parkı". *Türk Coğrafya Dergisi*, 29: 257-268.
- Temizkan, P.S., Yıldırım, G. (2014). "Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Alan Kılavuzluğu Uygulaması: Kaçkar Dağları Milli Parkı Örneği". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(49):124-149.
- Termessos Milli Parkı/ Güllük Dağı. Gezimanya. (2021). <https://gezimanya.com/antalya/gezilecek-yerler/termsos-milli-parki-gulluk-dagi>, (ET: 30.09.2021).
- Torosların Zirvesinde Bir Kent. T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2021). <https://muze.gov.tr/s3/MysFileLibrary/Antalya%20Termessos-0b3c5bae-7a0d-42c2-8d3b-aa23317fe946.pdf8>, (ET: 15.09.2021).
- Turan, İ.A., True, E.M., Türel, H.S. (2020). Dilek Peninsula-Great Meander Delta National Park in the Context Of Protected Areas. H.Hale Kozlu (Ed.), Academic Studies in Architectural Sciences, Lyon: Livre de Lyon.
- Turgut, H., Özalp, A.Y., Akıncı, H. (2021). "Introducing the Hiking Suitability Index to Evaluate Mountain Forest Road as Poten-Tial Hiking Routes-A Case Study in Hatila Valley National Park, Turkey". *Eco-Mont Journal on Protected Mountain Areas Research and Management*, 13(1): 55-66. <https://doi.org/10.1553/eco.mont-13-1s55>
- Turgut, H., Tırnakçı, A. (2020). "Korunan Alanlarda Peyzaj Karakter Analizi Hatila Vadisi Milli Parkı Örneği". *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 51(1): 8-20. <https://doi.org/10.17097/ataunizfd.565108>
- Türkiye'deki Kumsallar. Dekamer (Deniz Kaplumbağaları Araştırma, Kurtarma ve Rehabilitasyon Merkezi). (2021). <https://www.dekamer.org.tr/kumsallar.html>, (ET: 11.10.2021).

- Uslu, A. (2021). "Sosyal Medya Verileri Kullanılarak Milli Park Ziyaretlerinin Mekânsal ve Zamansal Değişiminin Modellenmesi: Beydağları Sahil Milli Parkı Örneği". *Bartın Orman Fakóltesi Dergisi*, 23(2): 386-398. DOI: 10.24011/barofd.910977
- Yasama Bölümü, Kanunlar-Arşiv. Resmi Gazete. (2021). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18174.pdf>, (ET: 10.10.2021).
- Yavuz, M., Vatandaşlar, C. (2018). "Korunan Alanların Zamansal Ve Ekolojik Değişiminin Parçalılık Analizi Yardımıyla İzlenmesi: Karagöl-Sahara Milli Parkı Örneği". *Ormancılık Araştırma Dergisi*, 5(1): 82-96. <https://doi.org/10.17568/ogmoad.403803>
- Yeşildal, N. (2008). "Antalya Ürünü Köyü Sivil Mimari Örneği Yapılarının Yapım Sistemlerinin İncelenmesi". Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldırım, B.,T., Ölmez, Z. (2005). "Koruma Kullanma Kriterleri Açısından Kazdağı Milli Parkı'nın Sınırlarının İrdelenmesi". Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu, 8-10 Eylül, Isparta.
- Yıldız, D. (2019). "Korunan Alanlarda Çatışma Yönetimi: Küre Dağları Milli Parkı Örneği". Bartın Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bartın.
- Zaman, M. (2008). "Fırtına Deresi Havzası ve Kaçkar Dağları Milli Parkı'nın Alternatif Turizm Açısından Önemi". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, 12(2): 1-33.
- Pınargözü Mağarası. Türkiye Kültür Portalı. (2021). <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/isparta/gezilecekyer/pinargozu-magarasi>, (ET: 23.09.2021).
- Protected Planet Report. UNEP (Birleşmiş Milletler Çevre Programı). (2020). <https://livereport.protectedplanet.net/chapter-1>, (ET: 27.07.2021).
- Yozgat Çamlığı Milli Parkı, Çamlık. T.C Yozgat Valiliği. (2021). <http://www.yozgat.gov.tr/camlık-milli-parki>, (ET: 24.09.2021).
- Yozgat Çamlığı Milli Parkı. Wikipedi. (2021). https://tr.wikipedia.org/wiki/Yozgat_%C3%87aml%C4%B1%C4%9F%C4%B1_Mill%C3%AE_Park%C4%B1, (ET: 26.09.2021).
- 2019 Yılı Türkiye Milli Parkları Haritası. (2021). <https://tr.pinterest.com/>, (ET:13.10.2021).

TURİST REHBERİNİN YEREL MUTFAK BİLGİSİ ve GASTRONOMİ UZMANLIĞI

Dilan ARABACIOĞLU*

Giriş

Bireylerin temel gereksinimleri arasında yer alan yeme içme ihtiyacı günümüz koşullarında turistlerin seyahat motivasyonlarından birine dönüşerek turistler açısından seyahat edilecek destinasyonun bilinirliğinde önemli bir unsur haline gelmiştir (Hazurhan ve Altıntaş, 2020). Destinasyonların tanıtılmasında ve bölge, ülke imajının yansıtılmasında ise kültür aktarıcısı rolü üstlenen turist rehberleri tercih edilen destinasyonun yeme içme kültürü hakkında turisti tatmin edecek nitelikte bilgiler vermelidir. Turistlerin turistik destinasyonda yerel halkın yeme içme kültürünü öğrenmesi hatta bunu deneyimlemesi turistik hareketin unutulmaz bir deneyime dönüşmesine de imkân verebilmektedir.

Bir destinasyonun tarihi, doğal güzellikleri, önemli yapıları ve yerel halkın gelenek ve görenekleri konusunda turistlere bilgi vermekle yükümlü olan çalışanlar turist rehberleridir. Turist rehberlerinin turistlerin destinasyonda yiyecek ve içecekleri deneyimlemelerine yardımcı olmak gibi önemli sorumlulukları bulunmaktadır (Özöğütçü ve Akay: 2019). Turistler, destinasyonda karşılaştıkları ilk kişi olan turist rehberinin doğru bir bilgi kaynağı olduğunu düşünmektedirler. Turist rehberinin vereceği her bir bilgi turistin destinasyondan memnun ayrılarak yeniden ziyaret etme eylemi göstermesine, hatta ağızdan ağıza pazarlama ile çevresindeki bireylerin ziyaretlerine imkân verebilmektedir.

Ülkelerin ve tercih edilen turistik bölgelerin yeme içme kültürünün ve yiyeceklerinin tanıtılmasında önemli sorumluluk alan turizm çalışanlarından turist rehberi turistlerin destinasyona geldiği ilk andan ayrılış süresine dek karşılaştığı kişiler olmanın yanı sıra ülkenin ve bölgenin imajını yansıtarak turiste unutulmaz tur deneyimi sağlayacak olan turist rehberleri yerel mutfak tanıtımında ve gastronomi turizminin gelişiminde de etkin rol almalı, bu alanda kendini geliştirmelidir.

Turist Rehberliği Mesleği

Kitle turizminin yaygınlaşması ile beraber turizm sektöründe insanların kitle turizm türüne talebi artmaktadır (Dinç, 1995). Kitle turizmde ortaya çıkan bu talep turistlerin acentelere daha fazla rağbet göstermesine dolayısıyla turist rehberine olan ihtiyacında ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir. Çeşitli bilgi kaynakları ile destinasyon tercihi yapan turistlerin bir destinasyonu yeniden ziyaret edebilmesi, sadık ziyaretçilere dönüşebilmesi hususunda turist rehberinin etkisi oldukça fazladır (Batman vd., 2000: 20). Turistler çeşitli bilgi kaynaklarından destinasyon hakkında bilgi edinseler de bu alanda uzmanlaşmış turist rehberlerinden gidilen destinasyonun doğası, tarihi, yerel kültürün gelenek-görenekleri, mutfak kültürleri hakkında bilgi almayı tercih etmektedirler (Koroğlu, 2013).

* Araştırma Görevlisi, Mardin Artuklu Üniversitesi Turizm Fakültesi Turizm Rehberliği dilanarabacioglu@artuklu.edu.tr;
ORCID ID: 0000-0003-1470-0959

Tur esnasında turistler hiç bilmedikleri bir destinasyonda konaklama, yeme içme işletmeleri, butik hediye dükkânları, bölgeye has ürünlerin satıldığı alışveriş merkezleri konusunda o bölge insanı olan ve güven duydukları turist rehberine ihtiyaç duymaktadırlar. Turistin rehberine olan güveni ve rehberin hizmetinden memnun kalması acentelerin ve diğer turizm işletmelerinin pazar paylarını arttırmaları ve gelir elde edebilmeleri açısından oldukça etkili grlmektedir (Toker, 2011).

Cohen (1985) turist rehberi için turistlere gidilen destinasyonda tercih ettikleri unsurlar doğrultusunda (eğlence vb..) onlara eşlik eden birey şeklinde yorum yapmıştır. Dahles (2002) ise turistlere destinasyon hakkında bilgi sahibi olmalarını sağladığı için turist rehberini eğitmen olarak tanımlamaktadır. Turist rehberleri aynı zamanda tercih edilen destinasyonda yerel halk ile turistler arasında ortaya çıkabilecek bir probleminde zme kavuşturulması noktasında arabulucu rolü üstlenmektedir (Hu, 2007). Arabulucu olmanın yanı sıra turist rehberleri turistlerin yerel kültür ile herhangi bir yabancılaşma hissiyatını da ortadan kaldıracak için mesleğini etkili bir şekilde icra etmektedir (Dann, 1996). Turist rehberinin mesleğini doğru icra ederek turistlerin hayal ettiği tatil deneyimini onlara sunması, bilgi düzeyi, anlatım becerisi, yerel halkın kültürü ve yeme içme unsurları hakkında detaylı bilgi vermesi hizmetten ve destinasyondan memnun ayrılan turist profilinin ortaya çıkmasına imkân vermektedir (Soykan, 2002). Bir başka ifade ile turist rehberleri turistleri memnun ederek ve yeniden ziyaret etme noktasında kaliteli hizmet sunarak turizmin ekonomik anlamda sağladığı katkının yanı sıra turistlere evre bilinci konusunda verdiği bilgiler ile anlatım yapmış olduğu doğal ve kültürel kaynakların sürdürülebilirliği noktasında da önemli sektör çalışanlardır (Hu, 2007). Kısaca turist rehberinin vermiş olduğu bilgi, kaliteli hizmet sunması, tur esnasında göstermiş olduğu performans turistlerin tura ilişkin düşünceleri ve memnuniyetleri açısından oldukça önemlidir (Reisenger ve Waryszak, 1994). Mesleğini icra etme noktasında tur grubuna liderlik ederek, tur sürecini etkili bir biçimde yöneten turist rehberi göstermiş olduğu tutum ve davranışlar ile turistler için gidilen destinasyonda önemli bir modeldir (Collins, 2000: 22).

Yerel Mutfak

Toplumların kültürel bütünlüğünün önemli bir parçası olan yemek kültürü, her topluma has çeşitli özellikleri barındıran bireylerin, geçmişten günümüze yaşamlarının bir yansıması olarak grlmektedir (Büyükşalvarcı vd., 2016). Toplumların birbirinden farklılaşan yemek kültürü vardır. Bu farklılıklar temelde, toplumun bulunduğu coğrafyadan, o bölgede yetişen ürünlere, hatta iklime bağlı olarak da değişebilmektedir. Yemeklerin hazırlanma biçimleri, hazırlanan ürünlerin tedarik süreci, bu ürünlerin toplumdaki bireyler tarafından tüketim şekilleri ve her toplumun sosyal tabakasının farklılaşması yerel mutfak kavramının ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir (Rand vd., 2003; Ignatov ve Smith, 2006; Kim vd., 2011). Yerel mutfak kavramı, bir bölgede üretim sürecinden geçerek o bölge ile bağdaştırılacak nitelikte özgün ürünler olarak adlandırılmaktadır (Kim, Eves ve Scarles, 2009) Başka bir tanımda ise yerel mutfak için araştırmacılar bir destinasyona has yiyeceklerin hazırlanma yöntemlerine ilişkin süreci kapsadığını belirtmektedirler (Kivela ve Crotts, 2005; Molz, 2007). Ulaşımın gelişmesi ile beraber bireylerin yaşam koşulları değişerek refah düzeyleri artmış dolayısıyla başka şehirlere seyahat etme imkânlarında da gelişmeler ortaya çıkmıştır. Bireyler yeni yerler görmek ile beraber gittikleri destinasyonda yeni deneyimler de elde etmek istemektedirler. Bu deneyimler arasında yerel mutfaklardaki ürünleri deneyimlemek yer almaktadır (Ignatov ve Smith, 2006; Kim, 2011). Ulaşımın gelişimi turizm hareketlerinin de ilerlemesine olanak tanırken, bireylerin turizm hareketi esnasında yiyecek içecekleri deneyimlemesi gastronomi turizmi kavramının ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir (Molz, 2007; Karim ve Chi, 2010). Gastronomi turizminde bireyler gittikleri destinasyona has yiyecekleri deneyimleyerek kimi zaman yiyeceklerin yapım aşamalarına da dâhil olmaktadır. Aynı zamanda yiyecek ieeklere ilişkin eğlencelere festivallere ve aktivitelere de katılım göstermektedirler (Long, 2004). Kısaca gastronomi turizmi tercih edilen bölgenin yiyecek ve içeceklerini deneyimleyerek unutulmaz bir gastronomi deneyimi yaşamak maksadıyla yapılan turizm çeşidi olarak grlmektedir (Wolf, 2002). Gastronomi turizminde önemi yadsınamaz nitelikte olan yerel mutfak kültürü her bölgeye has yemek çeşitliliği ve sunuş tarzına sahip

olduğu için bir turistik destinasyonun başka bir turistik destinasyona rekabet avantajı sağlayabilmesi açısından oldukça önemlidir. Bireyler yalnızca temel ihtiyacını karşılamak ile kalmaz aynı zamanda elde ettikleri farklı tecrübeler ile turizm hareketline katılmış olurlar (Büyükalvarcı vd., 2016). Turistlerin deneyimlemiş oldukları yerel yiyecekler sayesinde destinasyon kalitesinde artış da sağlamaktadır (Alonso ve Liu, 2011). Yerel yiyeceklerin o bölgeye ait olduğuna dair adlandırılma yapılabilmesi için yalnızca bölgede yetişmesi değil aynı zamanda üretime ilişkin bölgeye has kimliğinin oluşmuş olması da gerekmektedir (Kim, Eves ve Scarles, 2009). Bir destinasyonun yerel mutfak kültürü, çeşitli kültürden insanların deneyimleri ile şekillenen turizmin sürdürülebilir olması noktasında önemli bir faktördür.

Correia, Motial, Da Costa ve Peres'e (2008: 165) göre; mutfak kültürü sadece kültürel bir çekicilik unsuru değil aynı zamanda farklı kültürel ve turistik ürünleri tamamlayan bir faktör olarak turizmde sürdürülebilir olmaya önemli katkı sağlamaktadır. Mutfak kültürünün bilinmesi ve turistler tarafından tecrübe edilerek yiyeceklerin deneyimlenmesi gidilen destinasyonun markalaşması adına önemli bir unsur olarak görülmektedir (Santich, 2004). Turizme katkısı yadsınamaz nitelikte olan yemek kültürü bölge için önemli bir tanıtım aracı aynı zamanda ekonomik anlamda katkı sağlayan önemli bir unsurdur (Simic ve Pap, 2016). Tüketilen ürünlerin birbirinden farklılık gösteren yöntemler ile sunulması ve geliştirilmesi o toplumdaki bireylerin yaşam tarzlarını belirtmekle önemli bir etki olarak görülmektedir (Köten vd., 2010). Kısaca yerel yemekler yaşanan bölgede bireyler tarafından diğer yiyeceklerden üstte görülen ve bölge ile özdeşleşmiş yapıda olan topluma yerleşen yiyecekler olarak bilinmektedir (Mil ve Denk, 2015:1).

Turist Rehberinin Yerel Mutfak Bilgisi

Turizm sektöründe turistler ile en fazla etkileşim halinde olan, görünür şekilde mesleğini icra eden turizm çalışanları turist rehberleridir (Zhang ve Chow, 2004: 81; Tang ve Chang, 2006: 19). Bu etkileşimin diğer çalışanlar ve turist rehberleri ile ortak noktası göstermiş oldukları performansın hizmet kalitelerini etkilemeleridir. Ancak sektördeki çalışanların aksine turist rehberlerinin daha fazla göz önünde çalışıyor olmaları bu performansın üst düzeyde olması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Performansın hizmet kalitesini etkilemesi ve hizmet kalitesinin de memnuniyet üzerindeki etkisi oldukça önemlidir. Turistlerin destinasyondaki deneyimlerinin oluşmasında etkisi oldukça önemli olan turist rehberinin hizmet kalitesi, turda göstermiş olduğu performans ile ilişkilendirilmektedir (Cohen, 1985: 9). Rehberin performansı kendisi ile şekillenmektedir dolayısıyla rehberin performansı aldığı eğitim ve sahip olduğu becerileri doğrultusunda ortaya çıkmaktadır (Prakash ve Chowdhary, 2010: 53). Turistlerin ziyaret etmiş oldukları destinasyonlarda ziyaretçilerin talepleri ile alakadar olan sektör çalışanları turist rehberleridir. Kültür aktarıcısı kavramı ile adlandırılan turist rehberlerinin çeşitli konularda bilgi sahibi olarak bu bilgileri etkili bir şekilde sunması beklenmektedir (Köroğlu vd., 2007; İriğüler ve Güler, 2017). Çeşitli yeterlilikler doğrultusunda turist rehberleri ziyaretçilerin nereleri gezeceği, göreceği ya da farklı kültürden bireyler ile nasıl iletişim kuracakları konusunda fikir sahibi olmaktadır. Böylelikle göstermiş oldukları performans ile ziyaretçilerin deneyimleri üzerinde etki oluşturmaktadırlar (Aslan ve Çokal, 2016).

Turistik destinasyonlar öne çıkan özellikleri bakımından birbirinden farklılık göstermektedir. Destinasyonların bir kısmı doğal çekicilikleri ile dikkat çekerken bir kısmı kültürel özellikleri ile ön plana çıkmaktadır. Fakat her destinasyonun diğerinden farklılaşan bir yeme içme alışkanlığı, yemek kültürü bulunmaktadır. Turistlerin gidilen destinasyonda o bölgeye has yiyecekleri deneyimleyerek turist rehberi tarafından bilgilendirilmesi memnuniyet açısından oldukça önemli bir unsurdur (Uslu ve Kiper, 2006; Ling vd., 2011). Dolayısıyla turist rehberinin vermiş olduğu bilgiler arasında bölgenin gastronomi de yer almalıdır. Bu bilgi ancak rehberin bölgeye has yeme içme kültürünü ve bölgeyi ön plana çıkaran yemeklere ilişkin bilgi sahibi olması ile ilişkilendirilmektedir (Karamustafa ve Çeşmeci, 2006). Rehberin turda turistlere vermiş olduğu etkili gastronomi bilgisi turistlerde gastronomiye ilişkin olumlu bir imaj oluşmasına da imkân sağlamaktadır (Aslan ve Çokal, 2016). Aynı zamanda rehberin turistlere vermiş olduğu gastronomi bilgisi turistlere destinasyon konusunda verilen önerilerde de etkili bir unsur olarak görülmektedir (Akay ve Özöğütçü).

Turistler farklı motivasyonlar ile çeşitli turizm hareketlerine katılmaktadırlar. Macera, kùltür, sağlık turizmi gibi gastronomi turizmi de turistlerin tercih ettikleri turizm çeşitleri arasında gör÷lmektedir. Bu turizm çeşitlerinin gerçekleştiği destinasyonlarda turist rehberleri bilgi, tanıtım ve tavsiye noktasında oldukça önemli gör÷len turizm çalışanlarıdır (Özdemir ve Günlü, 2014; Kaya ve Özhan, 2012). Turist rehberlerinin turistlerin tatil süreçlerinde önemli bir aracı olarak gör÷lmesinin sebebi; turistlerin tur satın almış oldukları acente ve bölgedeki halk ile turistler arasında bir köprü niteliğinde iletişime yardımcı olmasından kaynaklanmaktadır (Luoh ve Tsaur, 2013). Bu bağlamda rehberler, gastronomi turizmi için gelen turistlere gastronomi konusunda gerekli bilgiyi verdiğinde turistlerin bir sonraki turlarını da etkileyebilmektedirler (Gregorio ve Licari, 2006). Tatil planı yapılırken bireyler öncelikle gidilecek destinasyon hakkında araştırma yapmaktadırlar ve destinasyonların sahip oldukları özellikleri değerlendirerek tercihlerini gözden geçirmektedirler. Bilgi sahibi olmak istedikleri önemli konulardan biri bölgenin yemek kùltürleri hakkındadır (Mak, Lumbers ve Eves, 2012: 172). Bu bağlamda tercih ettikleri destinasyonda turistler, bölgenin yemek kùltürü konusunda önerileri turist rehberlerinden alarak çeşitli yiyecek ve içecekleri deneyimlemektedirler (Çalışkan, 2013). Turistlerin talepleri doğrultusunda gerçekleşen gastronomi turları gidilen turistik destinasyonun daha detaylı tanıtılması ve unutulmaz bir deneyim yaşanması açısından oldukça önemlidir (Kivela ve Crotts, 2006). Dolayısıyla turistlere tur paketi sunan acenteler gastronomi bilgi düzeyi iyi olan turist rehberlerini özellikle gastronomi turizmi için gelen turistlerin memnun olmaları açısından istihdam etmektedirler (Zengin, Uyar ve Erkol, 2015). Bu bağlamda turist rehberlerinin gastronomi bilgisinin geliştirilmesi için uygun eğitimleri alması gerekmektedir. Destinasyonların kendilerine özđü lezzetleri, gastronomi turizmi veya yiyecek ve içeceklerle ilgili eğitim alması turistlerin turdan memnun bir şekilde ayrılmaları açısından önemlidir (İrig÷ler ve Güler, 2017: 10).

Gastronomi Turizmi

Turizmde bir destinasyonu ve turistik çekicilikleri ön plana çıkaran çeşitli unsurlar bulunmaktadır. Destinasyonda var olan değerlerin açığa çıkarılarak turistlerin dikkatini çeken unsurlara dönüşmesi bölgenin bilinirliği ve fark edilebilirliği açısından oldukça önemli gör÷lmektedir. Bu unsurlardan biri destinasyonun gastronomik değerleridir (Cömert, 2014:65). Turizmin gelişmesi ile birlikte bireyler daha fazla merak duygusu içinde çeşitli motivasyonlar ile seyahat etme eğilimlerini arttırmışlardır. Motivasyon turistlerin seyahat süreçlerinde ve seyahat tercihlerinde en önemli faktörler arasında yer almaktadır (Chen- Chen, 2015). Dolayısıyla çeşitli destinasyonlara gerçekleşen seyahat ile temel ihtiyaç olan yeme içme gereksinimi dışarıdan sağlanmaya başlanmıştır. Bu süreçle beraber bireyler yalnızca temel gereksinimlerini karşılamak için değil aynı zamanda yeni gastronomik deneyimler elde etmek içinde seyahatlerde bulunarak gastronomi turizminin gelişmesine imkân vermektedirler (Bekâr ve Kılıç, 2014). İlk kez gastronomi turizmi kavramı 1988 de Lucy Long tarafından ortaya atılarak yiyeceğin serüvenini ve her toplumun birbirinden farklılaşan mutfak kùltürünü kapsayacak şekilde kullanılmıştır (Karim ve Chi, 2010: 553). Gastronomi turizmi için Mitchell ve Hall (2003) tarafından tercih edilen tanım ise, turistik destinasyonda yerel yemek kùltürünün tanımak, deneyimlemek, ürünlerin üretim aşamalarında yer alan ürünleri görmek ve festival vb., etkinliklere katılmak şeklinde değerlendirmektedir. Turizm bölgesinin tarihi ve kùltürel doğal çekiciliklerinin yanında gastronomi de bir destinasyonu diğer turistik yerlerden ayıran önemli bir unsur olarak gör÷lmektedir (Galzev vd., 2017: 254). Turizm sektöründe artan rekabet ortamı ile işletmeler, ziyaretçilerin gidilen destinasyondaki kùltürler ile turistlerin kaynaşmasını sağlayacak faaliyetlere daha fazla önem vermeye başlanmıştır. Böylelikle gastronomi de deneyimin basit bir parçası olmaktan öteye gitmiştir ve önemli bir tatil motivasyonu olarak turizmde önemli bir yer edinmiştir (Richards,2003). Turistlerin bölgeye has yiyecekleri deneyimlemesi bölgeye ilişkin daha fazla bilgi sahibi olmalarının yanı sıra yerel kùltür ile önemli bir yakınlık kurmalarına imkân verebilmektedir (Lopez-Guzman, Sanches- Canizares, 2012). Böylece gastronomi ile beraber turistlerin turistik faaliyetlerinde ve motivasyonlarında farklılıklar meydana gelmektedir (Silkes vd., 2013: 336).

Her yerel toplumun kendine has mutfak kùltürü, gastronomik ürünleri bulunmaktadır. Ziyaretçilerin farklı destinasyonlarda elde ettiği deneyimler gastronomi turizmini şekillendirmiştir (Corigliano, 2003:

179). Gastronomi turizminin gelişimi ile beraber, seyahat edilen turistik destinasyonun tercih edilirligi, ekonomik kalkınmaya etkisi, yiyecek üretiminde kullanılan birincil tarım ürünlerine olan talebin artması, bölgenin ve ülkenin imajına, tanınırlığına katkısı, yeni iş alanlarının açığa çıkması gibi pek çok avantajın açığa çıktığı bilinmektedir (Nebioğlu, 2016: 10). Bunların yanı sıra gastronomi turizmi ile beraber yerel halk turizme ve gastronomik ürünlere karşı daha duyarlı olabilmekte aynı zamanda turistlerde gittikleri destinasyonda yerel kültürü daha fazla tanıma fırsatı elde edebilmektedirler (Kivela ve Crotts, 2006).

Turist Rehberinin Gastronomi Uzmanlığı

Uzman kişi toplumda herkesin sahip olduğu bilgilerin daha fazlasına hâkim olan ve belirli bir konu ya da alan hakkında derinlemesine bilgi edinerek o alanda yetkin kişi olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda sahip olduğu bu bilgi ile diğer insanlardan ayrılan bireylerdir (Arslantürk ve Gül, 2019: 288). Bilgi düzeyi yüksek olan, bilgi hiyerarşisinde üst sırada yer alarak uzman olarak adlandırılan bireyler toplumda daha fazla güven vererek diğer insanlar tarafından güvenli kaynak olarak görünmektedirler (Seçer, 2009).

Uzman rehber ise kendi meslek alanına ilişkin belirli bir konuda bilgi kalitesine sahip olan ve uzmanlık gösterdiği alanda turist rehberliği yapan turizm sektörü çalışanlarıdır. Turist rehberinin uzmanlaşmak istediği alan ve konu mesleği icra etmiş olduğu bölgeye, ilgili olduğu konulara ve turizm türlerine bağlı olarak değişkenlik göstermektedir (Güven, Ünal ve Caber, 2018). Turist rehberinin uzmanlaştığı alanlar dini olgular, tarihi yapılar, sanat tarihi, kültürel miras öğeleri olabileceği gibi teknik bilgi birikimi gerektiren (dağcılık vb.) alanlarda olabilmektedir (Çakmak, 2018). Rehberin zamanla mesleki tecrübesindeki artış, yönelimlerini değiştirmesine, farklı destinasyonlarda ve konularda uzmanlaşmak istemesine de olanak vermektedir (Temizkan, 2010: 82). Çetin ve Kızıllırmak (2012) tarafından gerçekleştirilen çalışmada turistlerin uzmanlaşmak istediği alanların arkeoloji, dinler tarihi, sanat tarihi, doğa yürüyüşleri ve gastronomi başta olmak üzere çeşitlilik gösterdiğini belirtmektedir. Gelişen ve çeşitlenen turizm türleri ile beraber bireylerin seyahat etme motivasyonları ve ortaya çıkan talep farklılıkları alanlarında uzmanlaşan turist rehberi ihtiyacını doğurmaktadır (Yenipınar ve Çapar, 2017). Turistler seyahat ettikleri destinasyonun yerel yiyeceklerini deneyimlemek istemektedirler. Yerel yemekleri deneyerek seyahatlerini unutulmaz bir deneyim olarak tamamlamak turistlerin önemli motivasyonları arasında yer almaktadır (Yuan, 2015). Artmakta olan talepler ile beraber, önemli bir motivasyon kaynağı olarak gösterilen gastronomi bu doğrultuda uzmanlaşmış turist rehberi ihtiyacını da doğurmaktadır. Bu bağlamda turizm sektöründe seyahat acenteleri, alanında bilgi birikimi yüksek, uzmanlaşmış rehberleri daha fazla tercih etmektedirler (Zengin vd., 2004). Gastronomi alanında uzmanlaşan turist rehberi, bir bölgenin yerel mutfağı ve o bölgeyi ön plana çıkaran yemekleri konusunda önemli bir bilgi birikimine sahip olan, unutulmaya yüz tutmuş ancak o kültür için önemli bir kültürel öge olarak sayılan tatların tanıtılmasında, deneyimlenmesinde güvenilir bir kaynak olarak görülen kişilerdir (Irigüler ve Güler, 2017, 8). Araştırmalar gastronomi turizmi açısından turist sayısının her yıl artış göstererek taleplerde ivme kazanacağını dolayısıyla bu alanda uzmanlaşmış turist rehberlerine olan ihtiyacında gün geçtikçe artış gösterebileceğini ortaya koymaktadır (Akdu ve Kambertaş, Akdu, 2018).

Turistlerin turdan memnun şekilde ayrılması turist rehberinin tutum ve davranışları ile doğrudan ilgili olabilmektedir. Davranış ve tutumlarda değişiklik olması ise ancak rehberin iyi bir eğitim almasıyla eş değer görülmektedir (Christie ve Mason, 2013). Böylelikle rehber daha fazla bilgi birikimi elde ederek turistlerinde de doğru ve etkili bir bilgi kaynağından bilgi almalarına imkan verebilmektedir (Güven vd., 2018). Turist rehberliği mesleğini tercih ederek üniversitelerin ön lisans, lisans, lisansüstü programlarından mezun olan öğrencilerin sayısı artmaktadır. Bu durum sektörde ki rekabeti beraberinde getirmektedir. Böylece rehberlerde ilgi ve tercihleri doğrultusunda uzmanlaşmaya yönelim göstermektedirler (Yenipınar ve Yılmaz, 2019: 4). Turist rehberi uzmanlaştığı alan sayesinde performanslarında ve sundukları hizmetin kalitesinde önemli ölçüde ilerleme kaydedebilmektedir. O alanda seyahat motivasyonları ile tura katılan turistlerin istek ve taleplerine ilişkin etkin bir tur süreci geçirebilmektedir (Koroğlu, 2008). Rehberlerin uzmanlaşması turizm alanında çeşitliliğe de imkan verebilmektedir (Caber vd., 2018).

Sonuç

Turizm sektörü açısından önemli bir konumda olan turist rehberleri kendi alanlarında uzmanlaşarak turistlerin seyahatlerinde unutulmaz deneyimler elde etmelerine olanak tanımaktadır. Rehberin mesleki gelişimi ve turistlerin seyahat motivasyonlarına bağılı olarak ilgi alanlarında uzmanlaşmaları turistlerin turdan memnun şekilde ayrılmalarına imkân vermektedir. Gastronomi turizmi açısından turistlerin seyahat motivasyonları gün geçtikçe artmaktadır. Artan taleplere karşılık vererek turistlerin yerel mutfak hakkında deneyim sahibi olması turist rehberinin gastronomi alanında ki bilgi birikimi ile mümkün olabilmektedir.

Yerel mutfak bilgisine sahip olan ve turistlere istekleri doğrultusunda kaliteli hizmet sunan turist rehberleri bir sonraki turda da turistler tarafından tercih edilen bir rehber olmanın yanı sıra turizm sektöründe de uzmanlaştığı alan dolayısıyla acenteler tarafından aranan rehber statüsüne yükselebilmektedir. Turistik gezi sürecinde gastronomi ve destinasyonu birbirinden ayrı tutmak mümkün olmamakla beraber turist rehberinin tur sürecindeki gastronomi bilgisinin önemi yadsınamaz niteliktedir. Turist rehberinin, rekabetin gün geçtikçe arttığı turizm sektöründe mesleğini layıkıyla yerine getirebilmesi turistlerin kaliteli bir hizmet süreci geçirerek destinasyondan memnun şekilde ayrılması ile mümkün olmaktadır. Tur sürecinin önemli bir paydaşı olan turist rehberleri uzmanlıkları ve bölgeye ilişkin gastronomi- yerel mutfak bilgisi ile sektörel tecrübesinde ilerleme kaydedecek aynı zamanda aranan rehber olma konusunda sektörde varlığını sürdürebilecektir.

Kaynakça

- Akdu, U., Akdu, S., ve Kambertaş, S. (2018). Turizm rehberliği eğitim sürecinde uzmanlaşma: Gastrorehberlik. İçinde N. Hacıoğlu, C. Avcıkurt, A. Kılıç, & H. U. Yıldırım (Ed.), *Turist rehberliği üzerine güncel araştırmalar* (1. baskı, ss. 222-232). Detay Yayıncılık
- Akay, B. ve Özöğütçü, B. (2018). 'Turist Rehberlerinin Turlarda Gastronomiyi Kullanmalarına Yönelik Bir Araştırma', *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(3), ss. 143-153.
- Arslantürk, Y., ve Gül, T. (2019). Turist rehberliğinde yeni eğilimler ve turist rehberliğinin geleceğı. İçinde B. Zengin, G. Erkol Bayram, & O. Batman (Ed.), *Turist rehberliği mesleğı(Dünü-bugünü-yarını)* (1. baskı, ss. 287-331). Detay Yayıncılık
- Aslan, Z. ve Çokal, Z. (2016). 'Profesyonel Turist Rehberinin Kültürel Değerlere Katkısına İlişkin Turist Algılamaları', *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4(1), ss. 53-69.
- ALONSO A., Duarte ve LIU, Yi (2011). "The Potential for Marrying Local Gastronomy and Wine: The Case of the 'Fortunate Islands'", *International Journal of Hospitality Management*, 30, s. 974- 981.
- Batman, O., Yıldırğan, R. ve Demirtaş, N. (2000). *Turizm Rehberliği*. Sakarya: Değışim Yayınları.
- Bekar, A. ve Kılıç, B. (2014). Turistlerin Gelir Düzeylerine Göre Destinasyondaki Gastronomi Turizmi Etkinliklerine Katılımları. *Internatonal Journal of Social and Economic Sciences*. 4(1): 19-26
- Büyükalvarcı, A., Şapçılar, M. C. ve Yılmaz, G. (2016). Yöresel Yemeklerin Turizm İşletmelerinde Kullanılma Durumu. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4 (4), 165-181.
- Çetin, G., ve Kızırmak, İ. (2012). Türk turizmde kokartlı turist rehberlerin mevcut durumunun analizi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi*, 14(2), 307-318
- Christie, M. F., ve Mason, P. A. (2003). Transformative tour guiding: Training tour guides to be critically reflective practitioners. *Journal of Ecotourism*, 2(1), 1- 16. <https://doi.org/10.1080/14724040308668130>
- CHEN, L. J. ve CHEN, W. P. (2015). "Push-Pull Factors in International Birders' Travel", *Tourism Management*, s. 48, s. 416-425.
- Chen, M.-F. (2007). Consumer Attitudes and Purchase Intentions in Relation to Organic Foods in Taiwan: Moderating Effects of Food-Related Personality Traits. *Food Quality and Preference*, 18(7), 1008-1021.
- Cohen, E. (1985). "The Tourist Guide: The Origins, Structure and Dynamics of A Role", *Annals of Tourism Research*, 12(1): 5-29.

- CORİGLİANO, M. A. (2003). "The Route to Quality: Italian Gastronomy Networks in Operation", A. M. Hjalager ve G. Richards (Ed.), In: *Tourism and Gastronomy*, s. 166-186. Routledge
- Correia, A., Motial, M., Da Costa, F.C. ve Peres, R. (2008). The Determinants of Gastronomic Tourists Satisfaction: A Second –Order Factor Analysis, *Journal of Foodservice*, 19(3), 164-176.
- Collins, V. R. (2000). *Becoming a Tour Guide: The Principles of Guiding and Site Interpretation*. London: Continuum.
- Cömert, M. (2014). Turizm Pazarlamasında Yöresel Mutfakların Önemi ve Hatay Mutfağı Örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 2(1), 64-70.
- Çakmak, T. F. (2018). Turizm endüstrisinde kriz yönetimi: turist rehberleri üzerine bir alan araştırması (Yayınlanmamış doktora tezi). YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edildi (Tez no: 504021).
- Çalışkan, O. (2013). "Destinasyon Rekabetçiliği ve Seyahat Motivasyonu Bakımından Gastronomik Kimlik", *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 1(2): 39-51.
- Dahles, H. (2002). "The Politics of Tour Guiding Image Management in Indonesia" *Annals of Tourism Research*, 29(3): 783-800.
- Dann, G. M. S. (1996). *The Language of Tourism: A Sociolinguistic Perspective*. UK, CAB International. de Kadt, E. (1979). *Tourism: Passport to Development*. Oxford University Press, New York.
- Dinç, H. (1995). Kitle Turizmine Dönüşük Politikaların Faturası ve Karşı Tepki: Alternatif Turizm Arayışları. Sürdürülebilir Turizm: Turizm Planlamasına Ekolojik Yaklaşım. Türkiye’de 19. Dünya Şehircilik Günü Kolokiyumu, Alanya, M.S.Ü. Şeh. Böl. Pln. Böl., 108-117.
- Güven, A., Ünal, C., ve Caber, M. (2018). Turist rehberliği uzmanlaşma eğitiminde farkındalık yaratma: Turizm paydaşlarına yönelik bir durum çalışması. İçinde N. Hacıoğlu, C. Avcıkurt, A. Kılıç, & H. U. Yıldırım (Ed.), 90 Turist rehberliği üzerine güncel araştırmalar (1. baskı, ss. 200–232). Detay Yayıncılık.
- Hu, W. (2007). *Tour guides and sustainable development: the case of Hainan, China*. (Unpublished Ph. D. Thesis). University of Waterloo Department of Geography, Canada, ss. 23-26.
- İrigüler, F. ve Güler, M. E. (2017). "Tourist Guides’ Perceptions on Gastronomic Tourism in Turkey", *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5(1): 3-19.
- GÁLVEZ, J. C., P. LÓPEZ-GUZMÁN, T., F. C. BUİZA ve MEDİNAVİRUEL, M. J. (2017). "Gastronomy as an Element of Attraction in a Tourist Destination: The case of Lima, Peru", *Journal of Ethnic Foods*, s. 4, s. 254-261.
- Gregorio, D. D., ve Licari, E. (2006). "Rural Development and Wine Tourism In Southern Italy", 46th Congress of the European Regional Science Association, ss. 1-26.
- GNOTH, J. (1997). "Tourism Motivation and Expectation Formation", *Annals of Tourism Research*, c. 24, s. 2, s. 283-304
- JANG, S. ve CAİ, L. A. (2002). "Travel Motivations and Destination Choice: A Study of British Outbound Market", *Journal of Travel & Tourism Marketing*, c. 13. s. 3, s. 111-133
- Karamustafa, K. ve Çeşmeci, N. (2006), 'Paket Tur Operasyonunda Turist Rehberlerinin Karşılaştıkları Yöneltil Sorunlar Üzerine Bir Araştırma', *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 17(1), ss. 70-86.
- Karim, A. S. and Chi, C.G.Q. (2010). Culinary Tourism as A destination Attraction: an Empirical Examination of Destinations Food Image. *Journal of Hospitality, Marketing and Management*, 19(6), 531-55.
- Kaya, U. ve Özhan, Ç. K. (2012). "Duygusal Emek ve Tükenmişlik İlişkisi: Turist Rehberleri Üzerine Bir Araştırma", *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 3(2): 109-130.
- KIM Y., Gug ve EVES, Anita ve SCARLES Caroline (2009). "Empirical Verification of a Conceptual Model of Local Food Consumption at a Tourist Destination", *International Journal of Hospitality Management*, 33, s. 484–489
- KİVELA, J. ve CROTTS, J. C. (2005). ""Gastronomy Tourism", *Journal of Culinary Science and Technology*, 4(2-3), 39-55.
- Kivela, J. and Crotts, J. C. (2006). *Tourism and Gastronomy: Gastronomy’s Influence on How Tourists Experience a Destination*. *Journal of Hospitality and Tourism Research*, 30(3), 354-377.
- Kozan, G. Y., Özdemir, S. S. ve Günlü, E. (2014). "Turizm Yazında "Deniz Turizmi"nin Olgusal Gelişimi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi*, 6(2): 115-129.
- Köten, M., Ünsal, A. S., ve Atlı, A. (2010). İkliçe. 1. Uluslar arası "Adriyatik'ten Kafkaslar'a Geleneksel Gıdalar" Sempozyumu, 15-17 Nisan, Tekirdağ.

- Köroğlu, A., Köroğlu, O. ve Sarıoğlan, M. (2007), 'Türk Mutfağının Tanıtılmasında Profesyonel Turist Rehberlerinin Rolüne İlişkin Ampirik Bir Çalışma', I. Ulusal Gastronomi Sempozyumu ve Sanatsal Etkinlikler, 4-5 Mayıs. Antalya.2011.
- Köroğlu, Ö. (2013). "Turist Rehberlerinin İş Yaşamındaki Rollerini Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme", Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16: 91-112
- Köroğlu, O. (2008). Profesyonel turist rehberliği mesleğinde uzmanlaşma: Meslekte uzmanlaşma amacıyla gerçekleştirilen eğitim programlarının incelenmesi. III. Ulusal Eğirdir Turizm Sempozyumu, 206-272. Eğirdir/Isparta.
- Luoh, H. F. ve Tsaur, S. H. (2013). "The Effects Of Age Stereotypes On Tour Leader Roles", Journal of Travel Research, 53(1): 111-123.
- Ling, T.P, Noor, S.M, Lim, K.Y. ve Mohamed, R. (2011), 'Tour Guides As Interpreters of Cultural Heritage in Promoting Mindful Tourists for Sustainable Tourism in Malaysia', Proceedings of 2nd Regional Conference on Tourism Research. Penang, Universiti Sains Malaysia.
- LONG, L. M. (2004). "Culinary Tourism". University Press of Kentucky, Lexington.
- Lopez-Guzman T. and Sanchez-Canizares S. M. (2012). Gastronomy as a Tourism Resource: Profile of the Culinary Tourist. Current Issues in Tourism, 15(3), 229- 245.
- Mak, A. H. N., Lumbers, M. ve Eves, A. (2012). "Globalisation And Food Consumption In Tourism", Annals of Tourism Research, 39(1): 171-197.
- Mil, B. ve Denk, E. (2015). Erzurum Mutfağı Yöresel Ürünlerin Otel Restoran Menülerinde Kullanım Düzeyi: Palandöken Örneği, International Journal of Social and Economic Sciences, 5 (2), 01- 0
- Mitchell, R. and Hall, M. C. (2003). Consuming Tourists: Food Tourism Consumer Behaviour. Hall. M. C., Sharples, L., Mitchell R., Macionis, N., and Cambourne B. (Eds). Food Tourism Around the World: Development, Management and Markets. Oxford: Butterworth-Heinemann/Elsevier, 60-80.
- MOLZ, J. G. (2007). "Eating Difference: The Cosmopolitan Mobilities of Culinary Tourism", Space and Culture, 10, 77-93.
- Nebioğlu, O. (2016). Yerel Gastronomik Ürünlerin Turizmde Kullanılmasını Etkileyen Faktörler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya
- Prakash, M. ve Chowdhary, N. (2010), What Are We Training Tour Guides For?, *Turizam*, 14(2), s.53-65.
- Reisinger, Y. ve Waryszak, R. (1994). Japanese Tourists' Perceptions of Their Tour Guides: Australian Experience. Journal of Vacation Marketing, 1 (1), 28-40.
- RİCHARDS, G. (2003). Gastronomy: An Essential Ingredient in Tourism Production And Consumption, A. M. Hjalager ve G. Richards (Ed.), In: Tourism and Gastronomy, s. 3-21, Routledge
- Seçer, ř. (2009). Profesyonel mesleklere ve profesyonel bireylere güven. *Kamuİş*, 10(4), 247-277.
- řimić, M. L. and Pap, A. (2016). Can Food Be A Competitive Advantage of Croatian Tourism? *Ekonomski Vjesnik/ Econviwes*, (1), 9 .
- Santich, B. (2004). The Study of Gastronomy and its Relevance to Hospitality Education and Training, *Hospitality Management*, Sayı:23, 15-24.
- Silkes, C. A., Cai, L. A. and Lehto, X. Y. (2013). Marketing to the Culinary Tourist. *Journal of Travel and Tourism Marketing*, 30(4), 335-349.
- Soykan, F. (2002). Profesyonel Turist Rehberliği Derslerindeki Kursların Yeniden Değerlendirilmesi ve Türkiye'nin Turizm Coğrafyası Dersine Eleştirel Yaklaşım. Turizm Eğitimi Konferansı, Ankara: Turizm Bakanlığı, Turizm Eğitim Genel Müdürlüğü.
- Uslu, A. ve Kiper, T. (2006), 'Turizmin Kültürel Miras Üzerine Etkileri: Beypazarı/Ankara Örneğinde Yerel Halkın Farkındalığı', *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 3(3), ss. 305-314.
- WOLF, E. (2002). "Culinary Tourism: A Tasty Economic Proposition", 20.10.2014 da <http://www.culinarytourism.org> adlı siteden alıntılanmıştır.
- Tang, C.Y. ve Chang, J.C. (2006), An Investigation of Service Quality Between The Licensed and Un-Licensed Tour Leaders, *The 7th Biennial Conference on Tourism in Asia*, Jeonju: The Hong Kong Polytechnic University & Jeonju University

- Temizkan, S. P. (2010). Profesyonel turist rehberlerinin turizm pazarlamasındaki rolüne etkisi açısından hizmetiçi eğitim seminerleri (Yayınlanmamış doktora tezi). YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edildi (Tez no: 278035).
- Toker, A. (2011). Kültür turizminin sürdürülebilirliğinde profesyonel turist rehberlerinin rolü: Ankara rneği. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir
- TÜRKAY, O. ve GENÇ, K. (2017). Gastronomi turizmi. M. Saruşık (Ed.), Tüm yönleriyle gastronomi bilimi, s. 211-239, Ankara: Detay Yayıncılık
- Volkan Altıntaş1 Eda Hazarhun İzmir'in Gastronomi Turizmi Potansiyeline Turist Rehberlerinin Bakış Açıları International Journal of Applied Economic and Finance Studies Vol. 5, No.2; 2020 13-36
- Yenipınar, U., ve Yılmaz, L. (2019). Turist rehberliğinde uzmanlaşma. Içinde . Güzel & . Köroğlu (Ed.), Turist rehberliğinde uzmanlaşma özel ilgi turlarından özel konulara (1. baskı). Nobel.
- Yuan Su (2015). Reflections on Local Specialties and Gastronomic Tourism. Chinese Studies, 4, 15-19. <http://dx.doi.org/10.4236/chnstd.2015.41003>.
- Zengin, B., Uyar, H. ve Erkol, G. (2015). "Gastronomi Turizmi zerine Kavramsal Bir İnceleme", 15. Ulusal Turizm Kongresi, 1: 1-16.
- Zhang, H. Q. ve Chow, I. (2004), Application of İmportance-Performance Model in Tour Guides Performance: Evidence From Mainland Chinese Outbound Visitors in Hong Kong, *Tourism Management*, 25, s.81-91.

SPORA YÖNELİK TUTUM ile BİREYSEL YENİLİKÇİLİK ARASINDAKİ İLİŞKİDE YAŞAM TATMİNİNİN ARACILIK ROLÜ

Oğuz Emre BALKAR*

Giriş

Değişen hayat koşullarının etkisiyle birlikte insanların yaşam tarzları, fizyolojik kondisyonları, entelektüel ihtiyaçları, zevk ve tercihleri de değişmektedir. Bu bağlamda bireylerin zamanlarını verimli geçirmeleri, zihinsel ve bedensel sağlıklarını iyileştirmeleri açısından “spor yapma” önemli bir faaliyet olarak görülmektedir (Doğan ve Morali, 1999).

Benzer şekilde kişilerin mutluluk düzeyleri ve yaşam tatminlerinin, spor yapma durumlarıyla ilişkili olabileceği bilinmektedir. Bireylerin daha sağlıklı yaşam sürmelerinin motivasyonlarını artırdığı, başarılarını desteklediği ve yeteneklerini geliştirecek şekilde optimum düzeyde kullanmalarını sağladığı ifade edilmektedir (Demir ve Duman, 2019).

Öte yandan bireylerin yer aldıkları organizasyonların ve toplumların kalkınmalarında, buldukları süreçleri iyileştirmelerinde “inovasyon” olgusunu ne kadar iyi anladıkları ve benimsedikleri önemli görülmektedir (Gündoğdu ve Sunay, 2012). Bu çerçevede kişinin nitelikleri açısından önemli bir değer olan “bireysel yenilikçilik” becerisinin; kuruluşlar ve topluluklardaki kişiler tarafından ne denli edinildiği, geliştirmek için nelere dikkat edilmesi gerektiği gibi durumlarla karşılaşılmaktadır (Kılıçer ve Odabaşı, 2010).

İlgili çerçevede bu çalışmada; spor yapmanın getirdiği olumlu değişimlerin, kişilerin yaşam tatmin düzeylerine ve bireysel yenilikçilik algılarına etkisi olup olmadığı, bir alan araştırması gerçekleştirilerek değerlendirilmiştir. Ayrıca bireysel yenilikçilik algısı üzerindeki spor yapmanın etkisinin, yaşam tatmini düzeyi aracılığıyla gerçekleşip gerçekleşmediği de araştırılmıştır.

Öncelikle çalışmaya konu olan “bireysel yenilikçilik”, “spora yönelik tutum” ve “yaşam tatmini” değişkenleri arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi için detaylı bir literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Erişilen bilgiler doğrultusunda; alan araştırmasında kullanılacak enstrümanlar seçilmiş, Erzincan ilindeki bireylerden bu araçlar kullanılarak gerekli verilere ulaşılmıştır. Yapılan analizler sonucunda erişilen bulgular değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır.

Kavramsal Çerçeve

Araştırmanın bu bölümünde; çalışma değişkenlerine ilişkin genel teorik bilgi verilmektedir. İlgili değişkenlerin yazında nasıl bir kavramsal çerçevesinin sahip olduğu ve bu değişkenlere yönelik enformasyonların ne yönde ilerlediği hususu aydınlatılmaya çalışılmıştır.

* Öğretim Görevlisi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü
oguz.balkar@erzincan.edu.tr ORCID ID: 0000-0001-5853-0926

Spor Yönelik Tutum

Günlük hayatı içerisinde kişinin kas ve eklemlerini çeşitli eylemleri gerçekleştirmek için kullanarak enerji harcaması sonucunda; vücudunda solunum hızı artışı, kas gelişmesi gibi fizyolojik ve stres azalması gibi psikolojik değişimlerle karşılaşmasına etki eden bir aksiyon olarak değerlendirilmektedir (Şentürk, 2012). Literatürde bu kavramla ilişkili olarak “egzersiz yapma”, “antrenman” gibi fiziksel aktiviteleri belirten olgular kullanılmaktadır (Mustafaoğlu, 2018).

Bireyin kişisel, toplumsal, bedensel ve zihinsel gereksinimlerini karşılamada spor aktiviteleri, doğal eylemler olarak değerlendirilmektedir. Kişi, egzersiz yapma veya yapmama kararını kendisi almakta, ilgili eylemin sonucunda insanın tabiatı gereği oluşan bedensel değişimlerle karşılaşmaktadır (Strong vd., 2005). Bu bedensel değişimlerle birlikte bireyin; çevresini nasıl algıladığı, kendisini nasıl biri olarak gördüğü, yaşamsal aktivitelerindeki etkinliği ve vereceği kararları da etkilenmektedir (Byrne ve Byrne, 1993).

Spor aktiviteleri, genellikle toplum tarafından boş zamanları geçirmek için algılanan bir aksiyon olarak değerlendirilmekte; ancak insanların kötü alışkanlıklardan uzak durmaları, biyolojik ve psikolojik açıdan güçlenmeleri, çeşitli hastalıklardan korunmaları, daha sosyal ve çalışkan kişiler olmaları açısından önemli görülmektedir (Özdoğru, 2018). Bu bağlamda spor yapan bireylerin, yapmayanlara oranla fiziksel ve zihinsel kabiliyetlerinin daha iyi olabileceği ifade edilmektedir (Karakaya vd., 2006).

İlgili çerçevede spor yapan ve yapmayan kişilerle arasındaki karşılaştırmaları; fizyolojik, psikolojik, sosyal ve ekonomik açıdan ele alan birçok çalışma, yazında yer almaktadır. Genel olarak bu araştırmalarda; spor yapmanın olumlu yönlerine odaklanıldığı ve getirdiği pozitif etkileri ele aldıkları belirtilmektedir (Maher vd., 2013).

Yaşam Tatmini

Temelde anlam olarak “günlük yaşamdaki mutluluk” olgusunu ifade eden yaşam tatmini, bireyin kendi hayatına yönelik algıladığı memnuniyeti ifade etmektedir (Çivitci, 2007). Kişi; yaşam tatmin düzeyini, kendi yargılarına ve kriterlerine göre değerlendirmektedir (Bekmezci ve Mert, 2018).

Dolayısıyla bireylerin kişilikleri, hayattan beklentileri, hedefleri gibi hususların farklı olmasından ötürü, yaşam tatmini düzeylerini değerlendirdikleri ölçütler de farklılık göstermektedir. Burada kişi, memnuniyetini değerlendirebilmesi için sağlık durumu, gelir düzeyi, insanlarla olan ilişkiler, psikolojik denge gibi konulara yönelik kriterleri hesaba katabilmektedir (Marques vd., 2007).

Bununla beraber bazı araştırmacılar çalışmalarda; bireyden bireye değişen özel kriterler yerine, genel olarak yaşam tatmini algılarını değerlendirecek enstrümanların kullanılmasının daha doğru olacağını belirtmektedirler (Pavot ve Diener, 1993). Bazı araştırmacılar ise kişilerin yaşamları boyunca gerçekleştirmek istedikleri hedeflere, ne derecede ulaştıklarının çözümlenmesi gerektiğini ifade etmektedirler (Özdevecioğlu ve Çakmak Doruk, 2009).

Bu bağlamda, araştırmanın yaşam tatmini değişkeninin değerlendirilmesinde; spesifik boyutlara ve kriterlere göre çözümlenmeyi yapan çalışmalar yerine, genel değerlendirmeleri yapan çalışmalar esas alınmıştır.

Bireysel Yenilikçilik

Küresel ölçekteki pazarlarda karşılaşılan rekabetin giderek arttığı bir ticaret ortamında, müşteri beklentilerine daha etkili bir şekilde cevap vermek giderek zorlaşmaktadır (Tutar vd., 2007). Bu bağlamda organizasyonlar; değişen şartlara uyum sağlayabilmek için yeni yöntemlere, tekniklere, süreçlere ve stratejilere başvurumaktadırlar (Sati ve Işık, 2011).

İlgili çerçevede ortaya çıkan ve köken olarak “yenilenme, değişme” anlamlarına gelen “innovare” sözcüğünden üretilmiş olan inovasyon alanında; yenilik yapma, farklılaşma, yeni teknikler kullanma ve

yeni değerler ortaya çıkarma gibi konular ele alınmaktadır (Chantrell, 2002). Daha çok kuruluş bazlı yenilikçi yaklaşımları ele alan çalışmaların olduğu bu alanda, bireylerin kişiisel özelliklerine göre inovasyon algılarını değerlendiren araştırmalar da artmaktadır (Keleş vd., 2020).

Bireylerin inovasyon olgusuna olan bakış açıları farklılık gösterebilmektedir. Bazı kişiiler; risk alma konusunda istekli, girişimci özellikler gösterme, teknolojik gelişmeleri yakından takip etme ve yeni fikirler, stratejiler konusunda bilgi edinme gibi özellikleri sergileyebilmektedir (Işık ve Keskin, 2013). Öte yandan bazı bireyler; olaylara, durumlara ve fikirlere karşı şüpheli yaklaşabilmekte ve çekingen bir tutum izleyebilmektedir (Korucu ve Olpak, 2015).

Bu bağlamda literatürde yer bulan "bireysel yenilikçilik (individual innovativeness)" kavramı; kişiilerin inovasyon(lar)a yönelik algılarını ele almakta ve bireyin "yeni şeyleri denemeye isteklilik" durumunu belirtmektedir (Hurt vd., 1977). Dolayısıyla bireysel yenilikçilik düzeyi; inovasyonun özünde yer alan değişime karşı, bireyin göstermiş olduğu olumsuz veya olumlu tepkinin boyutunu değerlendirmektedir (Kılıçer ve Odabaşı, 2010).

Literatür Değerlendirmesi

Araştırmanın bu bölümünde; çalışma değişkenlerine ilişkin genel literatür bilgisi verilmektedir. Çalışmanın değişkenlerinin yazındaki araştırmacılar ve uygulayıcılar tarafından nasıl ele alındığı ile birbirleri arasındaki ilişkilere yönelik ne gibi sonuçlara eriştikleri konuları ele alınmıştır. Araştırmaların değerlendirilmesi için detaylı bir literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Erişilen araştırmalar; kapsam, incelenen konular, bulgular ve yorumlamalar doğrultusunda değerlendirilmiştir. İlerleyen aşamalarda, belirtilen değerlendirmeler yer almaktadır.

İlk olarak Byrne ve Byrne (1993) egzersizin; depresyon, anksiyete ve diğer ruh hlleri üzerindeki etkilerini konu alan bir literatür değerlendirmesi yapmışlardır. Ele aldıkları araştırmalarının çoğunda egzersiz yapmanın, bireylerin psikolojik durumları ve genel memnuniyet seviyeleri açısından olumlu bir etki yaptığı belirtilmiştir. Ancak bazı araştırmalarda ise anlamlı bir etkinin olmadığı sonuçlarının bulunduğuna dikkat çekmişlerdir.

Bu çalışmadan farklı olarak Doğan ve Moralı (1999)'nın gerçekleştirmiş oldukları araştırmada; yaşam ve iş doyumunu ile spor yapma değişkenleri ele alınmıştır. Ege niversitesi'nde çalışan 402 adet ğretim elemanı üzerinden gerçekleştirilen alan araştırmasında, katılımcıların ekonomik düzeyleri ile yaşam ve iş tatminleri arasında anlamlı bir farklılığın olduğunu tespit etmişlerdir. Ek olarak spor yapma yüzdesi yüksek olan katılımcıların, daha yüksek iş ve yaşam tatmini seviyelerine sahip olduklarını gözlemlemişlerdir.

Benzer şekilde bir araştırma da Strong ve arkadaşları (2005) tarafından gerçekleştirilmiştir. Fiziksel aktivitelerin genç bireylerin sağlığı üzerindeki etkilerinin incelendiği bu araştırmada; medikal yazındaki çalışmalar uzman panelistler tarafından incelenmiş, ulaşılan sonuçlar değerlendirilmiştir. Burada günlük fiziksel aktiviteye katılım gerçekleştiren bireylerin, ruh sağlıklarının ve genel mutluluk seviyelerinin yüksek olduğu sonucu ön plana çıkmaktadır.

Daha sonrasındaki bir süreçte Maher ve diğerleri (2013), iki saha araştırması gerçekleştirmişlerdir. 18 ile 25 yaş arasındaki bireyleri hedef alan bu iki araştırmada; 190 kişiden oluşan bir örneklem üzerinden alınan 8 günlük veriler ile 63 katılımcıdan 14 gün boyunca toplanan veriler değerlendirilmiştir. İki alan araştırmasında da bireylerin günlük fiziksel aktivitelerinin, yaşam tatminleri açısından anlamlı bir şekilde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Öte yandan zkatar Kaya ve diğerlerinin (2018) yapmış oldukları araştırmada; sedanter olan ve olmayan kişiilerin, yaşam tatmin düzeyleri ile fiziksel aktivite düzeyleri incelenmiştir. Toplamda 100 katılımcıdan anket yoluyla toplanan verilerin analiz sonuçlarına göre fiziksel aktivite ile yaşam tatmini arasında, istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmadığını belirtmişlerdir.

Bununla beraber Demir ve Duman (2019)'ın yapmış oldukları araştırma, farklı sonuçlar ortaya koy-

muştur. Bu çalışmada araştırmacılar, bireylerin spor yapma durumları ile benlik saygıları ve mutluluk düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. 520 adet katılımcı üzerinde gerçekleştirilen alan araştırması sonucunda; spor yapan bireylerde, benlik saygıları ve mutluluk düzeylerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Farklı bir çerçeveden olaya yaklaşan Alptekin ve diğerleri (2019); özel gereksinimli bireylerin spor yapma durumlarına göre girişimcilik düzeylerinin değişip değişmediğini incelemişlerdir. 240 adet katılımcı üzerinden gerçekleştirilen araştırmada; gelir durumu, eğitim düzeyi ve spor yapma ile girişimcilik düzeyi arasında pozitif bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca kişilerin girişimcilik düzeyi ile bireysel inovasyon algıları (yenilik yapma, risk alma) ile doğru orantılı olarak ilişkili olduğunu belirtmişlerdir.

Ardından Karatarla ve Polat (2020), niversite ğrencilerinin aktif spor yapma durumları ile 21. yüzyıl becerileri arasında bir ilişki olup olmadığını inceleyen bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. Niğde Ömer Halisdemir niversitesi'nde aktif olarak eğitim gören 244 katılımcıdan anket yoluyla topladıkları verileri analiz etmişlerdir. Aktif spor yapan bireylerin, girişimcilik ve inovasyon becerilerinin daha kötü olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Ancak Keleş ve diğerlerinin (2020) yapmış oldukları araştırmada, farklı bulgular yer almaktadır. Bu araştırmada; niversite ğrencilerinin bireysel inovasyon algıları ile bölüm memnuniyetleri arasındaki ilişki ele alınmıştır. Akdeniz niversitesi'nde öğrenim gören 396 kişi üzerinden topladıkları verilerin analizi sonucunda; katılımcıların bireysel inovasyon algılarının, cinsiyetlerine göre farklılık gösterdiğini tespit etmişlerdir. Bireysel inovasyon algıları yüksek olan kişilerin, bölüm memnuniyetlerinin de yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca bölüm memnuniyet düzeyinin, yaşam tatmini ile ilişkili olduğuna ve bu çerçevede yüksek bireysel inovasyon algısına sahip kişilerin, yaşamları noktasında daha memnun olduklarına dikkat çekmişlerdir.

Metodoloji

Çalışmanın bu bölümünde; araştırmanın amacı, önemi ve modeli hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca kuramsal bilgilerden hareketle oluşturulan hipotezlerin test edilmesi için kullanılan veri toplama yöntemi ve verinin toplandığı evren ile örneklemle alakalı hususlar belirtilmiştir. Genel olarak literatürde yer alan bilgilerin işığında; tüm süreç organize edilmiş, bilgilendirmeler bu bilgilere uygun bir şekilde gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Amacı ve nemi

Organizasyonlar ve toplumlarda; sağlıklı, nitelikli ve motivasyonu yüksek bireylere sahip olmak konusu, uzun yıllardır sosyal bilimler alanındaki araştırmacıların ve uygulayıcıların dikkatini çekmektedir. İlişkili olarak alakalı yazında gerçekleştirilen birçok çalışmaya ve ulaşılan farklı bulgulara rastlanılmaktadır. Belirtilen hususa istinaden spor yapma, çeşitli fiziksel aktiviteler gerçekleştirme gibi spora yönelik olumlu tutum çerçevesinde hareket eden bireylerin, sağlıklarının da pozitif yönde etkilendiği bilinmektedir. Ancak literatürde ilgili tutumun; kişilerin yenilikçilikleri, yetenekleri, mutluluk seviyeleri ve yaşam memnuniyetleri üzerindeki etkilerine ilişkin genel net bir değerlendirme bulunmamaktadır.

Genel olarak bazı araştırmacılar (Alptekin vd., 2019; Demir ve Duman, 2019; Doğan ve Moralı, 1999; Keleş vd., 2020; Maher vd., 2013; Strong vd., 2005) olumlu etkilerinin bulunduğunu belirtirken, bazı araştırmacılar (Byrne ve Byrne, 1993; Karatarla ve Polat, 2020; zkatar Kaya vd., 2018) ise aksini ifade etmektedirler.

Literatürde yer alan araştırmalar incelendiğinde; spora yönelik tutum, bireysel yenilikçilik ve yaşam tatmini değişkenlerini birlikte ele alan bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu bağlamda, özgün bir çalışma konusu olduğu yönünde değerlendirme yapılmaktadır. Ayrıca yazındaki bulguların farklılık göstermesinden ötürü, bu araştırmayla ulaşılan yeni sonuçlarla, alan literatürüne katkı sağlanılacağı dşnlmektedir.

Araştırmanın Verisi, Modeli ve Hipotezleri

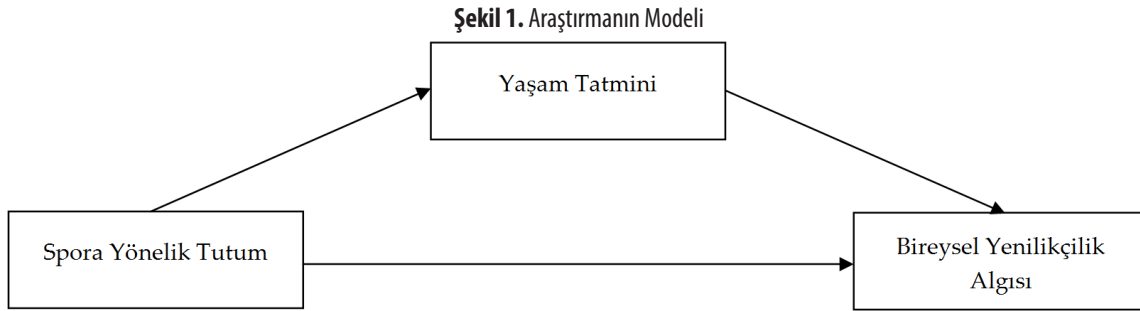
Yazından elde edilen bilgiler doğrultusunda; spora yönelik olumlu tutumu bulunan bireylerin, yaşam tatmin seviyelerinin ve bireysel yenilikçilik düzeylerinin yüksek olacağı düşünölmektedir. Ancak bu araştırmada yaşam tatmini değişkeninin; bireysel yenilikçilik ve spora yönelik tutum değişkenleri arasındaki ilişkide aracılık rolü oynayıp oynamadığı da araştırılmak istenmiştir. Bu bağlamda, tarama araştırması yaklaşımı benimsenmiştir.

İlgili çerçeveden hareketle; değişkenlere yönelik verilerin toplanması hususunda, yazındaki kullanılan veri toplama yöntemleri değerlendirilmiştir. Anket ile veri toplama yönteminin kullanıldığı bu çalışmada, seçili örneklemde yer alan katılımcılardan elde edilen birincil verilerden faydalanılmıştır. Araştırma değişkenlerinin değerlendirilmesi için seçilen enstrümanlarla birlikte bir anket formu hazırlanmıştır. Bu anket formu, dört bölümden oluşmaktadır. İlk üç bölüm altındaki ölçekler için 7'li Likert derecelemesi (1: Kesinlikle Katılmıyorum - 7: Kesinlikle Katılıyorum) kullanılmıştır. Son bölümde ise demografik sorulara yer verilmiştir.

Birinci bölümde, katılımcıların "Bireysel Yenilikçilik Algılarını (BYA)" değerlendiren bir ölçek bulunmaktadır. Hurt ve arkadaşları (1977) tarafından geliştirilen bu ölçeğin, Türkçe'ye uyarlaması Kılıçer ve Odabaşı (2010) tarafından gerçekleştirilmiştir. İlgili ölçekte; "Fikir Önderliği (FÖ)" boyutu altında 5 adet önerme, "Değişime Direnç (DD)" faktörü altında 8 adet ifade, "Deneyime Açıklık (DA)" boyutu altında 5 adet önerme ve "Risk Alma (RA)" faktörü altında 2 adet ifade bulunmaktadır. Burada FÖ, DA ve RA faktörleri altında pozitif ifadeler; DD faktörü altında ise negatif önermeler yer almaktadır.

Öte yandan ikinci bölümde, katılımcıların "Spora Yönelik Tutumlarını (SYT)" ölçümleyen bir ölçek bulunmaktadır. şentürk (2012) tarafından geliştirilen bu ölçekte; "Spora İlgili Duyuma (SİD)" boyutu altında 12 adet önerme, "Sporla Yaşama (SY)" faktörü altında 7 adet ifade ve "Aktif Spor Yapma (ASY)" boyutu altında 6 adet önerme yer almaktadır.

Son olarak üçüncü bölümde ise katılımcıların "Yaşam Tatmini Düzeylerini (YTD)" çözümleyen, 5 adet ifadenin yer aldığı bir ölçek bulunmaktadır. Bu ölçeğin, Diener ve arkadaşları (1985) tarafından geliştirildiği bilinmektedir. Bekmezci ve Mert (2018) tarafından Türkçe'ye uyarlanmış hâli, araştırmada kullanılmıştır. Seçilen ölçekler ve yazın bilgisinden hareketle oluşturulan araştırmanın modeli, şekil 1'deki gibi oluşturulmuştur.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

şekil 1'de sunulan araştırma modeline ve literatür bilgisine uygun bir şekilde oluşturulan hipotezler, aşağıda yer almaktadır.

H1:	Katılımcıların spora yönelik tutumları, yaşam tatmin düzeylerini anlamlı ve olumlu yönde etkilemektedir.
H1a:	Katılımcıların spora ilgi duyma tutumları, yaşam tatmin düzeylerini anlamlı ve olumlu yönde etkilemektedir.
H1b:	Katılımcıların sporla yaşama algıları, yaşam tatmin düzeylerini anlamlı ve olumlu yönde etkilemektedir.
H1c:	Katılımcıların aktif spor yapma durumları, yaşam tatmin düzeylerini anlamlı ve olumlu yönde etkilemektedir.
H2:	Katılımcıların yaşam tatmin düzeyleri, bireysel yenilikçilik algılarını anlamlı ve olumlu yönde etkilemektedir.
H2a:	Katılımcıların yaşam tatmin düzeyleri, fikir önderliği seviyelerini anlamlı ve olumlu yönde etkilemektedir.
H2b:	Katılımcıların yaşam tatmin düzeyleri, deneyime açıklık seviyelerini anlamlı ve olumlu yönde etkilemektedir.
H2c:	Katılımcıların yaşam tatmin düzeyleri, risk alma seviyelerini anlamlı ve olumlu yönde etkilemektedir.
H2d:	Katılımcıların yaşam tatmin düzeyleri, değişime direnç seviyelerini anlamlı ve olumsuz yönde etkilemektedir.
H3:	Katılımcıların spora yönelik tutumları, bireysel yenilikçilik algılarını anlamlı ve olumlu yönde etkilemektedir.
H4:	Katılımcıların spora yönelik tutumları ile bireysel yenilikçilik algıları arasındaki ilişkide, yaşam tatmininin anlamlı bir aracılık etkisi bulunmaktadır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Oluşturulan anketin anlaşılabilirliğini ve geçerliliğini tespit etmek amacıyla, 60 kişi üzerinden bir ön çalışma yapılmıştır. Ayrıca ilgili alandan üç uzman araştırmacıya anket gönderilerek, incelemeleri istenmiştir. Bu iki süreçten gelen değerlendirmeler doğrultusunda; sorunlu veya anlaşılamayan kısımlar düzeltilerek, ankete son hâli verilmiştir.

Çalışmanın evrenini, Türkiye'nin Erzincan ilinin Merkez ilçesinde yaşayan ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS)'ye kayıtlı bireyler oluşturmaktadır. Bu bağlamda evren büyüklüğünün belirlenmesi için ilk önce Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nin ADNKS ile ilgili istatistikleri içeren veri tabanına erişilmiştir. 2020 yılı itibariyle Erzincan'ın Merkez ilçesindeki ADNKS'ye kayıtlı kişi sayısının, 160,786 olduğu saptanmıştır (TÜİK, 2020)

Araştırma evreninde yer alan kişi sayısının yüksek olduğu durumlarda; tüm bireylere ulaşmak mümkün olmadığından dolayı, İnce ve arkadaşlarının (2019) belirttiği şekilde örneklem seçim yoluna gidilebilmektedir. Ancak evrendeki kişi sayısının yüksek olması neticesinde, örneklem miktarı da fazla olmaktadır. şimşek (2018); örneklem miktarının artmasının, örneklem dağılımının normale yaklaştığını belirtmektedir. Bu bağlamda Baştürk ve Taştepe (2013)'nin ifade ettiklerine göre; %95 güven düzeyinde, 100,000 kişilik evren için yeterli örneklem miktarının yaklaşık 384 olması gerektiği anlaşılmaktadır.

İlgili çerçevede çalışmanın örnekleminde yer alan katılımcılara; elektronik ortamda hazırlanmış olan bir anket formu, sosyal medya kanalları aracılığıyla ulaştırılmıştır. Kişilerin gönüllü olarak katılım gerçekeştirmeleri esas alınmış ve Eren (2016)'in belirttiği gibi katılım sosyal medya üzerinden teşvik edilmiştir. Alakalı verilerin toplanılması, 3 Ağustos 2021 - 19 Eylül 2021 tarihleri arasında gerçekeşmiştir. Kolayda örnekleme metodu kullanılarak erişilen ve 469 adet kişiden elde edilen verilerle örneklem yeterliliği sağlanmıştır. Eksik ya da yanlış bilgilerin bulunduğu ve Mahalanobis sınır değer ölçütlerine göre uymayan aykırı 45 gözlem çıkarılmıştır (Esen ve Timor, 2019). Kullanılabilir olan ve örneklem yeterliliğine uyan 424 gözlem üzerinden analizler gerçekeştirilmıştir.

Bulgular

Alan araştırmasından elde edilen veriler, SPSS paket programıyla ve programa eklenen "Process" adlı bir makro ile analiz edilerek değerlendirilmiştir. İlk olarak ölçeklerin geçerlilik ve güvenilirlikleri ele alınmıştır. Ardından tanımlayıcı istatistikler, korelasyon ve regresyon analizleri gerçekeştirilmıştir. Son olarak da aracılık analizi uygulanmış ve erişilen bulgular yorumlanmıştır.

Ölçeklerin Geçerlilik ve Güvenirlikleri

Araştırma değerışkenlerine ilişkin analizlere geçilmeden önce, kullanılan ölçeklerin geçerlilik ve güvenilirlik durumları değerlendirilmiştir. Ölçeklerin alt boyutları üzerinden elde edilen "Cronbach's Alpha (α)" ve "Keşfedici Faktör Analizi (EFA)" istatistikleri esas alınarak, geçerlilik ve güvenilirlik durumları araştırılmıştır. Ancak Chan ve Idris (2017)'in belirtmiş olduğu ilgili istatistiksel standartlara ulaşmak için bazı önermelerin çıkarılması gerekmektedir. Ölçeklerin boyutları üzerinde yapılan değerışikliklere ilişkin bilgiler, Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Ölçeklerin Boyutları Üzerinde Yapılan Değerışiklikler

Ölçek	Boyut	Önerme Sayısı	Çıkartılan Önerme Sayısı
BYA	DA	5	-
	DD	8	3
	FÖ	5	1
	RA	2	2
SYT	ASY	6	-
	SİD	12	4
	SY	7	1
YT	YT	5	-
Toplam		50	11

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 1'deki sonuçlarda da belirtildiği üzere, boyutların bazılarının altında yer alan maddeler çıkarılmıştır. YT ölçeği, ASY ve DA boyutları üzerinde herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Ancak SYT'nin alt boyutlarından olan SİD'den 4 madde ve SY'den 1 madde çıkarılmıştır. Benzer şekilde BYA'nın alt boyutlarından FÖ'den 1 önerme, DD'den 3 önerme ve RA'dan 2 önerme çıkarılmıştır. "Risk Alma" boyutuna ait tüm önermeler çıkarıldığından ötürü, RA ile ilgili işlemler yürütülmemiştir. Belirtilen düzenlemeler doğrultusunda son hâli verilen veri seti esas alınarak analizler yürütülmüştür.

Ele alınan örneklemin evreni temsil etme durumu ve katılımcıların demografik profillerini inceleyebilmek için "Tanımlayıcı İstatistikler Analizi" yapılmıştır. Katılımcıların yaş ve aylık hane gelirlerine ilişkin açık uçlu sorulara verilen cevaplar, analiz sonuçlarına göre gruplandırılmıştır. Bu doğrultuda düzenlene sonuçlar, Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Örneklemdaki Katılımcıların Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler		Sayı (n)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	183	43.2
	Erkek	241	56.8
Yaş	25 Yaş ve Altı	106	25.0
	26 - 28 Yaş Aralığı	106	25.0
	29 - 35 Yaş Aralığı	106	25.0
	36 Yaş ve Üstü	106	25.0
Eğitim Durumu	İlköğretim ve Öncesi	12	2.8
	Ortaokul	61	14.4
	Lise	114	26.9
	Ön Lisans	157	37.0
	Lisans	66	15.6
	Lisansüstü	14	3.3
Aylık Hane Geliri	2750 TL ve Altı	106	25.0
	2751 - 5100 TL	106	25.0
	5101 - 6650 TL	106	25.0
	6651 TL ve Üzeri	106	25.0
Toplam		424	100

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 2'deki sonuçlar incelendiğinde; katılımcıların yüzde 56.8'inin erkek, yüzde 43.2'sinin kadın olduğu görülmektedir. İlgili katılımcıların yüzde 75'inin de 35 yaş ve altında olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum genel olarak genç katılımcıların olduğuna işaret etmektedir. Eğitim durumlarına göre Ön Lisans (n=157) ve Lise (n=114) eğitimi görmüş kişilerin yoğun olarak bulunduğu anlaşılmaktadır. Aylık hane geliri 6651 TL olan katılımcıların, örneklemin yüzde 25'ini oluşturduğu sonucu ön plana çıkmaktadır.

Araştırma modelindeki ilişkilerin çözümlenmesinden önce, Kolmogorov - Smirnov Testi ile verilerin normal dağıldığı tespit edilmiştir. Örneklemden homojen yanıtların alındığı belirlenmiştir. Ardından araştırma değişkenlerinin ve alt boyutlarının güvenilirlik değerleri incelenmiştir. Ayrıca ilgili boyutlardaki ortalama değerler ve standart sapmalar hesaplanmıştır. Erişilen sonuçlar, Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. Boyutların Güvenirlik ve Tanımsal İstatistikleri

Boyut	Önerme Sayısı	α	\bar{x}	Standart Sapma
ASY	6	0.832	3.253	1.191
DA	5	0.916	3.342	1.513
DD	5	0.778	4.341	1.261
FÖ	4	0.892	3.408	1.486
SİD	8	0.883	3.266	1.227
SY	6	0.845	3.288	1.238
YT	5	0.824	3.292	1.272
BYA	14	0.917	0.803	1.334
SYT	20	0.948	3.269	1.160

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 3'te belirtildiği üzere boyutların güvenilirlik istatistikleri (α), genel olarak 0.70'in üzerinde yer almaktadır. Bu durum Kalaycı (2008)'in belirttiği üzere, boyutlara ait verilerin güvenilirliğinin uygun olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca ortalamalara (\bar{X}) bakıldığında; katılımcıların verdikleri yanıtlara göre en yüksek algının, DD (Değişime Direnç) boyutunda olduğu anlaşılmaktadır. En düşük algının ise ASY (Aktif Spor Yapma) boyutunda görüldüğu görülmektedir. Benzer şekilde BYA ölçeğindeki yanıtlar değerlendirilirken; DD boyutunun negatif olarak hesaba katılmasından dolayı, en düşük ortalamaya sahip ölçek olduğu göze çarpmaktadır.

Elde edilen boyut ortalamalarının, katılımcıların demografik değerşkenlerine göre değerşip değerşmediğini tespit etmek için farklılık analizleri yapılmıştır. Bu bağlamda katılımcıların cinsiyetlerine göre spora yönelik tutumlarının, bireysel inovasyon algılarının ve yaşam tatmini düzeylerinin değerşip değerşmediğini belirlemek için "Bağımsız Gruplar T Testi" yapılmıştır. Elde edilen bulgular, Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4. Cinsiyete Göre Farklılık Analizi Sonuçları

Bağımlı Değerşken	Grup	N	\bar{X}	T	p
BYA	Kadın	183	0.821	0.292	0.770
	Erkek	241	0.783		
SYT	Kadın	183	2.877	0.721	0.472
	Erkek	241	3.194		
YT	Kadın	183	3.306	1.469	0.145
	Erkek	241	3.021		

*: $p < 0.05$; ,Bağımsız Değerşken: Cinsiyet

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4'teki sonuçlar incelendiğinde; katılımcıların cinsiyetlerine göre BYA, SYT ve YT algılarının anlamlı bir şekilde değerşmediği ($p > 0.05$) görülmektedir. Katılımcıların aylık hane gelirleri üzerinden bir değerşim olup, olmadığını belirlemek için "Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)" yapılmıştır. Varyanslar homojen olarak dağıldığı için "Scheffe", Post-Hoc karşılaştırma yöntemi olarak seçilmiştir. İlgili sonuçlar, Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 5. Aylık Hane Gelirine Göre Farklılık Analizi Sonuçları

Bağımlı Değerşken	Grup	N	\bar{X}	sd	F	p	Anlamlı Fark
BYA	A	106	0.484	420	267.037	0.001*	D > A, B, C
	B	106	0.511				
	C	106	0.635				
	D	106	0.942				
SYT	A	106	2.680	420	114.863	0.001*	D > A, B, C; B > A ve C
	B	106	3.105				
	C	106	2.803				
	D	106	3.554				
YT	A	106	2.850	420	94.296	0.001*	D > A, B, C; C > A ve B
	B	106	2.943				
	C	106	3.785				
	D	106	5.026				

*: $p < 0.05$; Bağımsız Değerşken: Cinsiyet

A: 2750 TL ve Altı; B: 2751 - 5100 TL; C: 5101 - 6650 TL; D: 6651 TL ve Üzeri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

ANOVA analizine ait Tablo 5'te yer alan sonuçlar incelendiğinde; yapılan farklılık analizinin, tüm bağımlı değerşken ve bağımsız değerşken ikilileri için anlamlı olduğu ($p < 0.05$) görülmektedir. 6651 TL ve üzeri aylık hane gelir seviyesine sahip katılımcıların, diğer aylık hane gelir seviyelerindeki katılımcılara göre yaşam tatmini düzeylerinin, bireysel yenilikçilik algılarının ve spora yönelik tutumlarının daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Benzer şekilde aylık hane gelirleri 5101 TL ile 6650 TL arasında olan kullanıcıların; daha az hane geliri olan katılımcılara göre yaşam tatmini düzeylerinin daha iyi olduğu görülmektedir. Öte yandan

aylık hane gelir seviyesi 2751 TL ile 5100 TL arasında değişen katılımcıların; 5101-6650 TL ile 2750 TL ve altı katılımcılara göre spora yönelik tutumlarının daha iyi olduğu göze çarpmaktadır. Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkilerine geçilmeden önce ilişkinin yönü tespit edilmek istenmiştir. Bu bağlamda, boyutlar arasındaki ilişkilerin değerlendirilmesi için “Çoklu Korelasyon Analizi” yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 6’da yer almaktadır.

Tablo 6. Çoklu Korelasyon Analizi Sonuçları

Boyut	ASY	DA	DD	FÖ	SİD	SY	YT	BYA	SYT
ASY	1.000								
DA	0.226	1.000							
DD	-0.132	-0.794**	1.000						
FÖ	0.122**	0.898*	-0.763*	1.000					
SİD	0.865**	0.128*	-0.046**	0.816**	1.000				
SY	0.854**	0.233**	-0.137*	0.202	0.858**	1.000			
YT	0.233*	0.328*	-0.148*	0.205*	0.265*	0.142	1.000		
BYA	0.448**	0.862	-0.699**	0.751*	0.351*	0.245*	0.447**	1.000	
SYT	0.351**	0.071*	-0.176*	0.154**	0.854**	0.751**	0.689*	0.791**	1.000

*. p<0.05; **. p<0.01

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Çoklu Korelasyon Analizi’nin sonuçlarının yer aldığı Tablo 6’dan anlaşılabilceği üzere; DD boyutunun diğer tüm boyutlarla olumsuz yönde ilişkisi bulunmaktadır. Değişime direncin, fikir önderliği ile olan negatif yönde ilişkisinin ($r=-0.794$; $p<0.05$) diğer boyutlara göre daha önde olduğu göze çarpmaktadır.

Öte yandan bazı boyutlar arasındaki ilişkilerde anlamlı sonuçlar bulunamamıştır. Bununla beraber, YT olan ilişkiler incelendiğinde; sadece SY boyutunun anlamlı ilişkisinin olmadığı, diğer tüm boyutların anlamlı korelasyonunun bulunduğu görülmektedir. Gözlemlenen etkilerin boyutlarını tespit etmek için “Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi” kullanılmıştır. Araştırmanın hipotezlerine göre boyutlar seçilerek, birbirleri üzerine olan etkileri araştırılmıştır. İlgili sonuçlar, Tablo 7’de yer almaktadır.

Tablo 7. Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	β	t	Sig.	F	p	R ²
YT	ASY	0.132	4.345	0.008*	540.854	0.001*	0.793
	SİD	0.274	2.188	0.032*			
	SY	0.080	1.361	0.171			
*. p<0.05							
Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	β	t	Sig.	F	p	R ²
DA	YT	0.323	30.321	0.001*	919.336	0.001*	0.685
DD		-0.248	-23.126	0.030*	534.801	0.009*	0.558
FÖ		0.129	19.634	0.243	320.452	0.183	0.367
*. p<0.05							

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Çoklu Regresyon Analizi sonuçlarının yer aldığı Tablo 7’ye göre; YT’nin, FÖ üzerindeki etkisini esas alan modelin anlamsız olduğu ($F_{(1,422)}; 320.452$; $p>0.05$), diğerlerinin ise anlamlı olduğu görülmektedir. ASY, SİD ve SY bağımsız değişkenlerinin, YT değişkeninin varyansını %79.3 oranında açıkladığı anlaşılmaktadır. Benzer şekilde diğer anlamlı modellerdeki R² yüzdesinin 55.8 ve üzerinde olduğu görülmektedir.

Etkilerin boyutlarına ve anlamlılıklarına bakıldığında; ASY’nin YT üzerinde, %13.2 oranında anlamlı ve pozitif yönde ($\beta: 0.132$; $\text{Sig.}<0.05$) bir etkisi olduğu görülmektedir. Benzer şekilde SİD’nin YT üzerinde, %27.4 oranında anlamlı ve pozitif yönde ($\beta: 0.274$; $\text{Sig.}<0.05$) bir katkısının olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan YT’nin anlamlı olarak DD’yi olumsuz yönde ($\beta: -0.248$; $\text{Sig.}<0.05$) etkilediği görülmektedir. Ayrıca katılımcıların YT’lerinde bir birimlik artış olduğunda, DA’larında 0.323 birimlik bir artış olmaktadır.

SYT'nin BYA üzerindeki katkısında, YT'nin aracılık etkisi olup olmadığını belirlemek için Hayes (2018)'in geliştirmiş olduğu Process makrosu kullanılmıştır. Hayes (2018)'in 4 numaralı modeli üzerinden %95 güven düzeyinde ve 5000 bootstrap değeri baz alınarak analiz gerçekleştirilmiştir. İlgili sonuçlar, Tablo 8'de yer almaktadır.

Tablo 8. Regresyon Temelli Aracılık Testi Sonuçları

Model	YT Üzerinde			BYA Üzerinde			Dolaylı Etki		
	β	LLCI	ULCI	β	LLCI	ULCI	β	LLCI	ULCI
(1) SYT \rightarrow YT	0.325*	0.227	0.562	-	-	-	-	-	-
(2) SYT \rightarrow BYA	-	-	-	0.534*	0.465	0.683	-	-	-
(3) SYT, YT \rightarrow BYA	-	-	-	0.187**	0.103	0.395	-	-	-
(4) SYT \rightarrow YT \rightarrow BYA	-	-	-	-	-	-	0.126**	0.084	0.435

*. $p < 0.05$; **. $p < 0.01$
LLCI: Alt Limit; ULCI: Üst Limit

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Regresyon temelli aracılık testine ait sonuçları içeren Tablo 8'de, dört adet model yer almaktadır. (1) numaralı modelde; SYT'nin, YT üzerindeki etkisi esas alınmuştur. Ardından (2) numara modelde; SYT'nin, BYA üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir. Bununla beraber (3) numaralı modelde; SYT ile YT'nin, BYA üzerindeki birlikte etkisi incelenmiştir. Son olarak (4) numaralı modelde; SYT'nin aracı değişken YT vasıtasıyla, BYA üzerindeki dolaylı etkisi esas alınmuştur.

(1) numaralı modelde; SYT'nin YT üzerinde, anlamlı ve pozitif yönde bir etkisinin ($\beta_{(1)}$: 0.325; $p < 0.05$) olduğu görölmektedir. Öte yandan (2) numaralı modelde; SYT'nin BYA üzerinde, anlamlı ve olumlu yönde bir etkisinin olduğu ($\beta_{(2)}$: 0.534; $p < 0.05$) anlaşılmaktadır. Bununla beraber (3) numaralı modele göre SYT ve YT'deki bir birim artışın, BYA'da 0.187 birimlik artışı tetikleyeceği görölmektedir. Son olarak (4) numaralı modelde, aracılık etkisinin anlamlı olduğu ($\beta_{(4)}$: 0.126; $p < 0.01$) anlaşılmaktadır.

YT'nin dolaylı etkisinin değerini bulmak için (2) numaralı model ile (4) numaralı model arasındaki etki değerleri farkına bakmak gerekmektedir. Buna göre YT'nin dolaylı etki seviyesinin 0.408 olduğu anlaşılmaktadır. Başka bir ifadeyle, yaşam tatmini değerleninin; spora yönelik tutum ile bireysel yenilikçilik algısı arasındaki ilişkiye aracılık ettiği görölmektedir. Ulaşılan bulgulara göre araştırmanın hipotezlerinin değerlendirilmesi, Tablo 9'da yer almaktadır.

Tablo 9. Araştırma Hipotezlerinin Değerlendirilmesi

Hipotezler	Kabul Durumu
H1: Katılımcıların spora yönelik tutumları, yaşam tatmin düzeylerini anlamlı ve olumlu yönde etkilemektedir.	Kabul Edildi
H1a: Katılımcıların spora ilgi duyma tutumları, yaşam tatmin düzeylerini anlamlı ve olumlu yönde etkilemektedir.	Kabul Edildi
H1b: Katılımcıların spora yaşama algıları, yaşam tatmin düzeylerini anlamlı ve olumlu yönde etkilemektedir.	Reddedildi
H1c: Katılımcıların aktif spor yapma durumları, yaşam tatmin düzeylerini anlamlı ve olumlu yönde etkilemektedir.	Kabul Edildi
H2: Katılımcıların yaşam tatmin düzeyleri, bireysel yenilikçilik algılarını anlamlı ve olumlu yönde etkilemektedir.	Kabul Edildi
H2a: Katılımcıların yaşam tatmin düzeyleri, fikir önderliği seviyelerini anlamlı ve olumlu yönde etkilemektedir.	Reddedildi
H2b: Katılımcıların yaşam tatmin düzeyleri, deneyime açıklık seviyelerini anlamlı ve olumlu yönde etkilemektedir.	Kabul Edildi
H2c: Katılımcıların yaşam tatmin düzeyleri, risk alma seviyelerini anlamlı ve olumlu yönde etkilemektedir.	Reddedildi
H2d: Katılımcıların yaşam tatmin düzeyleri, değerişime direnç seviyelerini anlamlı ve olumsuz yönde etkilemektedir.	Kabul Edildi
H3: Katılımcıların spora yönelik tutumları, bireysel yenilikçilik algılarını anlamlı ve olumlu yönde etkilemektedir.	Kabul Edildi
H4: Katılımcıların spora yönelik tutumları ile bireysel yenilikçilik algıları arasındaki ilişkide, yaşam tatmininin anlamlı bir aracılık etkisi bulunmaktadır	Kabul Edildi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Sonuç ve Tartışma

Bireylerin spora yönelik tutumları ile fizyolojik ve mental kondisyonları arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok çalışmaya, Sosyal Bilimler yazınında rastlanılabilmektedir. Araştırmacılar; genelde sadece spor yapmanın veya fiziksel aktivite içeren etkinliklere katılmanın, direkt zihinsel etkileri üzerine odaklan-

mışlardır (Alptekin vd., 2019). Ancak inovatif beceriler açısından önemli bir algı olan bireysel yenilikçiliğin, spor literatüründe sınırlı sayıda araştırmayla ele alındığı tespit edilmiştir.

Bu eksiklikten hareketle, yazında yer alan araştırmalardaki bulgular ve kuramsal çerçeve değerlendirilmiştir. Sıklıkla ele alınan değerşkenlerin öncüllük ve ardıllık durumları araştırılmıştır. Bu doğrutuda insanların spora yönelik tutum ve bireysel yenilikçilik algısı arasındaki ilişkiyi incelemek ve yaşam tatmini düzeylerinin bu ilişkide bir aracı rolünün olup olmadığını belirlemek amacıyla, bir alan araştırması yapılmasına karar verilmiştir.

Alan araştırmasında veri toplama yöntemi olarak anket seçilmiş ve kullanılacak ölçekler belirlenmiştir. Erzincan ilinin Merkez ilçesinde yaşayan 424 adet katılımcı üzerinden elde edilen veriler, çeşitli istatistiksel yöntemlerle değerlendirilmiştir. Erişilen bulguların bazıları literatürdeki diğer çalışmalarla benzeştiği, bazıının ise farklılaştığı tespit edilmiştir.

Ele alınan örneklemdaki katılımcıların demografik özelliklerine göre bireysel yenilikçilik algıları, spor yönelik tutumları ve yaşam tatmini düzeylerinin değerşi değerşmediğini belirlemek için farklılık analizlerinden yararlanılmıştır. Cinsiyetlerine göre katılımcıların ilgili değerşkenlerine verdikleri cevapların değerşmediği tespit edilmiştir. Bu sonuç, Keleş ve diğerlerinin (2020) yapmış olduğu araştırmayla farklılaşmaktadır.

Öte yandan katılımcıların aylık hane gelirlerine göre yapılan farklılık testinde; örneklemdaki en yüksek aylık hane geliri grubundaki bireylerin, diğer kişilere göre yaşam tatmini düzeylerinin, bireysel yenilikçilik algılarının ve spora yönelik tutumlarının daha iyi olduğu belirlenmiştir. Finansal durumu iyi düzeyde olan kişiler; etkinliklere katılma, sağlıklı beslenme, spor alışverişi yapma gibi konularda diğer katılımcılara göre önemli miktarda harcama gerçekleştirebilmektedir. Dolayısıyla aktif olarak sporla yaşama düzeyleri ve yaşamlarına ilişkin memnuniyet seviyeleri yüksek olabilmektedir. İlgili sonuçlar, Doğan ve Moralı (1999)'nın yapmış oldukları araştırmayla benzeşmektedir.

Benzer şekilde örneklem içerisindeki aylık hane gelir seviyesi yüksek kişilerin, bireysel yenilikçilik algılarının da yüksek olduğu tespit edilmiştir. Genelde gelir durumu yüksek olan bireyler, değerşime ve yeniliklere açık bir şekilde yaşamlarını sürdürülebilmektedir (Chantrell, 2002). Günümüz konjonktüründe ekonomik durumlarını korumak veya daha ileriye taşımak için yüksek bireysel yenilikçilik algılarına sahip olmaları gerektiği düşünölmektedir. Bu yönüyle ilgili bulguların, rasyonel oldukları ve Alptekin ve diğerlerinin (2019) sonuçlarıyla benzeştiği görölmektedir.

Bununla beraber aylık hane geliri 2751 TL ile 5100 TL arasında değerşen katılımcıların, aylık hane geliri 5101 TL ile 6650 TL olan bireylere göre spora yönelik tutumlarının daha iyi olduğu gözlemlenmiştir. Verilerin incelenmesi sonucunda; ilgili grubun, genel olarak 29 yaş ve altındaki kişilerden oluştuğu görölmüştür. Örneklemdaki diğer bireylere göre yaşi genç olan kişilerin spora yönelik tutumlarının ve ilgilerinin fazla olmasının olağan olduğu düşünölmektedir.

Araştırma değerşkenlerinin birbirleriyle olan analiz sonuçlarından ilk olarak; örneklemdaki katılımcıların spora yönelik tutumlarının, yaşam tatmini düzeylerini olumlu ve anlamlı yönde etkilediği görölmüştür. Benzer şekilde spora yönelik tutumun alt boyutlarından spora ilgi duyma ve aktif spor yapma, yaşam tatminini pozitif yönde etkilemektedir. İlgili sonuçlar literatürdeki bazı araştırmalarla (Demir ve Duman, 2019; Doğan ve Moralı, 1999; Maher vd., 2013; Strong vd., 2005) benzeşmektedir. Ancak diğer bir alt boyut olan sporla yaşama ile yaşam tatmini arasında herhangi bir anlamlı ilişki bulunamamıştır.

Başka bir ilişkisel analiz sonucu olarak katılımcıların yaşam tatmini düzeylerinin, bireysel yenilikçilik algılarını pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Yaşam memnuniyeti yüksek olan bireylerin, deneyime açıklık düzeylerinin yüksek olduğu ve değerşime dirençlerinin düşük olduğu belirlenmiştir. Ancak fikir önderliği ve risk alma boyutları ile yaşam tatmini arasında istatistiksel olarak anlamlı herhangi bir ilişki bulunamamıştır. Belirtilen sonuçlar, Keleş ve diğerlerinin (2020) araştırmalarıyla benzeşmektedir.

Genel olarak örneklemdaki katılımcıların spora yönelik tutumlarının, bireysel yenilikçilik algılarını anlamlı ve olumlu yönde etkilediği belirlenmiştir. İlgili sonuçlar; Karatarla ve Polat (2020)'nın araçtır-

masıyla farklılaşmakta, Alptekin ve diğerklerinin (2019) çalışmasıyla benzeşmektedir. Bu durum; spora yönelik olumlu tutum edinen bireylerin, yenilik yapma ve risk alma konularında daha istekli olacakları şeklinde değerlendirilmektedir.

Literatürden değerlendirmeye alınan araştırmalardan farklı olarak, spora yönelik tutum ile bireysel yenilikçilik algısı arasında yaşam tatmininin aracılık rolü tespit edilmiştir. İlgili aracılık testi sonuçlarının, istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Bu bulgu; spora yönelik olumlu algıları olan ve sporla ilgilenen bireylerin, genel olarak yaşam memnuniyetlerinin yüksek olmasıyla, yeniliklere ve değışimlere karşı daha esnek ve açık oldukları şeklinde yorumlanmaktadır. İlgili diğerk analizler de bu yorumu desteklemektedir.

Sonuç olarak spora yönelik olumlu bir tutumun benimsenmesi, bireylerin yaşam memnuniyet seviyelerini ve ilişkili olarak bireysel yenilikçiliklerini artırmaktadır. Toplum ile organizasyonlarda; sporu destekleyecek ve teşvik edecek uygulamaların yaygınlaştırılması ve yeni politikalar edinilmesi önerilmektedir. Bu doğrultuda kişilerin refah düzeyinin olumlu yönde etkileneceğı öngörülmektedir. Böylelikle ilgili ortamlarda değışimlere karşı düşük direnç gösteren, yeniliklere karşı açık olan ve risk alma konusunda çekinmeyen daha girişimci ve yenilikçi bireylerin yer alacağı düşünülmektedir.

Kolayda örnekleme yönteminin kullanılması ve araştırmanın sadece bir yerde yapılması gibi hususlar, araştırmanın sınırlılıkları arasında yer almaktadır. İlgili alanda çalışan araştırmacılara; belirtilen konuya ilişkin daha büyük bir örneklem üzerinden, farklı nicel, nitel veya multidisipliner yöntemleri baz alan bir çalışma yapmaları önerilmektedir.

Kaynakça

- Alptekin, H., Eliöz, M. ve Demir, A. Z. (2019). Engel Türünün ve Spor Yapma Alışkanlığının Girişimcilik Üzerine Etkilerinin İncelenmesi. *Journal of Turkish Studies*, 14(1), 1–19.
- Baştürk, S. ve Taştepe, M. (2013). Evren ve Örneklem. S. Baştürk (Ed.), *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* içinde (ss. 129–159). Ankara: Vize Yayıncılık.
- Bekmezci, M. ve Mert, İ. S. (2018). Yaşam Tatmini Ölçeğinin Türkçe Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması. *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(8), 167–177.
- Byrne, A. ve Byrne, D. G. (1993). The Effect of Exercise on Depression, Anxiety and Other Mood States: A Review. *Journal of Psychosomatic Research*, 37(6), 565–574.
- Chan, L. L. ve Idris, N. (2017). Validity and Reliability of The Instrument Using Exploratory Factor Analysis and Cronbach's alpha. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 7(10), 400–410.
- Chantrell, G. (2002). *The Oxford Dictionary of Word Histories*. Oxford: Oxford University Press.
- Çivıtcı, A. (2007). Çok Boyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları. *Eurasian Journal of Educational Research*, (26), 51–60.
- Demir, K. ve Duman, S. (2019). Bireylerin Spor Yapma Durumlarıyla, Benlik Saygıları ve Mutluluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 4(4), 437–449.
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J. ve Griffin, S. (1985). The Satisfaction with Life Scale. *Journal of Personality Assessment*, 49(1), 71–75.
- Doğın, B. ve Moralı, S. (1999). Üniversite Öğretim Elemanlarının Sporla İlgili Tutumları ile Yaşam ve İş Doyum Düzeylerinin Spor Yapma Alışkanlıkları ile İncelenmesi. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 3(1), 16–27.
- Eren, A. S. (2016). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Öğrencilerinin Girişimcilik Özelliklerinin Belirlenmesine Yönelik Nicel Bir Araştırma. *Girişimcilik ve İnovasyon Yönetimi Dergisi*, 5(1), 97–128.
- Esen, M. F. ve Timor, M. (2019). Çok Değışkenli Aykırı Değer Tespiti için Klasik ve Dayanıklı Uzaklık Ölçütleri: Finansal Veri ile Bir Uygulama. *International Journal of Economic and Administrative Studies*, 2019(25), 267–282.
- Gündoğdu, F. ve Sunay, H. (2012). İnovasyon ve Türk Spor Yönetiminde İnovasyon Uygulamaları. *Sportmetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, X(2), 61–66.
- Hayes, A. F. (2018). *Introduction to Mediation, Moderation, and Conditional Process Analysis, Second Edition : A Regression-Based Approach* (2. Baskı.). New York: Guilford Publications.

- Hurt, H. T., Joseph, K. ve Cook, C. D. (1977). Scale for the Measurement of Innovativeness. *Human Communication Research*, 4(1), 58–65.
- İnce, M., Bozyiğit, S. ve Tor kadioğlu, C. (2019). Reklamlarda Ünlü Kullanımının Y Kuşaağı Tüketicilerinin Materyalist Eğilimleri Üzerindeki Etkisi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(4), 496–513.
- Işık, C. ve Keskin, G. (2013). Bilgi Ekonomilerinde Rekabet Üstünlüğü Oluşturulması Açısından İnovasyonun Önemi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(2013), 41–57.
- Kalaycı, Ş. (2008). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Karakaya, I., Coşkun, A. ve Ağaoğlu, B. (2006). Yüzücülerin depresyon, benlik saygısı ve kaygı düzeylerinin değerlendirilmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 7(3), 162–166.
- Karatarla, G. ve Polat, E. (2020). Üniversite Öğrencilerinin Aktif Spor Yapma Durumları ve Farklı Diğer Değerişkenlere Göre 21. Yüzyıl Becerilerinin İncelenmesi. *International Journal of Social Science Research*, 9(2), 109–122.
- Keleş, H., Çınar, K. ve Akmeşe, H. (2020). Turizm Fakültesi Öğrencilerinin Bireysel İnovasyon Algılarının Bölüm Memnuniyetine Etkisi. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 10(3), 664–679.
- Kılıçer, K. ve Odabaşı, H. F. (2010). Bireysel Yenilikçilik Ölçeği (BYÖ): Türkçeye uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Hacettepe Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38(2010), 150–164.
- Korucu, A. T. ve Olpak, Y. Z. (2015). Öğretmen Adaylarının Bireysel Yenilikçilik Özelliklerinin Farklı Değerişkenler Açısından İncelenmesi. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 5(1), 111–127.
- Maher, J. P., Doerksen, S. E., Elavsky, S., Hyde, A. L., Pincus, A. L., Ram, N. ve Conroy, D. E. (2013). A Daily Analysis of Physical Activity and Satisfaction with Life in Emerging Adults. *Health Psychology*, 32(6), 647–656.
- Marques, S. C., Pais-Riberio, J. L. ve Lopez, S. J. (2007). Validation of a Portuguese version of the Students' Life Satisfaction Scale. *Applied Research in Quality of Life*, 2(2), 83–94.
- Mustafaoğlu, R. (2018). e-Spor, Spor ve Fiziksel Aktivite. *Ulusal Spor Bilimleri Dergisi*, 2(2), 84–96.
- Özdevecioğlu, M. ve Çakmak Doruk, N. (2009). Organizasyonlarda İş-Aile ve Aile İş Çatışmalarının Çalışanların İş ve Yaşam Tatminleri Üzerindeki Etkisi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 0(33), 69–99.
- Özdoğru, A. A. (2018). Çocuk ve Ergenlerin Okul Dışı Zamanlarda Spor Aktivitelerine Katılımı. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 9(2), 86–101.
- Özkatar Kaya, E., Sarıtaş, N., Yıldız, K. ve Kaya, M. (2018). Sedanter Olan ve Olmayan Bireylerin Fiziksel Aktivite ve Yaşam Tatmin Düzeyleri Üzerine Araştırma. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 5(3), 89–94.
- Pavot, W. ve Diener, E. (1993). Review of the Satisfaction With Life Scale. *Psychological Assessment*, 5(2), 164–172.
- Sati, Z. E. ve Işık, Ö. (2011). İnovasyon ve Stratejik Yönetim Sinerjisi: Stratejik İnovasyon. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 538–559.
- Şentürk, H. E. (2012). Spora Yönelik Tutum Ölçeği: Geliştirilmesi, Geçerliliği ve Güvenirliği. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 7(2), 8–18.
- Şimşek, A. (2018). Evren ve Örneklem. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri içinde* (ss. 108–133). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Strong, W. B., Malina, R. M., Blimkie, C. J. R., Daniels, S. R., Dishman, R. K., Gutin, B., ... Trudeau, F. (2005). Okul-Çağındaki Gençlerde Kanıta Dayalı Fiziksel Aktivite. *The Journal of Pediatrics*, 1(3), 183–189.
- TUİK. (2020). Yerleşim Yeri Nüfus Sonuçları. *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları*. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> adresinden erişildi.
- Tutar, F., Kocabay, M. ve Arıç, H. (2007). Firmaların Yenilik (İnovasyon) Yaratma Sürecinde Serbest Bölgelerin Rolü: Kayseri Serbest Bölgesi Örneği. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2007(3), 195–203.

TURİST BEKLENTİLERİNİN KIYISINDA: SULUADA

Ceren AVCI¹

Giriş

I've built walls.

A fortress deep and mighty.

That none may penetrate.

I have no need of friendship; friendship causes pain.

Its laughter and its loving I disdain.

I am a rock, I am an Island (Simon and Garfunkel, 1965'den akt. Baldacchino, 2012).

Turizm, düzenli, monoton ve sıradan olandan farklılaşma eylemini ve bunu mümkün kılan küçük değişiklikleri içerir. Turizm için motivasyon unsurları olan keşif ve öğrenme için yeni alanlar aramak da turizmin bir parçasıdır. Bu nedenle tatil ortamı, yılın geri kalanında yaşanan alandan coğrafi olarak ayrıdır ve boş zaman davranışından ziyade turist davranışının sergilendiği yerdir (Canavan, 2015).

Adalar, tarihi şehirlerden sonra en çok ziyaret edilen ikinci tatil yerleridir. Turistlerin adaları seçme sebepleri arasında ilk olarak iklim ve ikinci olarak kıtalardan fiziki olarak ayrılığın olması gelmektedir. Adaların olumlu yönleri arasında, macera fikri ve bilinmeyi arama gibi turistleri cezbeden unsurlar yer alırken, olumsuz yönler ise küçük olmaları, dar görüşlülük, mesafe, çevre sorunları ve insan kaynakları kısıtlamaları gibi unsurlar olmaktadır (Lopez-Guzman, Borges, Hernandez-Merino ve Cerezo, 2013).

Bulgular, dinlenme ve gevşemenin adalara seyahate yönelik en zorlayıcı itici motivasyon güçleri olduğunu ve bunu nostalji, kaçış, yenilik ve sosyal etkileşimin izlediğini göstermektedir. Özel iklim ve hava, enfes manzara, eşsiz flora ve fauna, egzotik plajlar, egzotik ambiyans ve atmosfer, misafirperverlik ve otantik kültür, turistleri bir adaya yönelten çekme temelli faktörler arasındadır (Kassean ve Gassita, 2013).

Alanyazın

Ada Miti

Uzaklık, algılanan 'fark', daha küçük boyut, daha yavaş yaşam hızı, farklı kültür, egzotik yaban hayatı ve bozulmamış çevre, adaların temel özelliklerinden bazılarıdır. Bu özellikler, belirli bir ziyaretçi yelpazesini adalara çekme eğilimindedir ve daha küçük olanlar, uzak ve egzotik yerleri arayan turistlerin özellikle ilgisini çekmiştir (Eduardo Parra Lopez ve Baum, 2004).

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Şirnak Üniversitesi, ceren.avci@sirnak.edu.tr, 0000-0002-9937-7531

Hayali terimi, “insanların kişisel hayalleriyle etkileşime giren, anlam yaratan ve dünyayı şekillendiren araçlar olan, sosyal olarak aktarılan temsili kümeleri” ifade eder (Salazar 2012: 864). ‘Ada’ kavramı da aslında, çağdaş turizmin tanımında uzun zamandır çok önemli bir fikir olmuştur ve olmaya da devam etmektedir. Her yıl bir ‘ada deneyimi’ cazibesi, bu fikirden ilham alan arzuların yerine getirilmesini amaçlayan milyonlarca turisti dünya çapında hareket ettirmektedir. ‘Ada’ genellikle turizm literatürü tarafından radikal ve potansiyel olarak egzotik bir ötekilik uzamı, ‘bir-Başka uzam’ olarak tanımlanmaktadır. ‘Ada’, sıklıkla bir tür ütöpik alan olarak, yeni bir topluluğun yeniden yaratılması için bir alan olarak sunulur. Adalar ve sahilleri, aynı zamanda, postkolonyal bir perspektif ile, “ilk karşılaşma”nın efsanevi mekanlarıdır. ‘Ada’, anakaradan (fiziksel) kopuşun görünüşte tamamen farklı bir dizi perspektife, olasılıklara, kimliklere, zamansallıklara ve uzamsallıklara izin verdiği bir coğrafi mecazdır. Ada, evden metaforik ve maddi ayrılığı bünyesinde barındırır: kendisini çevreleyen suyun “doğal sınırları” ile sınırlanmış bir coğrafi özellik olarak görünür. Turist adaları, özellikle küçük turist adaları, bu nedenle sıklıkla mikrokozmoslar, oldukça basitleştirilmiş bir coğrafya ile karakterize edilen kendi içine kapalı evrenler olarak sunulur (Minca, 2009).

Adalar, batı kültürlerinin efsanevi coğrafyalarında uzun zamandır merkezi bir yer tutmuştur. Günümüzün adaları, popüler destinasyonlar haline gelmek için genellikle zaman ve mekandaki görünür uzaklıklarından yararlanır. Turistler için adalar genellikle, rutin ve sorumluluktan kaçmak için başlı başına bir çekicilik olarak görülebilen psikolojik sınırların yanı sıra net fiziksel sınırları temsil eder. Böylece adalar, günlük batılılaşmış ve küreselleşmiş ülkelerde algılananlara karşı dünyalar sağlayabilmektedir (Amoamo, 2011).

Ada miti, normalde ‘modern seyahat kültürü’ olarak tanımlanan şeyde çok iyi temellendirilmiştir ve bu, en azından kısmen ada tatillerine yönelik sürekli talebi açıklar: adada, özellikle tropik bir adada, turiste sıklıkla ‘kayıp Cennet’in ya da en azından bir kısmının gerçekleşmesi vaat edilir. O halde ada, paralel bir dünyanın çok modern bir mecazıdır, bir saflık mekanının estetikleştirilmiş bir rüyasıdır, bizim kaçışımız için bir sığınaktır, uzamsal ve zamansal bir askıya alma olasılığı için bir sığınaktır; yeni bir geçici kimlik aramak için mecazi ve gerçeğe bir yerdir (Minca, 2009)

Endüstriyel ve post-endüstriyel toplumlardaki sözde yabancılaşmış pek çok tüketici, engelleyici uzaklık ve izolasyon nedeniyle küçük adalara çekilir; bu da, rutinden geçici kaçışları ve daha basit, kirlenmemiş ve daha azına geri dönüşü kolaylaştıran ve ortaya koyan ideal bir farklılık bağlamı sağlar (Weaver, 2016). Bu bölge dışı “adaların” mekansal ayrımı, Foucaultcu heterotopya kavramını (1986) ve Fransız filozof tarafından analiz edilen diğer modern kurumların güç geometrilerini akla getirmektedir: hastane, hapishane, akıl hastanesi, kışla, fabrika. Tüm bu mekanlar, belirli bir uzay-zaman rejiminin dayatılmasına dayanmaktadır. Bu özellikle ilgi çekicidir, çünkü hayali/ütöpik mekanlar üzerine literatüre göre, ‘Ada’ birçok yönden onların zıddını temsil etmelidir: bir tür karşı-dünya, kurumsal mekanlara radikal bir alternatif oluşturan gerçeğe ve hayali bir özgürlük alanı (Minca, 2009). Özünde, sözlü anlatılar ve görsel imgeler, belirli destinasyonlara olan ilgiyi motive ederek ve uzak halklara ait kavramları doğrudan karşılaşmadan çok önce şekillendirerek, potansiyel turistler için öncelikli metinler haline gelir (Adams, 2004).

Küçük Adaların Karşılaştığı Sorunlar

Adalar özellikle doğal afetlere karşı savunmasızdır. Bu afetler arasında kıyı bölgelerinin kasırgalara, fırtına dalgalarına, kıyı erozyonuna ve iç dağlardan kaynaklanan su baskınlarına maruz kalması sayılabilir. Su kıtlığı gibi başka tehlikeler de mevcuttur. İklim değişikliğinin adalardaki mevcut tehlike ortamını kötüleştirmesi ve afet risklerini artırması muhtemeldir. Ek olarak, gelecekteki deniz seviyesindeki artışa ilişkin son tahminler, 2.100 itibariyle küresel deniz seviyesinin IPCC tahminlerinin en az iki katı kadar artacağını ve gelecekteki emisyonların azaltılmaması durumunda 1 m’yi geçebileceğini göstermektedir. Bu tür yükselmeler, fırtına dalgalarının ve diğer açık deniz olaylarının ortaya çıkması yoluyla gerçekleşeceğinden, ciddi etkileri vardır (Becken, Mahon, Rennie ve Shakeela, 2014).

Yaygın olarak karşılaşılan diğer problemler arasında mesafe, çevresel etkiler, altyapı eksikliği, zayıf ulaşım bağlantıları, istenmeyen gelir dağılımı, siyasi ve idari liderlik eksikliği ve potansiyel ziyaretçiler tarafından destinasyona yönelik bilgi eksikliği yer almaktadır (Cassidy ve Brown, 2010). Bu terimlerle adaların, ekonomik kırılganlık ve sosyal/kültürel istikrarla ilgili bir ekolojik kırılganlık içerisinde olduğu çıkarımı yapılabilir. Adaların küçük boyutu genellikle, ekolojik dengeye veya kaynaklar, doğa ve insan faaliyetleri arasındaki küçük ölçekli gerilimlerden kaynaklanan dinamik dengeye yönelik önemli tehditlerle birlikte doğal ekosistemlerde düşük esnekliği içermektedir. Küçük boyut ve coğrafi izolasyon, yerel ekonomik kalkınma fırsatlarını da etkilemektedir. Bunlar nihai olarak çevreyi etkiler. Adaların belki de en ayırt edici özelliği, ekonomi, toplum ve çevre arasındaki dinamik karşılıklı bağımlılıktır; birindeki herhangi bir bozulma, diğerlerinde önemli sorunlara yol açar (Coccosis, 2001). Öte yandan veriler, adaların ağır antropojenik baskı altında olduğunu ve bunda turizmin sadece bir unsur olduğunu göstermektedir (Hall, 2010).

Adaların karşılaştığı başka sorunlar da vardır. Örneğin Maldivler'in turizm sektöründe bilgi ve iletişim teknolojisinin kullanımıyla ilgili sorunların çoğu, diğer gelişmekte olan ölkelerin karşılaştığı sorunlara benzemektedir; bununla birlikte, gelişmekte olan küçük ada devletlerine özgü iki faktör bulunmuştur: kırılganlık ve teknoloji bağımlılığı sorunları (Ali, Cullen ve Toland, 2015).

İlgili alışmalar

Jackman, Lorde, Lowe ve Alleyne (2011) küçük ada devletlerinde turizm rekabet gücünün geliştirilmesi üzerine bir çalışma gerçekleştirmiştir. Kinseng, Nasdian, Fatchiya, Mahmud ve Stanford (2018), Endonezya'ya bağlı küçük bir adada ada turizm gelişimin avantaj ve dezavantajları üzerinde durmuştur. Lopez-Guzman, Borges, Hernandez-Merino ve Cerezo (2013), Cape Verde'de ada turizmini talep açısından değerlendirmiştir. Ali, Cullen ve Toland (2015), küçük bir ada devleti olan Maldivler'de turizmde kullanılan enformasyon ve iletişim teknolojilerini belirlemiştir. Kassean ve Gassita (2013), Mairitius'da turistlerin ada ziyaretlerindeki itme ve çekme motivasyonları üzerinde alışmuştur. Becken, Mahon, Rennie ve Shakeela (2014), küçük adalarda, felaketler karşısındaki turizmin hassasiyet düzeyini belirlemiştir. Bull ve Weed (1999), Malta'da spor turizminin geliştirilmesine yönelik perspektifler sunmuştur. Croes, Lee ve Olson (2013), ada yerlilerinin perspektifinden otantikliği değerlendirmiştir. Eduardo Parra Lopez ve Baum (2004), Küçük adaları turizm arzı yönünden değerlendirmiştir. Henderson (2000), küçük adalarda turizmin yönetimine ilişkin öneriler sunmuştur. Da-Liang (2014), özgül turizm aktivitelerine dayalı belirli adaların konum ve imajını belirlemiş, Canavan (2016), ada turizmi paydaşları arasındaki ilişki üzerine alışmuştur. Hadjikakou, Chenoweth, Miller, Druckman ve Li (2014), Kıbrıs turistlerinin harcama eğilimlerini belirlemiş, Hamzah ve Hampton (2013), durağanlık teorisi kapsamında ada turizmi gelişimini incelemiştir. McElroy (2006), küçük adalarda turizme dayalı ekonomi üzerine bir çalışma gerçekleştirmiş, Reis (2012), Yeni Zelanda'nın bir adasında metalaştırılmış doğa faaliyetlerini araştırmıştır. Son olarak Walker ve Lee (2019), Küçük adalarda yavaş şehir modelinin geliştirilmesine yönelik bir çalışma gerçekleştirmiştir.

Bu doğrultuda, çalışma iki temel soru etrafında şekillendirilmiştir: (1) Suluada'ya seyahat eden turistler ada seyahatine yönelik hangi anlatıya bağlıdır? (2) Bu anlatının ada turizmine yönelik muhtemel sorunlar ile bağlantısı nedir?

Yöntem

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Görüşmeler Ağustos 2021 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan 35 katılımcıya araştırmacı tarafından yaklaşık 3-4 dakika süresince çeşitli sorular yöneltilmiştir. Elde edilen bulgular, tematik analize tabi tutulmuştur.

Bulgular

Araştırmaya katılan 35 katılımcıdan 9 katılımcı adaya yapacağı seyahatin temel nedeninin adayı merak olduğunu belirtmiştir. 10 katılımcı, seyahati etkileyen nedenin internet veya sosyal medyada yer alan adaya ilişkin gorseller olduğunu belirtmiş, 3 katılımcı bunun adaya yapacakları ilk ziyaret olmadığını, tekrar gormek istediklerini ifade etmiş, 6 katılımcı ise buraya seyahat etmenin kendilerine tavsiye edildiğini belirtmiştir.

Katılımcılar adayı “doğal gzelliklere sahip” (katılımcı 1, katılımcı 27, katılımcı 15), “temiz ve berrak bir suya sahip” (katılımcı 3, katılımcı 4, katılımcı 29, katılımcı 30, katılımcı 21, katılımcı 22, katılımcı 16, katılımcı 11, katılımcı 12, katılımcı 6, katılımcı 9), “çocuklar için uygun” (katılımcı 2, katılımcı 19) olarak tanımlamıştır.

Katılımcıların adada bulmayı beledikleri şeyler “tatil kokan bir deniz” (katılımcı 1, katılımcı 2), “temiz bir su ve çevre” (katılımcı 5, katılımcı 28, katılımcı 21, katılımcı 24, katılımcı 17, katılımcı 11, katılımcı 12, katılımcı 15), “kalabalık olmaması” (katılımcı 9, katılımcı 6), “el değmemiş bir doğa” (katılımcı 10, katılımcı 23, katılımcı 16), “Türkiye’nin Maldivler’i” (katılımcı 35, katılımcı 27, katılımcı 20, katılımcı 13), “sakinlik ve huzur” (katılımcı 7, katılımcı 8, katılımcı 32, katılımcı 33), “eğlence” (katılımcı 4, katılımcı 18)’dir.

Sonuçlar, Tartışma ve Öneriler

Çalışmada Suluada’ya seyahat eden turistler ada seyahatine yönelik hangi anlatıya bağlıdır? ve bu anlatının ada turizmine yönelik muhtemel sorunlar ile bağlantısı nedir? sorularına yanıt aranmıştır. Çalışma sonuçlarına göre adaya seyahat edecek olan turistlerin belirli bir anlatıya bağlı kalmaktan ziyade, kendilerini harekete geçiren kaynağın merak olduğu ortaya çıkmıştır. Adaya seyahat edecek olanların adaya yönelik beledentileri, doğal gzelliklere sahip, berrak bir suyun olduğu bir adayla karşılaşmak şeklinindedir. Bunun dışında turistler, kalabalık olmayan bir ortam, el değmemiş bir çevre ve Türkiye’nin Maldivler’i ile karşılaşma beledentisi içerisinde olduklarını da belirtmiştir. Bu bağlamda, turistlerin beledentileri içerisinde bir anlatı sayılabilecek tek ögenin “el değmemiş ve bozulmamış bir doğa parçası olarak ada” olduğu söylenebilir. Adaya yönelik bu beledentinin oluşmasında, ada tipolojisinde yer alan “anakaradan kopukluk” özelliğinin etkin olduğu söylenebilir. Adaya yönelik bu algı, turistlerin adaya karşı daha özenli davranmasına yol açabilir. Turistleri adaya çeken, el değmemiş ve bozulmamış bir doğa ise, başka turistler için de bu özellik çekici olacaktır ve insanların çoğu, kendi yaşadığı deneyimi başkalarının da yaşamasını ister.

Bozulmamış çevre faktörünün (Lopez ve Baum, 2004) adaya seyahat geçkeştiren turistlerin öncelikli tercih nedeni olduğu görölmektedir. Fakat katılımcıların adaya ziyaretlerini geçkeştirmenin arkasında herhangi bir hayali geri plan olmadığı göze çarpmaktadır. Turistler oldukça somut beledentiler inşa etmişler, bu beledentilerini internette ve sosyal medyada gördükleri gorseller veya kendilerine bulunan tavsiyeler doğrultusunda inşa etmişlerdir.

Suluada, “egzotik bir ötekilik” veya bir “ilk karşılaşma” (Minca, 2010) mekânı olarak algılanmaktadır. Bu durum üzerinde adanın yerli bir halka ev sahipliği yapmıyor olması, başka bir deyişle turistler dışında insan barındırmaması etkili olmuştur. Kendi içine kapalı bir evren olarak algılandığı da söylenemez çünkü adayı ziyaret edecek olanlar, dış dünyadan herhangi bir coğrafi kopma beledentisinde değil, daha çok “temiz bir çevre” ve “bozulmamış bir doğa” gibi ihtiyaçların ada dışında diğer yerlerde de giderilmesinin mümkün olduğu beledentiler içerisindedir. Bu anlamda aslen turistlerin belirgin bir ada fikri olmadığı ortaya çıkmaktadır. Adanın kendilerine ne sunacağından habersiz bir ziyaretçi grubu vardır. Fakat adanın bir “saflik mekânı” (Minca, 2010) anlamına geldiği, turistlerin “el değmemiş bir doğa” beledentisinden anlaşılmaktadır.

İlerleyen yıllarda Suluada’nın yer aldığı Antalya ilinin büyük bir kuraklık ile karşı karşıya kalacağı öngörülmektedir. Kasırgalar, fırtına dalgaları, kıyı erozyonuna ve iç dağlardan kaynaklanan su baskın-

larına bağlı doğal afetlerin (Becken, Mahon, Rennie ve Shakeela, 2014), Suluada'yı da etkileyecek olması çok mümkündür. Adalarda yaygın olarak karşılaşılan diğer problemler arasında sayılmış olan mesafe, çevresel etkiler, altyapı eksikliği, zayıf ulaşım bağlantıları, istenmeyen gelir dağılımı, siyasi ve idari liderlik eksikliği ve potansiyel ziyaretçiler tarafından destinasyona yönelik bilgi eksikliği (Cassidy ve Brown, 2010) gibi unsurların bir kısmı Suluada'da da mevcuttur. Mesafe, turistlerin çoğunluğundaki temel duygunun adaya yönelik merak olması vesilesiyle telafi edilmiştir. Altyapı eksikliği, adada herhangi bir konaklama ve ikamet tesisi olmamasından dolayı yaşanan bir sorun değildir. Fakat potansiyel ziyaretçilerin adaya yönelik bilgi eksikliği, sorunlardan biridir. Adada, Antalya'nın sayılı yerlerinde görülebilecek bazı deniz canlılarının görülebilecek olması, turistler tarafından dile getirilen bir konu olmamıştır ve bunun adayla ilgili kapsamlı bir araştırma yapılmamış olmasından kaynaklandığı dşnlmektedir. Öte yandan doğal hayatın üzerindeki antropojenik baskı (Hall, 2010), adada yaşayan diğer canlıların gözetilmediği koşullarda gerçekteşmesi çok muhtemel bir tehlikedir.

Suluada'da herhangi bir yerleşimin ve konaklama tesisinin olmaması bir avantajdır, çünkü ada sularında başka denizlerde görmenin kolay olmadığı bazı deniz canlıları yaşamaktadır. Adaların en önemli sorunlarından biri olan antropojenik baskının bu vesileyle daha kısıtlı, daha kontrol edilebilir seviyelerde tutulabileceği dşnlmektedir. Fakat, iklim değişikliğinden etkilenen tim adalar gibi, Suluada'nın da ilerleyen tarihlerde doğal felaketlere maruz kalacağı çok muhtemeldir.

Çalışma sonuçları doğrultusunda, adaya seyahat etmeyi düşünen turistler için, adada yaşayan canlı varlıklarla ilgili bilgi sahibi olmaları ve mümkün olduğunca hareketlerinin etki alanlarını sınırlamaları önerilebilir. Yerel yönetimler ise, adaya seyahat esnasında teknelerde bazı uyarıcı yönlendirmelere yer verebilir. Adaya gerçekteştirilen seyahatlerin bir ekotur rehberi öncülüğünde gerçekteştirilmesi sağlanabilir ve adaya herhangi bir tesis inşa edilmemesi sürekli kılınabilir. Doğal afetlerle ilgili olarak alınması mümkün olan önlemler şimdiden değerlendirilmeye başlanabilir ve Türkiye'nin Maldivler'i, ekosistem bütünlüğü bozulmadan devamlılığını sağlayabilir.

Konuyla ilgili çalışmayı düşünen araştırmacılar turistlerin seyahat öncesi beklentilerini ve seyahat sonrası düşüncelerini karşılaştırmalı bir biçimde ele alabilir. Ada ekosisteminin korunması için adanın insan taşıma kapasitesi belirlenebilir. Ayrıca adanın etkin tanıtımının nasıl sağlanabileceği konulu çalışmalar gerçekteştirilebilir.

Kaynakça

- Adams, K. M. (2004). The genesis of touristic imagery. *Tourist Studies*, 4(2), 115–135.
- Ali, V., Cullen, R., ve Toland, J. (2015). ICTs and tourism in small island developing states: The case of the Maldives. *Journal of Global Information Technology Management*, 18(4), 250–270.
- Amoamo, M. (2011). Remoteness and myth making: Tourism development on Pitcairn Island. *Tourism Planning & Development*, 8(1), 1–19.
- Baldacchino, G. (2012). Come visit, but don't overstay: critiquing a welcoming society. *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, 6(2), 145–153.
- Becken, S., Mahon, R., Rennie, H. G., ve Shakeela, A. (2013). The tourism disaster vulnerability framework: an application to tourism in small island destinations. *Natural Hazards*, 71(1), 955–972.
- Bull, C., ve Weed, M. (1999). Niche markets and small island tourism: the development of sports tourism in Malta. *Managing Leisure*, 4(3), 142–155.
- Cassidy, F., ve Brown, L. (2010). Determinants of small Pacific Island tourism: A Vanuatu Study. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 15(2), 143–153.
- Canavan, B. (2015). Identification, motivation and facilitation of domestic tourism in a small island. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 16(4), 512–527.
- Coccosis, H. (2001). Sustainable development and tourism in small islands: Some lessons from Greece. *Anatolia*, 12(1), 53–58.

- Croes, R., Lee, S. H., ve Olson, E. D. (2013). Authenticity in tourism in small island destinations: a local perspective. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 11(1-2), 1–20. doi:10.1080/14766825.2012.759584
- Eduardo, D. P. L., ve Baum, T. (2004). An analysis of supply-side relationships in small island destinations: the role of tour operators, travel agencies and tourism transport in the Canary islands. *Tourism and Hospitality Planning & Development*, 1(3), 201–218.
- Hadjikakou, M., Chenoweth, J., Miller, G., Druckman, A., ve Li, G. (2013). Rethinking the economic contribution of tourism. *Journal of Travel Research*, 53(5), 610–624.
- Hall, C. M. (2010). An island biogeographical approach to island tourism and biodiversity: An exploratory study of the Caribbean and Pacific Islands. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 15(3), 383–399.
- Hamzah, A., ve Hampton, M. P. (2013). Resilience and non-linear change in island tourism. *Tourism Geographies*, 15(1), 43–67.
- Henderson, J. C. (2000). Managing tourism in small islands: The Case of Pulau Ubin, Singapore. *Journal of Sustainable Tourism*, 8(3), 250–262.
- Jackman, M., Lorde, T., Lowe, S., ve Alleyne, A. (2011). Evaluating tourism competitiveness of small island developing states: a revealed comparative advantage approach. *Anatolia*, 22(3), 350–360.
- Kassean, H. ve Gassita, R. (2013). Exploring tourists push and pull motivations to visit Mauritius as a tourist destination. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, 2 (3), 1-13.
- Kinseng, R. A., Nasdian, F. T., Fatchiya, A., Mahmud, A., ve Stanford, R. J. (2018). Marine-tourism development on a small island in Indonesia: blessing or curse? *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 1–11.
- Liang, A. R.-D. (2014). Assessing the impact of co-branding of island destination and tourism activities on tourists' reactions. *Current Issues in Tourism*, 20(5), 536–551.
- López-Guzmán, T., Borges, O., Hernández-Merino, M., ve Cerezo, J. M. (2013). Tourism in Cape Verde: An analysis from the perspective of demand. *Tourism Economics*, 19(3), 675–688.
- McElroy, J. L. (2006). Small island tourist economies across the life cycle. *Asia Pacific Viewpoint*, 47(1), 61–77.
- Minca, C. (2009). The island: Work, tourism and the biopolitical. *Tourist Studies*, 9(2), 88–108.
- Reis, A. C. (2012). Experiences of commodified nature: Performances and narratives of nature-based tourists on Stewart Island, New Zealand. *Tourist Studies*, 12(3), 305–324.
- Salazar, N. B. (2012). Tourism imaginaries: A conceptual approach. *Annals of Tourism Research*, 39(2), 863–882.
- Walker, T. B. ve Lee, T. J. (2019). Contributions to sustainable tourism in small islands: an analysis of the Cittàslow movement. *Tourism Geographies*, DOI: 10.1080/14616688.2019.1654539
- Weaver, D. B. (2016). Core–periphery relationships and the sustainability paradox of small island tourism. *Tourism Recreation Research*, 42(1), 11–21. d6cf2c13?country= CAN&indicator= 28107&countries=FRA,DEU,ITA,JPN,GBR,USA&viz=line_chart&years =1995,2019 adresinden erişildi.
- WB. (2021c). International tourism, receipts (current US\$). *TCdata360*. https://tcdata360.worldbank.org/indicators/ST.INT.RCPT.CD?country=GBR&indicator= 1843&countries=CAN,DEU,FRA,ITA,JPN,USA&viz=line_chart&years=1995,2019 adresinden erişildi.
- Westerlund, J. (2007). Testing for error correction in panel data. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 69(6), 709–748.
- Westerlund, J. ve Edgerton, D. L. (2007). A panel bootstrap cointegration test. *Economics Letters*, 97(3), 185–190.
- WTTC. (2021). *Investing in Travel & Tourism*. (T. Misrahi ve N. Jus, Ed.). London: The World Travel & Tourism Council.